

20 ЛЬВІВСЬКОМУ
ДЕРЖАВНОМУ
УНІВЕРСИТЕТУ
ВНУТРІШНІХ
РОКІВ СПРАВ

Міністерство внутрішніх справ України
Департамент головної інспекції та дотримання прав людини
Національної поліції України
Львівський державний університет внутрішніх справ

Практика Європейського суду з прав людини в поліцейській діяльності

Методичні рекомендації

Львів
2025

УДК 351.74:[341.645:342.72/.73](4:477)(072)

П 69

Рекомендовано до друку та розміщення
в електронних сервісах ЛьвДУВС
Вченою радою Львівського державного
університету внутрішніх справ
(протокол від 25 червня 2025 року № 17)

Рецензенти:

Тарас ГАРАСИМІВ, доктор юридичних наук, професор
(Національний університет «Львівська політехніка»);

Дмитро ЗАБЗАЛЮК, доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

П 69 **Практика** Європейського суду з прав людини в
поліцейській діяльності : методичні рекомендації / кол.
авт. ; за ред. Я. М. Когута. Львів : Львівський державний
університет внутрішніх справ, 2025. 352 с.

Проаналізовано рішення Європейського суду з прав людини у справах проти України та інших держав світу, що були прийняті на підставі скарг на дії правоохоронних поліцейських органів. Надано теоретичні та практичні рекомендації щодо дотримання прав людини в роботі працівників Національної поліції України з огляду на ті недоліки та порушення, що були підставою для ухвалення негативних для держав рішень.

Для працівників Національної поліції та здобувачів освіти закладів вищої освіти МВС України.

Analysis of the decisions of the European Court of Human Rights in cases against Ukraine and other countries of the world, which were made on the basis of complaints against the actions of law enforcement police agencies, which will provide theoretical and practical recommendations on the observance of human rights in the work of the National Police of Ukraine, taking into account the shortcomings and violations that became the basis for negative decisions for states.

For employees of the National Police and students of higher education institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine.

УДК 351.74:[341.645:342.72/.73](4:477)(072)

© Львівський державний університет внутрішніх справ,
Департамент головної інспекції та дотримання прав
людини Національної поліції України, 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	7
I. ЗАСТОСУВАННЯ СТАНДАРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ В ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПОЛОЖЕНЬ СТАТТІ 2 (ПРАВО НА ЖИТТЯ) ТА ВІДПОВІДНА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ.....	21
II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАНДАРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ В ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПОЛОЖЕНЬ СТАТТІ 3 (ЗАБОРОНА КАТУВАННЯ) ТА ВІДПОВІДНА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ.....	68
III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАНДАРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ В ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПОЛОЖЕНЬ СТАТТІ 5 (ПРАВО НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ) ТА ВІДПОВІДНА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ.....	107
IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАНДАРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ В ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПОЛОЖЕНЬ СТАТТІ 8 (ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО І СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ) ТА ВІДПОВІДНА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ.....	166

V. ОКРЕМІ ЕЛЕМЕНТИ СТАНДАРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ В РОЗРІЗІ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ВІДПОВІДНА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ.....	210
5.1. Право на адвоката.....	210
5.2. Право на інформацію і поліція.....	249
5.3. Право на свободу мирних зібрань та дії поліції.....	265
5.4. Презумпція невинуватості як складова права на справедливий суд.....	293
5.5. Право бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для особи мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти неї, як складова права на справедливий суд.....	317
5.6. Право на медичну допомогу.....	332
ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ ПОШУКУ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ.....	350

ПЕРЕДМОВА

Під час російсько-української війни в Україні права людини були порушені безліч разів та найрізноманітнішими способами. Це включало порушення прав на життя, свободу, справедливиий суд тощо, а також масові порушення прав мешканців окупованих територій, політичних активістів, журналістів та ін. Такі дії окупаційних військ призвели до: гуманітарної кризи в світі, яка триває й досі; руйнування систем міжнародного права та світової безпеки; нівелювання ролі міжнародних інституцій, покликаних гарантувати права людини.

Назагал війна серйозно впливає на сприйняття прав людини населенням, оскільки конфлікти можуть порушувати саме базові права, такі як право на життя, безпеку, свободу висловлювань і доступ до основних життєвих потреб. Війна може зумовлювати масові порушення прав людини, зокрема злочини проти людяності, етнічні чистки, насильство проти цивільного населення та різні форми збоень. Війна також може спричиняти переслідування, переміщення та втрату особистої гідності для чималої кількості людей. У цьому контексті вкрай важливо для держави забезпечити захист прав людини під час війни, адже їх порушення з боку державних інституцій, зокрема правоохоронних органів, болісно сприймаються суспільством, яке перебуває в гострій фазі перманентного стресу.

Тимчасом дотримання прав людини становитиме актуальну проблему і в післявоєнний період. Найбільш вразливою сферою, у сенсі ризиків порушень прав людини, видається правоохоронна діяльність, реалізація якої поєднується зі заходами державного примусу, що можуть обмежувати окремі права особи. А складовою правоохоронної діяльності є функціонування поліції.

У статті 1 Конституції України зазначено, що *«Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава»*. А у статті 3 вказано, що *«людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.*

Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». У розділі II Конституції України встановлено перелік прав, свобод та обов'язків людини і громадянина.

Порівнюючи права людини та права громадянина, слід зауважити, що *спільним* між ними є:

- 1) спрямованість на захист особи;
- 2) закріпленість у нормах чинного законодавства, зокрема в Конституції України;
- 3) збіг окремих прав людини і прав громадянина (наприклад, свобода слова).

Водночас є певні *відмінності* між ними, зокрема за:

- 1) суб'єктами – права людини стосуються всіх людей, права громадянина – лише громадян України;
- 2) джерелами походження – наявність природного, невідчужуваного в природі прав людини, а в правах громадянина – обов'язкова роль держави, що надає та гарантує їх;
- 3) ступенем універсальності – права громадян регламентуються нормативно-правовими актами держави, а права людини визнаються ще й на рівні міжнародних актів.

Порівнюючи права людини та свободи людини, доходимо висновку, що одні закріплені державою в межах, визначених законом, та дозволені як вільна поведінка особи в цих межах. А інші перебувають поза межами регламентації державою, однак повинні забезпечуватись і захищатись нею.

У розділі II Конституції України закріплено норми, які можна розглядати як *головні принципи у сфері забезпечення й дотримання прав і свобод людини та громадянина*, а саме:

- вільність і рівність у гідності та правах;
- невідчужуваність та непорушність прав і свобод;
- невичерпність прав, закріплених Конституцією України;
- гарантії та неможливість скасування прав і свобод, неприпустимість звуження їх змісту та обсягу;
- обов'язок не порушувати права інших людей;
- рівність усіх у правах та перед законом, у тому числі й іноземців та осіб без громадянства;
- неможливість бути позбавленим громадянства і позбавленим права змінити його, а також захист громадян за межами України тощо.

Ключовими правами та свободами людини в Україні є:

- право на життя;
- право на повагу до своєї гідності;
- право на свободу та особисту недоторканність;
- гарантії недоторканності житла;
- гарантії таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції;
- невтручання в особисте і сімейне життя;
- свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України;
- право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань;
- право на свободу світогляду і віросповідання;
- право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів влади, зокрема органів публічної адміністрації;
- право на професійну правничу допомогу;
- право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів влади;
- право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності тощо.

Окрім того, у Конституції України передбачено низку *прав громадянина*, найвагомішими з яких є:

- право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації;
- право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації;
- право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом;
- право на працю, на страйк;
- право на відпочинок;
- право на соціальний захист та житло;

- право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї;
- право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування;
- право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди;
- право на шлюб, утримання та піклування;
- право на освіту;
- право знати свої права і обов'язки тощо.

У сфері правосуддя держава також гарантує, що:

- закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи;
- ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази;
- ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення;
- особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду;
- особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом, та ін.

Зважаючи на зміст методичних рекомендацій, особливу увагу приділимо **статті 55 Конституції України**, де визначено, що *«права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом... Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань»*. А у частині 5 статті 55 Конституції України передбачено, що **«кожен має право після використання всіх національних засобів**

юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна».

У статті 9 Конституції України зазначено, що «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України».

17 липня 1997 року Верховна Рада України ухвалила Закон України № 475/97-ВР «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції», яким наша держава визнала юрисдикцію **Європейського суду з прав людини** (далі – **ЄСПЛ**) – міжнародного судового органу, який знаходиться у м. Страсбург (Франція) та функціонує на основі цього міжнародного договору.

Україна підписала **Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод** (далі – **Конвенція**)¹, яка була прийнята у Римі 4 листопада 1950 року на основі Загальної декларації прав людини, що була проголошена Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 року, з метою забезпечення загального та ефективного визнання і дотримання у ній прав людини.

По суті ця Конвенція мала на меті більш тісну взаємодію між членами Ради Європи для забезпечення та розвитку прав і свобод людини, що є підвалинами справедливості та миру в світі, ґрунтуючись на політичній демократії, завдячуючи спільному розумінню та дотриманню цих прав. Оскільки Європа має глибокі традиції та ідеали свободи й верховенства права, дотримуючись принципу субсидіарності, країни,

¹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004/conv

що підписали Конвенцію, делегували повноваження наглядової юрисдикції Європейському суду з прав людини. В результаті багаторічної практики ЄСПЛ сформувалась правова позиція щодо визнання його рішень взірцем справедливості, що дає змогу всім країнам-підписантам Конвенції вважати їх рішеннями останньої інстанції у питаннях відновлення прав людини, що були порушені.

Хоча рішення ЄСПЛ за своєю природою не є джерелом права, однак вони дозволяють розкрити зміст положень Конвенції. А посилання прокурорів чи адвокатів на них у юридичній практиці є свідченням важливості цих рішень для вітчизняного правосуддя.

У статті 32 Конвенції визначено, що «юрисдикція Суду поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції та Протоколів до неї, подані йому на розгляд». І ЄСПЛ вирішує будь-які питання та спори щодо порушень прав людини, незважаючи на рішення національних судів. Такі рішення сприяють процесу вдосконалення законодавства та практики його застосування в країнах-підписантах Конвенції і спрямовані на правильне й однакове тлумачення міжнародних стандартів у цій галузі, які мають пріоритет над національними рішеннями судових інстанцій.

Загалом *ЄСПЛ ухвалює рішення щодо суті (за статтями Конвенції) тих положень, які містять:*

Стаття 2 «Право на життя».

Стаття 3 «Заборона катування».

Стаття 5 «Право на свободу та особисту недоторканність».

Стаття 6 «Право на справедливий суд».

Стаття 7 «Ніякого покарання без закону».

Стаття 8 «Право на повагу до приватного і сімейного життя».

Стаття 9 «Свобода думки, совісті і релігії».

Стаття 10 «Свобода вираження поглядів».

Стаття 11 «Свобода зібрань та об'єднань».

Стаття 12 «Право на шлюб».

Стаття 13 «Право на ефективний засіб юридичного захисту».

Стаття 14 «Заборона дискримінації» у поєднанні з іншими статтями Конвенції.

Стаття 18 «Межі застосування обмежень прав» у поєднанні з іншими статтями Конвенції.

Стаття 34 «Індивідуальні заяви».

Стаття 38 «Розгляд справи».

Стаття 1 Першого протоколу «Захист власності».

Стаття 3 Першого протоколу «Право на вільні вибори».

Стаття 2 Протоколу № 7 «Право на оскарження у кримінальних справах».

Стаття 2 Протоколу № 4 «Свобода пересування».

Стаття 4 Протоколу № 7 «Право не бути притягнутим до суду або покараним двічі».

Стаття 1 Протоколу № 12 «Заборона дискримінації».

Відтак у статті 46 Конвенції «Обов'язкова сила рішень та їх виконання» передбачено, що «Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами».

Зважаючи на обов'язковість виконання рішень ЄСПЛ, Верховною Радою України прийнято *Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»*.

Судові рішення ЄСПЛ є прецедентними. І хоча в Україні прецеденти не вважаються джерелами права, у поєднанні з положеннями Конвенції українські суди можуть застосовувати їх як таке джерело.

Окрім того, рішення ЄСПЛ дають змогу визначити системні проблеми в правовому регулюванні тих чи інших питань щодо забезпечення та дотримання прав людини і надалі можуть слугувати певним орієнтиром у законотворчому процесі.

Відповідачем у Європейському суді з прав людини може бути лише держава-учасник Конвенції, яка обвинувачується в порушенні норм Конвенції і тих протоколів до неї, в яких ця держава бере участь. Не випадково найменування справ, що розглядаються Судом, формується за єдиною схемою: заявник (ім'я чи псевдонім), відповідач (назва держави).

У статті 41 Конвенції «Справедлива сатисфакція» встановлено, що *«якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або Протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу*

сатисфакцію». В Україні таке відшкодування здійснюється за кошти Державного бюджету України. Тому численні порушення прав людини можуть доволі суттєво впливати на економічні інтереси держави.

Значна частина порушень прав і свобод людини в Україні припадає на правоохоронну сферу, левову частку якої становить поліцейська діяльність.

Загалом поняття «поліцейська діяльність» в Україні є доволі складним, недостатньо дослідженим і дискусійним. У найпростішому примітивному значенні – це діяльність поліції. Проте така діяльність може охоплювати собою адміністративну, кримінальну процесуальну, оперативно-розшукову, профілактичну, охоронну, виконавчу та інші її види.

У контексті змісту пропонованих методичних рекомендацій найближчою до визначення поняття поліцейської діяльності є її адміністративна складова, що спрямована на забезпечення публічної безпеки та порядку шляхом застосування поліцейських заходів (превентивних заходів та заходів поліцейського примусу). *Поліцейська діяльність* – це особливий вид соціальної, державно-управлінської діяльності, що здійснюється на основі закону і в інтересах суспільства, спрямована на охорону та підтримку громадського порядку, забезпечення громадської безпеки заходами примусу².

Проте діяльність поліції, в контексті реалізації адміністративної функції, пов'язана із дотриманням чітко визначеної законодавством процедури. Тому в межах нашого дослідження ми розглядали і *матеріальний*, і *процесуальний аспекти поліцейської діяльності*.

Роль поліцейської діяльності в умовах війни в Україні полягає в забезпеченні безпеки громадян, підтриманні громадського порядку, боротьбі з злочинністю та незаконною діяльністю. Поліція відповідає за захист прав і свобод людей, допомогу в евакуації та підтримку постраждалих.

² Поліцейська діяльність: адміністративно-правове регулювання : навчальний посібник / Ю. А. Хатнюк, О. Б. Мороз, В. В. Бондар та ін. ; за ред. Ю. С. Назара. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 640 с.

Поліція також може брати участь у військових операціях за необхідності, співпрацюючи зі Збройними Силами для забезпечення безпеки громадян і території. Важливо, щоб поліція діяла законно та професійно, дотримуючись міжнародних стандартів правопорядку. Зокрема, поліцейська діяльність повинна відповідати стандартам у сфері забезпечення прав людини, визначеним у різноманітних міжнародних договорах (актах), таких як:

– **UN Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials** (*Основоположні принципи застосування сили та вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку (прийняті Восьмим Конгресом ООН з попередження злочинності та поведження з порушниками, Гавана, Куба, 27 серпня–7 вересня 1990 року)*³;

– **UN Code of Conduct for Law Enforcement Officials** (*Кодекс поведінки службовців органів правопорядку ООН (затверджений резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 34/169 від 17 грудня 1979 року)*⁴;

³ Основоположні принципи застосування сили та вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку (прийняті Восьмим Конгресом ООН з попередження злочинності та поведження з порушниками, Гавана, Куба, 27 серпня – 7 вересня 1990 року). URL: https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/old/files/Criminal%20justice/FileName_001.pdf

⁴ Кодекс поведінки службовців органів правопорядку ООН (затверджений резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 34/169 від 17 грудня 1979 року). URL: https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/old/files/Criminal%20justice/PS_05__4_2_001.pdf

– **The European Code of Police Ethics** (Рекомендація Res (2001) 10 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики» (Ухвалена Комітетом Міністрів 19 вересня 2001 року на 765-му засіданні заступників міністрів)⁵.

На основі міжнародних стандартів для працівників Національної поліції в Україні також ухвалено нормативно-правовий акт, який встановлює основні вимоги до поліцейських, зокрема в контексті їх поведінки, що передбачає обов'язок «поважати і не порушувати права та свободи людини, до яких, зокрема, відносяться права: на життя; на повагу до гідності; на свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла; на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; на свободу світогляду і віросповідання; володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; на мирні зібрання; на свободу пересування, вільний вибір місця проживання; інші права, які передбачені Конституцією та законами України, міжнародними договорами України»;

– **Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських : Наказ МВС України від 09.11.2016 року № 1179** (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 6 грудня 2016 року № 1576/29706)⁶.

⁵ Рекомендація Res (2001) 10 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики». URL: <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/old/files/Criminal%20justice/rec1.pdf>

⁶ Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських : Наказ МВС України від 09.11.2016 р. № 1179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text>

Реалізація поліцейської діяльності базується насамперед на нормах Закону України «Про Національну поліцію». Згідно зі статтею 2 цього Закону, її завданнями є надання поліцейських послуг у сферах:

- 1) *забезпечення публічної безпеки і порядку;*
- 2) *охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;*
- 3) *протидії злочинності;*
- 4) *надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.*

Цей спектр завдань найбільш точно відображає соціальну роль поліції як суб'єкта поліцейської діяльності.

Роль держави, від імені якої реалізує свої повноваження поліція, у забезпеченні та дотриманні прав людини відображається у позитивних, негативних або процесуальних її обов'язках.

Позитивні зобов'язання держави у сфері прав людини – це обов'язки держави, які вимагають від національних органів влади застосовувати необхідні засоби для гарантування прав людини. Негативні зобов'язання – це зобов'язання держави утримуватися від втручання в права та свободи. Процесуальні обов'язки держави – це її зобов'язання щодо чіткої, нормативно врегульованої процедури, що спрямована на забезпечення прав і свобод людини.

Метою методичних рекомендацій «Практика Європейського суду з прав людини в поліцейській діяльності» є аналіз рішень ЄСПЛ у справах проти України та інших держав світу, що були прийняті на підставі скарг на дії правоохоронних поліцейських органів, який дасть змогу надати теоретичні та практичні рекомендації щодо дотримання прав людини в роботі працівників Національної поліції України, зважаючи на ті недоліки та порушення, що є підставою для ухвалення негативних для держав рішень.

Зважаючи на те, що процес розгляду скарг ЄСПЛ зазвичай триває доволі довго, рішень щодо України, ухвалених стосовно порушень прав людини працівниками Національної поліції (тобто йдеться про порушення, вчинені після ухвалення Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 року),

є доволі мало. Більшість рішень проти України стосуються функціонування міліції. Зрозуміло, що у новому Законі враховано чимало нюансів, які виникали раніше через недосконалість правового регулювання поліцейської діяльності в нашій державі. Проте й надалі залишаються окремі недоліки в організації та реалізації поліцейської діяльності, котрі призводять до звернень щодо відшкодування збитків людям, права яких були порушені.

«Велика частина справ ..., що перебувають на розгляді Європейського суду з прав людини, – є так званими «повторюваними справами», які виникають через поширені функціональні порушення на національному рівні. Процедуру винесення пілотних рішень було розроблено як засіб для виявлення структурних проблем, що призводять до повторюваних справ проти багатьох країн, і для покладання зобов'язання на держави вирішити ці проблеми»⁷.

Тому в методичних рекомендаціях опрацьовано також окремі так звані **пілотні або провідні рішення ЄСПЛ** проти різних держав, які варто було вказати, оскільки вони розкривають сутність проблеми порушення прав людини у поліцейській діяльності. Вони зазначають, які порушення становлять системно-структурні недоліки, на які посилаються звіти міжнародних організацій, де описують проблему як повторювану в державі. Тоді до цієї держави звертаються з рекомендаціями-вимогами, де зазначають, які саме заходи слід вжити, щоб виправити ситуацію. Вивчення рішень щодо інших держав є також доцільним з огляду на те, що в них ЄСПЛ уперше закладено стандарт із застосування тієї чи іншої статті ЄКПЛ (звісно, якщо цей стандарт із часом не було змінено новішими рішеннями), незважаючи на те, що вони можуть бути доволі давні. Наприклад, проаналізоване в методичних рекомендаціях рішення ЄСПЛ у справі «Маккан проти Сполученого Королівства», винесене Великою палатою ЄСПЛ, в якому Суд створив стандарт тлумачення ст. 2 Конвенції, ухвалено ще 27 вересня 1995 року.

⁷ Інформаційний бюлетень ЄСПЛ. Пілотні рішення. Травень 2018. URL: <https://rm.coe.int/factsheet-5-fs-pilot-judgments-uk/1680a22060>

Отже, виходячи з аналізу змісту та сутності поліцейської діяльності, *об'єктом нашого дослідження* визначено відповідну практику ЄСПЛ щодо застосування стандартів Конвенції в поліцейській діяльності через призму положень:

- статті 2 (право на життя);
- статті 3 (заборона катування);
- статті 5 (право на свободу та особисту недоторканність);
- статті 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя);

а також окремі елементи стандартів Конвенції в розрізі поліцейської діяльності щодо:

- права на адвоката;
- права на інформацію;
- права на свободу мирних зібрань;
- презумпції невинуватості як складової права на справедливий суд;
- права бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для особи мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти неї, як складової права на справедливий суд;
- права на медичну допомогу.

Звісно, опрацьований та систематизований у методичних рекомендаціях матеріал не є вичерпним. І окремі напрями практики ЄСПЛ, пов'язаної із поліцейською діяльністю, не ввійшли у перше видання. Проте ключові аспекти такої практики тут відображені.

Матеріал методичних рекомендацій систематизований **у формі дайджесту**, в якому передбачено:

- зміст окремих статей ЄКПЛ;
- стислу характеристику пілотних та винесених щодо України рішень ЄСПЛ (дата прийняття, номер заяви);
- електронне покликання на джерело інформації та його QR-code;
- обставини справи та витяги з рішень ЄСПЛ;
- узагальнені основні порушення ЄКПЛ, виявлені в рішеннях ЄСПЛ щодо окремих статей Конвенції;
- нормативно-правове регулювання поліцейської діяльності в Україні щодо окремих статей ЄКПЛ та окремі рекомендації для працівників Національної поліції.

Також рекомендуємо ознайомитись із науковими працями, які дають змогу детальніше заглибитись у предмет дослідження, зокрема з дисертацією В. А. Завгороднього на здобуття наукового ступеня доктора наук на тему «Практика Європейського суду з прав людини та її вплив на юридичну діяльність в Україні»⁸.

Методичні рекомендації «Практика Європейського суду з прав людини в поліцейській діяльності» можуть стати ефективним інструментом у процесі підготовки здобувачів вищої освіти, підвищення кваліфікації поліцейських, внутрішніх тренінгів і реалізації різноманітних освітніх програм. Вони спрямовані на посилення правозахисного компоненту в роботі поліції, що відповідає європейським тенденціям і зобов'язанням України у сфері прав людини.

⁸ Завгородній В. А. Практика Європейського суду з прав людини та її вплив на юридичну діяльність в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Дніпро, 2021. 517 с. URL: <https://dduvs.edu.ua/naukova-diyalnist/spetsializovani-vcheni-radi/d-08-727-04/zavorodnij/>

І. ЗАСТОСУВАННЯ СТАНДАРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ В ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПОЛОЖЕНЬ СТАТТІ 2 (ПРАВО НА ЖИТТЯ) ТА ВІДПОВІДНА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Стаття 2 ЄКПЛ «Право на життя»	1. Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання. 2. Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили: а) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства; б) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою; в) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання.
ПРОВІДНІ ТА ПЛОТНІ РІШЕННЯ ЄСПЛ ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 2 ЄКПЛ У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	
Рішення, дата при- йняття рішення, номер заяви	Справа «МакКанн та інші проти Сполученого Королівства» (<i>Case of «McCann and Others v. the United Kingdom»</i>), рішення у справі від 27 вересня 1995 р., заява № 18984/91
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 2 (матеріальний аспект) і (процесуальний аспект)
URL	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57943
QR-code	

Обставини справи	За обставинами справи було застрелено трьох підозрюваних у тероризмі. Операцію із затримання проводили військовослужбовці спеціальної повітряно-десантної служби, що входила до складу Британської армії. Представники держави, які брали участь в операції, заявляли про виправданість застосування летальної сили, оскільки вони допустили, що підозрювані хотіли застосувати вибухівку, однак таке припущення виявилось хибним. На момент стрілянини у підозрюваних не було детонаторів із вибухівкою. Як потім встановило слідство, підозрювані були на розвідці та припаркували свій автомобіль, щоб згодом зберегти місце для іншого автомобіля вже з вибухівкою, який згодом також знайшли. Визнано порушення позитивних зобов'язань держави у матеріальному аспекті за ст. 2 ЄКПЛ, оскільки автоматичне застосування летальної сили, внаслідок чого загинуло троє підозрюваних в тероризмі, не було «суворо пропорційним» цілям, які мали бути досягнуті, – врятувати життя. Визнано порушення позитивних зобов'язань держави у процесуальному аспекті за ст. 2 ЄКПЛ у зв'язку з недоліками планування та проведення операції із затримання підозрюваних у тероризмі.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 148. Суд вважає, що винятки, зазначені в пункті 2 ст. 2 ЄКПЛ, свідчать про те, що це положення поширюється, але не обмежується виключно умисним вбивством. Текст статті 2 ЄКПЛ, розглянутий в цілому, показує, що пункт 2 ст. 2 ЄКПЛ, в першу чергу, не визначає випадки, коли дозволено умисно вбити людину, а описує ситуації, коли дозволено «застосування сили», що може призвести, як ненавмисний результат, до позбавлення життя. Застосування сили, однак, не повинно бути більшим, ніж «абсолютно необхідно» для досягнення однієї з цілей, викладених у підпунктах (а), (b) або (с) ст. 2 ЄКПЛ. п. 149. У цьому відношенні використання терміна «абсолютно необхідно» в пункті 2 статті 2 ЄКПЛ свідчить про те, що має застосовуватися більш суворий та переконливий критерій необхідності, ніж той, який зазвичай застосовується при визначенні того, чи є дії держави «необхідними в демократичному суспільстві» відповідно до пункту 2 статей з 8 по 11 Конвенції. Зокрема, застосована сила повинна бути суворо пропорційною досягненню цілей, викладених у підпунктах 2 (а), (b) та (с) статті 2 ЄКПЛ.

	п. 150. Відповідно до важливості цього положення у демократичному суспільстві, Суд, здійснюючи свою оцінку, повинен піддавати позбавлення життя найбільш ретельному дослідженню, особливо там, де застосовується навмисна смертельна сила, враховуючи не тільки дії агентів держави, які фактично застосовують силу, але й усі супутні обставини, включаючи такі питання, як планування та контроль дій, що розглядаються. п. 200. Суд вважає, що застосування сили агентами держави для досягнення однієї з цілей, зазначених у пункті 2 статті 2 Конвенції, може бути виправданим відповідно до цього положення, якщо воно ґрунтується на щирому переконанні, яке сприймається, з вагомих причин, як дійсне на той момент, але яке згодом виявляється помилковим. Вимагати іншого було б покласти нереалістичний тягар на державу та її правоохоронні органи при виконанні ними своїх обов'язків, можливо, на шкоду їхньому життю та життю інших. п. 201. У цій справі виникає питання, чи була антитерористична операція в цілому контрольована та організована таким чином, щоб поважати вимоги статті 2, і чи інформація та інструкції, надані солдатам, які, по суті, зробили неминучим застосування летальної сили, належним чином враховували право на життя трьох підозрюваних. п. 212. ЄСПЛ зробив зауваження щодо неясності, чи були правоохоронні органи, які брали участь в операції, навчені або проінструктовані оцінювати, чи застосування вогнепальної зброї для досягнення їхніх цілей могло бути виправданим конкретними обставинами, з якими вони зіткнулися в момент арешту. Їхня рефлекторна дія в цьому життєво важливому аспекті не виявляє тієї міри обережності у застосуванні вогнепальної зброї, яку слід очікувати від правоохоронців у демократичному суспільстві, навіть коли йдеться про небезпечних підозрюваних у тероризмі, і різко контрастує зі стандартом обережності, відображеним в інструкціях із застосування вогнепальної зброї поліцією, на які було звернуто їхню увагу і які наголошували на юридичній відповідальності окремого офіцера з огляду на умови, що склалися в момент бою. Ця неспроможність влади також свідчить про недостатню увагу до контролю та організації операції з арешту.
Рішення, дата	Справа «Макарацис проти Греції» (<i>Case of «Makaratzis v. Greece»</i>), рішення у справі від 20 грудня 2004 р., заява № 50385/99

прийняття рішення, номер заяви	
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 2 (матеріальний аспект) і (процесуальний аспект)
URL	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_408#Text
QR-code	
Обставини справи	У цій справі працівники поліції намагалися затримати заявника після того, як він порушив правила дорожнього руху (поїхав на червоне світло в центрі Афін). Його переслідували кілька працівників поліції на автомобілях та мотоциклах, і автомобіль заявника зіткнувся з кількома іншими транспортними засобами. Двоє водіїв дістали тілесні ушкодження. Після того як заявник прорвався через п'ять поліцейських дорожніх застав, поліція почала стріляти у його машину. Зрештою, він зупинився біля бензозаправки, але замкнув дверця та відмовився виходити з машини. Працівники поліції продовжували стріляти. Заявник стверджує, що вони стріляли у його машину; Уряд стверджує, що стріляли в повітря. Один поліцейський кинув у вітрове скло машини кулю. Нарешті заявника заарештував працівник поліції, якому вдалося проникнути в машину. Заявника одразу відвезли до лікарні, в якій він перебував протягом дев'яти днів. У нього були поранення на правій руці, правій нозі, лівій сідниці та у правій частині грудної клітки. За його словами, коли його витягували з машини, йому прострелили ступню ноги. Уряд спростовує це твердження. Після цієї події психічне здоров'я заявника значно погіршилося. Кілька працівників поліції покинули місце події, не залишивши інформації про себе та всіх необхідних даних щодо застосованої зброї. Прокурор порушив кримінальне провадження проти семи працівників поліції, яке завершилося їхнім виправданням у суді. Через те що не було встановлено особи всіх працівників поліції, причетних до інциденту, кримінальний суд виявився неспроможним встановити

	«поза всяким сумнівом», що семеро обвинувачених були саме тими особами, які стріляли в заявника. Визнано порушення позитивних зобов'язань держави у матеріальному аспекті за ст. 2 ЄКПЛ у зв'язку з недоліками законодавства, яке існувало на той час. Існуюча система не забезпечувала службових осіб правоохоронних органів чіткими принципами та критеріями застосування зброї у мирний час. Відсутні законодавчі та адміністративні засади, які б забезпечували громадянам той рівень захисту, якого вимагає стаття 2. Визнано порушення позитивних зобов'язань у процесуальному аспекті за ст. 2 ЄКПЛ внаслідок неефективного розслідування, через яке Уряд так і не був спроможний назвати прізвища всіх працівників поліції, які стріляли і поранили заявника.
Витяги з рішення ЄСПЛ	Хоча Суд і погодився з тим, що працівники поліції, причетні до інциденту, не мали достатньо часу для всебічної оцінки ситуації і ретельного планування операції, він зазначив, що недоліки, які виявилися при цьому, були головно наслідком того, що натовді національний закон і практика не передбачали відповідної структури здійснення колективної поліцейської операції, ані із залученням конкретних працівників поліції, ані для випадку поліцейської погоні. У відповідний час застосування зброї державними службовими особами регулювалося правовими нормами, які для сучасного демократичного суспільства є застарілими і недосконалими. Існуюча система не забезпечувала службових осіб правоохоронних органів чіткими принципами та критеріями застосування зброї у мирний час. Це надавало працівникам поліції, залученим у цю операцію, більшу самостійність дій і можливість реалізації необдуманих ініціатив, чого, можливо, не сталося б, якби вони отримали належну підготовку та інструктаж. Суд визнав надзвичайно вагомим той факт, що національні органи влади не встановили особи всіх працівників поліції, які брали участь у погоні. Деякі працівники поліції покинули місце події, не залишивши інформацію про себе і всіх необхідних даних про свою зброю, через що дані про деяку застосовану вогнепальну зброю так і не було занесено в протоколи. Також видається, що нічого не було зроблено для встановлення особи працівника поліції, який ніс чергування у відповідному районі в час, коли стався цей інцидент.

	Вражав і той факт, що було зібрано лише три кулі, а решту куль, окрім кулі, яку вилучили з ноги п. Макарациса, та ще однієї, яка залишалася в його сідниці, поліція так ніколи і не знайшла і не встановила, якими іншими кулями було поранено заявника.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Цельніку проти Греції» (<i>Case of «Celniku v. Greece»</i>), рішення у справі від 5 липня 2007 р., заява № 21449/04
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 2 (матеріальний аспект) і (процесуальний аспект)
URL	https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-125956&filename=CASE%20OF%20CELNIKU%20v.%20GREECE%20-%20%5BUkrainian%20Translation%5D%20summary%20by%20the%20Lviv%20Laboratory%20of%20Human%20Rights.pdf&logEvent=False
QR-code	
Обставини справи	Справа стосувалась операції із затримання Джентіан Цельніку, котрого підозрювали у вчиненні нападів, під час яких було поранено інших осіб албанської національності. Під час затримання Джентіан Цельніку відмовився виконувати накази поліції (підняти руки вгору та лягти на підлогу) і спробував прошмигнути рукою під свій плащ. Черговий офіцер І. Р., спостерігаючи за ходом затримання, вирішив, що його колеги в небезпеці. Він швидко наблизився до п. Цельніку, тримаючи пістолет у правій руці. Наступної миті п. Цельніку вдарив офіцера І. Р. у праву руку, однак з пістолета пролунав постріл, який вцілив у голову Джентіану Цельніку. Від цього пострілу підозрюваний п. Цельніку відразу загинув. У поясненні, яке офіцер І. Р. дав наступного дня, він вказав, що діяв інстинктивно з метою захисту своїх колег. Він також зауважив, що відразу після фатального пострілу побачив закривавлений ніж поряд з тілом п. Цельніку. Однак троє інших працівників поліції відзначили, що І. Р. знайшов ніж після того, як оглянув тіло. Згодом І. Р. погодився, що саме так і було.

	Проти офіцера І. Р. було відкрито кримінальне провадження за обвинуваченням у ненавмисному вбивстві, але згодом на національному рівні його було виправдано на підставі відсутності в його діях недбалості. Визнано порушення позитивних зобов'язань держави за ст. 2 ЄКПЛ у матеріальному аспекті через відсутність в національному законодавстві чітких підстав та умов застосування правоохоронцями вогнепальної сили у мирний час і, як наслідок, відсутність ретельності в ході операції по затриманню п. Цельніку, а також порушення позитивних зобов'язань за ст. 2 ЄКПЛ у процесуальному аспекті, оскільки розслідування було неефективне через відсутність незалежності з боку працівників правоохоронних органів, які вели слідство.
Витяги з рішення ЄСПЛ	Аналізуючи стандарт за ст. 2 ЄКПЛ «виключно необхідного застосування сили», ЄСПЛ встановив, що смертельний постріл стався не внаслідок цілеспрямованої дії з боку офіцера І. Р., а через реакцію п. Цельніку, а саме у мить удару п. Цельніку правої руки офіцера І. Р., у якій була зброя. Однак ЄСПЛ визнав помилки у підготовці та проведенні операції по затриманню п. Цельніку, а саме не зібрано докази в стислі часові рамки, не збережено місця події в непорушному стані до проведення наступних слідчих дій. Національне законодавство того часу не передбачало чітких підстав та умов застосування правоохоронцями вогнепальної сили у мирний час, що могло бути однією з причин недоліків в ході операції, правоохоронці також не мали належного практичного тренування. Встановлено, що офіцери поліції, які проводили розслідування, належали до тієї самої поліцейської дільниці, що й офіцери, які проводили операції по затриманню п. Цельніку, проведення обшуку тіла самим офіцером І. Р., який вистрілив в загиблого, що становило порушення критерію: незалежне розслідування.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Case of «Nika v. Albania» , рішення у справі від 14 листопада 2023 р., заява № 1049/17
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 2 (матеріальний аспект) і (процесуальний аспект)

URL	https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-228850
QR-code	
Обставини справи	Заявники є членами сім'ї (відповідно дружина та доньки) А. Н., який помер внаслідок вогнепального поранення в голову, отриманого 21 січня 2011 року під час акції протесту перед будівлею, де знаходиться офіс прем'єр-міністра Албанії. Після початку акції протесту близько 14.00 протестувальники прибули до Офісу прем'єр-міністра, перед головним входом до якого стояли два кордони міліції. Близько 14.30 деякі з протестувальників почали кидати тверді предмети в перший кордон поліції, і ситуація загострилася. Другий кордон правоохоронців (який складався зі спецпідрозділів поліції) застосував сльозогінний газ. Внаслідок цього протестувальники тимчасово розійшлися, а правоохоронці першого кордону, які не були екіпіровані протигазами, також залишили свої позиції. Протестувальники продовжували кидати каміння та різні тверді предмети з боків будівлі. Вони також перегрупувалися перед нею. Влада застосувала водомети для їх розгону. Протестувальники підпалили кілька дерев і автомобілів, а також кидали пляшки із запалювальною сумішшю в бік будівлі прем'єр-міністра. Кілька співробітників поліції та Національної гвардії отримали поранення. У невстановлений час (близько 16.00) відносно невелика кількість протестувальників штурмувала чавунні автомобільні ворота на півночі будівлі і проникла на двадцять-тридцять метрів у двір за будівлею (тобто на територію між захисною огорожею і самою будівлею). Автомобіль, за кермом якого був протестувальник, спробував прорватися через ворота, але врізався в бар'єр, встановлений для запобігання подібним вторгненням. Офіцер Національної гвардії за допомогою мегафону попередив протестувальників наступним чином: <i>«Громадяни, ви порушуєте правила, ви порушуєте закон, ви зайшли в зони безпеки, до вас будуть взяті заходи відповідно до закону»</i>. Згодом в ситуацію втрутилася група співробітників Національної гвардії зі щитами та кийками, які витіснили протестувальників з подвір'я.

	У невстановлений час кілька співробітників Національної гвардії почали застосовувати вогнепальну зброю, стріляючи як холостими, так і бойовими патронами, нібито для того, щоб стримати протестувальників від продовження штурму будівлі. Приблизно о 16.10 в результаті пострілів троє протестувальників загинули на місці. А. Н., який в цей момент знаходився близько до тротуару навпроти Офісу Прем'єр-міністра і не брав участі в жодних насильницьких діях, отримав кульове поранення в голову. Аналогічно, інші три жертви перебували за межами подвір'я Офісу Прем'єр-міністра, і жоден з них не брав участі в насильницьких діях. Внаслідок протистоянь постраждало близько сорока п'яти громадян, вісімдесят один військовослужбовець Національної гвардії та двадцять сім правоохоронців. Що стосується А. Н., то він отримав первинну медичну допомогу в травматологічній лікарні Тирані, а потім був переведений для надання спеціалізованої допомоги в Стамбул, де він помер 4 лютого 2011 року. Він був похований в Албанії 7 лютого 2011 року.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 123. Щодо етапу розслідування, який був зосереджений виключно на смерті А. Н., Суд зазначає, що не було встановлено точних часових рамок подій, про які йдеться, у тому числі щодо розстрілу інших жертв. п. 124. Що стосується судово-медичної експертизи тіла А. Н., Уряд не відповів на твердження заявників про те, що така експертиза була проведена щодо інших жертв, але не щодо А. Н. (див. пункт 104 вище). Хоча Уряду було запропоновано надати копію матеріалів досудового розслідування, він не надав копію судового доручення, надісланого турецьким органам влади у 2011 році, щоб можна було з'ясувати, які саме експертизи вимагали провести щодо тіла А. Н. Уряд також не надав жодного звіту, підготовленого турецькими органами влади у зв'язку з цією справою. п. 125. Експертний звіт від 5 травня 2014 року (див. пункт 70 вище), який ґрунтувався на більш ранніх звітах і був підготовлений через кілька років після смерті жертви, не розвіює сумнівів, висловлених заявниками з цього приводу. У зв'язку з цим не зрозуміло, чому ця експертиза не була проведена вчасно і не щодо тіла самої жертви, а не на підставі більш ранніх звітів. п. 126. На цьому етапі Суд погоджується з висновком Комісара Ради Європи про те, що національні органи влади зіткнулися з важким і делікатним завданням

	при розслідуванні подій 21 січня 2011 року (див. пункти 94–96 вище). Суд визнає, що національні органи влади доклали значних зусиль для ідентифікації зброї, з якої було випущено кулю, що вбила А. Н. Дійсно, було проведено численні балістичні експертизи кулі; однак, як видається, ідентифікувати зброю, з якої було випущено кулю, не вдалося через пошкодження, які було завдано кулі.
	п. 127. Що стосується участі заявників у розслідуванні, вони неодноразово стверджували, що органи влади не інформували їх про основні етапи розслідування, і вказували на два листи, які вони надіслали до прокуратури з проханням надати копію матеріалів справи (див. пункт 73 вище). Уряд не надав жодних доказів на підтримку свого твердження про те, що заявники фактично були залучені до розслідування та були поінформовані про його перебіг. Лист заявників від 2021 року (див. пункт 78 вище), в якому вони визнали, що були поінформовані про хід розслідування, яке відбувалося до 2020 року, не є достатнім для обґрунтування висновку про те, що вони були залучені до процедури в обсязі, необхідному для захисту їхніх законних інтересів (див. рішення у справі <i>«Tsintsabadze v. Georgia»</i>, № 35403/06, § 76, від 15 лютого 2011 року, та <i>«Aliyeva and Aliyev v. Azerbaijan»</i>, № 35587/08, § 70, від 31 липня 2014 року). Це тим більше важливо, враховуючи, що, як зазначалося вище, ряд питань заявників щодо розслідування залишаються без відповіді на сьогоднішній день. п. 128. З огляду на вищезазначені міркування, розслідування, яке було проведено у цій справі, не може вважатися ефективним, здатним привести до виявлення та покарання осіб, відповідальних за інкриміновані події, та встановлення істини... п. 129. Таким чином, Суд доходить висновку, що попереднє заперечення Уряду має бути відхилене і що мало місце порушення статті 2 Конвенції в її процесуальному аспекті. п. 150. На момент подій, що розглядаються, відповідні положення щодо застосування вогнепальної зброї містилися в Законі про вогнепальну зброю 1998 року зі змінами, внесеними у 2010 році, та Законі про Національну гвардію 2003 року зі змінами, внесеними у 2005 році (див. пункти 89 і 90 вище). Перший стосувався Збройних сил Республіки Албанія, інших створених

відповідно до закону озброєних поліцейських формувань (які не входять до складу Збройних сил) і озброєної цивільної гвардії; другий стосувався лише Національної гвардії. Вони доповнювали один одного. Суд зазначає, що стаття 2 Закону «Про вогнепальну зброю» визначала обставини, за яких застосування вогнепальної зброї було дозволено, і передбачала відповідні гарантії – наприклад, застосування вогнепальної зброї мало бути відповіддю на незаконний, реальний і негайний напад, і воно повинно бути пропорційним ризику, якому піддавався нападник. Однак і Закон «Про вогнепальну зброю», і Закон «Про Національну гвардію», чинні на той час, дозволяли застосування вогнепальної зброї (а отже, потенційно смертоносної сили) для захисту власності. У зв'язку з цим Суд зазначає, що Закон «Про вогнепальну зброю» передбачав, що «заподіяна шкода [не повинна] перевищувати шкоду відвернену». З огляду на формулювання національного законодавства з цього питання, можна стверджувати, що шкода, завдана лише майну, не може вважатися «більшою», ніж ризик для життя людини. Як би там не було, Суд вважає проблематичним той факт, що у відповідний час відповідний закон дозволяв застосування вогнепальної зброї для захисту власності, не надаючи жодних додаткових деталей щодо того, за яких виняткових обставин застосування вогнепальної зброї може бути виправданим. Найбільш доречним у цій справі є те, що Закон «Про Національну гвардію» також дозволяв застосування «зброї» «у разі нападу на будівлі, що перебувають під охороною».

п. 151. Крім того, Закон про вогнепальну зброю, хоча він загалом забороняв використання вогнепальної зброї «в громадських місцях, де є скупчення людей і життя інших людей піддається ризику», дозволяв деякі винятки в цьому відношенні – зокрема, для захисту власності. Незважаючи на те, що застосування вогнепальної зброї для захисту власності в громадських місцях, де є скупчення людей, було обмежено деякими запобіжними заходами (наприклад, положенням про те, що вогнепальна зброя може застосовуватися тільки проти осіб, які вчиняють видимі акти насильства, що становлять серйозні порушення закону, і тільки тоді, коли інші обмежувальні заходи не дали бажаних результатів), Суд зазначає, що стаття 2 Конвенції не дозволяє застосування смертоносної сили для захисту власності як такої. Оскільки не можна повністю виключити,

	що застосування сили зі смертельним наслідком для захисту власності може бути виправданим у деяких виняткових обставинах, такі обставини повинні бути чітко визначені. У зв'язку з цим Суд зазначає, що нова законодавча база все ще посиляється на «відбиття нападу на об'єкт, що охороняється», але містить нову умову – що життя персоналу, відповідального за захист цього об'єкта (або життя інших осіб), явно перебуває під загрозою. п. 152. Дійсно, з огляду на обставини цієї справи, захист власності, а саме, Офісу Прем'єр-міністра, був одним з обґрунтувань, висунутих владою для застосування вогнепальної зброї. Крім того, Суд також зазначає, що цитовані закони не передбачають, що перед тим, як стріляти безпосередньо по людях, має бути зроблено усне попередження і попереджувальний постріл у повітря. п. 159. Що стосується питання про те, чи було застосування сили зі смертельним наслідком законним, Уряд визнав, що воно не було таким. Суд повторює, що застосування сили зі смертельним наслідком може бути виправдане лише на одній з підстав, перелічених у пункті 2 статті 2 Конвенції, а саме: (а) для захисту будь-якої особи від протиправного насильства; (б) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі; або (в) для придушення бунту чи повстання. З огляду на це, перше питання, яке необхідно вирішити, полягає в тому, чи переслідувало застосування вогнепальної зброї проти демонстрантів 21 січня 2011 року будь-яку з трьох вищезгаданих законних цілей. Очевидно, що підстави, передбачені підпунктом (б), не були застосовні у цій справі. Що стосується підстав, передбачених пунктами (а) і (с), Суд зазначає, що приблизно о 14.30 деякі з протестувальників почали кидати тверді предмети, у тому числі каміння, у перший кордон працівників міліції, і що деякі з них зазнали тілесних ушкоджень (див. пункти 12 та 16 вище). Однак Національна гвардія почала застосовувати вогнепальну зброю невдовзі після 16.00, коли менша група протестувальників, що залишилася, увірвалася на подвір'я Офісу Прем'єр-міністра. Залишається незрозумілим, у відповідь на що саме правоохоронці почали застосовувати вогнепальну зброю, оскільки протестувальників, які прорвалися через периметр охорони, вже відтіснила група правоохоронців зі щитами та кийками (див. пункти 13 та 14 вище). Беручи до уваги хронологію цих подій та інші докази,

	наявні в матеріалах справи, не було встановлено, що на момент відкриття вогню бойовими кулями відносно невелика група агресивно налаштованих протестувальників становила серйозну і безпосередню небезпеку для будь-якої особи – включаючи самих співробітників Національної гвардії або будь-яких державних службовців, які могли перебувати всередині будівлі. Дійсно, схоже, що основним аргументом, висунутим під час національного судового розгляду, було те, що вогнепальна зброя була застосована для захисту безпеки будівлі. Однак це саме по собі не може розглядатися за даних обставин як законна підстава для застосування сили зі смертельним наслідком. Більше того, не було жодних ознак того, що існував безпосередній і реальний ризик для осіб, які перебували в будівлі, або для будь-яких інших осіб. п. 162. Навіть якщо Суд визнає, що поліцейські зробили лише попереджувальні постріли в повітря, не було доведено, що це було зроблено у спосіб, який відповідає вимогам статті 2. У зв'язку з цим Суд повторює, що, за визначенням, попереджувальні постріли повинні здійснюватися в повітря, з майже вертикальним положенням пістолета, щоб гарантувати, що ціль не буде уражена (див. рішення у справі <i>«Oğur v. Turkey»</i>, № 21594/93, § 83, та згадане вище рішення у справі <i>«Kakoulli»</i>, § 118). Це тим більше важливо в даній справі, оскільки мова йде про демонстрацію, в якій брала участь велика кількість людей, і будь-яка недбала дія з боку співробітників Національної гвардії при застосуванні вогнепальної зброї могла призвести до фатального результату. Відповідно, важко уявити, що постріл у повітря під розумним кутом міг влучити в голову жертві, яка стояла на рівні вулиці, навіть у результаті рикошету. п. 163. Отже, Суд вважає, що, навіть якщо припустити, що А. Н. був убитий кулею, випущеною в повітря, постріл був здійснений неналежним чином; не було вжито жодних заходів для мінімізації, наскільки це можливо, будь-якого ризику для життя ненасильницьких свідків, що становить грубу недбалість. Дійсно, згідно з чинним законодавством Албанії, стрільянина в повітря повністю заборонено як метод розгону натовпу (див. параграф 90 вище). п. 169. Також видається, що не було надано чітких і точних інструкцій щодо того, хто має віддавати наказ про застосування смертоносної сили (тобто бойових куль)

	і хто має оцінювати, чи було застосування вогнепальної зброї абсолютно необхідним. У зв'язку з цим Суд зазначає, що офіцери стверджували, що вони діяли за власною ініціативою, не отримуючи жодного наказу стріляти; якщо це правда, то це саме по собі вказує на хаотичність застосування вогнепальної зброї офіцерами Національної гвардії. Відсутність чіткої субординації була б фактором, який за своєю природою збільшував би ризик хаотичної стрільби з боку деяких співробітників поліції. Можливість того, що командири на місцях не віддавали відповідних наказів у такій нестабільній ситуації, як стверджували офіцери під час національних судових розглядів, також викликає питання щодо адекватності планування та безпосереднього проведення операцій 21 січня – в тому числі щодо застосування потенційно смертоносної сили. п. 170. Суд також зазначає, що в усному попередженні, зробленому перед застосуванням вогнепальної зброї, не було чітко зазначено, що працівники поліції будуть стріляти, а лише те, що «дії» будуть вжиті «відповідно до закону» (див. пункт 15 вище). Таке попередження було розпливчастим і неточним і не може вважатися належним попередженням перед застосуванням потенційно смертоносної зброї. п. 171. З огляду на вищевикладену оцінку, Суд доходить висновку, що застосування співробітниками Національної гвардії смертоносної сили, що призвело до смерті близького родича заявників А. Н., не відповідало суворим вимогам статті 2 Конвенції. Суд встановив недоліки правової бази, що регулює застосування потенційно смертоносної зброї у зв'язку з операціями з придушення масових заворушень в цілому, серйозні недоліки у плануванні та контролі за проведенням заходу, що розглядається, а також недоведеність того, що застосування смертоносної сили співробітниками Національної гвардії, яке призвело до смерті члена сім'ї заявника, було абсолютно необхідним за даних обставин. Дійсно, Уряд-відповідач визнав, що таке застосування сили було непропорційним. Відповідно, мало місце порушення матеріального аспекту статті 2 Конвенції.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Case of «Machalikashvili and Others v. Georgia», рішення у справі від 19 січня 2023 р., заява № 32245/19

Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 2 (процесуальний аспект)
URL	https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-222413
QR-code	
Обставини справи	Заява стосується смерті родича заявників (Т. М.) внаслідок смертельного поранення голови, яке він отримав під час операції з арешту, проведеної в контексті розслідування справи про тероризм. Заявники скаржилися за статтями 2, 3 і 13 ЄКПЛ. Згідно з матеріалами слідства, під час того як офіцери спецпризначення зайшли до кімнати, де перебував Т. М., він проігнорувавши вимогу першого офіцера показати руки та здатися, намагався підірвати ручну гранату, внаслідок чого отримав поранення в голову. Т. М. негайно надали першу медичну допомогу медичний персонал спецпідрозділу у будинку, а потім його перевезли приблизно між 4.16 та 4.26 ранку спочатку до обласної лікарні Ахмета, а потім до лікарні в Телаві, де йому зробили операцію з приводу травми голови. 28 грудня 2017 року заявника перевели до лікарні в Тбілісі, де 10 січня 2018 року Т. М. помер після майже двох тижнів стаціонарного лікування. Заявники скаржилися на те, що сила, застосована офіцерами проти Т. М., була невиправданою, непропорційною та надмірною, і що планування та проведення операції не були такими, щоб забезпечити захист права Т. М. на життя. Заявники також стверджували, що національні органи влади не провели ефективного розслідування обставин операції безпеки та смерті Т. М. Вони посилалися на статтю 2 Конвенції.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 90. Заявники скаржилися, що розслідування було вузьким і обмежувалося питаннями, які безпосередньо спричинили поранення Т. М. і подальшу смерть. Суд зазначає, що вперше осіб, які брали участь у плануванні та контролі операції, було допитано приблизно через двадцять місяців після початку розслідування (див. пункти 29–31 вище). Цей недолік було частково компенсовано на пізнішому етапі, хоч і за наполегливими проханнями заявників, під час опитування керівника та заступника керівника Департаменту боротьби

з тероризмом та заступника голови СБ. Офіцери СБ також були повторно допитані щодо конкретних інструкцій, наданих перед операцією. Отже, планування та контроль операції не залишилися поза межами розслідування. Однак Суд не може не зауважити, що жодних офіційних звітів СБ щодо того, як операція була підготовлена та/або як вона розгорталася, а також жодних документів чи файлів, які б описували процедури, які СБ використовувала до, під час і після даної операції, не було надано органам прокуратури під час розслідування. За їх відсутності Суд вважає, що останні повноваження були обмежені у проведенні своєї оцінки етапу планування та контролю операції (див. *Jaloud v. the Netherlands*», № 47708/08, § 203).

п. 91. Щодо інших процесуальних порушень, про які стверджують заявники, Суд зазначає, що обшук у спальні Т. М., як уже було вказано вище, проводився слідчим СБ, чия незалежність від офіцерів антитерористичного загону була недостатньою. Після обшуку місце злочину не було захищене, і його первинний стан не зберігся. У контексті насильницьких злочинів Суд неодноразово повторював, що огляд місця злочину та збереження судово-медичних доказів є однією з основних вимог ефективного розслідування (див. *Tagayeva and Others v. Russia*», № 26562/07, § 511). За обставин цієї справи ця помилка мала конкретні наслідки для розслідування. Наприклад, не вдалося підтвердити місцезнаходження мобільного телефона Т. М. на момент зйомки; походження слідів крові, нібито знайдених на ньому, не вдалося належним чином встановити твердження щодо навушників Т. М. Інше занепокоєння заявників стосувалося того, як поводитися з ручною гранатою, яку було переміщено офіцером з ліжка Т. М. на підлогу, щоб забезпечити доступ до Т. М. для надання йому медичної допомоги. Суд погоджується з тим, що необхідність надання першої допомоги серйозно пораненій особі повинна мати перевагу над вимогою не турбувати місце події (див. згадане вище рішення у справі *Mustafa Tunç and Fecire Tunç*», § 194). Згодом ручну гранату було нейтралізовано двома іншими офіцерами (див. пункт 26 вище) та вилучено СБ.

п. 92. Щодо свідчень офіцерів антитерористичного підрозділу, Суд бере до уваги аргумент Уряду про те, що їх спочатку допитали майже з п'ятитижневою затримкою, оскільки їхні особи були засекречені, а відповідна процедура розсекречення потребувала певного часу.

	Хоча це доречно, Суд не може прийняти такий аргумент. Така затримка не може бути виправданою за обставин цієї справи, особливо з огляду на важливість свідчень поліцейських, оскільки не було незалежних очевидців смертельної стрілянини (див. «<i>Ramsahai and Others v. the Netherlands</i>», № 52391/99, § 331). п. 95. Що стосується постійної відмови органів прокуратури надати першому заявнику процесуальний статус потерпілого... Суд не може не помічати того факту, що заявники не мали змоги через те, що їм не було надано процесуальний статус потерпілого, оскаржити постанову прокурора про закриття кримінального провадження. п. 96. Отже, Суд вважає, що рішення відмовити першому заявнику в наданні статусу потерпілого перешкодило заявникам застосовувати важливі процесуальні заходи, передбачені законом. п. 97. На завершення, беручи до уваги недоліки у провадженні, зазначені вище, зокрема неповноцінні первинні слідчі дії, в тому числі спосіб, у який були зібрані та оброблені важливі докази, поверхнєве вивчення фази планування та контролю операції, затримка в опитуванні офіцерів та відмову першому заявнику у статусі потерпілого, що завадило заявникам оскаржити рішення прокуратури, – Суд вважає, що органи влади не виконали вимог ефективного та ретельного розслідування для цілей статті 2 Конвенції. Відповідно, мало місце порушення статті 2 Конвенції в її процесуальному аспекті. п. 106. Підводячи підсумок, Т. М. був смертельно поранений під час спецоперації, коли офіцери САУ намагалися, згідно з правдоподібною версією подій, наданою владою, роззброїти його та отримати контроль над ним, і немає достатніх доказів для висновку, поза розумним сумнівом, що Т. М. помер за обставин, що передбачають відповідальність держави. За конкретних обставин цієї справи Суд, відповідно, не встановлює порушення статті 2 Конвенції в її матеріальному аспекті.
ОКРЕМІ РІШЕННЯ ЄСПЛ ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 2 ЄКПЛ У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Горовенки та Бугара проти України» (<i>Case of «Horovenky and Buhara v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 12 січня 2012 р., заяви № 36146/05 та № 42418/05

Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 2 (матеріальний аспект)
URL	https://minjust.gov.ua/files/general/2023/04/11/20230411173502-67.pdf
QR-code	
Обставини справи	Родичів заявників застрелив Д., працівник міліції, який на момент вчинення злочину не був при виконанні службових обов'язків (п. 3). 22 листопада 1999 року, невдовзі після опівночі Д., заступник начальника відділу карного розшуку П'ятихатського районного відділу УМВС України в Дніпропетровській області, повертався з приватної поїздки машиною, за кермом якої був його знайомий, В. Бугара. Посварившись із В. Бугарою, Д., який був у стані сп'яніння, умисно вистрілив з табельної зброї, яку завжди носив з собою, і вбив його на місці, після чого намагався застрелити третього заявника, але не влучив. Останньому вдалося втекти (п. 7). Після цього Д. намагався зупинити машини, що проїжджали мимо. А. Горovenko, що проїжджав у той час, зупинився та заговорив до Д., який вдав, що його машина зламалася, та попросив допомогти. Проте А. Горovenko запідозрив, що щось було не так, і намагався поїхати. Д. застрелив А. Горovenka та намагався застрелити Р, пасажирку А. Горovenka, і важко поранив її (п. 8). Невдовзі Д. затримали перехожі та доставили до відділу міліції (п. 9). Визнано порушення позитивних зобов'язань держави за ст. 2 ЄКПЛ, оскільки у цій справі працівник міліції, який умисно застрелив двох осіб зі своєї табельної зброї, отримав її всупереч існуючим національним нормам, оскільки не було перевірено, де він її зберігатиме, коли не виконуватиме службові обов'язки, і що його особу не було правильно оцінено з огляду на попередні порушення ним дисципліни (п. 39).
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 35. Хоча вину Д. у вбивстві двох осіб не можна запевнити, національні органи неодноразово визнавали, що керівники Д. належним чином не оцінили його особистість і, незважаючи на попередні тривожні події за участю Д., дозволили йому носити зброю, що призвело до події, про яку йдеться в цій справі.

	п. 36. Крім того, національне законодавство чітко забороняє видачу зброї працівникам міліції, які не мають належних умов для її безпечного зберігання, а службовим розслідуванням було визнано, що місце, де вдома Д. зберігав зброю, ніколи не перевірялося. Зокрема, відсутність безпечного місця зберігання могла стати причиною постійного носіння Д. зброї з собою – і під час виконання ним своїх службових обов'язків, і в позаробочий час, що стало однією з причин смертельного результату сварки Д. з його жертвами. п. 37. Проте у цивільному провадженні щодо відшкодування шкоди національний суд не взяв до уваги вищезазначені висновки та постановив, що немає причинно-наслідкового зв'язку між недотриманням працівниками міліції чинного законодавства і непроведенням правильної оцінки ситуації при наданні підлеглим дозволу на носіння зброї і летальною подією за участю такого підлеглого. Для національних органів той факт, що Д. не був при виконанні службових обов'язків, був достатнім, щоб виключити будь-яку можливу відповідальність з боку його керівників, незважаючи на чіткі висновки щодо протилежного, до яких дійшли у рамках службового розслідування, та матеріали кримінальної справи. Доводи заявників щодо протилежного не були враховані. п. 38. ЄСПЛ наголосив, виходячи з своєї попередньої практики, що від держав очікується встановлення високих професійних стандартів у рамках їх правоохоронних систем і забезпечення того, щоб особи, які перебувають на службі в таких системах, відповідали необхідним критеріям. Зокрема, видаючи працівникам міліції вогнепальну зброю, слід проводити не лише необхідне технічне навчання, а й особливо ретельний відбір службовців, яким дозволять носити таку вогнепальну зброю.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Луценко та Вербицький проти України» (<i>Case of «Lutsenko and Verbytskyy v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 21 січня 2021 р., заяви № 12482/14 та № 39800/14
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 2 (матеріальний аспект) і (процесуальний аспект)

URL	https://minjust.gov.ua/files/general/2023/06/01/20230601095003-13.pdf
QR-code	
Обставини справи	Справа стосувалася скарг на викрадення пана І. Луценка та пана Ю. Вербицького, а також жорстоке поводження і вбивство пана Ю. Вербицького у зв'язку з низкою масових акцій протесту, що відбулися в Україні у період з 21 листопада 2013 року до 23 лютого 2014 року (акції протесту, які пов'язані з «Євромайданом» та/або «Майданом»). Визнано порушення позитивних зобов'язань держави за ст. 2 ЄКПЛ у матеріальному аспекті, оскільки було встановлено, що після того, як пана Ю. Вербицького піддали катуванню, підозрювані, найняті працівниками правоохоронних органів, залишили його у віддаленому місці за особливо суворих погодних умов, за яких у випадку ненадання йому допомоги він навряд чи міг довгий час залишатися живим. Тому Суд вважає, що відповідальність за смерть пана Ю. Вербицького покладається на державу-відповідача. Визнано порушення за ст. 2 ЄКПЛ в процесуальному аспекті у зв'язку з непроведенням органами державної влади ефективного розслідування викрадення, жорстокого поводження та смерті пана Ю. Вербицького.
Витяги з рішення ЄСПЛ	ЄСПЛ відхилив заперечення Уряду про невичерпання національних заходів юридичного захисту, оскільки той факт, що розслідування та судові провадження ще тривали, не свідчив про те, що вони здійснюються ефективно, а навпаки, мають значні недоліки. Про це також неодноразово заявляли заявники. ЄСПЛ також відхилив заперечення Уряду, що С. Вербицькому було сплачено відшкодування шкоди у зв'язку зі стверджуваним порушенням статей 2 та 3 Конвенції, і що він не оскаржував розмір відшкодування. Таким чином, він більше не міг вважатися потерпілим у зв'язку з цим. Як встановив Суд, виплати були здійснені частково згідно із Законом України «Про допомогу постраждалим учасникам громадського протесту» 2014 року. Крім того, ЄСПЛ звернув увагу, що норми, згідно з якими була здійснена виплата, не містять положень,

	в яких би визнавалося, що тілесні ушкодження були нанесені пану Ю. Вербицькому або будь-якому іншому протестувальнику у зв'язку із порушенням гарантій захисту від катувань і нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження або покарання. Таким чином, всупереч твердженням Уряду, таку виплату навряд чи можна вважати достатнім «відшкодуванням» у зв'язку із стверджуваним порушенням статей 2 та 3 Конвенції. ЄСПЛ зробив висновок про неефективність розслідування у справі про викрадення й жорстоке поводження з п. І. Луценком та викрадення і вбивство Ю. Вербицького, беручи до уваги доповіді та оцінку, здійснену незалежними міжнародними організаціями: Міжнародною дорадчою групою Ради Європи (далі – МДГ) та Моніторинговою місією ООН з прав людини в Україні. За твердженням МДГ, розслідування не відповідали вимогам оперативності, розумної тривалості, ефективності, незалежності, громадського контролю та участі потерпілих. У справі також встановлено, що особи, які підозрюються у відповідному жорстокому поводженні, перебували під контролем органів державної влади або діяли щодо пана І. Луценка та пана Ю. Вербицького за вказівками представників органів державної влади у зв'язку з їхньою участю в акціях протесту на Майдані. Відтак у цій справі ЄСПЛ застосував усталену практику щодо порушень ст. 2 ЄКПЛ у випадку заподіяння смерті чи нещасних випадків, коли потерпілі перебували під контролем держави. ЄСПЛ встановив, що викрадення та жорстоке поводження з паном І. Луценком і паном Ю. Вербицьким було вчинене або за вказівками та/або під контролем правоохоронних органів, або принаймні за їхньої мовчазної згоди чи без перешкоджання. Після того, як пана Ю. Вербицького піддали катуванню, підозрювані, найняті працівниками правоохоронних органів, залишили його у віддаленому місці за особливо суворих погодних умов, за яких у випадку ненадання йому допомоги він навряд чи міг довгий час залишатися живим.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Юхимович проти України» (<i>Case of Yukhymovych v. Ukraine</i>), рішення у справі від 17 грудня 2020 р., заява № 11464/12

Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 2 (матеріальний аспект) і (процесуальний аспект)
URL	https://minjust.gov.ua/files/general/2023/08/01/20230801135215-88.pdf
QR-code	
Обставини справи	Справа стосується смерті сина заявника під час спроби його затримання та непроведення національними органами влади оперативного та ефективного розслідування справи. Син заявника був членом організованої злочинної групи, яка займалася вимаганням грошових коштів і майна у жителів м. Миколаїв та мала у користуванні зброю. У 1999 році під час проведення заходів із затримання сина заявника з'ясувалось, що на час затримання він відмовився виконувати вказівки правоохоронців «Стояти, міліція!» та почав тікати. Правоохоронці М. і О. побігли за ним до вхідних воріт, щоб затримати. У ході затримання оперуповноважений О. двічі вистрілив у сина заявника. Син заявника помер від отриманих тілесних ушкоджень. У ході проведення розслідування було встановлено, що О. скористався табельною зброєю законно та з дотриманням вимог Закону України «Про міліцію». У висновку зазначалося, що під час огляду на місці події біля тіла сина заявника був виявлений газовий пістолет «Вальтро». Визнано порушення позитивного зобов'язання у процесуальному аспекті за ст. 2 ЄКПЛ у зв'язку з порушення оперативності та розумної швидкості, внаслідок чого розслідування справи визнано неефективним. Визнано порушення позитивного зобов'язання у матеріальному аспекті за ст. 2 ЄКПЛ у зв'язку з тим, що Уряд не довів, що сила, яку застосували працівники правоохоронних органів, була виправданою, не виходила за межі того, що було абсолютно необхідним, і була суворо пропорційною досягненню однієї або декількох цілей, передбачених пунктом 2 статті 2 Конвенції.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 71. Суд повторює, що загальне тлумачення статті 2 Конвенції підтверджує охоплення цією статтею не лише умисного вбивства, але також і ситуацій, в яких дозволяється «застосовувати силу», що може призвести

	до неумисного позбавлення життя. Будь-яке застосування сили повинно бути не інакше як «абсолютно необхідним» і суворо пропорційним для досягнення однієї або декількох цілей, передбачених у підпунктах «а»–«с». п. 72. Застосування сили представниками держави для досягнення однієї з цілей, визначених пунктом 2 статті 2 Конвенції, може бути виправданим за цим положенням, якщо воно ґрунтується на щирому переконанні, яке з поважних причин вбачається обґрунтованим на той момент, але згодом виявляється помилковим. Розглядаючи це питання, Суд має визначити, чи було це переконання суб'єктивно обґрунтованим, так, щоб всебічно врахувати обставини, які мали місце у відповідний період часу. Якщо переконання не було суб'єктивно обґрунтованим, ймовірно, Суду буде важко погодитися, що воно було щирим і його справді дотримувалися. п. 73. У випадку умисного застосування сили зі смертельним наслідком слід враховувати не лише дії представників держави, які фактично застосували силу, але й усі супутні обставини, у тому числі такі питання, як планування та контроль за діями, які розглядаються. Таким чином, під час встановлення, чи відповідала застосована сила статті 2 Конвенції, може враховуватися, чи були заходи правоохоронних органів із затримання сплановані та чи контролювалися вони так, щоб мінімізувати, наскільки це можливо, застосування сили зі смертельним наслідком чи випадкову загибель людей. п. 74. У зв'язку з цим Суд також повторює, що у всіх випадках, коли неможливо точно встановити обставини справи з причин, об'єктивно пов'язаних з діями органів державної влади, Уряд держави-відповідача повинен достатньо та переконливо пояснити послідовність подій та надати вагомі докази, що можуть спростувати твердження заявника. Якщо Уряд цього не зробить, Суд може зробити відповідні висновки. п. 75. Уряд також несе тягар доведення того, що застосована працівниками міліції сила була виправданою; не виходила за межі того, що було абсолютно необхідним, і була суворо пропорційною досягненню однієї або декількох цілей, передбачених пунктом 2 статті 2 Конвенції. п. 79. У відповідній справі встановлено порушення оперативності та розумної швидкості під час відкриття кримінального провадження за фактом вбивства сина заявника.

	Суд також визнав недоліком проведення дослідчих перевірок протягом тривалого часу, а так само повернення справи на подальше розслідування, що не відповідає принципу ефективного засобу юридичного захисту в межах ст. 2 ЄКПЛ. Такі недоліки призвели до неможливості встановити всі обставини, пов'язані зі смертю сина заявника, зокрема встановлення обстановки місця події та з'ясування, чи був він озброєний. Уряд також не переконав ЄСПЛ в цій справі в тому, що заходи із затримання були сплановані та проведені таким чином, щоб мінімізувати, наскільки це можливо, застосування сили зі смертельним наслідком та будь-який ризик для життя сина заявника. Уряд не довів, що сила, яку застосували працівники міліції, була виправданою, не виходила за межі того, що було абсолютно необхідним, і була суворо пропорційною досягненню однієї або декількох цілей, передбачених пунктом 2 статті 2 Конвенції.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «В'ячеславова та інші проти України» (<i>Case of «Vyacheslavova and others v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 13 березня 2025 р., заява № 39553/16
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 2 (матеріальний аспект) і (процесуальний аспект)
URL	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-242505
QR-code	
Обставини справи	Справа стосується масових заворушень в Одесі в травні 2014 року та пожежі в Будинку профспілок, що призвели до загибелі людей та поранень. Двадцять п'ять заявників, чії близькі родичі загинули під час подій 2 травня 2014 року в Одесі, скаржилися на підставі статті 2 ЄКПЛ на те, що влада не змогла захистити життя їхніх родичів. Заявники скаржилися, посилаючись на статтю 2, а також статтю 13 ЄКПЛ, на те, що не було проведено ефективного внутрішнього розслідування цієї справи.

	Порушено ст. 2 (позитивні зобов'язання у матеріальному аспекті) у зв'язку з смертю деяких родичів заявників від вогнепальних поранень під час вуличних сутичок або пожежі та поранення деяких заявників від цієї пожежі. Встановлена неспроможність держави-відповідача зробити все, що від неї можна було розумно очікувати, щоб запобігти, а потім припинити насильство. Доведена недбалість державних посадових осіб та органів влади, яка вийшла за рамки помилкових суджень або недбалості окремих осіб, – пасивність міліції зробила її частково відповідальною за насильство, що призвело до загибелі людей. Констатовано невиконання своєчасних заходів з порятунку людей, які опинилися в пастці у вогні. Порушено ст. 2 (позитивні зобов'язання у процесуальному аспекті) у зв'язку з нездатністю національних органів влади розпочати та провести ефективне розслідування подій. Розслідування не було розпочато вчасно та не проходило з розумною швидкістю. Невиправдані затримки, значні періоди незрозумілої бездіяльності та стагнації. Закінчення строку давності позбавило подальші розслідування будь-якої можливої корисності, а отже, і будь-якої потенційної ефективності. Констатована відсутність незалежності, незабезпечення достатньої участі потерпілих та громадського контролю. Звинувачення у відсутності неупередженості не підтвердилися.
Витяги з рішення ЄСПЛ	Адекватність розслідування п. 384. Суд вважає, що слідчі органи в цих справах не доклали достатніх зусиль для належного забезпечення, збору та оцінки матеріальних, судово-медичних, свідчень очевидців, фото- та відеодоказів. Статистична інформація, надана Урядом щодо різних слідчих заходів (див. пункти 82, 84, 105 та 208 вище), має незначну цінність для аналізу Суду за відсутності будь-яких фактичних деталей чи документів. Крім того, ефективність розслідування не може бути оцінена лише на основі кількості складених звітів, допитаних свідків чи інших вжитих слідчих заходів (див. «<i>Varyan v. Armenia</i>», № 48998/14, § 127, 4 червня 2024 року). п. 385. Суд зазначає, зокрема, що замість того, щоб встановити поліцейський периметр для забезпечення безпеки постраждалих районів центру міста та забезпечити негайний огляд місця події компетентним персоналом, перше, що зробили органи влади після подій,

це відправили служби прибирання та обслуговування для ретельного очищення цих районів (див. пункт 80 вище). Найраніший огляд місця події, який був проведений лише майже через два тижні (див. пункт 81 вище), не дав і навряд чи міг дати будь-які значущі результати. Хоча Уряд посилався на дев'ять додаткових оглядів місця події у відповідних районах між 2016 та 2021 роками, він не зміг пояснити мету цих заходів, враховуючи значний проміжок часу. Також вони не уточнили результати, якщо такі були (див. пункт 82 вище). Так само збір матеріальних доказів, пов'язаних з пожежею в Будинку профспілок, мав бути ускладнений тим, що будівля залишалася вільно доступною для громадськості протягом сімнадцяти днів після подій (див. пункт 87 вище).

п. 386. Як зазначено у звіті Міжнародної Консультативної Групи (див. пункт 265 вище), у перші дні після подій не було належної координації заходів, вжитих для збереження та збору доказів. Міжнародна Консультативна Група вважала, що це могло бути пов'язано з тим, що на тому ранньому етапі пан Луцюк, а потім пан Фучеджі, обидва з яких згодом стали підозрюваними у зв'язку з подіями 2 травня 2014 року, все ще очолювали місцеву поліцію, яка відповідала за здійснення початкових кроків розслідування.

п. 387. Суд також зазначає деякі серйозні недоліки щодо забезпечення та обробки судово-медичних доказів. Виявляється, що куля, вилучена з тіла пана Іванова (заява № 59531/17), ніколи не була досліджена експертом-балістом (див. пункт 83 вище). Також не було встановлено, з якої зброї було здійснено смертельні постріли в пана Бірюкова (заява № 59531/17), пана Жулкова, пана Петрова та пана Яворського (заява № 76896/17) (там само). Спосіб, яким оброблялися судово-медичні докази, пов'язані з пожежею в Будинку профспілок, був однаково неналежним. Достатньо зазначити у зв'язку з цим, що деякі основні звіти судово-медичної експертизи були видані лише нещодавно або все ще залишалися в очікуванні через вісім років після подій (див. пункти 96–97 вище).

п. 388. Також важливо зазначити, що хоча існували численні фото- та відеодокази щодо сутичок у центрі міста та пожежі в Будинку профспілок, Суду не було надано достатньо деталей щодо того, як слідчі органи обробляли ці докази та чи докладали вони справжніх зусиль

для встановлення всіх винуватців (див., зокрема, пункти 84 та 98 вище). Матеріали справи, які є в розпорядженні Суду, однак, достатні для того, щоб виявити ряд серйозних недоліків у цьому відношенні. Варто зазначити, що не було проведено судово-медичної ідентифікації щодо фото- та відеодоказів, на яких видно проукраїнського активіста, схожого на пана Гончаревського, який б'є дерев'яною палицею тих, хто вистрибує з Будинку профспілок, хоча необхідність такого слідчого заходу була заявлена 3 липня 2015 року та неодноразово повторювалася згодом (див. пункти 127 та 129 вище). Що стосується загальнодоступних фото- та відеодоказів, на яких видно антимайданівського активіста, який стріляє в напрямку прихильників Майдану в той час, коли пан Іванов (заява № 59531/17) отримав смертельне поранення, виявляється, що судово-медична ідентифікація ніколи не була призначена, незважаючи на те що Група 2 травня ідентифікувала цього активіста як пана Будка (див. пункти 50–51 та 139–142 вище). Так само судово-медична ідентифікація, здається, не була призначена або проведена щодо фото- та відеодоказів, на яких видно проукраїнського активіста, схожого на пана Ходіяка, який стріляє в напрямку антимайданівських протестувальників (див. пункти 56 та 110–120 вище).

п. 389. Суд також зазначає, що кримінальне розслідування щодо пана Ходяка припинялося чотири рази на однакових підставах. За власним визнанням внутрішніх органів влади, це було зроблено «без жодного слідчого заходу та з повним ігноруванням попередньої критики» (див. пункт 118 вище). Суд у зв'язку з цим повторює, що неодноразові повернення справи для подальшого розслідування, а також небажання слідчого органу виконувати рекомендації судів вказують на серйозні недоліки в розслідуванні в цілому (див., наприклад, «*Agarkova v. Russia*», № 29951/09, § 61, 15 травня 2018 року).

п. 390. Суд далі зазначає, що, як визнали внутрішні органи влади, зокрема, у рішенні Іллічівського суду від 18 вересня 2017 року (див. пункт 134 вище), розслідування щодо дев'ятнадцяти антимайданівських активістів, підозрюваних в організації та участі в масових заворушеннях, було затьмарене численними серйозними процесуальними недоліками, а також постійним ігноруванням слідчими органами запитів та інструкцій суду першої інстанції. Зокрема, прокуратура не надала

	суду першої інстанції жодних оригінальних фото- та відеодоказів або відповідних балістичних звітів. Матеріальні докази були визнані недопустимими на тій підставі, що вони були зібрані неавторизованими особами або задокументовані з порушенням застосовних процесуальних норм. Крім того, прокуратура допитала лише одного поліцейського і жодного футбольного фаната, який брав участь у подіях 2 травня 2014 року. Суд першої інстанції заявив, що через кричущу неповноту та недоліки розслідування він був змушений шукати альтернативні джерела інформації (там само). п. 391. Суд у своїй практиці постановив, що процесуальні помилки непоправного характеру, допущені слідчими органами без будь-яких правдоподібних пояснень, окрім їхньої явної некомпетентності, є достатніми для того, щоб зробити все розслідування несумісним зі стандартами Конвенції (див. «<i>Maslova and Nalbandov v. Russia</i>», № 839/02, § 95–97, 24 січня 2008 року, де ефективність розслідування аналізувалася відповідно до статті 3 Конвенції). Хоча в цих справах рішення Іллічівського суду, в якому перераховані всі процесуальні недоліки досудового розслідування та виправдані антимайданівські активісти, було оскаржене прокурором в апеляційному порядку, важко передбачити засіб правового захисту від цих недоліків та помилок – з одного боку, через їхній серйозний характер, а з іншого – тому, що відповідне апеляційне провадження залишається в очікуванні близько семи років дотепер (див. пункт 138 вище). п. 392. На думку Суду, на загальну якість розслідувань, мабуть, негативно вплинув розподіл слідчої роботи між різними органами, хоча це стосувалося одного й того ж набору тісно пов'язаних подій (див. пункти 100–102, 144–145 та 183 вище). Суду невідомо про будь-які зусилля з координації пов'язаних розслідувань. п. 393. Усі вищезазначені міркування приводять Суд до висновку, що внутрішнє розслідування в цих справах було неналежним. Швидкість та розумна оперативність п. 394. Суд зазначає, що внутрішні розслідування були затримані різними затримками та значними періодами незрозумілої бездіяльності або навіть стагнації і що загальна тривалість провадження була надмірною. п. 395. Хоча розслідування масових заворушень було розпочато в той же день слідчим відділом Одеського обласного управління поліції, через кілька днів,

	5 травня 2014 року, було прийнято рішення доручити його Головному слідчому управлінню МВС (див. пункт 100 вище). Однак 15 січня 2016 року розслідування було передано назад слідчому відділу Одеського обласного управління поліції на тій підставі, що «кримінальні правопорушення, що розслідуються, були скоєні на території міста Одеси» (див. пункт 101 вище). Суд не розуміє, чому внутрішнім органам влади знадобилося більше року та восьми місяців, щоб зробити таке очевидне фактичне спостереження. п. 396. Незважаючи на загальнодоступні фото- та відеодокази, на яких видно антимайданівського активіста, схожого на pana Будка, який стріляє з автомата в напрямку проукраїнських протестувальників, стоячи пліч-о-пліч з поліцією, без жодної реакції з боку останньої, внутрішнім органам влади знадобилося більше двох років, щоб розпочати кримінальне розслідування у зв'язку з цим щодо pana Будка (див. пункти 50–52 та 139 вище), і більше семи років, щоб розпочати кримінальне провадження щодо pana Івахненка, одного з відповідних поліцейських (див. пункти 176–177 вище). Жодного пояснення, не кажучи вже про виправдання, не було надано щодо цих затримок. Оскільки щодо pana Будка не було застосовано запобіжний захід і він зник, розслідування було призупинено в жовтні 2016 року (див. пункти 140–141 вище). Що стосується кримінального провадження щодо pana Івахненка, воно закінчилося його звільненням від кримінальної відповідальності через закінчення десятирічного строку давності (див. пункт 178 вище). п. 397. Хоча кримінальне розслідування щодо іншого поліцейського, pana Фучеджі, який брав безпосередню участь у процесі прийняття рішень до та під час подій, врешті-решт закінчилося обвинувальним вироком, початкова затримка приблизно на два тижні в отриманні ордеру на його арешт дала йому можливість втекти з країни (див., зокрема, пункти 150 та 161 вище). п. 398. Суд далі зазначає, що хоча Омбудсмен ще в червні 2014 року встановив та повідомив органи прокуратури, що план реагування «Хвиля», який застосовується у випадку масових заворушень, не був реалізований і що документи, що стосуються його нібито реалізації, були підроблені, повідомлення про підозру пану Луцюку, начальнику Одеського обласного управління поліції, було оголошено лише майже через рік (див. пункти 151 та 248 вище). Після завершення досудового

	розслідування в лютому 2016 року справа залишалася в очікуванні на стадії судового розгляду в суді першої інстанції близько восьми років, після чого 14 червня 2024 року пан Луцюк був звільнений від кримінальної відповідальності на тій підставі, що обвинувачення проти нього стало простроченим (див. пункти 164–166 вище). п. 399. Крім того, хоча з самого початку було відомо, що з місцевого гарнізону не було задіяно резервні поліцейські сили для придушення сутичок у центрі міста, і що ті, хто був задіяний зі стадіону, не мали належного захисного обладнання та засобів стримування, відповідне кримінальне розслідування щодо відповідального поліцейського (пан Вдовиченко, колишній заступник начальника Одеського міського управління поліції) було розпочато лише 14 травня 2021 року, тобто більше ніж через сім років після подій. Слідчому органу знадобилося менше місяця, щоб завершити розслідування та передати справу до суду першої інстанції, де вона залишається в очікуванні. З закінченням десятирічного строку давності в травні 2024 року результат цього судового розгляду може бути схожим на результати щодо пана Івахненка та пана Луцюка (див. пункти 39 та 172–175 вище). п. 400. Суду не було надано жодних пояснень щодо тривалості, більше шести з половиною років, судового розгляду в суді першої інстанції щодо поліцейських пана Нетребського, пана Ташматова та пана Книшова (див. пункт 171 вище) або щодо розгляду в апеляційному порядку, більше семи років, апеляційної скарги прокурора на вирок Іллічівського суду, яким виправдано антимайданівських активістів (див. пункти 136–138 вище). Хоча вимога швидкості та розумної оперативності відповідно до статті 2 не повинна розглядатися ізольовано та незалежно від інших параметрів, сукупність яких робить розслідування ефективним, Суд повторює, що надмірна тривалість провадження є вагомим свідченням того, що провадження є дефектним до такої міри, що становить порушення позитивних зобов'язань держави-відповідача відповідно до Конвенції, якщо держава не надала дуже переконливих та правдоподібних причин для виправдання тривалості провадження (див. «<i>Mazepa and Others v. Russia</i>», № 15086/07, § 80, 17 липня 2018 року). п. 401. Хоча Суд не має достатньої інформації щодо кримінального розслідування, розпочатого щодо деяких

	поліцейських у травні 2023 року (див. пункти 179–181 вище), навряд чи можна очікувати, що це розслідування дасть якісь відчутні результати зараз. Справді, сам плин часу, неминуче зменшуючи кількість і якість наявних доказів, може завдати шкоди розслідуванню і навіть фатально підірвати його шанси на успіх (див. «<i>Nicolaou v. Cyprus</i>», № 29068/10, § 150, 28 січня 2020 року). п. 402. Також, як і Міжнародна Консультативна Група у своєму звіті (див. пункт 265 вище), Суд вважає недоліки в розслідуванні дій працівників ДСНС яскравим прикладом відсутності старанності. Незважаючи на те, що органи влади знали про пожежу, що призвела до значних людських жертв, та затримку прибуття пожежних бригад, незважаючи на численні виклики екстреної допомоги, вони не розпочали кримінальне розслідування дій працівників ДСНС до 16 жовтня 2014 року (див. пункт 184 вище). Навіть тоді не було докладено реальних зусиль для проведення розслідування, що стало причиною передачі справи з Одеського обласного управління МВС до Головного слідчого управління МВС у грудні 2014 року (див. пункт 183 вище). п. 403. Хоча ніколи не заперечувалося, що пан Боделан, колишній начальник Головного управління ДСНС в Одеській області, був відповідальний за затримку виїзду пожежних машин на Куликове поле (див. пункти 65 та 182 вище), кримінальне розслідування щодо нього не було розпочато до 1 березня 2016 року (див. пункт 186 вище). Тим часом він продовжував свою службу на вищезазначеній посаді до закінчення терміну його контракту у вересні 2014 року (див. виноску 61 вище). За відсутності повідомлення про підозру у вчиненні ним кримінального правопорушення, він врешті-решт втік з країни (див. пункт 186 вище). п. 404. Суд також зазначає, що, хоча кримінальні розслідування щодо pana Гончаревського, який підозрювався в нападі на тих, хто вистрибував з Будинку профспілок, та pana Ходіяка, який підозрювався у стрільбі з мисливської рушниці в напрямку антимайданівських протестувальників, були розпочаті без зволікань, вони тривають вже більше десяти років без будь-якого відчутного прогресу (див. пункти 110–120 вище). п. 405. Загалом, Суд доходить висновку, що внутрішні органи влади спричинили заборонні затримки та допустили значні періоди незрозумілої бездіяльності та стагнації. Цей висновок справедливий щодо всіх

	відповідних розслідувань: щодо приватних осіб, поліції та посадових осіб ДСНС. Це дозволило багатьом ключовим підозрюваним втекти. Крім того, закінчення строку давності, що сталося в результаті, вже позбавило триваючі розслідування будь-якої можливої користі і, отже, будь-якої потенційної ефективності (порівняйте <i>«Oghlishvili v. Georgia»</i>, № 7621/19, § 52, 4 липня 2024 року). п. 406. Відповідно, внутрішнє розслідування подій 2 травня 2014 року в Одесі не було ні швидко розпочато, ні проведено з розумною оперативністю. Залучення потерпілих або їхніх родичів та громадський контроль п. 407. Суд насамперед зазначає, що стаття 2 автоматично не вимагає від заявників доступу до поліцейських файлів або копій усіх документів під час поточного розслідування, або консультацій чи інформування про кожен крок. Також вона не вимагає від слідчих органів задовольняти кожне бажання родича щодо слідчих заходів (див. <i>«Machalikashvili and Others v. Georgia»</i>, № 32245/19, § 93, 19 січня 2023 року, та наведені там посилання). Суд повинен розглянути, чи були заявники залучені до розслідування тією мірою, яка необхідна для захисту їхніх законних інтересів. п. 408. Очевидно, що це не було ситуацією заявників у цих справах. Уряд не спростував аргумент заявників про те, що вони не були належним чином поінформовані про хід розслідувань (див. пункт 368 вище). Більше того, виявляється, що заявники часто навіть не знали про виникнення численних нових проваджень (див., зокрема, пункт 293 вище). 409. Крім того, Суд не випускає з уваги висновки, зроблені неодноразово внутрішніми судами, про те, що слідчі органи неправомірно відхилили клопотання заявників про надання їм процесуального статусу потерпілих або взагалі не розглянули їхні клопотання (див., наприклад, пункти 108, 109, 114 та 117 вище). п. 410. З цього випливає, що заявники не змогли ефективно захистити свої законні інтереси у внутрішніх розслідуваннях. п. 411. Суд також наголошує на серйозності подій, що стали підставою для цих заяв. З цієї причини право на правду щодо відповідних обставин належало не лише потерпілим та їхнім сім'ям, але й широкій громадськості, яка мала право знати, що сталося (див. пункт 381 вище).

п. 412. Зважаючи на масштаб насильства та кількість загиблих, участь прихильників двох протилежних політичних таборів в умовах значної соціальної та політичної напруженості та загрозу загальної дестабілізації ситуації, органи влади були зобов'язані зробити все можливе, щоб забезпечити прозорість та значний громадський контроль за розслідуваннями. Натомість, як зазначив МКП у своєму звіті ще в листопаді 2015 року, не було запроваджено ефективної комунікаційної політики, внаслідок чого деяка надана інформація була важкозрозумілою, непослідовною та нерівномірно представлена і надавалася з недостатньою регулярністю (див. пункт 268 вище). Суду не було надано жодної інформації, яка б свідчила про те, що ситуація з того часу покращилася. Він також зазначає, що спотворення подій в Одесі зрештою стало інструментом російської пропаганди щодо війни, яку Російська Федерація веде проти України з лютого 2022 року (див. пункт 227 вище). Посилення громадського контролю за відповідною слідчою роботою української влади могло б допомогти ефективно протидіяти цій пропаганді.

п. 413. З огляду на вищезазначене, Суд вважає, що Уряд не виконав вимогу статті 2 щодо забезпечення достатнього залучення потерпілих та громадського контролю, які необхідні для того, щоб розслідування вважалося ефективним.

Незалежність

п. 414. Суд поділяє думку, висловлену Міжнародною Консультативною Групою у своєму звіті, про те, що, зважаючи на докази співучасті поліції в масових заворушеннях 2 травня 2014 року, розслідування цих масових заворушень в цілому мало проводитися органом, повністю незалежним від поліції (див. пункт 262 вище). Міжнародна Консультативна Група вважала, що Головне слідче управління МВС, яке тоді відповідало за розслідування щодо приватних осіб, не відповідало цій вимозі (там само). Суд зазначає, що через два місяці після публікації звіту Міжнародною Консультативною Групою відповідне розслідування було доручено Одеському обласному управлінню поліції (див. пункт 101 вище), яке було ще тісніше пов'язане як інституційно, так і з точки зору особистих контактів з поліцейськими, підозрюваними в причетності до масових заворушень, що розслідуються. Відсутність незалежності

	з боку цього органу могла б пояснити жалюгідну якість досудового розслідування щодо антимайданівських активістів (див. пункт 134 вище). п. 415. Розслідування дій ДСНС, яке проводилося Головним слідчим управлінням МВС, також не мало інституційної та практичної незалежності, враховуючи ієрархічні відносини між цими органами (див. пункти 183 та 259 вище). п. 416. З цього випливає, що внутрішнє розслідування в цілому не було незалежним. Неупередженість п. 417. Оскільки деякі заявники стверджували про відсутність неупередженості в розслідуванні з посиланням на нібито перевагу в переслідуванні антимайданівських активістів, а не їхніх опонентів, хоча обидва брали участь у сутичках (див. пункт 367 вище), Суд зазначає, що це твердження не підтверджується доказами. Хоча це правда, що на ранніх стадіях розслідування підозрювані в основному заарештовувалися з числа антимайданівських активістів або прихильників, подальше розслідування щодо цих осіб було настільки кричущо не досконалим, що поставило питання або про явну некомпетентність органів влади, або про саботаж слідчої роботи на користь обвинувачених (див. пункт 134 вище). Водночас ніщо не вказує на те, що органи влади були більш старанними в розслідуванні смерті проукраїнських активістів. Широка критика Судом внутрішніх розслідувань подій в Одесі 2 травня 2014 року справедлива для всіх заявників, незалежно від їхніх політичних поглядів або поглядів їхніх загиблих родичів. п. 418. Відповідно, твердження про відсутність неупередженості в цілому є безпідставним. п. 419. Суд доходить висновку, що держава-відповідач не змогла розпочати та провести ефективне розслідування трагічних подій в Одесі 2 травня 2014 року, які забрали життя родичів двадцяти п'яти заявників та поставили під загрозу життя трьох заявників (див. Додаток I). п. 420. Тому Суд відхиляє попереднє заперечення Уряду, яке він раніше приєднав до суті цієї скарги (див. пункт 305 вище), і встановлює порушення процесуальної частини статті 2 Конвенції.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ РІШЕНЬ ЄСПЛ ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 2 ЄКПЛ У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Основні порушення ЄКПЛ, виявлені в рішеннях ЄСПЛ	1. Відповідно до практики ЄСПЛ ст. 2 ЄКПЛ, перш за все, не визначає випадки, коли дозволено умисно вбити людину, а описує ситуації, коли дозволено «застосування сили», що може призвести й до позбавлення життя з необережності. Проте застосування сили не повинно бути більшим, ніж «виключно необхідним» для досягнення однієї з цілей, викладених у підпунктах (а), (b) або (с) ст. 2 ЄКПЛ. У своїй практиці ЄСПЛ тлумачить термін «виключно необхідно» в пункті 2 статті 2 ЄКПЛ більш суворо порівняно з критерієм «необхідно в демократичному суспільстві», який застосовується під час з'ясування виправданості обмеження прав відповідно до пункту 2 статей 8–11 ЄКПЛ. Зокрема, застосована сила повинна бути суворо пропорційною досягненню цілей, викладених у підпунктах 2 (а), (b) та (с) статті 2 ЄКПЛ. Варто відзначити, що у кожній конкретній ситуації слід вирішувати питання, чи не було допущено перевищення відповідних заходів або ж як зазначається у ст. 2 ЄКПЛ, чи було застосування сили «виключно необхідним», а також необхідно встановити, чи таке застосування було пропорційним відповідно до цілей, які переслідувались за конкретних обставин справи. 2. У контексті діяльності працівників правоохоронних органів, стаття 2 ЄКПЛ передбачає вимогу дотримання позитивних зобов'язань у матеріальному аспекті, які першочергово означають наявність в державі відповідного національного законодавства з чіткими принципами та правилами застосування зброї працівниками поліції. У своїй практиці за ст.2 ЄКПЛ ЄСПЛ керується Основоположними принципами застосування сили та вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку (прийняті Восьмим Конгресом ООН з попередження злочинності та поведження з порушниками, Га-вана, Куба, 27 серпня–7 вересня 1990 року). («МакКанн та інші проти Сполученого Королівства» (<i>McCann and Others v. the United Kingdom</i>)) (заява № 18984/91), рішення від 27.09.1995 р.). Щодо застосування зброї правоохоронними органами, ЄСПЛ зауважує, що попереджувальні постріли повинні здійснюватися в повітря, з майже вертикальним положенням пістолета, щоб гарантувати, що ціль не буде уражена (справа «<i>Nika v. Albania</i>», рішення у справі від 14 листопада 2023 р., заява № 1049/17).

	Національне законодавство не відповідатиме положенням ст. 2 ЄКПЛ, якщо воно передбачає можливість застосування летальної сили, що несе загрозу для життя людей для захисту власності, адже шкода, завдана лише майну, не може вважатися більшою, ніж ризик для життя людини. Можливість застосування вогнепальної зброї для захисту власності без жодних додаткових деталей щодо того, за яких виняткових обставин застосування вогнепальної зброї може бути виправданим, згідно практики ЄСПЛ, неправомірна. Як вказує ЄСПЛ, стаття 2 Конвенції не дозволяє застосування смертоносної сили для захисту власності як такої. Оскільки не можна повністю виключити, що застосування сили зі смертельним наслідком для захисту власності може бути виправданим у деяких виняткових обставинах, такі обставини повинні бути чітко визначені (справа «<i>Nika v. Albania</i>», рішення у справі від 14 листопада 2023 р., заява № 1049/17). Водночас, зважаючи на практику ЄСПЛ у частині дотримання гарантій ст. 2 Конвенції «Право на життя», правомірність застосування вогнепальної зброї працівниками поліції має перевірятися у кожному конкретному випадку та має вирішуватися питання, чи було застосування зброї виключно або абсолютно необхідним у ситуації, що склалася. Важливу роль у цьому випадку відіграє підготовка працівників правоохоронних органів, суворе дотримання ними положень національного законодавства про порядок та підстави застосування зброї. 3. Стаття 2 ЄКПЛ поширюється і на ті випадки, коли неправомірне застосування летальної сили відбувається працівником правоохоронних органів, який на час інциденту не перебував на службі, але ним було застосовано табельну зброю, на носіння якої він мав право у зв'язку з своєю службовою діяльністю (справа «Горovenки та Бугара проти України» (заяви № 36146/05 та № 42418/05), рішення від 12.01.2012 р. 4. Застосування сили представниками держави (поліцією) для досягнення однієї з цілей, визначених пунктом 2 статті 2 ЄКПЛ, може бути виправданим, якщо воно ґрунтується на щирому переконанні, яке з поважних причин вбачається обґрунтованим на той момент, але згодом виявляється помилковим. ЄСПЛ у кожній конкретній справі має визначити, чи було це переконання суб'єктивно обґрунтованим, так, щоб всебічно

	врахувати обставини, які мали місце у відповідний період часу. Застосування «виключно необхідної» летальної сили буде виправдано, якщо заходи із затримання підозрюваних сплановані і проведені так, щоб мінімізувати застосування сили зі смертельним наслідком. У випадку застосування летальної сили має бути задовільне та переконливе пояснення або вагомі докази для виправдання її застосування. 5. Під час тлумачення ст. 2 ЄКПЛ ЄСПЛ аналізує також дотримання позитивних зобов'язань в процесуальному аспекті, які передбачають проведення ефективного розслідування умисного чи ненавмисного позбавлення життя. Згідно з усталеною практикою ЄСПЛ, розслідування має відповідати мінімальним стандартам ефективності, які включають в себе: незалежність, належність і ретельність, оперативність і розумну швидкість, громадський контроль та участь близьких родичів. 6. Ефективне розслідування означає з-поміж іншого незалежність осіб та органів, які ведуть слідство від тих, які безпосередньо брали участь в операціях, які призвели до летальних наслідків, а також збереження доказів у справі. Як неодноразово вказує ЄСПЛ, ефективність розслідування – це питання засобів, а не результатів. Однак органи держави мають довести, що вони зробили усе можливе для результативного розслідування та притягнення винних до відповідальності. 7. Тривалі дослідчі перевірки без відкриття кримінального провадження не відповідають принципам ефективного засобу юридичного захисту, засвідчують неефективність розслідування, оскільки слідчий може вживати лише обмежений перелік дій, а потерпілий не має офіційного статусу, тобто його ефективна участь у процедурі виключена. Крім того, неодноразове винесення постанов про повернення справи на подальше розслідування свідчить про наявність серйозних недоліків у кримінальному провадженні. У разі виявлення значних недоліків в розслідуванні, недбалості правоохоронних органів і навіть причетності правоохоронців до порушення прав заявників, ЄСПЛ може взяти до уваги висновки міжнародних правозахисних організацій, які проводять незалежне розслідування, як підтвердження порушення прав заявників, гарантованих Конвенцією (наприклад, Міжнародної дорадчої групи Ради Європи (далі – МДГ) та Моніторингової

	місії ООН з прав людини в Україні у справі «Луценко та Вербицький проти України» (<i>Case of «Lutsenko and Verbytskyy v. Ukraine»</i>), рішення від 21.01.2021р., (заяви № 12482/14 та № 39800/14), а також звіти Міжнародної Консультативної Групи у справі «В'ячеславова та інші проти України» (<i>Case of «Vyacheslavova and others v. Ukraine»</i>), рішення від 13.03.2025 р., заява № 39553/16. 8. У своїй практиці ЄСПЛ особливо ретельно досліджує ефективність розслідування позбавлення життя, яке було результатом дій представників держави (зокрема правоохоронних органів). За таких обставин ЄСПЛ застосовує свою усталену практику про дотримання гарантій ст. 2 ЄКПЛ у випадках завдання летальних наслідків жертвам, які перебували під контролем держави. У таких справах ЄСПЛ може визнати порушення ст. 2 ЄКПЛ і у тих випадках, коли встановлено, що до смерті потерпілого причетні приватні особи, але вони діяли за вказівками та/або під контролем правоохоронних органів, або принаймні за їхньої мовчазної згоди чи без перешкоджання («Луценко та Вербицький проти України» (<i>Case of «Lutsenko and Verbytskyy v. Ukraine»</i>) (заяви № 12482/14 та № 39800/14), рішення від 21.01.2021 р.). 9. Відшкодування шкоди державою у зв'язку з смертю потерпілих, як, наприклад, виплати згідно зі Законом України «Про допомогу постраждалим учасникам громадського протесту» 2014 року у справі «Луценко та Вербицький проти України» (заяви № 12482/14 та № 39800/14) не вважається достатнім без проведення всебічного, незалежного, ефективного розслідування смертельних наслідків. 10. Аргументи держави про невичерпання національних заходів юридичного захисту, якщо на час звернення до ЄСПЛ слідство ще триває, можуть бути не прийняті ЄСПЛ, коли є достатня інформація про надмірну тривалість, недбалість правоохоронних органів у проведенні розслідування, що в підсумку означає, що існуючі правові засоби захисту в державі не приведуть до результату.
Нормативно-правове регулювання дотримання	Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III Розділ VIII Обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння Стаття 36. Необхідна оборона 1. Необхідною обороною визнаються дії, вчинені

статті 2 ЄКПЛ у поліцейській діяльності в Україні	з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони. 2. Кожна особа має право на необхідну оборону незалежно від можливості уникнути суспільно небезпечного посягання або звернутися за допомогою до інших осіб чи органів влади. 3. Перевищенням меж необхідної оборони визнається умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту. Перевищенням меж необхідної оборони тягне кримінальну відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у статтях 118 та 124 цього Кодексу. 4. Особа не підлягає кримінальній відповідальності, якщо через сильне душевне хвилювання, викликане суспільно небезпечним посяганням, вона не могла оцінити відповідність заподіяної нею шкоди небезпечності посягання чи обстановці захисту. 5. Не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає. Стаття 38. Затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення 1. Не визнаються кримінально протиправними дії потерпілого та інших осіб безпосередньо після вчинення посягання, спрямовані на затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, і доставлення її відповідним органам влади, якщо при цьому не було допущено перевищення заходів, необхідних для затримання такої особи. 2. Перевищенням заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, визнається умисне заподіяння особі, що вчинила кримінальне правопорушення, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці

	затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, має наслідком відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у статтях 118 та 124 цього Кодексу. Стаття 42. Діяння, пов'язане з ризиком 1. Не є кримінальним правопорушенням діяння (дія або бездіяльність), яке заподіяло шкоду правоохоронюваним інтересам, якщо це діяння було вчинене в умовах виправданого ризику для досягнення значної суспільно корисної мети. 2. Ризик визнається виправданим, якщо мету, що була поставлена, не можна було досягти в даній обстановці дією (бездіяльністю), не поєднаною з ризиком, і особа, яка допустила ризик, обґрунтовано розраховувала, що вжиті нею заходи є достатніми для відвернення шкоди правоохоронюваним інтересам. 3. Ризик не визнається виправданим, якщо він завідомо створював загрозу для життя інших людей або загрозу екологічної катастрофи чи інших надзвичайних подій. Стаття 43. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації i. Не є кримінальним правопорушенням вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам особою, яка відповідно до закону виконувала спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їх кримінально протиправної діяльності. ii. Особа, зазначена у частині першій цієї статті, підлягає кримінальній відповідальності лише за вчинення у складі організованої групи чи злочинної організації особливо тяжкого злочину, вчиненого умисно і поєднаного з насильством над потерпілим, або тяжкого злочину, вчиненого умисно і пов'язаного з спричиненням тяжкого тілесного ушкодження потерпілому або настанням інших тяжких або особливо тяжких наслідків. 2. 3. Особа, яка вчинила злочин, що передбачений частиною другою цієї статті, не може бути засуджена до довічного позбавлення волі, а покарання у виді позбавлення волі не може бути призначене їй на строк, більший, ніж половина максимального строку позбавлення волі, передбаченого законом за цей злочин.

**Закон України «Про Національну поліцію»
від 2 липня 2015 року №580-VIII**

Стаття 46. Застосування вогнепальної зброї

1. Застосування вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом примусу.
2. Поліцейський уповноважений на зберігання, носіння вогнепальної зброї, а також на її застосування і використання лише за умови що він пройшов відповідну спеціальну підготовку.
3. Порядок зберігання і носіння вогнепальної зброї, що знаходиться в розпорядженні поліцейського, перелік вогнепальної зброї та боеприпасів, що використовуються в діяльності поліції, та норми їх належності встановлюються Міністром внутрішніх справ України.
4. Поліцейський уповноважений у виняткових випадках застосовувати вогнепальну зброю:
 - 1) для відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї, у випадку загрози їхньому життю чи здоров'ю;
 - 2) для захисту осіб від нападу, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю;
 - 3) для звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі;
 - 4) для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення;
 - 5) для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти;
 - 6) для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського;
 - 7) для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського;
 - 8) для примусового припинення польоту безпілотно-го повітряного судна, якщо є обґрунтовані підстави вважати, що таке судно використовується для вчинення правопорушення або становить загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського, шляхом пошкодження чи знищення безпілотно-го повітряного судна та/або складових частин безпіотної авіаційної системи.

	5. Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки після попередження про необхідність припинення протиправних дій і намір використання заходу примусу, визначеного цією статтею. 6. Застосування вогнепальної зброї без попередження допускається: 1) при спробі особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену ним відстань, чи доторкнутися до зброї; 2) у разі збройного нападу, а також у разі раптового нападу із застосуванням бойової техніки, транспортних засобів або інших засобів, що загрожують життю чи здоров'ю людей; 3) якщо особа, затримана або заарештована за вчинення особливо тяжкого чи тяжкого злочину, втікає із застосуванням транспортного засобу; 4) якщо особа чинить збройний опір; 5) для припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю. 7. Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки з метою заподіяння особі такої шкоди, яка є необхідною і достатньою в такій обстановці, для негайного відвернення чи припинення збройного нападу. 8. Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю у разі збройного нападу, якщо відвернення чи припинення відповідного нападу неможливо досягнути іншими засобами. 9. Поліцейському заборонено застосовувати вогнепальну зброю в місцях, де може бути завдано шкоди іншим особам, а також у вогненебезпечних та вибухонебезпечних місцях, крім випадків необхідності відбиття нападу або крайньої необхідності. 10. Поліцейський зобов'язаний у письмовій формі повідомляти свого керівника про застосування вогнепальної зброї, а також негайно повідомити свого керівника про активне застосування вогнепальної зброї, який, у свою чергу, зобов'язаний поінформувати центральний орган управління поліції та відповідного прокурора. 11. Поліцейський може взяти до рук вогнепальну зброю і привести її у готовність, якщо вважає, що в обстановці, що склалася, можуть виникнути підстави для її застосування.

	12. Під час затримання осіб, щодо яких у поліцейського виникла підозра у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, а також під час перевірки документів у таких осіб поліцейський може привести в готовність вогнепальну зброю та попередити особу про можливість її застосування. Спроба особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену поліцейським відстань, чи доторкнутися до зброї є підставою для застосування вогнепальної зброї поліцейським. 13. Поліцейський може використати вогнепальну зброю для подання сигналу тривоги або виклику допоміжних сил, або для знешкодження тварини, яка загрожує життю чи здоров'ю поліцейського та інших осіб. <i>Відповідно до ч. 4 п. 4 ст. 46 зазначеного Закону, поліцейський уповноважений у виняткових випадках застосовувати вогнепальну зброю для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення. Відповідний пункт фактично надає дозвіл застосувати найбільш суворий захід примусу: вогнепальну зброю для захисту власності і не містить жодних застережень щодо загроз життю та здоров'ю людей та (або) поліцейського, що не зовсім відповідає стандартам ЄКПЛ в інтерпретації ЄСПЛ.</i>
	Наказ МВС «Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю» від 1 лютого 2016 року № 70 Загальні положення 6. Поліцейський, за яким закріплена вогнепальна зброя, зобов'язаний: 1) знати та точно виконувати вимоги, встановлені цією Інструкцією; 2) забезпечити зберігання зброї і підтримувати її у справному та змщеному стані; 3) отримавши вогнепальну зброю та боєприпаси, діяти відповідно до вимог, передбачених розділами III, IV цієї Інструкції; 4) під час виконання службових обов'язків, проведення практичних стрільб постійно контролювати наявність отриманої зброї (боєприпасів) та не допускати випадіння її або витягування з кобури (спеціального спорядження) іншими особами; 5) здати зброю і боєприпаси до чергової частини органу (закладу, установи) поліції негайно після виконання

	службових обов'язків. У разі неможливості своєчасно-го прибуття до органу (закладу, установи) поліції пові-домити про це безпосереднього керівника і далі діяти за його наказом.
	IV. Заходи безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю під час несення служби 1. Вогнепальна зброя та боєприпаси до неї видають-ся поліцейському під його особисту відповідальність, який зобов'язаний берегти і підтримувати в належ-ному стані передану йому в користування вогнепаль-ну зброю (боєприпаси) та обачливо поводитися з нею (ними) відповідно до вимог цієї Інструкції. 2. Керівник (заступник керівника, уповноважена осо-ба від керівництва) органу (закладу, установи) поліції під час проведення інструктажу наряду, що заступає на службу, в обов'язковому порядку перевіряє знання поліцейськими матеріальної частини виданої їм зброї, правил та порядку її застосування і використання, за-ходів безпеки при поводженні з нею, а під час пере-вірок несення служби поліцейськими перевіряє наяв-ність у них зброї (боєприпасів) та дотримання правил її носіння. 3. У однострільній необхідно пістолет носити в кобурі з пістолетним ремінцем на надійно застебнутому по-ясному ремені, при цьому кобура повинна знаходити-ся спереду, з лівого або правого боку; автомат носити на автоматному ремені в положенні «на плечі», «на гру-дях», «на ремні», «за спиною». 4. У цивільному одязі зброю необхідно носити на спе-ціальному спорядженні з дотриманням заходів запобі-гання її випаданню або витягуванню іншими особами. 5. Під час несення служби поліцейським слід постійно контролювати наявність отриманої зброї, а саме: 1) перед застосуванням заходів фізичного впливу, спе-ціальних засобів, подоланням перешкод, якщо піс-толет був оголений, необхідно увімкнути на ньому запобіжник, покласти в кобуру (спеціального споря-дження) та вжити заходів, які б унеможливили його втрату; 2) після застосування заходів фізичного впливу, спе-ціальних засобів, подолання перешкод, падіння, ви-ходу з місця значного скупчення людей, міського та іншого транспорту слід негайно перевірити наяв-ність зброї, а також стан кобури (спеціального споря-дження, автоматного ремня).

	6. Під час несення служби категорично забороняється: 1) проводити розбирання зброї; 2) вимикати запобіжник, досилати патрон до патронника, якщо в застосуванні чи використанні зброї немає необхідності. Недбале або необережне поводження зі зброєю, особливо якщо патрон знаходиться в патроннику, може призвести до випадкового пострілу; 3) від'єднувати магазин від зброї та виймати з нього патрони. <i>У «Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю» передбачено заходи безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю під час несення служби, заходи безпеки під час стрільби з ручного протитанкового гранатомета, при стрільбі з підствольного гранатомета, при виконанні вправ з бойовою ручною гранатою, однак не визначено заходів безпеки під час використання різних спеціальних засобів, зброї саме під час забезпечення громадського порядку, під час проведення мітингів та демонстрацій. Визначення таких чітких правил та умов на сьогодні вкрай доцільно та слід передбачити в законодавстві.</i>
Окремі рекомендації	Окремі стандарти ЄСПЛ⁹ щодо тлумачення ст. 2 ЄКПЛ у випадках застосування сили, що спричиняє смертельні наслідки, представниками Держави: 1. Рівень доказування. встановлення фактів має ґрунтуватись на критерії доказу «поза будь-яким розумним сумнівом»; такий доказ може бути заснований на низці вказівок або неспростованих, достатньо вагомих, точних і узгоджених між собою презумпцій. У зв'язку з цим може бути взята до уваги поведінка сторін під час пошуку доказів. 2. Обов'язок доказування. Якщо про події у справі повністю або переважно знають лише державні органи, наприклад, у випадку заарештованих осіб, які перебувають під їхнім контролем, будь-які поранення або смерть, що трапились протягом цього періоду позбавлення свободи, дають підстави для вагомої презумпції щодо фактів. У такому випадку обов'язок доказування покладається на державні органи, які повинні надати належне і переконливе пояснення. Цей принцип

⁹ Посібник із статті 2 Європейської конвенції з прав людини. Право на життя. Оновлено 31 серпня 2024 року. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_2_ukr

	застосовується також у випадку, коли хоч і не було доведено, що особу було заарештовано представниками влади, проте можливо встановити, що цю особу було офіційно викликано військовими органами або поліцією, вона зайшла на територію чи у приміщення, що перебуває під їхнім контролем, і відтоді не поверталась. За таких обставин Держава має надати вірогідне і належне пояснення того, що сталося у згаданому приміщенні, і довести, що дана особа не була затримана представниками державних органів, а залишила це місце і після цього не була позбавлена свободи. 3. Правова база. У випадку застосування сили представниками Держави першочергове завдання гарантувати право на життя передбачає для Держави, зокрема, зобов'язання запровадити належну правову і адміністративну базу, яка, беручи до уваги відповідні міжнародно-правові норми, визначала б вичерпні умови, за яких представники правозахисних органів можуть застосовувати силу і використовувати вогнепальну зброю. Відповідно до принципу суворой пропорційності, невід'ємного від статті 2, національна правова база має підпорядковувати застосування вогнепальної зброї ретельному вивченню ситуації і, особливо, оцінці характеру правопорушення, скоєного зацікавленою особою, а також небезпеки, яку ця особа становить. Окрім того, національне право, яке регламентує проведення поліцейських операцій, має передбачати систему належних і дієвих гарантій від сваволі або зловживання силою, а також від нещасних випадків, яких можна уникнути. Розмежовуючи «звичайні поліцейські операції» і випадки проведення важливих операцій, спрямованих на боротьбу із тероризмом, Суд вважає, що у другому випадку, часто за умов тяжкої кризи, що вимагає «належної» відповіді, Держава повинна бути спроможною ухвалювати рішення, узгоджені з обставинами. Водночас Суд також вважає, що в рамках проведення законної операції з відновлення безпеки, спрямованої перш за все на захист осіб, котрі самі опинились під загрозою протиправного насилля з боку третіх осіб, застосування сили, що може мати смертельні наслідки, продовжує залишатись під дією суворих правил «крайньої необхідності» у розумінні статті 2 Конвенції. Тому вкрай важливо, аби внутрішньоправові положення керувались тим же принципом і містили у такому випадку чіткі вказівки, зокрема зобов'язання

	мінімізувати ризик завдання непотрібної шкоди і виключити застосування зброї і боеприпасів, яке могло б спричинити небажані наслідки. 4. Підбір державних посадових осіб. Працівники правоохоронних органів повинні пройти навчання, яке дозволить їм оцінити наявність чи відсутність виключної необхідності застосовувати вогнепальну зброю не лише дотримуючись букви відповідних нормативно-правових актів, але й належно враховуючи верховенство поваги до людського життя як основоположної цінності. У справах, що стосуються застосування сили з метою придушити заворушення або повстання, Суд, здійснюючи контроль, перевіряє, зокрема, чи працівники служб безпеки мали належне спорядження, чи отримали вони відповідну підготовку, спрямовану на дотримання міжнародно-правових норм у сфері захисту прав людини і здійснення поліцейськими органами своїх функцій, і чи пройшли вони чіткий і точний інструктаж щодо того, у який спосіб і за яких обставин вони можуть застосовувати вогнепальну зброю. Зокрема, ЄСПЛ вважає, що, наскільки це можливо, перш ніж відкривати вогонь, необхідно зробити попереджувальні постріли. До того ж, Держави повинні забезпечити високий рівень компетентності працівників правоохоронних органів і стежити за тим, щоб вони відповідали встановленим критеріям. Зокрема, працівники правоохоронних органів, які можуть носити вогнепальну зброю, повинні не лише пройти необхідну технічну підготовку, але й мають добиратись з особливою ретельністю.

ІІ. ЗАСТОСУВАННЯ СТАНДАРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ В ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПОЛОЖЕНЬ СТАТТІ 3 (ЗАБОРОНА КАТУВАННЯ) ТА ВІДПОВІДНА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Стаття 3 ЄКПЛ «Заборона катування»	Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.
ПРОВІДНІ ТА ПІЛОТНІ РІШЕННЯ ЄСПЛ ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 ЄКПЛ У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Case of «İşik v. Türkiye» , рішення у справі від 8 жовтня 2024 р., заява № 42202/20
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 3 (матеріальний аспект) і (процесуальний аспект)
URL	https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:[%22001-236142%22]}
QR-code	
Обставини справи	24 серпня 2014 року близько 19.00 у центрі міста Ван сталася бійка між двома групами, що склалися приблизно з тридцяти осіб. За словами заявника, він повертався додому з кафе і проходив повз бійку, коли в неї втрутилася поліція. Він стверджує, що потрапив у засідку і був поранений пластиковими кулями, в результаті чого опинився на землі. Після цього його затримали співробітники поліції.

Згідно з протоколами, складеними чотирма працівниками поліції о 22.30, за інформацією, отриманою поліцією про те, що група людей б'ється, на місце події прибув наряд поліції, який виявив групу з тридцяти-сорока осіб з великими ножами та довгими палицями, які билися між собою перед входом до одного з кафе. Команда попросила негайно надіслати додаткове підкріплення, а тим часом група почала рухатися до ресторану з палицями в руках. Після прибуття трьох додаткових нарядів правоохоронці прослідкували за групою, попередивши їх, щоб вони розійшлися. Згодом прибули сили швидкого реагування (*cevik kuvvet*) і на місці події були вжиті необхідні запобіжні заходи. Згідно з записами, двадцять-тридцять осіб почали бити палицями по вікнах ресторану. Їх попередили, щоб вони розійшлися. Однак, оскільки вони продовжували діяти агресивно, сили швидкого реагування поступово втрутилися, застосували фізичну силу, щити та сльозогінний газ. Група продовжувала чинити опір, цього разу кидаючи каміння, в результаті чого двоє поліцейських отримали поранення. Зрештою, група була розігнана із застосуванням сльозогінного газу. Однак не вдалося ідентифікувати тих, хто чинив опір поліції, оскільки вони втекли.

12 січня 2015 року заявник подав скаргу до прокуратури м. Ван, вимагаючи притягнення за жорстоке поводження та перевищення службових повноважень до кримінальної відповідальності працівника поліції, який стріляв у нього. Він стверджував, що, хоча він не брав участі в бійці, він був поранений співробітником поліції Хоча у своїх заявах до поліції в ніч подій він скаржився на працівника поліції, який завдав йому тілесних ушкоджень, пізніше він дізнався, що проти нього було розпочато розслідування на підставі необґрунтованих заяв певних осіб, натомість за його скаргою на дії поліції у зв'язку з отриманими ним тілесними ушкодженнями не було вжито жодних заходів. У зв'язку з цим він стверджував, що первинні протоколи, складені поліцією, вводили в оману, оскільки в них йшлося виключно про застосування фізичної сили, щитів і сльозогінного газу, без жодної згадки про пластикові кулі, якими його було поранено, і що аргумент силовиків про те, що камери відеоспостереження не працювали в ніч подій, що відбулися, не заслуговує на довіру.

**Витяги
з рішення
ЄСПЛ**

п. 51. Суд зазначає, що, згідно з поліцейськими протоколами, складеними одразу після подій увечері 24 серпня 2014 року, поліція втрутилася у бійку між двома групами осіб чисельністю приблизно від тридцяти до сорока осіб, які тримали в руках палиці та ножі. Оскільки останні відмовилися розійтися, вони звернулися за додатковою підтримкою до сил швидкого реагування, які втрутилися із застосуванням фізичної сили та сльозогінного газу. Хоча це не було зазначено в поліцейських протоколах або в першому листі, поданому Управлінням сил швидкого реагування до прокуратури, на етапі розслідування стало зрозуміло, що сили швидкого реагування також використовували зброю для захисту, в тому числі певну гвинтівку FN 303 (див. параграф 26 вище).

п. 52. Суд також зазначає, що між сторонами не заперчується, що тілесні ушкодження заявника, а саме рвана рана голови діаметром 1 см та дві гематоми діаметром 1 см на передній частині правої руки та лівому стегні (див. пункт 6 вище), були отримані під час втручання сил безпеки у бійку. Суд зазначає, що у своєму рішенні за скаргою заявника прокуратура дійшла висновку, що тілесні ушкодження заявника були спричинені застосуванням сили співробітниками силових структур, зокрема застосуванням захисної зброї FN 303 (див. пункт 32 вище). З огляду на визнання державними органами причини тілесних ушкоджень заявника та за відсутності будь-якого правдоподібного пояснення з боку Уряду, Суд вважає встановленим поза розумним сумнівом, що його тілесні ушкодження були спричинені застосуванням сили працівниками поліції, а саме застосуванням оборонної зброї FN 303.

п. 53. Оскільки Уряд стверджував, що тілесні ушкодження заявника не досягли мінімального рівня тяжкості, необхідного для цілей статті 3 Конвенції, оскільки вони мали незначний характер, Суд зазначає, що коли – як у цій справі – заявник стикається з працівниками правоохоронних органів, Суд звертає увагу на необхідність, а не на жорстокість поводження, якого зазнав заявник, для того, щоб визначити, чи підпадає оскаржуване питання під дію статті 3 Конвенції (див. згадане вище рішення у справі «*Bouyid*», § 100-01, та рішення у справі «*Geylani*» та інші, § 71). Суд вже постановив, що якщо поводження не вважається суворо необхідним з огляду на поведінку самого заявника або необхідним

	для припинення масових заворушень, воно становить жорстоке поводження, заборонене статтею 3 Конвенції (див. рішення у справі «<i>Zakharov and Varzhabetyan v. Russia</i>», № 35880/14 і № 75926/17, § 70–74, від 13 жовтня 2020 року). У будь-якому разі Суд зазначає, що він раніше вже вказував на особливу важливість голови, та встановив, що ушкодження голови, особливо через її розташування, є достатньо серйозним, щоб підпадати під дію статті 3 (див. згадане вище рішення у справі «<i>Bouyid</i>», § 104, та рішення у справі «<i>Samüt Karabulut v. Turkey</i>», № 16999/04, § 41, від 27 січня 2009 року). п. 54. Таким чином, Суд повинен встановити, чи було оскаржуване застосування сили, а саме використання зброї для захисту FN 303, яке призвело до тілесних ушкоджень, отриманих заявником, суворо необхідним через поведінку самого заявника, чи було необхідним для розгону натовпу... п. 57. Тим не менш Суд вважає, що хоча національне законодавство, яке регулює використання силами безпеки зброї та боєприпасів сльозогінного газу (див. пункт 36 вище), було чинним під час подій у цій справі, і що пускові пристрої, такі як оспорюваний FN 303, могли використовуватися лише офіцерами, які пройшли необхідну підготовку, не можна стверджувати, що застосування зброї для захисту відповідним офіцером було здійснено з дотриманням чинних гарантій та міжнародних принципів щодо використання такої зброї (див. пункти 38 і 39 вище). Хоча конкретні характеристики застосованої сили, такі як тип боєприпасів або відстань пострілу, не були з'ясовані під час розслідування, не заперечується, що заявника було поранено три рази, один раз у голову, що спричинило рвану рану. За відсутності будь-яких пояснень Уряду щодо того, як ці ушкодження були спричинені, Суд погоджується з тим, що постріли з рушниці для захисту були зроблені з близької відстані, як стверджував заявник, що могло призвести до більш серйозних або навіть смертельних поранень (див. згадане вище рішення у справі «<i>Abdullah Yaşa and Others</i>», § 48). п. 59. Погоджуючись з тим, що втручання поліції у бійку між двома групами людей було виправданим у зв'язку з розвитком подій та насильницьким характером бійки, Суд не може не зазначити, що розгін натовпу був досягнутий шляхом застосування сльозогінного газу, а не будь-якої зброї для захисту. Насправді у протоколах,

	складених поліцією після подій, та у першій відповіді Управління до прокуратури не згадується про застосування зброї захисту, а лише зазначається, що для розгону натовпу було застосовано поступове застосування фізичної сили, щитів та сльозогінного газу (див. пункти 8, 9 та 23 вище). Таким чином, Суд вважає, що у цій справі не було доведено, що застосування захисної зброї було необхідним для припинення масових заворушень. п. 60. Що стосується поведінки самого заявника, Суд зазначає, що хоча заявник стверджував, що він був лише перехожим, який випадково опинився в епіцентрі подій, Уряд стверджував, що існували вагомі докази його участі у бійці, яка спричинила втручання сил безпеки, і що рішення про непритягнення його до кримінальної відповідальності було винесено лише після того, як інші сторони відкликали свої скарги. Суд не може надавати значення твердженням Уряду з цього приводу, оскільки він зазначає, що, незважаючи на те, що треті особи, згадані Урядом, стверджували, що заявник був ініціатором бійки, вони не подали жодних кримінальних скарг проти заявника (див. пункт 12 вище), і що прокуратура вирішила не притягати його до кримінальної відповідальності через відсутність достатніх доказів за обвинуваченням у вчиненні опору представникам влади та через відсутність первинної скарги за обвинуваченням в умисному нанесенні тілесних ушкоджень, а не у зв'язку з тим, що інші особи відкликали свої скарги (див. пункт 19 вище). п. 61. З огляду на вищевикладене Суд доходить висновку, що застосування сили, про яке йдеться, не було ні суворо необхідним у зв'язку з поведінкою самого заявника, ні необхідним для припинення масових заворушень. п. 63. Отже, Суд відхиляє заперечення Уряду щодо прийнятності заяви та постановляє, що мало місце порушення статті 3 Конвенції в матеріальному аспекті. п. 74. Відповідно Суд вважає, що, знаючи про тілесні ушкодження, завдані заявнику під час подій, як тільки вони сталися, а також отримавши конкретну скаргу від заявника з цього приводу тієї ж ночі, слідчі органи мали повну можливість допитати заявника як скаргника та вжити більш ефективних слідчих заходів, зокрема, намагаючись отримати записи камер відеоспостереження з відповідної території та встановити

	причетних до цього працівників поліції. Однак вони не розпочали розслідування причин тілесних ушкоджень заявника за власною ініціативою, натомість розслідування проти заявника щодо дій, які призвели до тілесних ушкоджень працівників поліції, було розпочато в ніч подій (там само, §§ 54–55). п. 79. Суд також зазначає, що, незважаючи на те, що прокуратура запросила від Управління низку технічної інформації про зброю FN 303, у своєму рішенні про відмову в порушенні кримінальної справи проти відповідного працівника поліції прокуратура не згадала про можливі наслідки застосування цієї зброї. Вона також не посилалася на медичний висновок щодо заявника і не оцінювала, яким чином могли бути заподіяні його тілесні ушкодження, за винятком того, що вони були спричинені застосуванням гвинтівки FN 303. У зв'язку з цим Суд не може не зауважити, що слідчі органи не розглянули конкретні твердження заявника щодо характеру застосування сили проти нього, а саме що зброя для захисту була застосована з дуже близької відстані та була спрямована безпосередньо на нього, що Суд вважає важливим для оцінки пропорційності застосування сили, про яку йдеться (див. рішення у справі «<i>Annenkov and Others v. Russia</i>», № 31475/10, §§ 97–98, від 25 липня 2017 року). п. 81. З огляду на вищезазначені недоліки Суд доходить висновку, що органи влади не провели ефективного розслідування у цій справі. Відповідно, мало місце порушення статті 3 Конвенції в її процесуальній частині.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Case of «Geylani and Others v. Türkiye» , рішення у справі від 12 вересня 2023 р., заява № 10443/12
URL	https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-226464
QR-code	
Обставини справи	Заяву подано 3 заявниками – громадянами Туреччини, що були членами Великих національних зборів

	Туреччини (законодавчий орган) і партії миру та демократії (далі – ПМД) (ліва, прокурдська політична партія). 2 червня 2010 року на одному з вебсайтів з’явилося повідомлення про те, що осередок ПМД організовує марш за участю деяких членів парламенту на знак протесту проти посилення військових операцій у регіоні. Марш мав розпочатися о 16.00 перед партійним офісом ПМД в Силопі і продовжитися до прикордонного пункту Хабур між Тюркіє та Іраком. Щодо запланованої демонстрації у поліцейському рапорті від 2 червня 2010 року зазначалося, що натовп людей мав намір заблокувати головну дорогу, що веде до прикордонної застави «Хабур», і рушити до прикордонної застави, де буде зачитана заява для преси. У звіті зазначалося, що група може, у разі провокації, напасти на силовиків та їхні автомобілі з камінням. Під час демонстрації дорога була оточена працівниками поліції, яка була в т.ч. озброєна трьома водометами. Поліція кілька разів попередила учасників, що демонстрація є незаконною, і наказала їм негайно розійтися, інакше вона застосує силу. Згідно з поліцейськими протоколами, приблизно о 16.40 заявники приєдналися до перших рядів демонстрантів. Незабаром після цього група, супроводжувана автобусом, почала рухатися головною дорогою в напрямку поліції. Оскільки демонстранти продовжували йти, незважаючи на чергове попередження, поліція розігнала їх, застосувавши водомети та сльозогінний газ. У перші моменти втручання поліції другий заявник впав на землю та отримав травми стегна. Згодом його доставили до державної лікарні, а у медичному висновку, складеному лікарнею о 17.25, зазначалося, що у нього був перелом шийки стегнової кістки (різновид перелому стегна), який не можна було вилікувати за допомогою простих медичних процедур. Крім того, в розділі «історія хвороби» того ж дня зазначалося, що заявник «послизнувся і впав, коли розбризкували воду під час демонстрації». Пізніше заявника прооперували у приватній лікарні і він ходив за допомогою милиць. Декілька співробітників поліції повідомили про травми, яких вони зазнали внаслідок дій демонстрантів. 28 червня 2010 року заявники подали скаргу на дії працівників поліції та інших посадових осіб, причетних до інцидентів, що розглядаються. Вони стверджували,

	що зазнали жорстокого поводження і що були порушені їхні права на свободу вираження поглядів та свободу зібрань. 9 лютого 2012 року прокурор м. Силопі прийняв рішення про відмову в порушенні кримінальної справи проти співробітників правоохоронних органів та їхніх керівників у зв'язку з подіями, що розглядаються, посилаючись на рішення Міністерства внутрішніх справ від 30 грудня 2010 року. Заявники оскаржували це рішення, але їм було відмовлено. Друга заявниця скаржилася на те, що вона зазнала жорстокого поводження з боку поліції і що органи влади не провели ефективного розслідування цієї справи. Вона посилалась на ст. 3 та ст. 6 Конвенції. Суд вважав, що скарга має розглядатись за ст. 3 Конвенції.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 84. Крім того, Суд зазначає, що хоча водомет класифікується як «менш смертоносна зброя», його використання без належних запобіжних заходів може завдати серйозної шкоди, залежно від таких факторів, як відстань, з якої розпилюється вода, а також рівень тиску води. У зв'язку з цим Суд зазначає, що він раніше вже постановив у контексті статті 3 Конвенції, що поліцейські операції, включаючи застосування гранат зі сльозогінним газом і гумових куль, повинні бути не тільки санкціоновані, але й достатньою мірою обмежені національним законодавством у рамках системи адекватних і ефективних гарантій проти свавілля, зловживання силою і нещасних випадків, яких можна було б уникнути (див. рішення у справі <i>«Abdullah Yaşa and Others v. Turkey»</i>, № 44827/08, § 43, 16 липня 2013 року, та <i>«Kılıcı v. Turkey»</i>, № 32738/11, § 33, 27 листопада 2018 року). Беручи до уваги відповідні міжнародні матеріали, які, хоча і не були повністю чинними або опублікованими на той час, містять вказівки щодо належної практики, та беручи до уваги потенційно небезпечний характер водометів, Суд не бачить причин, чому ці принципи не повинні застосовуватися, <i>mutatis mutandis</i>, у цій справі. п. 85. У зв'язку з цим Суд зазначає, що Уряд не намагався довести, що на час подій існували чіткі та адекватні інструкції, які регулювали застосування водометів, а натомість посилався на загальну національну правову базу щодо застосування сили поліцією (див. пункти 42–44 вище). Однак, окрім переліку водометів як одного із засобів, які можуть використовуватися співробітниками поліції як частина «матеріальної сили», національна правова база не містила жодних конкретних

	положень щодо застосування водометів під час демонстрацій, а також не містила інструкцій щодо їх застосування (див., <i>mutatis mutandis</i>, згадане вище рішення у справі «<i>Abdullah Yaşa and Others</i>», § 49; рішення у справі «<i>Izci v. Turkey</i>», № 42606/05, § 65, 23 липня 2013 року; «<i>Anzhelo Georgiev and Others v. Bulgaria</i>» № 51284/09, § 75, 30 вересня 2014 року; «<i>Kılıcı</i>», згадане вище, §§ 34–35). п. 86. Слід визнати, що, згідно з чинним національним законодавством, обладнання та ступінь застосування сили мали визначатися керівником підрозділу, що втручався в контексті демонстрацій. Наявні у Суді докази свідчать про те, що саме так і було за обставин цієї заяви, оскільки, як видається, працівники поліції отримали наказ про втручання і, таким чином, не діяли самостійно. Однак ніщо не вказує на те, що працівники поліції або керівники підрозділів, які втрутилися, вжили необхідних заходів обережності, щоб запобігти або, принаймні, мінімізувати ризик серйозних травм, подібних до тих, яких зазнав другий заявник. У зв'язку з цим Суд також зазначає, що у внутрішньому документі, виданому Управлінням безпеки міста Силопі напередодні демонстрації, не було жодної згадки про конкретні інструкції або запобіжні заходи щодо використання водометів. Тому Суд вважає, що Уряд не довів, що втручання сил безпеки було належним чином врегульовано та організовано таким чином, щоб максимально зменшити ризик заподіяння тілесних ушкоджень демонстрантам. п. 87. Суд також посилається на викладені нижче міркування щодо ефективності розслідування цієї справи та зазначає, що національні органи влади не надали конкретної оцінки важливим характеристикам застосування сили, про яку йдеться, таким як точна відстань, з якої розпилювалася вода під тиском, кут розпилення та рівень тиску води. п. 88. З огляду на вищевикладене, не було доведено, що застосування сили, про яке йдеться, було суворо необхідним через власну поведінку другого заявника або було необхідним з метою припинення масових заворушень. Отже, держава несе відповідальність за статтею 3 Конвенції за тілесні ушкодження, яких зазнав другий заявник. п. 89. Відповідно, мало місце порушення цього положення в його матеріально-правовій частині.

п. 93. Суд повторює, зокрема, що жертва повинна мати можливість ефективно брати участь у розслідуванні заяв про жорстоке поводження. Крім того, розслідування має бути ретельним, а це означає, що органи влади завжди повинні докладати серйозних зусиль для з'ясування того, що сталося, і не повинні покладатися на поспішні або необґрунтовані висновки для закриття розслідування (див. згадане вище рішення у справі «*Bouyid*», § 122-23, і рішення у справі «*Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası and Others v. Turkey*», № 20347/07, § 78, 5 липня 2016 року).

п. 94. Суд зазначає, що хоча головні інспектори визнали, що друга заявниця зазнала серйозних тілесних ушкоджень після того, як її вдарила вода під тиском, вони дійшли висновку, що ці ушкодження були результатом збігу обставин і сталися через її фізичну слабкість (див. пункт 28 вище). Однак вони не змогли належним чином встановити, чи була сила, застосована в обставинах справи, такою, що могла спричинити таку шкоду. У зв'язку з цим Суд зазначає, що ні головні інспектори, ні прокурор не намагалися визначити точну відстань, з якої розпилювалася вода під тиском, і не дослідили інші важливі елементи, такі як кут розпилення і рівень тиску води. Зокрема, видається, що органи влади ґрунтували свої висновки головним чином на показаннях поліцейських щодо відповідної відстані та способу застосування водометів, не оцінюючи правдивість цих показань. У зв'язку з цим Суд зазначає, що хоча працівники поліції стверджували, що вода під тиском була розпилена лише один раз кожним автомобілем, відеозаписи подій свідчать про те, що це було не так. Крім того, заявам працівників поліції щодо відстані, з якої розпилювалася вода під тиском, бракувало точності, а отже, вони потребували перевірки, беручи до уваги також те, що вони зазначили, що видимість зсередини автомобілів з водометами була поганою. Суд також повторює, що звіт головних інспекторів не містив посилок на будь-які фактичні елементи щодо передбачуваної фізичної слабкості другої заявниці, хоча її падіння вважалося пов'язаним з такою слабкістю.

п. 95. Суд також зазначає, що старші інспектори послали теж на той факт, що другий заявник не був об'єктом нападу. Хоча Суд не має підстав сумніватися в цьому твердженні, ця обставина не може бути достатньою для висновку, що тілесні ушкодження, про які йдеться, були результатом збігу обставин, враховуючи потенційно небезпечний характер застосованої сили.

	п. 96. Той факт, що прокурор зробив окрему оцінку щодо передбачуваних злочинів, які не підпадають під дію Закону № 4483, не вплинув на адекватність розслідування, оскільки ніщо не вказує на те, що вищезгадані важливі елементи, що стосуються характеристик застосованої сили, були взяті до уваги в його оцінці (див. пункт 35 вище). За цих обставин Суд вважає, що висновок прокурора про відсутність недбалості з боку працівників поліції був недостатньо обґрунтованим. п. 97. Крім того, Суд зазначає, що ні головні інспектори, ні прокурор не заслухали свідчення другого заявника особисто. п. 98. Вищевикладені міркування є достатніми для того, щоб Суд дійшов висновку, що розслідування у цій справі не могло призвести до встановлення фактів у справі, а також до виявлення та, за необхідності, покарання винних осіб. п. 99. Відповідно, мало місце порушення статті 3 Конвенції в її процесуальній частині.
ОКРЕМІ РІШЕННЯ ЄСПЛ ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 ЄКПЛ У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Каверзін проти України» (<i>Case of «Kaverzin v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 15 травня 2015 р., заява № 23893/03
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 3 (матеріальний аспект) і (процесуальний аспект)
URL	https://minjust.gov.ua/files/general/2023/03/30/20230330155027-72.pdf
QR-code	
Обставини справи	12 січня 2001 року заявника було затримано за підозрою у вчиненні декількох вбивств за обтяжуючих обставин та розбою. Під час затримання до заявника було застосовано силу. Після затримання заявника було доставлено до відділу міліції, де його, як стверджувалося, кували невідомі працівники міліції з метою

	отримання визнавальних показань про вчинення ним злочинів, щодо яких його підозрювали. Згідно з твердженнями заявника, під час такого жорстокого поводження, яке тривало ще декілька днів, він отримав ушкодження очей, наслідком якого зрештою стала повна втрата зору. Декілька працівників міліції надали письмові пояснення щодо затримання заявника, в яких вони стверджували, що заявник при затриманні чинив опір, який полягав у «застосуванні прийомів рукопашного бою та у спробі втекти». Згідно з їхніми твердженнями, до заявника були застосовані «заходи фізичного впливу та спецзасоби, тобто наручники» та його було доставлено у відділ міліції. Заявник звертався зі скаргою про катування працівниками міліції до прокурора через відносно незначний період часу після відповідних подій. Проте прокурор встановив, що тілесні ушкодження виникли у заявника внаслідок законного й пропорційного застосування сили працівниками міліції під час його затримання, і відмовив у порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції. Через десять місяців після цього заявник звернувся зі скаргою про катування працівниками міліції до суду, який розглядав його кримінальну справу по суті. Суд, посилячись виключно на висновки прокурора, відхилив скаргу заявника як необґрунтовану.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 110. Що стосується обставин справи, яка розглядається, Суд зауважує, що перевірку було проведено прокурором після того, як під час допиту заявника 15 січня 2001 року він помітив у нього ушкодження. Перевірку було закінчено впродовж відносно короткого строку. Під час перевірки було отримано відповідні медичні докази та відібрано пояснення у працівників міліції, які брали участь у затриманні заявника. Ці докази, разом з показаннями, які заявник дав під час допиту 15 січня 2001 року, послужили підставою для прийняття прокурором постанови про відмову в порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції. Прокурор встановив, що деякі тілесні ушкодження заявник отримав під час затримання, а деякі з них були спричинені комахами. п. 111. Хоча оцінка відповідних доказів і формулювання висновків на підставі такої оцінки є завданням насамперед національних органів (у цій справі – прокурора), Суд не може не звернути увагу на те, що висновки прокурора не містять важливих деталей і відповідного обґрунтування.

п. 112. Зокрема, прокурор не встановив, яким був перебіг подій та яким чином заявникові було заподіяно тілесні ушкодження. Його висновки про те, що «при спробі заявника вчинити опір... до нього були застосовані засоби фізичного впливу» і що «тілесні ушкодження заявника утворилися від дії тупих твердих предметів», є досить нечіткими та плутаними.

п. 113. Суд також зазначає, що в постанові прокурора не розглядалась скарга заявника про його катування після затримання. Видається, що прокурор не вважав за необхідне проводити перевірку за такою скаргою і спирався на первісні показання заявника, в яких той заперечував факт жорстокого поводження, незважаючи на те, що пізніше заявник став стверджувати протилежне (див. пункти 14–15 вище).

п. 114. У будь-якому разі, навіть припускаючи, що заявник зазнав тілесних ушкоджень унаслідок намагання працівників міліції подолати його опір затриманню, прокурор не зробив жодних спроб дослідити питання законності та пропорційності застосування до заявника сили.

п. 115. Враховуючи зазначені вище недоліки прокурорської перевірки, Суд визнає, що вона не була ретельною і, отже, не відповідала вимогам статті 3 Конвенції.

п. 119. Звертаючись до матеріального аспекту скарги заявника, Суд зазначає, що оцінка доказів стверджувального порушення статті 3 Конвенції має здійснюватися за критерієм доведення «поза розумним сумнівом» (див. рішення у справах «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*«Ireland v. the United Kingdom»*) від 18 січня 1978 року, п. 161, серія A, № 25, і «Авшар проти Туреччини» (*«Avshar v. Turkey»*), заява № 25657/94, п. 282, ЕСНР 2001-VII (витяги)). Однак така доведеність може впливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою (див. згадане вище рішення у справі «Лабіта проти Італії» (*«Labita v. Italy»*), п. 121). Коли вся чи значна частина інформації щодо подій, про які йдеться, відома виключно органам влади – як це має місце у справі щодо ув'язнених осіб, які перебувають під контролем органів влади, – і коли у таких осіб під час їхнього ув'язнення з'являються тілесні ушкодження, це породжує відповідні обґрунтовані презумпції факту. При цьому тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, адже саме вони мають надати задовільні

	та переконливі пояснення (див. рішення у справах «Рибіч проти Австрії» (<i>«Ribitsch v. Austria»</i>) від 4 грудня 1995 року, п. 34, серія А, № 336, і «Салман проти Туреччини» (<i>«Salman v. Turkey»</i>) [ВП], заява № 21986/93, п. 100, ECHR 2000-VII). п. 120. Суд зауважує, що у справі, яка розглядається, немає переконливих доказів щодо обставин, за яких заявник зазнав тілесних ушкоджень, зокрема щодо того, яким саме був характер застосованої до заявника сили і ступінь її застосування. Втім, беручи до уваги відповідні медичні докази і доводи сторін, Суд вважає встановленим, що всю відповідальність за тілесні ушкодження заявника несе міліція. Лише цього висновку Суду достатньо, щоб констатувати порушення статті 3 Конвенції, незалежно від того, чи були заподіяні тілесні ушкодження під час затримання заявника, чи згодом під час допиту його в міліції (див. згадане вище рішення у справі «Силенок і «Техносервісплюс» проти України» (<i>«Sylenok and Tekhnoservis Plus v. Ukraine»</i>), пп. 69–70). п. 122. Суд також зазначає, що заявник постійно наполягав, хоча і не надаючи деталізованої інформації з цього приводу, що працівники міліції катували його після затримання, тоді як Уряд не спростував ці твердження обґрунтованими доводами. п. 123. За цих обставин Суд визнає, що скарги заявника до Суду за статтею 3 Конвенції про побиття його працівниками міліції після затримання є цілком правдоподібними, оскільки підтверджуються як документальними доказами, так і заснованими на фактах висновками (див. згадане вище рішення у справі «Тесленко проти України» (<i>«Teslenko v. Ukraine»</i>), пп. 91–97). Зокрема, Суд вважає, що характер і особлива тяжкість тілесних ушкоджень заявника свідчить про те, що їх було заподіяно заявникові умисно. Мета жорстокого поводження із заявником полягала у спричиненні йому сильного болю і страждань для того, аби домогтися від нього зізнання у вчиненні злочинів, в яких він підозрювався. п. 124. Враховуючи високі стандарти, які вимагаються у сфері захисту прав людини та основоположних свобод, і більшу рішучість, яка відповідно й неминуче вимагається при оцінці порушень основоположних цінностей демократичного суспільства (див. рішення у справі «Сельмуні проти Франції» (<i>«Selmouni v. France»</i>) [ВП], заява № 25803/94, п. 101, ECHR 1999-V; згадані вище рішення у справах «Коробов проти України»

	(«<i>Korobov v. Ukraine</i>»), п. 73, і «Тесленко проти України» («<i>Teslenko v. Ukraine</i>»), пп. 99–102), Суд визнає, що жорстоке поводження, якого заявник зазнав у міліції, має кваліфікуватись як катування з огляду на тяжкість його тілесних ушкоджень та умисний характер їх заподіяння. п. 125. Отже, Суд вважає, що у зв'язку з цим мало місце порушення статті 3 Конвенції.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Козловська проти України» (<i>Case of «Kozlovska v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 5 жовтня 2023р., заява № 52212/13
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 3 (матеріальний аспект) і (процесуальний аспект)
URL	https://minjust.gov.ua/files/general/2023/12/29/20231229165930-96.pdf
QR-code	
Обставини справи	За твердженням заявниці, ввечері 8 травня 2010 року близько 7 год її, двох її охоронців, чоловіка та доньку було затримано працівниками міліції в кафе та доправлено до відділення міліції. Протягом ночі її безперервно допитували, не давали спати, їсти та пити, а також не надали ліків від астми. Міліціонери примушували її надати викривальні свідчення проти колишніх керівників компанії Ю. Близько опівночі співробітник міліції дав їй воду, яка містила наркотичні речовини. Після цього, будучи не в змозі повністю усвідомлювати та контролювати свої дії, вона підписала заяву, в якій стверджувалось, що невідомі особи переслідували її, а потім викрали та як бухгалтера компанії Ю. примусили підписати фінансові документи, а також фіктивний договір про надання послуг охорони. Далі йшлося про те, що в кафе міліція затримала її викрадачів, а вона разом із сім'єю прибула до відділення для надання пояснень. На підставі цієї заяви було відкрито кримінальні провадження (пізніше справи були закриті за браком доказів).

	Близько 7 год ранку заявниці та членам її родини було дозволено залишити відділок. Оскарження незаконності затримання та неналежного поводження відносно заявниці працівниками міліції на національному рівні було безуспішним. Визнано порушення ст. 3 ЄКПЛ в матеріальному та процесуальному аспектах, оскільки: 1) заявниця приблизно 11 годин трималася під вартою, що жодним чином не було задокументовано. Їй не було повідомлено, коли вона зможе піти. При цьому її допитували всю ніч, не даючи можливості спати або їсти. Всі вказані обставини, безсумнівно, викликали у неї почуття неповноцінності та страждання і являли собою поводження, що принижує гідність; 2) розслідування скарги заявниці на неналежне поводження не було достатньо ретельним. Провадження декілька разів було закрито, а згодом поновлено на підставі скарг заявниці.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 35. Заявниця скаржилася за статтею 3 Конвенції, що поводження, якому вона була піддана у відділі міліції (нічний допит, психологічний тиск, ненадання працівниками міліції води, їжі та медичних препаратів), становило порушення статті 3 Конвенції, а її скарги у зв'язку з цим не були належним чином розслідувані. п. 41. Суд зазначає, що заявницю незадокументовано тримали під вартою приблизно 11 годин (див. пункт 33), і жодних вказівок, коли їй дозволять піти, не було. Її допитували всю ніч, не даючи можливості поспати чи поїсти. Ці обставини, безсумнівно, викликали у неї почуття неповноцінності та страждання й становили таке, що принижує гідність, поводження (див. рішення у справі «Соаре та інші проти Румунії» (<i>«Soare and Others v. Romania»</i>), заява № 24329/02, пп. 220–223, від 22 лютого 2011 року). п. 42. Уряд не заперечував перебування заявниці протягом усієї ночі у відділі міліції, однак стверджував, що вона зробила це за власним бажанням. Суд уже встановив, що перебування заявниці у відділі міліції не було добровільним, а тому Суд вважає, що Уряд не зміг спростувати твердження заявниці, що вона була піддана такому, яке принижує гідність, поводженню. п. 43. У контексті наведеного Суд вважає, що було порушено статтю 3 Конвенції. п. 48. Суд уже встановив, що перебування заявниці у відділі міліції не було добровільним, а поводження, якому заявниця була піддана, суперечило статті 3

	Конвенції (див. пункт 43). Національні органи влади не встановили ці факти. З цього випливає, що розслідування скарги заявниці за статтею 3 Конвенції на національному рівні не було достатньо ретельним. Суд також зазначає, що кримінальна справа за скаргами заявниці декілька разів закривалася, а потім відновлювалася після оскарження заявницею (див. пункти 22 і 23). Повторюване винесення таких постанов у межах одного провадження само собою свідчить про існування серйозних недоліків (див., наприклад, рішення у справі «Спінов проти України» («<i>Spinov v. Ukraine</i>»), заява № 34331/03, пункт 56, від 27 листопада 2008 року). п. 49. У контексті наведених висновків Суд вважає, що також було порушено процесуальний аспект статті 3 Конвенції.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Пульнев та Гвалія проти України» (<i>Case of «Pulnyev and Gvaliya v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 30 листопада 2023 р., заява № 67158/13
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 3 (матеріальний аспект) і (процесуальний аспект)
URL	https://minjust.gov.ua/files/general/2024/01/08/20240108102753-74.pdf
QR-code	
Обставини справи	Заявник стверджував, що у 2012 році кілька співробітників міліції підійшли до першого заявника на автозаправній станції біля автомобіля, що належав другій заявниці. Вони повалили його на землю, одягли наручники, посадили в міліцейську машину і вдарили. Спочатку його відвезли до Херсонського обласного управління міліції, де били кулаками, потім до Володимир-Волинського міськвідділку (він все ще перебував у наручниках) і назад до м. Херсона. При цьому лікар швидкої допомоги зазначив у медичній довідці, що у нього була травма губи, синець під оком, садна на зап'ястях і вивих обох плечей. Стосовно заявника було

	відкрито кримінальне провадження щодо торгівлі краденими речами лише через дві доби з моменту затримання та винесено постанову про затримання на 72 години. Пізніше його було звільнено та закрито кримінальну справу. Розслідування за вказаними фактами неодноразово припинялось та поновлювалось, врешті-решт скарги заявника було визнано необґрунтованими. Міліціонери заперечували твердження заявника та заявили, що він сам з невідомих причин прибув до відділень. Визнано порушення ст. 3 ЄКПЛ в процесуальному аспекті у зв'язку з тим, що під час розслідування не здійснювались належні заходи (не було проведено судово-медичної експертизи тілесних ушкоджень на тілі заявника). Прокурори не встановили походження тілесних ушкоджень першого заявника, а також не надали пояснень відносно показань М., нейтрального свідка, який був на автозаправній станції. Національні суди неодноразово скасовували постанови прокурорів про закриття провадження. Визнано порушення ст. 3 ЄКПЛ в матеріальному аспекті у зв'язку з тим, що Уряд не надав жодних пояснень щодо походження тілесних ушкоджень заявника, про які йшлося в медичній довідці.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 15. Суд вважає, що тілесні ушкодження першого заявника становили небезпідставні скарги на жорстоке поводження з ним працівників міліції. Незважаючи на вжиті слідчі заходи (див. пункт 7), не можна сказати, що розслідування було ретельним; наприклад, не була проведена судово-медична експертиза, попри чіткі вказівки судів. Крім того, прокурори не пояснили походження тілесних ушкоджень першого заявника. Без жодних пояснень вони також не взяли до уваги показання М., незалежного свідка, який був на автозаправній станції (див. пункт 7). Слід зазначити, що національні суди неодноразово скасовували постанови прокурорів про закриття кримінальної справи (див. згадане рішення у справі «Каверзін проти України» (<i>Case of «Kaverzin v. Ukraine»</i>), пункт 97). Отже, скарги першого заявника на жорстоке поводження не були належним чином розслідувані. Тому було порушено процесуальний аспект статті 3 Конвенції. п. 18. Суд зауважує, що Уряд не навів пояснень щодо походження тілесних ушкоджень, зазначених у медичному освідчуванні від 7 квітня 2012 року (див. пункт 4),

	характер яких збігається з обставинами, описаними першим заявником, зокрема, під час його перебування під контролем працівників міліції (див. пункти 2 і 3). п. 19. Таким чином, було порушено матеріальний аспект статті 3 Конвенції.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Шморгунов та інші проти України» (<i>Case of «Shmorgunov and others v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 21 січня 2021 р., заява № 15367/14 та 13 інших заяв: № 16280/14, № 18118/14, № 20546/14, № 24405/14, № 31174/14, № 33767/14, № 36299/14, № 36845/14, № 42180/14, № 42271/14, № 54315/14 та № 19954/15
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 3 (матеріальний аспект) і (процесуальний аспект), інші п. 1 ст. 5 та ст. 11
URL	https://minjust.gov.ua/files/general/2023/07/16/20230716113314-94.pdf
QR-code	
Обставини справи	У справі заявники, прямо або по суті посилаючись на статтю 3 Конвенції, скаржились, що їх було піддано катуванню, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню працівниками міліції під час розгону протестувальників у центральній частині м. Київ 30 листопада, 1 та 11 грудня 2013 року, 23 січня та 18 лютого 2014 року. Вони зазначили, що внаслідок цього зазнали фізичного болю та страждань, відчули страх і приниження. Заявники наполягали на тому, що жорстоке поводження було частиною організованих і спланованих заходів органів державної влади з метою придушення акцій протесту на Майдані непропорційними засобами і було спрямовано на покарання та залякування їх у зв'язку з їхньою фактичною участю або підозрою їхньої участі в акціях протесту. Вони також скаржились, що органи державної влади не провели ефективного офіційного розслідування відповідних подій. Констатовано порушення ст. 3 ЄКПЛ (процесуальний та матеріальний аспекти). ЄСПЛ встановив, що мала місце цілеспрямована стратегія припинення спочатку мирної акції протесту на Майдані шляхом застосування надмірної сили, що призвела до ескалації насильства

	та вчинення недержавними агентами, найнятими міліцією, численних протиправних дій. Доведено жорстоке поводження, свавільні тримання під вартою і невинуватений розгін протестувальників на Майдані, а також непроведення ефективного та незалежного розслідування.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 337. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд зазначає, що скарги заявників на жорстоке поводження працівників міліції під час розгону протестувальників 30 листопада 2013 року були належним чином висунуті на національному рівні та були небезпідставними, зважаючи на їхні докладні доводи, наявні медичні докази та інформацію з відповідних проваджень на національному рівні, а також інформацію, яку можна отримати з відповідних міжнародних звітів і доповідей. Таким чином, з огляду на згадану усталену практику Суду, органи державної влади повинні були провести ефективне розслідування стверджуваного жорстокого поводження із заявниками. п. 339. З огляду на те, що працівники міліції відкрито застосовували значну силу до протестувальників і велика кількість відео- та фотоматеріалів щодо відповідних подій була загальнодоступною, на початковій стадії цього розслідування слідчі повинні були мати принаймні загальне розуміння того, що сталося. Сторони не заперечили цього, і на це також вказує те, що у грудні 2013 року декілька високопосадовців були встановлені як особи, яких підозрювали у відданні незаконного наказу про здійснення відповідного розгону. п. 341. Крім того, у січні 2014 року МВС України завершило службове розслідування подій та склало висновок, в якому були вказані працівники міліції, які керували та контролювали розгін 30 листопада 2013 року (див. пункти 82–84). п. 342. Однак хоча розслідування тривали понад шість років, вони досі не призвели до встановлення осіб, які, як стверджувалося, безпосередньо застосували силу до відповідних заявників. п. 344. До того ж, слід враховувати інформацію – як з національних, так і з міжнародних джерел, – що розгін 30 листопада 2013 року, вочевидь, був частиною цілеспрямованої стратегії органів державної влади щодо припинення та подальшого запобігання проєвропейським акціям протесту. За словами Офісу Прокурора МКС, «не вбачається, що акти насильства

	були просто сукупністю випадкових дій, а скоріше свідчать про наявність закономірної поведінки, і це вказує, що такі дії були частиною кампанії або операції проти протестного руху Майдану» (див. пункт 92 звіту Офісу Прокурора МКС щодо діяльності з попереднього вивчення за 2015 рік, що частково наведений та узагальнений у пункті 268). Цей факт беззаперечно розширив та ускладнив питання, які мали розглядатися у відповідному провадженні. Крім того, розслідування подій 30 листопада 2013 року стало частиною матеріалів більшого розслідування на національному рівні, яке охоплює інші події під час акцій протесту на Майдані. п. 353. Як зазначено в обвинувальних актах, копії яких були надані Суду, слідчі зрештою встановили обставини значної кількості відповідних подій та багатьох осіб, які, на думку слідчих, мали понести відповідальність за віддання наказу працівникам міліції застосовувати, як стверджувалося, надмірну силу до протестувальників під час відповідних подій. Крім того, слідчі встановили, що було близько тридцяти працівників міліції, які фактично застосовували надмірну силу до протестувальників, і встановили щонайменше двох з них. п. 354. Проте вбачається, що працівники міліції, які фактично застосовували, як стверджувалося, надмірну силу саме до заявників 30 листопада 2013 року, залишалися невстановленими (див. пункти 61 і 62). п. 356. Суд також вказує на відсутність суттєвого прогресу в судових провадженнях щодо тих підозрюваних, чиї справи зрештою були передані на розгляд до суду. Деякі з цих проваджень продовжують розглядатися у першій інстанції з лютого та червня 2015 року (див. пункти 57 та 61–62). Жодної інформації, чому ці провадження ще не закінчені, Суду надано не було. п. 357. Вказаних серйозних недоліків у дотриманні органами державної влади вимоги про проведення ефективного офіційного розслідування та невстановлення через більше ніж шість років обставин стверджованого жорстокого поводження із заявниками, а також тих, хто, як стверджувалося, застосовував надмірну силу до них, достатньо для висновку Суду, що досі не було проведено ефективного розслідування скарг заявників на жорстоке поводження працівників міліції. п. 366. Таким чином, з огляду на наявні у Суду відповідні матеріали справ, вбачається, що на початковій стадії офіційного розслідування розгону 30 листопада

	2013 року – а саме, у грудні 2013 року, – слідчі мали достатньо підстав вважати, що декілька високопосадовців віддали незаконні накази працівникам міліції застосувати силу до протестувальників, які того дня брали участь у цілодобовій варті на Майдані Незалежності, займаючи частину його пішохідної зони (див. пункти 54–55). п. 370. Той факт, що працівники міліції відкрито застосовували силу для розгону навіть спершу мирних демонстрацій, може бути доведено великою кількістю наявних відео- та фотоматеріалів, на яких містяться сцени подій. п. 371. У частині наявних матеріалів щодо конкретних десяти заявників Суд не вбачає жодних доказів чи інформації, які б свідчили, що застосування працівниками міліції до них фізичної сили було суворо необхідним внаслідок їхньої поведінки. Їм не було пред’явлено обвинувачень у зв’язку з подіями 30 листопада 2013 року. Також у наявних матеріалах відсутні докази чи інформація, які б свідчили, що сила застосовувалась до них відповідно до національного законодавства. п. 372. Зважаючи на це та беручи до уваги, що десять відповідних заявників були піддані побиттю, у тому числі гумовими та/або пластиковими кийками, і це було здійснено публічно та в деяких випадках супроводжувалося нецензурними висловлюваннями (див. пункти 47 та 48), Суд вважає, що вони зазнали жорстокого поводження, що суперечить статті 3 Конвенції.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Краснянчук та Ковальов проти України» (<i>Case of «Krasnyanchuk and Kovalyov v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 28 листопада 2024 р., заяви № 40009/15 та № 40118/15
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 3 (матеріальний аспект) і (процесуальний аспект), інші п. 1 ст. 5 та ст. 11
URL	https://minjust.gov.ua/files/general/2025/01/17/20250117121715-51.pdf
QR-code	

Обставини справи	Заяви стосуються скарг заявників за статтею 3, пунктом 1 статті 5, статтею 10 і статтею 11 Конвенції на незаконне та свавільне затримання і жорстоке поводження працівників міліції під час заходів з охорони громадського порядку, вжитих для придушення серії масових акцій протесту в Україні в період з листопада 2013 до лютого 2014 роки, які узагальнено називають «Євромайданом» та/або «Майданом» (див. рішення у справі «Шморгунов та інші проти України» (<i>«Shmorgunov and Others v. Ukraine»</i>), заява № 15367/14, та 13 інших заяв, пункти 9–17, від 21 січня 2021 року). Як стверджується, під час тримання під вартою заявникам не було надано належної медичної допомоги у зв'язку з їхніми тілесними ушкодженнями, які вони отримали, і не було проведено ефективного офіційного розслідування цих скарг всупереч зазначеним положенням ЄКПЛ у поєднанні зі статтею 13 ЄКПЛ.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 16. Суд встановив порушення статті 3, пункту 1 статті 5 і статті 11 Конвенції щодо різних випадків жорстокого поводження працівників міліції з учасниками акцій протесту на Майдані; нездатності органів державної влади належним чином відреагувати на проблеми зі здоров'ям, що виникли внаслідок цього у заявників; непроведення ефективного офіційного розслідування жорстокого поводження з ними; незаконного затримання заявників; непропорційного втручання у право заявників на свободу зібрань (там само, пункти 337–358, 364–374, 377–391, 407–422, 425–433, 440–442, 463–478 і 495–521). п. 17. Розглянувши наявні у цій справі матеріали та беручи до уваги складність відповідного провадження та певний прогрес, досягнутий на національному рівні (див. пункт 2), як зазначено Урядом у його зауваженнях щодо суті, Суд не вбачає жодного факту чи аргументу, здатного переконати його дійти іншого висновку щодо суті подібних скарг заявників, які підтверджені відповідними медичними документами та офіційною інформацією з відповідних проваджень на національному рівні. п. 18. Отже, Суд вважає, що у дати та за обставин, наведених в таблиці у додатку: (i) заявники зазнали жорстокого поводження працівників міліції, а тому було порушено статтю 3 Конвенції; (ii) органи державної влади належним чином не відреагували на проблеми зі здоров'ям, які виникли внаслідок цього у заявників,

	під час тримання їх під вартою, а тому було порушено статтю 3 Конвенції у зв'язку з цим; (iii) заявники були затримані з порушенням пункту 1 статті 5 Конвенції; і (iv) було непропорційне втручання в їхнє право на свободу мирних зібрань, а тому було порушено статтю 11 Конвенції. п. 19. Суд також вважає, що жодного ефективного офіційного розслідування за скаргами заявників на жорстоке поводження працівників міліції проведено не було і у зв'язку з цим було порушено процесуальний аспект статті 3 Конвенції.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Мицик та Кравчук проти України» (<i>Case of «Mytsyk and Kravchuk v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 16 травня 2024 р., заява № 51984/17
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 3 (процесуальний аспект)
URL	https://minjust.gov.ua/files/general/2024/05/29/20240529155222-73.pdf
QR-code	
Обставини справи	Заявники скаржилися за статтею 3 ЄКПЛ, що вони були піддані жорстокому поводженню працівників правоохоронних органів, а ефективного розслідування у зв'язку з цим проведено не було.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 15. Загальноприйнятим принципом практики Суду є те, що якщо фізична особа висуває небезпідставну скаргу на піддання її поводженню, яке порушує статтю 3 Конвенції, під час перебування під контролем працівників поліції або інших подібних представників держави, це положення за своєю суттю вимагає проведення ефективного офіційного розслідування. Таке розслідування має бути здатним призвести до встановлення та покарання винних осіб, а також відповідати вимогам оперативності, ретельності, незалежності та громадського контролю (див., наприклад, рішення у справі

	«Ель-Масрі проти колишньої Югославської Республіки Македонія» [ВП] [ГС], заява № 39630/09, (<i>«El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia»</i>), пункти 182–185, ЄСПЛ 2012). п. 16. Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що твердження заявників про жорстоке поводження на національному рівні було підтверджено судово-медичними доказами щонайменше стосовно пошкодження та часу отримання ними тілесних ушкоджень (див. пункти 6 і 7). Отже, їхня скарга була небезпідставною для цілей виникнення у держави процесуального обов'язку провести ефективне розслідування цього питання на національному рівні. п. 17. Проте наведені далі безперечні недоліки та затримки вказують, що проведене розслідування не відповідало необхідному стандарту ефективності. п. 18. Зокрема, Суд зазначає, що хоча безпосередня причетність працівників СБУ до випадку із заявниками була беззаперечною, а наявний відеозапис вказував на можливі насильницькі наміри осіб, які, як вбачається, були її працівниками, СБУ відмовилася як співпрацювати з прокуратурою, так і провести будь-яке власне розслідування цього питання (див. пункти 3 і 9). За таких обставин розслідування навряд чи призвело б до точного встановлення фактів або встановлення та за потреби покарання винних осіб. п. 19. Крім того, Суд зауважує, що розслідування перебувало в глухому куті щонайменше чотири роки, і жодна слідча дія не була проведена в період із серпня 2015 року до серпня 2019 року (див. пункт 10). Також відсутня інформація, що будь-які такі дії проводилися після цього періоду. На сьогодні – тобто через понад сім років після порушення кримінальної справи – розслідування не дійшло жодних переконливих висновків. Така непомірно довга затримка, пояснення якій надано не було, сама собою несумісна з обов'язками держави за статтею 3 Конвенції (див., наприклад, рішення у справі «Мікеладзе та інші проти Грузії» (<i>«Mikelandze and Others v. Georgia»</i>), заява № 54217/16, пункт 68, від 16 листопада 2021 року). п. 20. Отже, Суд відхиляє заперечення Уряду щодо вичерпання національних засобів юридичного захисту, яке він раніше долучив до розгляду по суті (див. пункт 14), і вважає, що було порушено процесуальний аспект статті 3 Конвенції.

	п. 22. Оскільки Суд встановив, що твердження заявників були такими, які зобов'язували органи державної влади розпочати офіційне розслідування (див. пункт 16), то, беручи до уваги доводи сторін та всі наявні у його розпорядженні матеріали, він вважає, що наявні у нього докази не дають йому можливості встановити поза розумним сумнівом, що заявники зазнали поведження, яке, як стверджувалося, суперечить статті 3 Конвенції (див. рішення у справі «Сладкова проти Чеської Республіки» (<i>«Sládková v. the Czech Republic»</i>), заява № 15741/15, пункт 88, від 10 листопада 2022 року). п. 23. Проте Суд наголошує, що відсутність такої можливості щонайменше частково є наслідком непроведення національними органами влади ефективного розслідування у відповідний час (там само пункт 89 з подальшими посиланнями на практику). п. 24. З огляду на наведене не було порушено матеріальний аспект статті 3 Конвенції.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Петраковський та Леонтєв проти України» (<i>Case of «Petrakovskyy and Leontyev v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 21 березня 2024 р., заяви № 26815/16 та № 43612/16
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 3 (матеріальний аспект) і (процесуальний аспект)
URL	https://minjust.gov.ua/files/general/2024/04/12/20240412130731-63.pdf
QR-code	
Обставини справи	21 лютого 2011 року близько 8 год 00 хв двоє працівників Хортицького районного відділу ЗМУ ГУМВС України в Запорізькій області підійшли на вулиці до неповнолітнього сімнадцятирічного заявника (Петраковського Д. І.). На нього одягли кайданки та відвезли до відділу міліції. Там його підвісили за руки в кайданках до гака на стіні, і декілька працівників міліції по черзі били його кийком, обгорнутим у тканину, змушуючи його зізнатися у крадіжці мобільного телефону

	в іншого неповнолітнього. Заявника відпустили близько 20 год 00 хв того ж дня після того, як він підписав зізнавальні показання. Через два дні, 23 лютого 2011 року, заявник поскаржився медичному працівнику на побиття, а 24 лютого 2011 року він звернувся до судово-медичного експерта для документування його тілесних ушкоджень. 19 лютого 2014 року близько 21 год 30 хв декілька працівників міліції Якимівського районного відділу ГУ МВС України (Запорізька область) виявили заявника (Леонтєв Д. І.), який сидів біля свого охопленого вогнем будинку над обгорілим тілом пані Л., його матері, в якій були ножові поранення. Спочатку працівники міліції відвезли його до будівлі сільської ради для допиту і почали змушувати зізнатися у вбивстві матері, на тілі якої були численні ножові поранення та травми голови. Оскільки заявник заперечив, працівники міліції неодноразово били його, давали ляпаса та били кийками по голові, кінцівках і тулубу, а також в область нирок та паху. Пізніше того ж дня заявника доставили до відділу міліції, де його продовжували бити і зав'язали очі на невизначений період. Крім того, йому завдали опік на лівій руці. Під тиском жорстокого поводження він надав неправдиві зізнавальні показання у вчиненні вбивства своєї матері внаслідок побутової сварки у стані алкогольного сп'яніння. Обидва заявники скаржилися за ст. 3 ЄКПЛ на жорстоке поводження з ними працівників міліції, вчиненого з метою отримання від них неправдивих зізнавальних показань, а також що розслідування їхніх відповідних скарг було неефективним.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 7. Суд вважає, що на національному рівні заявники висунули правдоподібні скарги на жорстоке поводження. Ці скарги призвели до виникнення зобов'язання національних органів влади провести ефективне та ретельне розслідування для встановлення походження стверджуваних тілесних ушкоджень заявників, а також встановлення та покарання винних осіб, якщо твердження про жорстоке поводження виявляться правдивими. п. 8. З огляду на прогалини у доказовій базі та суперечності у матеріалах справ на національному рівні та у фактичних доводах сторін (див. конкретні відомості в таблицях у додатку), Суд вважає за неможливе встановити поза розумним сумнівом, що заявники отримали

	тілесні ушкодження, перебуваючи під контролем працівників міліції, як вони стверджували. Суд вважає, що труднощі у встановленні суті тверджень заявників про жорстоке поводження спричинені непроведенням органами державної влади ефективного розслідування їхніх скарг. п. 9. З наявних у Суду документів вбачається, що проведені на національному рівні розслідування не вказували на серйозні спроби встановити відповідні факти. п. 10. Суд зазначає, що в рішенні у справі «Каверзін проти України» (<i>«Kaverzin v. Ukraine»</i>), заява № 23893/03, пункти 173–180, від 15 травня 2012 року) він встановив, що небажання органів державної влади забезпечити оперативне та ретельне розслідування скарг на жорстоке поводження працівників правоохоронних органів становило системну проблему у розумінні статті 46 Конвенції. З огляду на обставини цих заяв і свою попередню практику Суд вважає, що ці заяви є ще одним прикладом такого незабезпечення оперативного та ретельного розслідування. п. 11. Отже, Суд доходить висновку, що ці скарги є прийнятними та свідчать про порушення статті 3 Конвенції.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Сторожук та Кононов проти України» (<i>Case of «Storozhuk and Kononov v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 8 лютого 2024 р., заяви № 13577/16 та № 48768/16
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 3 (матеріальний аспект) і (процесуальний аспект)
URL	https://minjust.gov.ua/files/general/2024/02/20/20240220181442-66.pdf
QR-code	
Обставини справи	Виклад подій заявника Сторожука щодо жорстокого поводження: Близько опівночі 21 вересня 2010 року заявник почав сперечатися із С. В., начальником Центрального відділу міліції у м. Хмельницький, обвинувачуючи

його у перешкоджанні огляду його автомобіля, який був пошкоджений вогнем. У відповідь на обвинувачення заявника С. В. наказав своїм підлеглим затримати його. Двоє працівників міліції скрутили руки заявника за спиною та підняли їх вгору. У такому положенні С. В. завдав декілька ударів кийком заявнику та наказав зачинити його у частині службового автомобіля працівників міліції, призначеного для затриманих, поки завершиться огляд автомобіля заявника та місця пожежі. Ігноруючи скарги заявника на сильний біль у правій руці та плечі, а також його прохання про негайну медичну допомогу, працівники міліції тримали заявника в автомобілі близько півгодини, а потім (приблизно о 01 год 00 хв 22 вересня 2010 року) доставили його до наркологічного диспансеру, де він пройшов освідування з метою виявлення стану алкогольного сп'яніння. У відповідь на подальші скарги заявника на біль та після поради працівників диспансеру працівники міліції доставили його до Хмельницької міської лікарні, де близько 01 год 40 хв того ж дня його госпіталізували у зв'язку з переломом правої плечової кістки. Не було складено жодних документів, у яких зазначалися б підстави для застосування до заявника кайданків, тримання його у службовому автомобілі чи доправлення до наркологічного диспансеру.

Виклад подій заявника Кононова щодо жорстокого поводження: 27 лютого 2012 року працівники міліції Красногвардійського району м. Дніпропетровська зупинили заявника на вулиці та змусили його сісти до їхнього автомобіля. Доправивши його спочатку в безлюдне місце, а потім до відділу міліції, вони неодноразово били заявника руками та ногами; били його палицею по руках і пляшкою з водою по голові; душили його, використовуючи протигаз, наповнений сигаретним димом; і погрожували створити неприємності членом його родини, якщо він не зізнається в пограбуванні та згвалтуванні декількох жертв. Побоюючись подальшого жорстокого поводження, заявник погодився дати неправдиві зізнавальні показання та збрехав судово-медичному експерту і адміністрації слідчого ізолятора, що жодного жорстокого поводження до нього не застосовувалося. Згодом заявник звернув увагу суду, який розглядав його справу, на відеозапис його допиту від 01 березня 2012 року, на якому, як стверджувалося, можна було побачити гематому на його лобі та синяк під лівим оком; однак ці тілесні ушкодження ніколи не вказувалися в медичних документах.

**Витяги
з рішень
ЄСПЛ**

п. 9. Розглядаючи факти цієї справи у контексті встановлених у його практиці загальних принципів (див. рішення у справі «Буїд проти Бельгії» [БП] (*Case of Bouyid v. Belgium*) [GC], заява № 23380/09, пункти 81–90 та 114–123, ЄСПЛ 2015), Суд вважає, що на національному рівні заявники висунули правдоподібні скарги на жорстоке поводження. Ці скарги призвели до виникнення зобов'язання національних органів влади провести ефективне та ретельне розслідування для встановлення походження стверджуваних тілесних ушкоджень заявників, а також встановлення та покарання винних осіб, якщо твердження про жорстоке поводження виявляться правдивими.

п. 10. З наявних у Суду документів вбачається, що проведені на національному рівні розслідування не вказували на серйозні спроби встановити відповідні факти. Порушення щодо Сторожука: держава не довела, що тілесні ушкодження заявника виникли внаслідок законного застосування сили або що жорстокого поводження не було, затримка у порушенні повноцінної кримінальної справи, відсутність незалежності під час первинного розслідування (справу було передано працівниками міліції до прокуратури лише у 2012 році); неодноразове повернення справи на додаткове розслідування у зв'язку з визнаними національними судами недоліками.

Порушення щодо Кононова: держава не навела правдоподібного, задовільного та переконливого пояснення походженню задокументованих тілесних ушкоджень заявника і не спростувала його твердження про жорстоке поводження; затримка у порушенні повноцінної кримінальної справи, неодноразове повернення справи на додаткове розслідування у зв'язку з недоліками, виявленими прокуратурами вищого рівня, поспішний висновок, що задокументовані тілесні ушкодження могли бути отримані внаслідок падіння на сходах, без встановлення відповідного часу та обставин, окрім того, бездіяльність у зв'язку з твердженнями заявника про погрози та використання протигазу, а також про незадокументовані тілесні ушкодження, які, як стверджувалося, було видно на відеозаписі.

п. 12. Суд також вважає, що наведені заявниками описи обставин стверджуваного жорстокого поводження з ними є детальними та послідовними. Тоді як деякі скарги не підтверджені медичними або іншими об'єктивними доказами, результати розслідувань

	з огляду на їхні численні недоліки не спростували скарги заявників, що вони стали потерпілими від жорсткого поводження працівників правоохоронних органів. За цих обставин і з огляду на обов'язок держави надати переконливі пояснення щодо тілесних ушкоджень, яких особи зазнали, перебуваючи під контролем працівників міліції (див. згадане рішення у справі «Буїд проти Бельгії» (<i>«Bouyid v. Belgium»</i>), пункт 83, а також, наприклад, рішення у справах «Аднаралов проти України» (<i>«Adnaralov v. Ukraine»</i>), заява № 10493/12, пункт 45, від 27 листопада 2014 року, «Кулік проти України» (<i>«Kulik v. Ukraine»</i>), заява № 10397/10, пункт 59, від 19 березня 2015 року та «Ярошовець та інші проти України» (<i>«Yaroshovets and Others v. Ukraine»</i>), заява № 74820/10 та 4 інші заяви, пункт 85, від 3 грудня 2015 року), Суд доходить висновку, що держава несе відповідальність за жорстоке поводження із заявниками. п. 13. Цих висновків достатньо для встановлення Судом, що заявники зазнали жорсткого поводження, яке має бути кваліфіковане як нелюдське та таке, що принижує гідність. п. 14. Отже, Суд доходить висновку, що ці скарги свідчать про порушення як процесуального, так і матеріального аспектів статті 3 Конвенції у зв'язку зі стверджуваним жорстоким поводженням із заявниками.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Хрус та інші проти України» (<i>Case of «Khrus and others v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 2 березня 2023 р., заява № 38328/14, заява № 28546/16, заява № 31750/16, заява № 16810/17
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 3 (матеріальний аспект) і (процесуальний аспект)
URL	https://minjust.gov.ua/files/general/2023/04/11/20230411170427-43.pdf
QR-code	
Обставини справи	2 вересня 2011 року близько 18 год 25 хв заявника О. В. Хруса на вході до його житла у м. Житомир

	затримали працівники Служби безпеки України (далі – СБУ). Коли знерухомлений заявник лежав на підлозі, працівник СБУ вдарив його ногою по голові. Після доставлення до управління СБУ заявника незадокументовано тримали під вартою та піддавали психологічному тиску, щоб змусити його зізнатися в одержанні хабаря. 3 вересня 2011 року о 02 год 00 хв після того, як заявник надав зізнавальні показання, було складено протокол про затримання та порушено кримінальну справу щодо нього. 27 вересня 2013 року спочатку в автомобілі, а потім у Південно-Західному районному відділі міліції Хмельницького МВ УМВС України в Хмельницькій області працівники міліції неодноразово били заявника М. М. Грищука (затриманого 26 вересня 2013 року) руками та ногами, а також били його кийками, змушуючи зізнатися у викраденні автомобіля. 27 січня 2015 року в Шевченківському районному відділі міліції м. Харкова декілька працівників міліції били заявника Р.С. Затолкіна по голові та у живіт, залякували та притискали його, змушуючи зізнатися у викраденні автомобіля. У період з 28 жовтня до 9 грудня 2008 року заявник О. П. Стрілецький (затриманий 24 жовтня 2008 року) неодноразово піддавався катуванням і жорсткому поводженню працівників міліції у різних відділах міліції в Запорізькій та Херсонській областях, які змушували його зізнатися у вчиненні численних вбивств як учасника злочинного угруповання. Зокрема, заявника били руками та ногами, душили шнуром, застосовували «палестинське підвішування»; скручували та затискали йому пальці. Йому також неодноразово погрожували застосуванням катувань до його племінниці. У ніч з 20 на 21 січня 2016 року спочатку в його службовому кабінеті (Краматорський міський відділ Головного управління Державної міграційної служби України в Донецькій області), а згодом в управлінні Служби безпеки України у м. Краматорськ працівники правоохоронних органів неодноразово били заявника О. В. Попурія руками і ногами, а також били його важкою книгою та погрожували, щоб змусити його дати викривальні показання щодо вчинення службових злочинів його начальником В. С.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 11. Суд також вважає, що наведені заявниками описи обставин стверджуваного жорстокого поводження з ними є детальними та послідовними. Тоді як деякі

	скарги не підтверджені медичними або іншими об'єктивними доказами, результати розслідувань з огляду на їхні численні недоліки не спростували скарги заявників, що вони стали потерпілими від жорсткого поводження працівників правоохоронних органів. За цих обставин і з огляду на обов'язок держави надати переконливі пояснення щодо тілесних ушкоджень, яких особи зазнали, перебуваючи під контролем працівників міліції (див. згадане рішення у справі «Буїд проти Бельгії» (<i>Bouyid v. Belgium</i>)), пункт 83, а також, наприклад, рішення у справах «Аднаралов проти України» (<i>Adnaralov v. Ukraine</i>), заява № 10493/12, пункт 45, від 27 листопада 2014 року, «Кулік проти України» (<i>Kulik v. Ukraine</i>), заява № 10397/10, пункт 59, від 19 березня 2015 року та «Ярошовець та інші проти України» (<i>Yaroshovets and Others v. Ukraine</i>), заява № 74820/10 та 4 інші заяви, пункт 85, від 3 грудня 2015 року), Суд доходить висновку, що держава несе відповідальність за жорстоке поводження із заявниками. п. 12. Цих висновків достатньо для встановлення Судом, що заявники зазнали жорсткого поводження, яке має бути кваліфіковане як нелюдське та таке, що принижує гідність. п. 13. Отже, Суд доходить висновку, що ці скарги свідчать про порушення як процесуального, так і матеріального аспектів статті 3 Конвенції у зв'язку зі стверджуваним жорстоким поводженням із заявниками.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Клімов та Сливоцький проти України» (<i>Case of «Klimov and Slyvotskyi v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 2 березня 2023 р., заяви № 51100/17 та № 69370/17
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 3 (матеріальний аспект) і (процесуальний аспект)
URL	https://minjust.gov.ua/files/general/2023/03/14/20230314170959-55.pdf
QR-code	

Обставини справи	За обставинами справи заявники стверджували, посилаючись на статті 3 і 13 ЄКПЛ, що вони зазнали жорстокого поводження працівників міліції з метою отримання від них неправдивих зізнавальних показань, а також що розслідування їхніх відповідних скарг було неефективним. 19–20 грудня 2006 року вдома у заявника (Клімова), а згодом у Комунарському районному відділі міліції декілька працівників правоохоронних органів неодноразово били його руками та ногами, а також вставляли йому металевий предмет у вухо, змушуючи зізнатися, що 18 грудня 2006 року він наніс тяжкі тілесні ушкодження своїй співмешканці під час побутового конфлікту, що призвело до її смерті. 3 листопада 2003 року декілька працівників Вознесенського відділу міліції відвезли заявника (Сливоцького) до лісосушки і застосували до нього «палестинське підвішування», погрожували катуванням його родичів, били його руками і ногами, а також притуляли пістолети до його лоба, щоб змусити його зізнатися у вчиненні вбивства. 4 листопада 2003 року побиття та погрози продовжилися в приміщенні Вознесенського відділу міліції. Згодом у супереч чинному законодавству заявника тримали під вартою до квітня 2004 року в нелюдських умовах у камері ізолятора тимчасового тримання, яка знаходилася в підвалі Вознесенського відділу міліції, призначеного лише для короткострокового тримання під вартою, щоб зламати його моральний опір і змусити зізнатися у вчиненні декількох інших злочинів; діючи за вказівками працівників міліції, двоє співкамерників часто будили заявника вночі, щоб він був виснажений.
Витяги з рішення ЄСПЛ	<i>Визнано порушення ЄСПЛ:</i> Щодо першого заявника: несвоєчасне порушення повноцінної кримінальної справи (загальна тривалість розслідування (досі триває, останнє надання оновленої інформації: травень 2019) та неповнота неодноразових судово-медичних експертиз. Щодо другого заявника: надмірна затримка у порушенні повноцінної кримінальної справи; значна затримка у проведенні судово-медичної експертизи та початку проведення інших слідчих дій (як-то спроби встановити місцезнаходження співкамерників заявника), що призвело до втрати доказів, загальна тривалість розслідування (закрите 30.03.2018) та неодноразове

	повернення справи на додаткове розслідування (щонайменше чотири рази) у зв'язку з виявленими національними органами влади недоліками; відсутні ознаки докладання достатніх зусиль для збору об'єктивних доказів, зокрема: не проведено очні ставки і не вжито заходів для встановлення того, чи підписував заявник явку з повинною набряклою рукою, а також відсутні спроби розглянути твердження, що на фотографіях від 21 січня 2004 року заявник був зображений з тілесними ушкодженнями на обличчі, і якщо так, встановити їхнє походження; поспішний висновок про незастосування жорстокого поводження, який по суті ґрунтувався на показаннях самих працівників міліції, які були прийняті беззаперечно, і за відсутності медичних документів.
РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ РІШЕНЬ ЄСПЛ ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 ЄКПЛ У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	
Основні порушення ЄКПЛ, виявлені в рішеннях ЄСПЛ	1. Стаття 3 ЄКПЛ покладає дещо схожі обов'язки (позитивні та негативні) на державу, які визначено ст. 2 ЄКПЛ. Відповідні обов'язки передбачають вживати відповідних заходів стосовно осіб, які несуть відповідальність за катування, жорстоке поводження, проводити розслідування за фактами будь-яких заяв про жорстоке поводження, а також забезпечувати гарантії недопущення такого поводження з боку третіх осіб. На державу також покладено обов'язок утримуватись від застосування катувань або нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження чи покарання щодо осіб, які перебувають під її юрисдикцією. Особливу відповідальність покладено на державу за дії всіх посадових осіб, зокрема працівників правоохоронних органів (поліції, прокуратури, служби безпеки тощо). Держави не можуть уникнути відповідальності за дії, що порушують заборону катувань, стверджуючи, що органам влади було невідомо про такі дії. Одним із позитивних зобов'язань держави в матеріальному аспекті є наявність належного законодавства, яке ефективно застосовується та захищає від можливого свавілля зі сторони силових структур. У контексті діяльності правоохоронних органів під час проведення демонстрацій, національне законодавство має передбачати чіткі інструкції щодо застосування спеціальних засобів, наприклад, конкретні положення щодо застосування

	водометів під час демонстрацій (справа «<i>Geylani and others v. Türkiye</i>», рішення у справі від 12 вересня 2023 р., заява № 10443/12). 2. Зі статті 3 ЄКПЛ випливає, що тягар доведення жорстокого поводження переходить до держави, якщо людина отримала ушкодження під контролем держави. Вважається, що особа отримала ушкодження під її контролем, зокрема, у випадках: незаконного застосування фізичного примусу правоохоронними органами та незаконних методів ведення слідства (справи: Каверзін проти України (<i>Case of «Kaverzin v. Ukraine»</i>) рішення у справі від 15 травня 2015 р., заява № 23893/03; «Пулнєв та Гвалія проти України» (<i>Pulnyev and Gvaliya v. Ukraine</i>), рішення у справі від 30 листопада 2023р., заява № 67158/13 тощо). 3. Потрібно мати на увазі, що стаття 3 ЄКПЛ розмежує такі види поводження: 1) катування (поводження найвищого рівня жорстокості); 2) нелюдське поводження чи покарання; 3) таке, що принижує гідність поводження чи покарання. Відмінність між катуванням та іншими формами забороненого поводження чи покарання обумовлюється різним ступенем жорстокості та інтенсивності завданих страждань і залежить від конкретних обставин, що стосуються потерпілого. У своїй практиці ЄСПЛ тлумачить катування виходячи із положень Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (<i>UNCAT</i>), у якій, окрім тяжкості поводження, додається елемент цілеспрямованості, що визначає катування в термінах навмисного заподіяння сильного болю або страждань з метою, зокрема, отримання інформації або зізнання, застосування покарання або залякування¹⁰. У рішеннях, винесених проти України, ЄСПЛ неодноразово констатує наявність катувань зі сторони працівників правоохоронних органів, які застосовували жорстоке поводження до заявників з метою одержання інформації, примушування до зізнання «Каверзін проти України» (<i>Case of «Kaverzin v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 15 травня 2015 р., заява № 23893/03. Для того щоб порушення статті 3 ЄКПЛ було констатовано,

¹⁰ Посібник із статті 3 Європейської конвенції з прав людини. Заборона катування. Оновлено 31 серпня 2024 року. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_3_ukr

	таке поводження мусить досягти «мінімального рівня жорстокості». ЄСПЛ у своїй практиці вже виробив критерії такого рівня жорстокості. Так, у разі встановлення наявності мінімального рівня жорстокості у поведінці винних осіб беруться до уваги такі критерії: природа й контекст поводження; тривалість, психічні, фізичні наслідки; стать, вік, стан здоров'я потерпілого (у деяких випадках). Водночас ЄСПЛ у своїй практиці керується таким принципом, якщо заявник стикається з працівниками правоохоронних органів, Суд звертає увагу на доведення необхідності застосування сили, а не на жорстокість поводження, якого зазнав заявник, для того, щоб визначити, чи підпадає оскаржуване питання під дію статті 3 ЄКПЛ. Якщо поводження не вважається суворо необхідним з огляду на поведінку самого заявника або необхідним для припинення масових заворушень, воно становить жорстоке поводження, заборонене статтею 3 ЄКПЛ. 4. Стаття 3 ЄКПЛ також передбачає обов'язок провести ефективне розслідування у випадку наявності фактів катувань та жорстокого поводження чи покарання, застосованих до осіб, які перебували під контролем представників влади, зокрема правоохоронних органів. Критерії такого ефективного розслідування такі ж, як і за ст. 2 ЄКПЛ: незалежність, належність і ретельність, оперативність і розумна швидкість, громадський контроль та участь близьких родичів. У більшості проаналізованих рішень ЄСПЛ констатовано неефективність проведення розслідування за фактами катування чи жорстокого поводження зі сторони працівників правоохоронних органів (справи «Петраковський та Леонтьєв проти України» (<i>Case of «Petrakovskyy and Leontyev v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 21 березня 2024 р., заяви № 26815/16 та № 43612/16; «Клімов та Сливозький проти України» (<i>Case of «Klimov and Slyvotskyy v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 2 березня 2023 р., заяви № 51100/17 та № 69370/17 тощо.) 5. Під час розслідування жорстокого поводження зі сторони правоохоронних органів ЄСПЛ дотримується стандарту про те, що поліцейські операції, включаючи застосування гранат зі сльозогінним газом і гумових куль, повинні бути не тільки санкціоновані, але й достатньою мірою обмежені національним законодавством у рамках системи адекватних і ефективних гарантій проти свавілля, зловживання силою і нещасних випадків, яких можна було б уникнути.

Нормативно-правове регулювання дотримання статті 3 ЄКПЛ у поліцейській діяльності в Україні	Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III Розділ VIII Обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння Стаття 41. Виконання наказу або розпорядження 1. Дія або бездіяльність особи, що заподіяла шкоду правоохоронюваним інтересам, визнається правомірною, якщо вона була вчинена з метою виконання законного наказу або розпорядження. 2. Наказ або розпорядження є законними, якщо вони віддані відповідною особою в належному порядку та в межах її повноважень і за змістом не суперечать чинному законодавству та не пов'язані з порушенням конституційних прав та свобод людини і громадянина. 3. Не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка відмовилася виконувати явно кримінально протиправний наказ або розпорядження. 4. Особа, що виконала явно кримінально протиправний наказ або розпорядження, за діяння, вчинені з метою виконання такого наказу або розпорядження, підлягає кримінальній відповідальності на загальних підставах. 5. Якщо особа не усвідомлювала і не могла усвідомлювати кримінально протиправного характеру наказу чи розпорядження, то за діяння, вчинене з метою виконання такого наказу чи розпорядження, відповідальності підлягає тільки особа, що віддала кримінально протиправний наказ чи розпорядження. Стаття 365. Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу 1. Перевищення влади або службових повноважень, тобто умисне вчинення працівником правоохоронного органу дій, які явно виходять за межі наданих йому прав чи повноважень, якщо вони завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб, - карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. 2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, якщо вони супроводжувалися насильством або погрозою застосування насильства, застосуванням зброї чи спеціальних засобів або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями, за відсутності

	ознак катування, – караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. 3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, – караються позбавленням волі на строк від семи до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Стаття 371. Завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою 1. Завідомо незаконне затримання або незаконний привід – карається позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років або пробаційним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк. 2. Завідомо незаконні домашній арешт або тримання під вартою – карається обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк. 3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки або були вчинені з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Стаття 373. Примушування давати показання 1. Примушування давати показання при допиті шляхом незаконних дій з боку прокурора, слідчого, дізнавача або працівника підрозділу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, – карається обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк. 2. Ті самі дії, поєднані із застосуванням насильства або із знущенням над особою, за відсутності ознак катування, – караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років.

ІІІ. ЗАСТОСУВАННЯ СТАНДАРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ В ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПОЛОЖЕНЬ СТАТТІ 5 (ПРАВО НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНІСТЬ) ТА ВІДПОВІДНА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Стаття 5 ЄКПЛ «Право на свободу та особисту недотор- канність»	1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом: a) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом; b) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом; c) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення, або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення; d) затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою допровадження його до компетентного органу; e) законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг; f) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції. 2. Кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього.

	3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями <u>підпункту «с»</u> пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання. 4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним. 5. Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування.
ПРОВІДНІ ТА ПІЛОТНІ РІШЕННЯ ЄСПЛ ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 ЄКПЛ У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «М. А. проти Кіпру» (<i>Case of «M.A. v. Cyprus»</i>), рішення у справі від 23 жовтня 2013 р., заява № 41872/10
Порушені статті ЄКПЛ	Пункт 1. Стаття 5 Конвенції: 1. Перевезення і утримання у відділку поліції групи іммігрантів з метою встановлення і депортації нелегальних резидентів.
URL	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122889
QR-code	
Обставини справи	Заявник, громадянин Сирії курдського походження, втік із Сирії у 2005 році і зробив невдалу спробу клопотання про притулок на Кіпрі. Його справа була поновлена службою, відповідальною за надання притулку, у 2008 році, оскільки було отримано нову інформацію. У 2010 році, коли ще тривало поновлене провадження, заявник приєднався до постійної акції протесту, спрямованої проти урядової політики надання притулку.

	Влада вирішила видворити протестувальників, послаючись на антисанітарні умови, незаконне використання електроенергії і скарги від представників громадськості. 11 червня 2010 року о 3 годині ночі відбулась широкомасштабна операція за участю приблизно 250 працівників поліції з метою видворити протестувальників з місця протесту. Заявник і інші 148 протестувальників були перевезені автобусами до штабу поліції, де перебували кілька годин протягом процедури встановлення особи і перевірки імміграційного статусу. Тим, хто виявився біженцями або <i>bona fide</i> шукачами притулку, дозволили піти. Ті, чия присутність у країні виявилась нелегальною, були взяті під варту з метою депортації. 22 протестувальників було депортовано того ж дня, а 44 інших, включно із заявником, обвинувачено у нелегальному перебуванні і перевезено до місць затримання на Кіпрі. Заявника визнали таким, хто незаконно перебуває у Республіці, проти нього було видано накази про депортацію і взяття під варту, незважаючи на те, що тривало провадження щодо отримання притулку. Наступного дня заявник і інші особи курдського походження подали до Європейського Суду прохання про застосування тимчасового заходу відповідно до правила 39. Суд вказав кіпрському уряду, що вони не повинні бути депортовані, доки Суд не матиме можливості отримати і розглянути усі документи, які стосуються їхніх скарг. У серпні 2010 року міністр внутрішніх справ оголосив заявника незаконним іммігрантом з підстав громадського порядку. На основі цього було видано нові накази про депортацію і взяття під варту, а попередні скасовано. Тимчасовий захід відповідно до правила 39 відносно заявника було вивчено Європейським Судом у вересні 2010 року і продовжено. Заявник розпочав у національних судах провадження <i>habeas corpus</i>, скаржачись на утримання під вартою без судового рішення. Зрештою у 2012 році його апеляцію до Верховного суду було залишено без задоволення, оскільки тим часом, у травні 2011 року, його звільнили після надання статусу біженця. Подаючи заяву до ЄСПЛ, заявник скаржився, що його затримання було незаконним і, отже, суперечило статті 5 § 1 (f) Конвенції, а саме: його заарештували без судового рішення, хоча влада стверджувала, що протестувальники, включно із заявником, скоїли ряд злочинів,

	вони не заарештували їх на цій підставі. Окрім того, влада на той час не знала імена і особисті дані протестувальників і тому не могла знати, чи перебувають вони на Кіпрі нелегально. Відповідно, до постановлення щодо нього наказів про депортацію і взяття під варту його арешт і позбавлення волі не відповідали процесуальним вимогам Конституції. У зв'язку з цим заявник зазначав, що не зрозуміло, на яких власне підставах його було заарештовано і взято під варту протягом цього часу.
Витяги з рішення ЄСПЛ	В. Оцінка Суду 1. Перевезення і перебування заявника у штабі ВНС 11 червня 2010 року (а) Прийнятність п. 186. Стаття 5 § 1, яка проголошує «право на свободу», стосується фізичної свободи особи. Її мета – гарантувати, щоб ніхто не був позбавлений свободи у протиправний спосіб. Встановлюючи, чи хтось був «позбавлений свободи» у розумінні статті 5 § 1, слід брати за відправну точку конкретне становище особи і враховувати цілий ряд критеріїв, таких як вид, тривалість, наслідки і спосіб застосування оспорюваного заходу. Різниця між позбавленням і обмеженням свободи полягає у ступені або інтенсивності, а не у характері або змісті (див. <i>«Austin і інші проти Сполученого Королівства»</i> [ВП], № 39692/09, № 40713/09 і №41008/09, § 57, 15 березня 2012 року; <i>«Guzzardi проти Італії»</i>, 6 листопада 1980 року, §§ 92–93). Зрозуміло, що питання, чи було позбавлення свободи, в основному ґрунтується на конкретних фактах справи. п. 187. Вирішуючи, було чи ні порушення гарантованих Конвенцією прав, часто потрібно поглянути поза видимість і вжиті слова і зосередитись на реальній ситуації (наприклад, стосовно статті 5 § 1, див. <i>«Creangă проти Румунії»</i> [ВП], № 29226/03, § 91, 23 лютого 2012 року і <i>«Van Droogenbroeck проти Бельгії»</i>, 24 червня 1982 року, § 38, Series A № 50). Характеристика, або ж її відсутність, дана Державою фактологічній ситуації, не може бути вирішальною для висновку Суду щодо існування позбавлення свободи.
	п. 192. Суд щодо цього, по-перше, зазначає, що всупереч винятковим обставинам, у даній справі немає доказів того, що на місці протесту поліція зіткнулась з неконтрольованою або небезпечною ситуацією, яка створювала реальний і негайний ризик насильницького спротиву або серйозної шкоди для людей або майна.

п. 193. По-друге, хоча виявляється, що з боку протестувальників не було спротиву, не можна вважати, що за тих обставин вони мали реальний вибір і що вони сіли в автобуси і залишались у відділку поліції добровільно. Суд у зв'язку з цим зазначає, що операція відбувалась о 3 годині ночі, коли більшість протестувальників спали. Беручи до уваги характер, обсяг і мету операції, спосіб, у який її було проведено органами влади, нереально припускати, що протестувальники могли вільно відмовитись сісти в автобуси або залишити відділок поліції. Уряд також не доводив протилежного. Зрозуміло, що метою операції було також встановлення протестувальників, які нелегально перебували у країні, з метою наступної депортації їх. Лише ті, хто виявились законними резидентами Кіпру, могли залишити відділок поліції. Без сумніву, в цьому є доля суперечності, що, на думку Суду, є показовим для позбавлення свободи у розумінні статті 5 § 1. Той факт, що ні на кого не вдягали наручники, не замикали у камерах або ж інакше фізично обмежували протягом згаданого часу, не є вирішальним фактором для встановлення існування позбавлення свободи (див. «*I. I. проти Болгарії*», № 44082/98, § 87, 9 червня 2005 року, і «*Osyenko*», цитовано вище, § 32).

п. 194. Щодо цього, Суд посилається також на отримані поліцією вказівки застосовувати «дискретні методи арешту».

п. 195. За таких обставин Суд вважає, що перевезення і перебування заявника у ВНС протягом цього строку становило *de facto* позбавлення свободи у розумінні статті 5 § 1, і що це положення застосовується до справи *ratione materiae*.

(b) Щодо суті

п. 197. Тепер Суд має встановити, чи затримання заявника було сумісним зі статтею 5 § 1. Він нагадує, що для того, аби відповідати цьому положенню, таке затримання має, по-перше, бути «законним».

Воно повинно включати дотримання передбаченої законом процедури. Щодо цього Конвенція відсилає переважно до національного права і запроваджує зобов'язання відповідності щодо його матеріальних і процесуальних положень. Проте «законність» затримання відповідно до внутрішнього права не завжди є вирішальним чинником. Суд, окрім того, має переконатись, що затримання протягом періоду, який вивчається, було сумісним з метою статті 5 § 1 Конвенції, тобто запобігти позбавленню особи свободи у протиправний спосіб.

	п. 198. Окрім того, Суд повинен переконатись, чи саме внутрішнє право відповідає Конвенції, включно із висловленими і закріпленими у ній загальними принципами. Щодо останнього Суд наголошує, що стосовно позбавлення свободи особливо важливо, аби було дотримано загального принципу правової певності. Тому необхідно, аби умови позбавлення свободи відповідно до внутрішнього права були чітко визначені, а сам закон був передбачуваним у своєму застосуванні. п. 199. У даній справі Уряд повідомив, що заявник, як і інші протестувальники, протягом цього строку не був позбавлений свободи. Схоже, що з цієї причини Уряд хоча й надав пояснення діям влади, але не спирався на жодне конкретне положення як правову основу для позбавлення свободи. п. 202. Суд бере до уваги складну ситуацію, у якій опинилась влада Кіпру, а також що треба було приймати дієві рішення. Проте, це не може виправдати застосування засобів, які спричиняють позбавлення свободи без жодної чіткої правової підстави. п. 203. Відповідно, позбавлення заявника свободи протягом згаданого проміжку часу суперечило статті 5 § 1 Конвенції. Отже, було порушення цього положення.
ОКРЕМІ РІШЕННЯ ЄСПЛ ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 ЄКПЛ У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Богай та інші проти України» (<i>Case of «Bogay and others v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 3 квітня 2025 р., заява № 38283/18
Порушені статті ЄКПЛ	Пункт 1 Стаття 5 Конвенції: 1. Незаконне тримання заявників під вартою без належної правової підстави. 2. Відсутність протоколу затримання.
URL	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-242529
QR-code	

Обставини справи	Справа стосується дій поліції під час акції протесту, що призвели до зриву акції та затримання заявників. Щодо деяких заявників було застосовано силу, обшукано та доставлено у відділок поліції. Так, у січні 2018 року заявники (12 осіб) у цій справі організували та брали участь в акції протесту у Львові проти використання тварин у циркових виставах. Про захід заявники завчасно попередили органи влади. На місці проведення акції були присутні близько 50 працівників поліції. Акція протесту була мирною і зібрала близько тридцяти-сорока учасників, які, за словами заявників, були членами незареєстрованої організації «Екологічна платформа». Учасники акції тримали плакати та вигукували гасла через гучномовець проти використання тварин у цирках. Вхід до цирку залишався вільним. Невдовзі після початку акції протесту заявників неподалік з'явилася група контрдемонстрантів, що, імовірно, належали до ультраправих угруповань, які почали кидати в бік поліції і протестувальників димові шашки. Незабаром після цього поліція оточила учасників акції і почала виводити їх по одному з кола та перевіряти їхні речі на наявність небезпечних предметів. До кількох заявників було застосовано силу та одягнуто наручники та стяжки. Всіх заявників обшукали та доставили до місцевого відділку поліції, де вони перебували понад 3 години. Щодо деяких із заявників були складені адміністративні протоколи за дрібне хуліганство. У відділку поліції деяких із заявників сфотографували та взяли відбитки пальців. Заявники стверджували, що вони та інші учасники акції протесту поводитися мирно, а тому органи влади були зобов'язані сприяти проведенню їхньої акції протесту, про яку було належним чином повідомлено відповідні органи, але замість цього вони розігнали її, тим самим перешкоджаючи заявникам висловити свої погляди. Заявники скаржилися, зокрема, на порушення їхніх прав за статтею 5.
Витяги з рішення ЄСПЛ	Що стосується затримання, то ЄСПЛ повторив, що він вже неодноразово визнавав, що доставлення осіб до відділку поліції та їхнє перебування там є «позбавленням волі», навіть не зважаючи на короткий проміжок часу перебування у відділку (див., наприклад, <i>Osypenko v. Ukraine</i>», № 4634/04, § 49, 9 листопада 2010 року;

	«<i>Belousov v. Ukraine</i>», № 4494/07, § 83, 7 листопада 2013 року; «<i>Khalikova v. Azerbaijan</i>», № 42883/11, § 102, 22 жовтня 2015 року; «<i>Dzabarov and Others v. Bulgaria</i>», № 6095/11, №74091/11 та №75583/11, § 66, 31 березня 2016 року. Крім того, заявники стверджували, що їх примусово доправили до відділку поліції. Як зауважив Суд, матеріали справи свідчать про те, що на деяких заявників також надягали наручники – елемент, який найбільше свідчить про примус. На відеозаписах також видно, як поліція поклала кількох людей на землю, надягла на них наручники і забрала їх. Відтак ЄСПЛ дійшов висновку, що заявників було позбавлено волі у розумінні статті 5 § 1 Конвенції (§§ 40–45 рішення). Водночас Суд встановив, що позбавлення волі не підпадало під дію жодного з підпунктів (a), (d), (e) або (f) статті 5 § 1. У цьому аспекті ЄСПЛ зауважив, що затримання заявників не було задокументовано. Водночас ЄСПЛ у §§ 54–55 повторив, що у справах, що стосуються України (див., наприклад, «<i>Grubnyk v. Ukraine</i>», № 58444/15, § 70–73, 17 вересня 2020 року), неодноразово визнавав, що несвоєчасне документування позбавлення волі протоколом про затримання є порушенням статті 5 § 1 Конвенції. Ці висновки були зроблені в контексті затримання, здійсненого відповідно до Кримінального процесуального кодексу, а не Кодексу про адміністративні правопорушення. Однак вони не менш застосовні у цій справі. Відсутність протоколу затримання сама по собі повинна розглядатися як найсерйозніший недолік, оскільки Суд постійно дотримується думки, що незафіксоване затримання особи є повним запереченням фундаментально важливих гарантій, що містяться у статті 5 Конвенції, і свідчить про найсерйозніше порушення цього положення. Відсутність запису таких питань, як дата, час і місце затримання, ім'я затриманого, причини затримання та ім'я особи, яка його здійснила, має розглядатися як несутимна з вимогою законності та з самою метою статті 5 Конвенції. З огляду на вищевикладене, Суд постановляє, що мало місце порушення пункту 1 статті 5 Конвенції щодо всіх заявників.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «А. А. проти України» (<i>Case of «А. А. v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 15 грудня 2022 р., заява № 79750/16

Порушені статті ЄКПЛ	Пункт 1 стаття 5 Конвенції: Незаконне тримання заявника під вартою з 22 липня по 21 вересня 2016 року без належної правової підстави.
URL	https://minjust.gov.ua/files/general/2022/12/27/20221227100712-31.pdf
QR-code	
Обставини справи	Заявник скаржився, що тримання його під вартою в контексті процедури видворення з України до Республіки Таджикистан суперечило статті 5 Конвенції, а саме: (I) у період з 22 липня до 21 вересня 2016 року, оскільки воно не було санкціоновано судом у супереч вимогам національного законодавства; і (II) у період з 21 вересня 2016 року до 20 березня 2017 року, оскільки згідно з національним законодавством національні суди не мали повноважень ухвалювати рішення про тримання під вартою у його справі. Уряд стверджував, що ця скарга була неприйнятною у зв'язку з невичерпанням національних засобів юридичного захисту, оскільки заявник не оскаржив до адміністративних судів рішення про поміщення його під варту, ухвалене Державною міграційною службою України, а також не оскаржив у судах вищих інстанцій постанову суду першої інстанції про тримання під вартою. Уряд також стверджував, що скарга була явно необґрунтованою. Стосовно вичерпання національних засобів юридичного захисту заявник стверджував, що йому не було надано копій відповідних рішень чи їхній переклад, йому не було роз'яснено порядок оскарження рішень і йому не надавалася правова допомога або допомога перекладача.
Витяги з рішення ЄСПЛ	А) Період з 22 липня до 21 вересня 2016 року Стосовно заперечення Уряду про невичерпання засобів юридичного захисту Суд не вбачає у матеріалах справи вказівок, що рішення Державної міграційної служби України про поміщення заявника під варту було вручено йому, не кажучи вже про те, що йому було надано рішення мовою, яку він міг зрозуміти, оскільки відповідне рішення було складено українською мовою, а заявник

	розмовляв лише таджицькою та частково російською. Також немає вказівок, що на той момент він мав доступ до захисника або йому було роз'яснено його право на правову допомогу чи порядок оскарження рішень. Отже, Суд відхиляє заперечення Уряду щодо невичерпання засобів юридичного захисту і вважає, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною. Оскільки національний суд погодився з аргументом прокуратури, що згідно з чинним на той момент національним законодавством тримання під вартою з метою виконання рішення про видворення могло ґрунтуватися лише на рішенні суду, то цього достатньо для висновку ЄСПЛ, що позбавлення заявника свободи не було здійснено «відповідно до процедури, встановленої законом». Отже, було порушено пункт 1 статті 5 Конвенції у зв'язку з триманням заявника під вартою з 22 липня до 21 вересня 2016 року. В) Період з 21 вересня 2016 року до 20 березня 2017 року На відміну від позиції щодо попереднього періоду тримання під вартою, Суд не переконаний, що існували обставини, які звільняли заявника від обов'язку вичерпати ефективні національні засоби юридичного захисту у зв'язку з подальшим періодом тримання під вартою шляхом оскарження постанови суду про тримання його під вартою від 21 вересня 2016 року. На відміну від його дій у зв'язку з попереднім періодом тримання під вартою, складні доводи заявника у контексті провадження про надання статусу біженця свідчать, що на той момент він мав доступ до правової допомоги. У самій постанові від 21 вересня 2016 року був зазначений порядок оскарження, і вона була проголошена в присутності заявника та перекладача. Отже, ця частина скарги заявника за пунктом 1 статті 5 Конвенції має бути визнана непринятною та відхилена. 1. Суд оголошує прийнятною скаргу за п. 1 ст. 5 Конвенції на тримання заявника під вартою у період з 22 липня до 21 вересня 2016 року, а решту скарг у заяві – неприйнятними; 2. Постановляє, що було порушено п. 1 ст. 5 Конвенції у зв'язку з триманням заявника під вартою з 22 липня до 21 вересня 2016 року.

Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Грубник проти України» (<i>Case of «Grubnyk v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 17 грудня 2020 р., заява № 58444/15
Порушені статті ЄКПЛ	Пункт 1 Стаття 5 Конвенції: 1. Затримка у складанні протоколу про затримання. 2. Затримання заявника без попередньо постановленої ухвали суду.
URL	https://minjust.gov.ua/files/general/2023/03/29/20230329111543-31.pdf
QR-code	
Обставини справи	Справа стосується подій у м. Одеса у травні 2014 року. Так, навесні 2014 року, після політичних змін в Україні, групи учасників акцій протесту «прихильники федералізації» дотримувались поглядів від простої опозиції новосформованому уряду до вимог федералізації України і навіть відокремлення певних регіонів та їхнє подальше приєднання до складу росії. Активісти Євромайдану зі свого боку протидіяли прихильникам федералізації шляхом проведення демонстрацій на підтримку єдиної України. 2 травня відбулися основні сутички між прихильниками єдності та федералізації, а також пожежа у Будинку профспілок. Зазначені події відбувалися паралельно з подіями, які приблизно у той самий час мали місце в Донецькій та Луганській областях. Наприкінці 2014 року та на початку 2015 року у м. Одеса відбулася низка вибухів. Здебільшого вони були спрямовані на військові об'єкти та будівлі, зайняті добровольцями, які підтримували воєнні дії українських військовослужбовців на сході України. Згідно з твердженнями Уряду, заявник був членом російського націоналістичного руху «Суть времени». 27 вересня 2015 року біля адміністративної будівлі Управління СБУ в Одеській області було встановлено вибуховий пристрій, де він згодом вибухнув. Потерпілих не було. Того ж дня СБУ порушила кримінальне провадження за фактом інциденту, який був кваліфікований як терористичний акт. Згідно з офіційним

	повідомленням про підозру та згодом пред'явленими заявнику обвинуваченнями, вибух був організований групою осіб, яку створив та очолив заявник і до складу якої входив він сам та троє його спільників, Г., В. і Ч. Вони бажали помститися за затримання Службою безпеки України активістів, які виступали проти Уряду України, та за потерпілих під час подій 2 травня 2014 року. 19 жовтня 2015 року о 10 год 30 хв працівники СБУ затримали заявника в його автомобілі поза межами житла за підозрою в організації вибуху. Згідно з твердженнями Уряду, під час затримання заявника працівники СБУ представились і поінформували його про підстави затримання та роз'яснили йому його права, як від них вимагалось відповідно до КПК. На твердження Уряду, заявник чинив опір затриманню. Заявник це заперечив і зазначив, що насправді саме працівники СБУ поведились «агресивно». Він також заперечив, що працівники СБУ поінформували його про підстави затримання. З 11 год 00 хв до 20 год 30 хв того дня слідчий СБУ проводив обшук у житлі заявника. Було вилучено велику кількість мобільних телефонів, SIM-карт, блокнотів, амуніцію, бронежилет, шапок типу «балаклава» та камуфляжну форму, а також договір оренди квартири на вулиці Парковій та інші предмети. Також було проведено обшук заявника та вилучено численні предмети. 20 жовтня 2015 року з 00 год 02 хв до 07 год 00 хв слідчий проводив обшук орендованої заявником квартири на вулиці Парковій. Згідно з протоколом цього обшуку, після закінчення попереднього обшуку в житлі заявника той повідомив слідчому, що в орендованій квартирі можна було знайти вибухові речовини та інше обладнання для виготовлення вибухових пристроїв. Також у протоколі було зазначено, що заявник надав добровільну згоду на проведення обшуку. Протоколи обшуку підписали заявник, його батько (перший протокол), власник квартири (другий протокол), двоє понятих, слідчий та два інші працівники СБУ, були вказані їхні повні імена та звання. У протоколах були вказані дати, час початку та закінчення, а також місця проведення обшуків. Того ж ранку о 09 год 00 хв слідчий склав протокол про затримання, в якому було зазначено, що він затримав заявника попереднього дня о 10 год 30 хв. Текст протоколу містив цитату з КПК щодо підстав для затримання особи за відсутності ухвали суду. У протоколі

	було зазначено, що заявник підозрювався в участі у терористичному акті, вчиненому 27 вересня 2015 року, здійсненому за попередньою змовою з Г., В. і Ч. 20 жовтня 2015 року о 10 год 30 хв заявнику було вручено офіційне повідомлення про підозру, в якому зазначалося, що у період з липня до вересня 2015 року заявник вступив у змову з Г., В. і Ч. та іншими невстановленими особами для планування та підготовки терористичного акту, а також згодом, 27 вересня 2015 року, заявник вчинив терористичний акт. Того ж дня районний суд обрав заявнику запобіжний захід у вигляді тримання під вартою на строк шістдесят діб. Заявник звернувся до Апеляційного суду Одеської області з апеляційною скаргою, стверджуючи, що існувала затримка у складанні протоколу про його затримання; що йому не були повідомлені підстави його затримання та не роз'яснено його права; що не було підстав для затримання без ухвали суду, оскільки він не був затриманий безпосередньо після вчинення злочину; що надані слідчим докази були недостатніми для обґрунтування підозри стосовно нього тощо. Однак 28 жовтня 2015 року апеляційний суд залишив без змін ухвалу про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Районний суд продовжив строк тримання заявника під вартою до 25 січня 2020 року, але 29 грудня 2019 року заявник був звільнений з-під варті і переданий так званій «ДНР» у межах великого обміну полоненими, узгодженого під час переговорів між Україною та росією. Справу було розпочато за заявою, яку 13 листопада 2015 року Грубник В. Ю. подав до ЄСПЛ проти України. Заявник скаржився на порушення пункту 1 статті 5 Конвенції, оскільки він був затриманий за відсутності ухвали суду, протокол про затримання був складений лише наступного дня після його затримання, а сам протокол про затримання було викладено у нечітких формулюваннях. Відповідні частини пункту 1 статті 5 Конвенції передбачають: <i>«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:</i> <i>с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення».</i>

Витяги з рішення ЄСПЛ	2. Оцінка Суду (а) Затримка у складанні протоколу про затримання п. 69. Не оскаржується, що вперше заявник був позбавлений свободи 19 жовтня 2015 року о 10 год 30 хв і між фактичним часом затримання та складанням протоколу про затримання наступного дня існувала затримка у понад двадцять три години. Хоча заявник скаржився на затримку, під час провадження на національному рівні жодного пояснення такої затримці ніколи не надавалося. п. 70. Суд встановлював порушення пункту 1 статті 5 Конвенції у низці справ, в яких була наявна затримка у складанні таких протоколів (див. рішення у справах «Грінєнко проти України» (<i>«Grinenko v. Ukraine»</i>), заява № 33627/06, пункти 9, 75 і 76, від 15 листопада 2012 року, в якій затримка перевищувала чотирнадцять годин). п. 71. Дійсно, у цій справі органи державної влади одразу визнали, що протокол про затримання було складено із затримкою. Однак у рішенні у справі «Смолик проти України» (<i>«Smolik v. Ukraine»</i>), заява № 11778/05, пункт 46, від 19 січня 2012 року). Суд встановив, що подальше визнання затримки у складанні протоколу про затримання не могло усунути проблему за пунктом 1 статті 5 Конвенції у випадку відсутності документів, складених одночасно із затриманням. У зв'язку з цим Суд нагадує, що відсутність протоколу про затримання має само собою вважатися серйозним недоліком, оскільки усталена позиція Суду полягає у тому, що незадокументоване тримання особи під вартою є повним запереченням фундаментально важливих гарантій, що містяться у статті 5 Конвенції (див. «Макаренко проти України» (<i>«Makarenko v. Ukraine»</i>), заява № 622/11, пункти 60 і 65, від 30 січня 2018 року; «Белей проти України» [Комітет] (<i>«Beley v. Ukraine»</i>) [Committee], заява № 34199/09, пункт 60, від 20 червня 2019 року). Відсутність необхідного протоколу про затримання особи як підозрюваного може позбавити цю особу доступу до захисника та всіх інших прав. п. 72. Суд не вбачає жодних підстав для іншого висновку за конкретних обставин цієї справи. Стосовно аргументу Уряду про відсутність впливу затримки на заявника Суд зазначає, що через затримку у складанні протоколу про затримання доступ заявника до захисника та роз'яснення йому його прав як обвинуваченого були надані із затримкою.

	п. 73. Отже, було порушено пункт 1 статті 5 Конвенції у зв'язку із затримкою у складанні протоколу про затримання. (b) Затримання за відсутності попередньо постановленої ухвали суду п. 74. Частина перша статті 208 Кримінального процесуального кодексу України передбачає лише два випадки, коли особа може бути затримана за відсутності попередньо постановленої ухвали суду: (1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; або (2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або поєднання очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин. п. 75. Саме остання з двох підстав була підкреслена у протоколі про затримання. Жоден національний орган влади ніколи не припускав, що також була застосовною перша із двох підстав. п. 76. У цьому Суді, як і на національному рівні, заявник доводив, що другий пункт частини першої статті 208 не був до нього застосовний. По-перше, із протоколу про затримання було незрозуміло, ким були «очевидці», які звинуватили його у вчиненні стверджуваного злочину. По-друге, не була виконана вимога «безпосередності», оскільки між терористичним актом, у вчиненні якого на той момент підозрювався заявник, та його затриманням минуло декілька тижнів. п. 77. Суд зазначає, що органи державної влади мали показання щонайменше від одного очевидця, співника заявника Г. Проте відповідні положення національного законодавства передбачали, щоб таке впізнання очевидцем відбувалося «безпосередньо» після вчинення злочину. Залишається з'ясувати, чи була дотримана ця вимога «безпосередності». п. 78. Сторони не вказали на жодну практику національних судів, в якій би було надано точне визначення поняття «безпосередній» у цьому контексті. п. 80. У цій справі заявника було затримано приблизно через три тижні після вчинення відповідного злочину, терористичного акту біля будівлі СБУ. п. 81. У національних судах заявник доводив, що така затримка була несумісною з вимогою «безпосередності» згідно з відповідними положеннями Кримінального процесуального кодексу України. Враховуючи, що буквально формулювання підтверджує тлумачення заявника, його аргумент не вбачається нерозумними

	та таким, який не вимагає відповіді. Однак національні суди, зокрема апеляційний суд, його не розглянули. п. 82. Суд не виключає, що в національному законодавстві могли існувати інші правові підстави для затримання заявника, але Суд не може робити припущення щодо цього, оскільки національні органи влади не посилалися на жодну таку альтернативну підставу. п. 83. Загалом національні суди не надали пояснення, чому пункт 2 частини першої статті 208 Кримінального процесуального кодексу України міг бути підставою для затримання заявника без ухвали суду, незважаючи на аргументи заявника про протилежне, які ґрунтувалися на формулюваннях, використаних у відповідному положенні законодавства. Суди також не вказали на будь-які інші положення національного законодавства, які б передбачали правові підстави для тримання заявника під вартою. п. 84. За таких обставин Суд не може встановити, що затримання заявника за відсутності попередньо постановленої ухвали суду було здійснено «відповідно до процедури, встановленої законом». п. 85. Отже, було порушено пункт 1 статті 5 Конвенції у зв'язку із затриманням заявника за відсутності попередньо постановленої ухвали суду.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Белей проти України» (<i>Case of «Beley v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 20 червня 2019 р., заява № 34199/09
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 5 пункт 1 Конвенції: 1. Відсутність протоколу затримання.
URL	https://minjust.gov.ua/files/general/2023/02/09/20230209164819-57.pdf
QR-code	
Обставини справи	Згідно з твердженнями заявника, 27 травня 2008 року йому зателефонував працівник міліції та попросив з'явитися до Головного управління міліції в Донецькій

	області для обговорення його попередньої служби в міліції. Після прибуття заявника до міліції о 10 год 00 хв йому сказали, що він не зможе піти, оскільки його мають затримати. У заявника відібрали мобільний телефон та вимкнули його. Через дві години прибули працівники міліції м. Волноваха та доставили заявника до Волноваського районного відділу міліції, де приблизно о 14 год 00 хв працівники міліції Г., П. і С. почали погрожувати йому та вимагати зізнатися у вчиненні вбивства. Боячись подальшого жорстокого поводження, заявник погодився дати письмові показання, датовані 28 травня 2008 року, щодо вбивства А. Один з працівників міліції змусив його розписатися у порожній графі книги обліку відвідувачів відділу міліції. Заявника тримали у відділі міліції до наступного вечора і о 19 год 52 хв доставили до слідчого, який тільки тоді почав складати протокол затримання. Згідно з твердженнями Уряду, 27 травня 2008 року о 19 год 10 хв заявник прийшов до Волноваського районного відділу міліції для «надання пояснень» та пішов о 21 год 10 хв того вечора. 28 травня 2008 року о 09 год 10 хв він повторно прийшов до відділу міліції для «надання пояснень» та пішов об 11 год 40 хв, о 19 год 52 хв заявника затримали у присутності його захисника. Заявник скаржився за підпунктом «с» пункту 1 статті 5 Конвенції, що тримання його під вартою у Волноваському відділі міліції з приблизно 14 год 00 хв 27 травня до 28 травня 2008 року було незадокументованим, а тому незаконним.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 59. Суд вважає версію подій заявника більш правдоподібною, узгодженою та логічною, ніж версію проведеної на національному рівні перевірки та Уряду, причому останній не надав задовільних і переконливих доказів у підтвердження своєї версії (див. згадане рішення у справі «Креанге проти Румунії» (<i>«Creangă v. Romania»</i>), пункт 90). Отже, Суд вважає, що щонайменше з 19 год 00 хв 27 травня заявника незадокументовано тримали під вартою у Волноваському відділі міліції, а офіційно затримання оформили лише о 19 год 52 хв 28 травня 2008 року. п. 60. Суд повторює, що невизнане тримання особи під вартою є абсолютним запереченням фундаментально важливих гарантій, закріплених статтею 5 Конвенції, та вказує на найбільш серйозне порушення цього

	положення. Відсутність фіксації такої інформації, як дата, час, місце та підстави для затримання, імені затриманого та особи, яка здійснила затримання, є не-сумісною з вимогою щодо законності та самою метою статті 5 Конвенції (див. рішення у справі «Лопатін і Медведський проти України» (<i>«Lopatin and Medvedskiy v. Ukraine»</i>), заяви № 2278/03 та № 6222/03, пункт 84, від 20 травня 2010 року). п. 61. З огляду на наведені висновки Суд вважає, що було порушено пункт 1 статті 5 Конвенції.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Макаренко та інші проти України» (<i>Case of «Makarenko and others v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 16 вересня 2021 р., заява № 53747/09 та 4 інші заяви
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 5 пункт 1 Конвенції: незадокументоване затримання
URL	https://minjust.gov.ua/files/general/2023/05/23/20230523184448-65.pdf
QR-code	
Обставини справи	Справа стосується здебільшого скарг заявників за статтею 3 Конвенції на жорстоке поводження з ними працівників міліції та непроведення ефективного розслідування їхніх відповідних скарг. Також один зі заявників, С. Олійник (заява № 41415/13), скаржився на те, що 11 квітня 2013 року близько 06 год 00 хв група працівників Дніпропетровського районного відділу міліції прибула до будинку заявника і забрала його на допит у зв'язку з розслідуванням насильницької смерті В. Ч. Внаслідок цього його було свавільно позбавлено свободи приблизно з 6 год 00 хв до 19 год 20 хв. Він також скаржився, що його подальше тримання під вартою не ґрунтувалося на відповідних і достатніх підставах, зокрема, у зв'язку з відсутністю обґрунтованої підозри щодо вчинення ним інкримінованого йому злочину. За словами працівників міліції В. І., В. П. та О. П., 10.04.2013 р. вони отримали вказівку доставити

	заявника для допиту як підозрюваного у справі за фактом насильницької смерті В.Ч. Заявник висунув скарги за пунктами 1 статті 5 Конвенції у зв'язку з обома зазначеними скаргами та на пункт 3 статті 5 Конвенції у зв'язку зі скаргою на тримання під вартою.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 16. Розглянувши усі наявні у нього матеріали, Суд доходить висновку, що з урахуванням його висновків у низці інших справ (див., зокрема, рішення у справах «Смолик проти України» (<i>«Smolik v. Ukraine»</i>), заява № 11778/05, пункти 45–48, від 19 січня 2012 року; «Крянге проти Румунії» [ВП] (<i>«Creangă v. Romania»</i>) [GC], заява № 29226/03, пункти 84 та 88 – 93, від 23 лютого 2012 року; «Гриненко проти України» (<i>«Grinenko v. Ukraine»</i>), заява № 33627/06, пункти 74–78, від 15 листопада 2012 року та «Белоусов проти України» (<i>«Belousov v. Ukraine»</i>), заява № 4494/07, пункт 85, від 7 листопада 2013 року) скарга на свавільне затримання 11 квітня 2013 року є прийнятною та свідчить про порушення пункту 1 статті 5 Конвенції. Суд постановляє, що було порушено пункт 1 статті 5 Конвенції у зв'язку зі скаргою на позбавлення свободи 11 квітня 2013 року, висунутою у заяві № 41415/13.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Гриненко проти України» (<i>Case of «Grinenko v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 15 лютого 2013 р., заява № 33627/06
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 5 пункт 1 підпункт «с» Конвенції: 1. Незадокументоване тримання під вартою; 2. Незаконне тримання заявника під вартою, на підставі протоколу затримання, складеного пізніше.
URL	https://minjust.gov.ua/files/general/2023/11/03/20231103115604-39.pdf
QR-code	
Обставини справи	Справа стосується Гриненка В. Л., якого 20 листопада 2004 року близько 23 год 00 хв працівники міліції затримали в м. Харків за підозрою в організації готування

	до вчинення вбивства бізнесмена, доправивши до відділу міліції у м. Харків, а згодом доставивши до м. Київ. Заявник скаржився за пунктом 1 статті 5 Конвенції, що тримання його під вартою з 23 год 00 хв 20 листопада до 13 год 30 хв 21 листопада 2004 року не було задокументовано органами державної влади, не було винесено жодної офіційної постанови у зв'язку з цим, а його процесуальний статус у цей період був невизначеним. Заявник також скаржився за підпунктом «с» пункту 1 статті 5 Конвенції, що тримання його під вартою як підозрюваного, яке було офіційно задокументовано 21 листопада 2004 року о 13 год 30 хв, було незаконним, оскільки не відповідало статті 29 Конституції України та КПК України. Уряд доводив відсутність порушення права заявника на свободу у період з 23 год 00 хв 20 листопада до 13 год 30 хв 21 листопада 2004 року, посилаючись на висновки національних судів у зв'язку з цим, і наполягав, що національне законодавство передбачало достатні гарантії негайного та точного документування затримання особи. Заявник ж доводив, що його затримали о 23 год 00 хв 20 листопада 2004 року і не документували цей факт до 13 год 30 хв 21 листопада 2004 року. Факт тримання його під вартою впродовж цього проміжку часу визнали працівники міліції під час судового розгляду. Тому заявник стверджував, що перебував під вартою у відділі міліції впродовж значного проміжку часу до того, як його затримання було задокументовано. Заявник також стверджував, що оскільки тримання його під вартою не було задокументованим у цей період, він не мав чіткого процесуального статусу, а національні органи влади не визнавали його процесуальні права.
Витяги з рішення ЄСПЛ	<i>б) Оцінка Суду</i> п. 74. Суд нагадує, що невизнане тримання особи під вартою є абсолютним запереченням фундаментально важливих гарантій, закріплених статтею 5 Конвенції, та вказує на найбільш серйозне порушення цього положення. Відсутність фіксації такої інформації, як дата, час та місце затримання, ім'я затриманого, підстави для затримання та ім'я особи, яка здійснила затримання, має розглядатися як несумісне з вимогою щодо законності та самою метою статті 5 Конвенції.

п. 75. З показань працівників міліції та інших документів у матеріалах справи вбачається, що працівники міліції затримали заявника ввечері 20 листопада і з того моменту він перебував під ефективним контролем працівників міліції у відділі міліції у м. Харків, в автомобілі протягом поїздки до м. Київ, а потім у відділі міліції у м. Київ. Суд вважає, що впродовж періоду, який розглядається, заявника було позбавлено свободи у розумінні пункту 1 статті 5 Конвенції (див. для порівняння згадане рішення у справі «Осипенко проти України» (*«Osypenko v. Ukraine»*), пункти 46–49).

п. 76. Крім того, Уряд не підтвердив, що складався який-небудь офіційний документ щодо тримання заявника під вартою з моменту його затримання до моменту складення протоколу його затримання (13 год 30 хв 21 листопада 2004 року). Така затримка як у оформленні статусу заявника, так і у належному роз'ясненні йому його процесуальних прав, вбачається свавільною та суперечить принципу юридичної визначеності, особливо з огляду на проведення великої кількості допитів заявника впродовж зазначеного періоду часу.

п. 77. У зв'язку з цим Суд не може залишити поза увагою висновки Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (КЗК) за результатами візиту до України з 9 до 21 жовтня 2005 року, в яких зазначається про відсутність у працівників міліції в Україні усталеної практики належного документування затримання, а саме: «що негайне та точне документування даних про затримання особи (тобто з моменту, коли особа зобов'язана залишитися з працівниками Міністерства внутрішніх справ України) залишається серйозною проблемою. Факти, виявлені делегацією, свідчать, що у багатьох випадках строк затримання (від декількох годин до однієї доби) не фіксувався у протоколах затримань. Водночас журнали у місцях попереднього ув'язнення часто містили неточні дані і у деяких випадках недостовірну інформацію. Як приклад, у журналі реєстрації одного з районних відділів міліції було зазначено, що особу затримали на дві години, натомість потім було встановлено, що насправді відповідна особа перебувала у відділі міліції протягом трьох днів. КЗК рекомендує негайно вжити заходів для забезпечення невідкладного офіційного документування факту позбавлення особи свободи

	міліцією за будь-яких підстав. Крім того, коли затриману особу поміщено до камери, всі випадки її подальшого переміщення з камери також мають документуватися; у таких документах має зазначатися дата та час переміщення затриманого з камери, місце, куди затриманого перемістили, дані посадової особи, відповідальної за це переміщення, мета переміщення затриманого, а також дата і час його повернення до камери». Суд вважає, що неспроможність працівників міліції задокументувати затримання заявника у цій справі впливає з відсутності достатніх гарантій того, що будь-яке примусове тримання особи під вартою органами влади реєструється належним чином і в достатній мірі детально, загальнодоступності таких офіційних документів, негайного оформлення статусу особи під час її затримання органами державної влади та чіткого негайного роз'яснення особі її прав (див. згадане рішення у справі «Смолик проти України» (<i>«Smolik v. Ukraine»</i>), пункт 47). п. 78. Наведених міркувань достатньо для висновку Суду, що первинне тримання заявника під вартою не було законним згідно з підпунктом «с» пункту 1 статті 5 Конвенції. Отже, було порушено це положення Конвенції у зв'язку із зазначеним періодом тримання заявника під вартою. За цих підстав Суд одноголосно постановляє, що було порушено підпункт «с» пункту 1 статті 5 Конвенції у зв'язку з незадокументованим триманням заявника під вартою з 20 до 21 листопада 2004 року; постановляє, що було порушено підпункт «с» пункту 1 статті 5 Конвенції у зв'язку триманням заявника під вартою на підставі протоколу затримання від 21 листопада 2004 року.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Ус проти України» (<i>Case of «US v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 9 січня 2020 р., заява № 41467/11
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 5 пункт 1 підпункт «с» Конвенції: 1. Незаконне первинне затримання: незадокументоване тримання під вартою.
URL	https://minjust.gov.ua/files/general/2023/07/28/20230728112049-17.pdf

QR-code	
Обставини справи	Справа стосується громадянина України Уса С. І., згідно з твердженнями якого, 13 жовтня 2010 року працівники міліції прийшли до його будинку, вимагаючи з'явитися до місцевого відділу міліції о 15 год 00 хв того ж дня. Доставивши заявника до Вознесенського відділу міліції, його допитали щодо стосунків із Т., чий труп був знайдений. Згідно з протоколом допиту заявника, 13 жовтня 2010 року з 16 год 25 хв до 19 год 10 хв його допитували як свідка. Заявник стверджував, що працівники міліції надягнули на нього кайданки та піддавали жорсткому поводженню, щоб змусити зізнатися у вчиненні вбивства Т. З того часу він безперервно тримався під вартою до офіційного затримання 14 жовтня 2010 року. 14 жовтня 2010 року після того, як заявник зізнався у вчиненні вбивства Т., слідчий Вознесенського відділу міліції офіційно задокументував його затримання. Згідно з протоколом про затримання процес затримання заявника зайняв десять хвилин – з 15 год 30 хв до 15 год 40 хв 14 жовтня 2010 року. 15 жовтня 2010 року після пред'явлення заявнику обвинувачення у вчиненні вбивства Т. місцевий суд обрав йому запобіжний захід у вигляді взяття під варту. Згодом суд декілька разів продовжував строк тримання його під вартою. 22 жовтня 2010 року заявник звернувся до Вознесенського міськрайонного суду зі скаргою на стверджуване незаконне затримання його працівниками міліції 13 жовтня 2010 року. В ході розгляду скарги заявника на стверджуване незаконне затримання Вознесенський міськрайонний суд зазначив, що 13 жовтня 2010 року заявника було допитано як свідка у відділі міліції, а наступного дня після зізнання у вчиненні вбивства Т. – затримано. Вознесенський міськрайонний суд залишив без задоволення скаргу заявника на стверджуване незаконне затримання у зв'язку з необґрунтованістю. Остаточною ухвалою від 27 грудня 2010 року Апеляційний суд Миколаївської області залишив цю постанову без змін. Звернувшись до ЄСПЛ, заявник скаржився за підпунктом «с» пункту 1 статті 5 Конвенції, що його затримання у Вознесенському відділі міліції з приблизно 15 год 00 хв 13 жовтня до 15 год 30 хв 14 жовтня 2010 року було незадокументованим, а тому – незаконним.

Витяги з рішення ЄСПЛ	В. Суть п. 20. Суд повторює, що незадокументоване затримання особи є абсолютним запереченням фундаментально важливих гарантій, закріплених у статті 5 Конвенції, та свідчить про найбільш серйозне порушення цього положення. Відсутність фіксації такої інформації, як дата, час і місце затримання, ім'я відповідного затриманого, підстави для його затримання та ім'я особи, яка здійснила затримання, має розглядатися як несумісна з вимогою щодо законності та самою метою статті 5 Конвенції (див., серед багатьох інших посилань, рішення у справі «Чаманс та Тимофєєва проти Латвії» (<i>Čamans and Timofejeva v. Latvia</i>)), заява № 42906/12, пункт 129, від 28 квітня 2016 року). п. 21. У цій справі Суд зазначає, що, як вбачається з показань заступника начальника Вознесенського відділу міліції та висновків прокуратури, у другій половині дня 13 жовтня 2010 року заявника доставили до відділу міліції, де його допитали щодо вбивства Т. Уряд не заперечує, що у ході допиту заявник зізнався у вчиненні вбивства Т. і що з того моменту він офіційно вважався підозрюваним. З огляду на це було б нереалістично вважати, що протягом цього періоду заявник міг за власним бажанням безперешкодно залишити відділ міліції, як стверджував заступник начальника Вознесенського відділу міліції (див. пункт 13; див. також рішення у справі «Осипенко проти України» (<i>Osyenko v. Ukraine</i>)), заява № 4634/04, пункт 49, від 9 листопада 2010 року). п. 22. Суд також зазначає, що, як вбачається з матеріалів справи, 13 жовтня 2010 року правоохоронні органи не зробили жодного запису щодо затримання заявника, а відповідний протокол про затримання склали лише 14 жовтня 2010 року о 15 год 40 хв. п. 23. Крім того, Суд зазначає, що за відсутності відповідних записів у книзі обліку затриманих і доставлених осіб, відповідно до яких заявника було б офіційно визнано підозрюваним, йому не було роз'яснено жодне з процесуальних прав, якими він міг скористатися на той момент. З огляду на ці обставини заявник не міг ефективно користуватися різноманітними процесуальними гарантіями, закріпленими в Конвенції та національному законодавстві. п. 24. Суд уже встановлював порушення у справах, коли офіційне визнання заявника затриманим підозрюваним у вчиненні злочину відкладалося без належних

	пояснень (див., наприклад, рішення у справах «Смолик проти України» (<i>«Smolik v. Ukraine»</i>), заява № 11778/05, пункти 46–48, від 19 січня 2012 року та «Гриненко проти України» (<i>«Grinenko v. Ukraine»</i>), заява № 33627/06, пункти 77 і 78, від 15 листопада 2012 року). Він вважає, що ця справа є ще одним прикритим прикладом такої адміністративної практики. п. 25. Наведених міркувань достатньо для висновку Суду, що первинне затримання заявника було незаконним у розумінні пункту 1 статті 5 Конвенції. Отже, було порушено це положення. За цих підстав Суд одноголосно: 1. Оголошує прийнятною скаргу заявника на незадокументоване затримання з 13 до 14 жовтня 2010 року. 2. Постановляє, що було порушено пункт 1 статті 5 Конвенції.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Белоусов проти України» (<i>Case of «Belousov v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 7 лютого 2014 р., заява № 4494/07
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 5 пункт 1 Конвенції: Незаконне тримання під вартою. 1. Не зафіксовано документально затримання заявника. 2. Несвоєчасне складання протоколу затримання. 3. Сукупний термін затримання склав понад 72 год.
URL	https://minjust.gov.ua/files/general/2023/02/27/20230227094123-52.pdf
QR-code	
Обставини справи	Близько 11 год ранку 18 липня 2005 року кілька працівників міліції у цивільному прийшли до гуртожитку, в якому мешкав заявник, та запросили його пройти з ними до відділу. Заявник пішов із працівниками міліції до Комінтернівського РВ ХМУ ГУ МВС України в Харківській області. У відділі міліції заявника повідомили про те, що міліцією були отримані заяви від двох матерів, які обвинувачували його у скоєнні розпусних дій відносно їхніх малолітніх доньок, і його допитали

	з цього приводу. Близько 17 год того ж дня заявник зізнався у вчиненні цього злочину та підписав дозвіл на проведення міліцією огляду його житла. Близько 18 год працівники міліції, включаючи тих, хто допитував заявника, разом з ним повернулись до гуртожитку, оглянули його кімнату, вилучили деякі особисті речі заявника і доправили його назад до відділу міліції. На цій стадії його затримання документально зафіксовано не було. Близько 19 год 19 липня 2005 року заявник, який все ще перебував у відділі міліції, мав перше побачення із захисником, найнятим його родичами. Близько 20 год 40 хв того ж дня слідчий міліції Б. склав протокол затримання, в якому зазначалося, що заявника у зазначений час було затримано як підозрюваного у вчиненні злочину. Заявник стверджував, що хоча його затримання було зафіксовано тільки о 20 год 40 хв 19 липня 2005 року, він фактично був позбавлений свободи, починаючи приблизно з 11 год ранку 18 липня 2005 року. Хоча офіційно він тоді був «запрошений» працівниками міліції пройти з ними до відділу міліції, а не «викликаний», сам спосіб такого «запрошення» та факт, що до цього було залучено кілька працівників міліції, чітко вказували на те, що від такого «запрошення» відмовитися не можна. Крім того, як тільки заявник з'явився у відділі міліції, працівники міліції розпочали його допит та одразу поводитися з ним як з підозрюваним. Потім до заявника застосували наручники. Він залишався в наручниках і був в супроводі декількох працівників міліції, коли його привезли назад до гуртожитку для огляду його кімнати. Також заявника перевозили у «відділенні для затриманих» автомобіля міліції до гуртожитку та назад. Що стосується законності тримання його під вартою з 19 до 22 липня 2005 року на підставі протоколу затримання, складеного міліцією о 20 год 40 хв 19 липня 2005 року, заявник стверджував, що воно суперечило статті 29 Конституції України та КПК України. Заявник скаржився, що його документально не зафіксоване тримання під вартою з 18 до 19 липня 2005 року не мало законних підстав. Він також скаржився, що його затримання ввечері 19 липня 2005 року, здійснене без судового рішення, порушувало чинне національне законодавство. У зв'язку з цими скаргами він посилався, зокрема, на підпункт «с» пункту 1 статті 5 Конвенції.

Витяги
з рішення
ЄСПЛ

2. Оцінка Суду
б. Застосування вищезазначених принципів до цієї справи

п. 83. У тій частині скарг заявника, яка стосується позбавлення його свободи з 18 липня 2005 року до 20 год 40 хв 19 липня 2005 року, Суд зазначає, що, як вбачається зі свідчень працівників міліції, висновків прокуратури та інших матеріалів справи, заявника було доправлено до відділу міліції вранці 18 липня 2005 року у зв'язку зі скаргами на вчинення ним кримінального злочину. З цього моменту з ним поводитися як з підозрюваним і він перебував під ефективним контролем працівників міліції у відділі міліції, а також під час нетривалих візитів до гуртожитку та до судово-медичного експерта, та йому не дозволялося безперешкодно залишити приміщення відділу міліції. Суд вважає, що вищезазначених матеріалів достатньо, щоб дійти висновку, що впродовж періоду, що розглядається, заявник був позбавлений свободи, а саме був затриманий у розумінні підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції (див. для порівняння вищезазначене рішення у справі «Осипенко проти України» (*«Osypenko v. Ukraine»*), пп. 46–49 та рішення від 15 листопада 2012 року у справі «Гриненко проти України» (*«Grinenko v. Ukraine»*), заява № 33627/06, п. 75).

п. 84. Суд також зазначає, що, як вбачається з матеріалів справи, 18 липня 2005 року органами міліції не було документально зафіксовано затримання заявника, а протокол затримання було складено тільки приблизно о 20 год 40 хв 19 липня 2005 року.

п. 85. Суд вже встановлював порушення у справах, в яких формальне визнання заявника затриманим за підозрою у вчиненні злочину відкладалося без будь-якого розумного пояснення (див., наприклад, рішення від 19 січня 2012 року у справі «Смолик проти України» (*«Smolik v. Ukraine»*), заява № 11778/05, пп. 46–48, та вищезазначене рішення у справі «Гриненко проти України» (*«Grinenko v. Ukraine»*), пп. 77–78). Суд констатує, що ця справа являє собою ще один прикрий приклад цієї адміністративної практики.

п. 86. Що стосується скарги заявника на те, що, незважаючи на складання 19 липня 2005 року протоколу затримання, тримання його під вартою в міліції залишалося незаконним до винесення судом 22 липня 2005 року рішення про взяття його під варту, Суд зазначає, що йому не було надано копії відповідного протоколу

	затримання. Отже, Суд не може розглянути доводи заявника щодо законності тримання його під вартою протягом цього періоду на основі підстав, наведених у протоколі (див. для порівняння вищезазначені рішення у справах: «Корнейкова проти України» (<i>«Korneykova v. Ukraine»</i>), п. 34, та «Гриненко проти України» (<i>«Grinenko v. Ukraine»</i>), пп. 83–84). Проте Суд вважає, що у цій справі він може і повинен розглянути скаргу заявника щодо цього періоду тримання під вартою у контексті обставин тримання його під вартою протягом попереднього періоду документально не зафіксованого позбавлення свободи. п. 87. Як вбачається з відомостей, наданих сторонами, в оскаржуваному протоколі затримання зазначалось, що заявника було затримано о 20 год 40 хв 19 липня 2005 року. У ньому жодним чином не згадувався той факт, що заявник вже тримався під вартою у відділенні міліції більше тридцяти годин до моменту, коли було складено протокол. Перш за все цей факт вплинув на відлік встановленого законом семидесятидвогодичного строку, зі спливом якого міліція була зобов'язана звільнити заявника з-під варти, якщо не буде отримано судового рішення про тримання його під вартою. Як зазначалось вище, рішення суду було отримано тільки 22 липня 2005 року – тобто після залучення вищезазначеного строку тримання під вартою. Отже, тримання заявника під вартою впродовж періоду, що розглядається, було незаконним. п. 88. Відповідно було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції у зв'язку з триманням заявника під вартою в міліції з 18 до 22 липня 2005 року. За цих підстав Суд одноголосно постановляє, що було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Ічин та інші проти України» (<i>Case of «Ichin and others v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 21 березня 2011 р., заяви № 28189/04 і № 28192/04
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 5 Конвенції
URL	https://minjust.gov.ua/files/general/2023/03/30/20230330160510-93.pdf

QR-code	
Обставини справи	Справа стосується крадіжки, яку вчинили 31 грудня 2003 р. неповнолітні п. Ічин, п. Дмитрієв та ще одна особа пан К., викравши харчові продукти і кухонне приладдя зі шкільної їдальні. Після допиту працівниками міліції, під час попередньої перевірки, вони зізналися у вчиненні крадіжки, повернувши дещо з викрадених речей. Слідчий порушив кримінальну справу за фактом крадіжки, зазначивши, що у період з 30 грудня 2003 року до 2 січня 2004 року невідома особа проникла до шкільної їдальні та викрала харчові продукти і кухонне приладдя. З'ясовуючи обставини справи, слідчий направив до суду погоджені районним прокурором подання про поміщення п. Ічина та п. Дмитрієва у приймальник-розподільник для неповнолітніх. Заявники стверджували, що вимоги національного закону не було дотримано та що судові рішення про поміщення п. Ічина та п. Дмитрієва у приймальник-розподільник для неповнолітніх були невиправданими, а мета такого затримання залишалась незрозумілою. Протягом тримання у приймальнику-розподільнику щодо них не було проведено жодних слідчих дій і не було пред'явлено ніяких обвинувачень. Крім того, в той час, коли було ухвалено рішення про їх затримання, вони офіційно ще не вважалися підозрюваними.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 31. Суд повторює, що стаття 5 Конвенції гарантує основоположне право на свободу та особисту недоторканність. У розумінні Конвенції це право є найважливішим у «демократичному суспільстві». п. 33. Суд нагадує, що коли йдеться про позбавлення свободи, надзвичайно важливою умовою є забезпечення загального принципу юридичної визначеності. Отже, неодмінна вимога полягає в тому, щоб умови, за яких здійснюється позбавлення свободи, були чітко сформульовані в національному законі і що застосування самого цього закону було передбачуваним тією мірою, щоб він відповідав стандарту «законності», встановленому Конвенцією, – стандарту, що вимагає, щоб всі закони були сформульовані з достатньою

	чіткістю, що дозволяє громадянину – при потребі за допомогою одержання відповідної консультації – передбачити, достатньою за даними обставинами мірою, наслідки, до яких може призвести дана дія. п. 34. Суд також зазначає, що органи державної влади повинні дотримуватися вимог, встановлених національним законодавством щодо позбавлення свобод. п. 38. Далі Суд має визначити, незважаючи на відсутність такого аргументу від Уряду, чи може затримання заявників підпадати під дію пункту 1(d) статті 5 Конвенції з огляду на те, що вони були неповнолітніми і в приймальник-розподільник для неповнолітніх їх могли помістити на підставі вимог національного законодавства з метою ізоляції їх від суспільства або подальшого переведення до спеціальних навчально-виховних закладів. Крім того, положення, які регулюють діяльність приймальників-розподільників для неповнолітніх, передбачають проведення з ними виховної роботи. Тому Суд має розглянути, чи було затримання здійснено «з метою» застосування наглядових заходів виховного нагляду. п. 39. Суд повторює, що в контексті затримання неповнолітніх розуміння «наглядових заходів виховного характеру» не повинно зводитися лише до шкільного навчання, воно має охоплювати багато аспектів здійснення представниками держави батьківських прав заради благополуччя і для захисту інтересів відповідної особи. Однак Суд не вважає, і це не оспорується Урядом, що поміщення до приймальників-розподільників для неповнолітніх само по собі є «здійсненням наглядових заходів виховного характеру». Як видно з положень національного законодавства, така установа призначена для тимчасової ізоляції різних категорій неповнолітніх, включно з тими, хто вчинив злочин. У положеннях про приймальники-розподільники для неповнолітніх не зазначено з достатньою чіткістю, які саме виховні заходи проводяться в такій установі, а передбачена профілактична і виховна робота зводиться лише до слідчих заходів зі збирання інформації про можливу причетність до злочинної діяльності. У цій справі Уряд не стверджував, що поміщення у приймальник-розподільник для неповнолітніх було здійснене для застосування «наглядових заходів виховного характеру». У матеріалах справи ніщо не свідчить про те,

	що застосування такого заходу до заявників було здійснене з будь-якою такою метою або що під час перебування в цій установі заявники брали участь у тих чи інших виховних заходах. Отже, Суд вважає, що затримання заявників не підпадає під виняток, передбачений пунктом 1 (d) статті 5 Конвенції. Також немає підстав вважати, що на цю справу поширюються будь-які інші винятки, передбачені статтею 5 Конвенції. п. 40. Наведених вище міркувань достатньо, аби Суд дійшов висновку про те, що затримання п. Ічина та п. Дмитрієва було свавільним, а отже, мало місце порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Свершов проти України» , рішення у справі від 27 листопада 2008 р., заява № 35231/02
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 5 Конвенції
URL	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_428#Text
QR-code	
Обставини справи	Справа стосується затримання 19 січня 2002 року заявника, який на той час був неповнолітнім, за підозрою у тому, що він разом із Г. вчинив убивство своєї бабусі та викрав майно з її квартири. Заявникові було пред'явлено обвинувачення у вчиненні вбивства та розбою за обставин, які обтяжують покарання. Заявник скаржився, що тримання його під вартою під час судового розгляду було незаконним; зокрема, протягом кількох періодів (з 20 до 27 травня 2002 року і з 10 березня до 3 квітня 2003 року) його тримали під вартою без відповідної постанови суду, що є порушенням пункту 1 статті 5 Конвенції.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 51. Суд повторює, що слово «законний» та словосполучення «відповідно до процедури, встановленої законом» у пункті 1 статті 5, по суті, відсилають до національного

	законодавства і зобов'язують забезпечувати дотримання матеріально-правових і процесуальних норм законодавства. Хоча, як правило, саме національні органи, передусім суди, мають тлумачити і застосовувати національне законодавство, Суд може провести розгляд, щоб з'ясувати, чи було дотримано національного законодавства для цілей цього положення Конвенції. п. 52. Однак, хоча «законність» тримання під вартою за національним законом є першорядним чинником, він не завжди є вирішальним. На додаток до цього Суду належить переконатися, що тримання під вартою протягом періоду, який розглядається, відповідає меті пункту 1 статті 5 Конвенції, яка полягає в недопущенні свавільного позбавлення свободи. Суд також має з'ясувати, чи відповідає Конвенції сам національний закон і, зокрема, чи відповідають їй загальні принципи, які сформульовані в ньому чи впливають з нього. п. 54. Суд уже розглядав у низці справ практику тримання підсудних під вартою виключно на підставі одержання судом першої інстанції обвинувального висновку і встановив, що така практика становить порушення пункту 1 статті 5 Конвенції. Суд встановив, що практика тримання підсудних під вартою без конкретного юридичного підґрунтя або за відсутності чітких положень, які регулюють такі питання, несумісна з принципами юридичної визначеності та гарантіями захисту від свавілля, які спільною ідеєю об'єднують Конвенцію і принцип верховенства права. п. 55. Суд доходить висновку, що існуюча в Україні практика тримання особи під вартою лише на тій підставі, що до суду першої інстанції надійшов обвинувальний висновок, не ґрунтується на чітких і передбачуваних юридичних нормах. За цих обставин попереднє заперечення Уряду з посиланням на те, що заявник не оскаржив незаконності тримання його під вартою з 10 березня до 3 квітня 2003 року, має бути відхилене, оскільки Уряд не довів, що заявник мав у своєму розпорядженні ефективний і доступний національний засіб юридичного захисту у зв'язку зі скаргою на відсутність чітких і передбачуваних юридичних підстав для тримання його під вартою протягом зазначеного вище періоду. п. 56. Наведені вище міркування Суд вважає достатньою підставою для відхилення попередніх заперечень Уряду і для висновку про наявність порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Будан проти України» , рішення у справі від 14 січня 2016 р., заява № 38800/12
Порушені статті ЄКПЛ	Пункт 1 статті 5 Конвенції: необґрунтоване обрання неповнолітньому заявнику запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою
URL	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b06#top
QR-code	
Обставини справи	24 травня 2012 року заявник разом із своїм двоюрідним братом вчинили грабіж (вихопили сумку у жінки) у м. Донецьк. Наступного дня заявника було допитано міліцією, в ході чого стали відомі факти його особистого життя, а саме: що він проживає з зі своєю матір'ю в Одеській обл., не працює та не навчається. Заявник також засвідчив, що «на даний час веде жебрацький спосіб життя». Крім того, заявник розповів міліції, що 21 травня 2012 року він та М. вирушили з Жовтня до Донецька, аби «заробити трохи грошей». 22 травня 2012 року вони приїхали до м. Донецька та впродовж трьох наступних днів заробляли гроші, виконуючи музику у трамваях, 24 травня 2012 року вони вкрали сумку і пішли на автовокзал м. Донецька, оскільки мали намір повернутися додому, у с. Жовтень. Проте на автовокзалі їх було затримано міліцією. 28 травня 2012 року заявникові було пред'явлено обвинувачення у вчиненні грабежу. Того ж дня слідчий В. надіслав до Київського районного суду м. Донецька подання про обрання заявникові запобіжним заходом тримання під вартою. Він зазначив, що заявник обвинувачується у вчиненні тяжкого злочину, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі строком до семи років, та що, перебуваючи на свободі, він може перешкодити встановленню істини у кримінальній справі, переховуватись від слідства та суду, продовжувати злочинну діяльність, оскільки походить з бідної сім'ї і не отримує від неї жодної фінансової підтримки,

	за місцем своєї реєстрації не проживає і «з раннього віку займається жебракуванням по всій території України». Слідчий також зазначив, не надавши додаткових пояснень, що у разі звільнення заявник може вплинути на потерпілу. 1 березня 2013 року Київський районний суд м. Донецька визнав заявника винним у вчиненні грабежу і призначив йому покарання у вигляді позбавлення волі строком на один рік. 14 червня 2012 р. заявник подав до ЄСПЛ позов проти України стосовно порушення його прав.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 28. Суд зазначає, що у заявника є постійне місце проживання в Одеській області, де він жив зі своєю матір'ю, чие матеріальне становище, на думку Суду, не є фактором, який має враховуватись при ухваленні рішення про взяття заявника під варту. Заявник поїхав з дому до м. Донецька лише 21 травня 2012 року. Через кілька днів, 24 травня 2012 року, він вирішив повернутися додому. З матеріалів справи не випливає, що до 24 травня 2012 року заявник вчиняв насильницькі дії або був причетний до злочинної діяльності, або що він втікав з дому до 21 травня 2012 року, займаючись жебрацтвом «з раннього віку по всій території України», як це було зазначено слідчим у поданні про взяття заявника під варту. п. 29. Суд зауважує, що з матеріалів справи не випливає, що органами влади розглядалась можливість передачі заявника під нагляд його матері відповідно до Кримінально-процесуального кодексу України, незважаючи на те, що вони знали її ім'я та місце проживання. Зокрема, немає свідчень того, що органи влади повідомили матір про затримання заявника або доклали будь-яких зусиль для збирання та розгляду інформації про її бажання та здатність впродовж розслідування забезпечувати його належну поведінку. Суд нагадує, що у випадку існування обставин, які могли бути підставою для взяття особи під варту, однак про які у рішеннях національних органів влади вказано не було, Суд не має своїм завданням встановлювати їх і перебирати на себе роль національних органів влади, які постановили рішення про взяття заявника під варту. Саме їм належить розглянути усі факти, що свідчать «за» і «проти» взяття під варту, та викласти їх у своїх рішеннях. п. 30. У світлі наведених вище міркувань Суд вважає, що за обставин цієї справи національні органи влади не обґрунтували належним чином своє рішення

	про застосування до неповнолітнього заявника запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, яке відповідно як до міжнародних, так і національних норм могло бути застосоване лише як крайній захід. Відповідно було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Харченко проти України» , рішення у справі від 10 травня 2011 р., заява № 40107/02
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 5 пункт 1, пункт 3, пункт 4
URL	https://minjust.gov.ua/files/general/2023/03/15/20230315142253-26.pdf
QR-code	
Обставини справи	Справа стосувалася розкрадання коштів одного із підприємств. Спочатку заявник, пан Харченко, був свідком у справі, однак згодом (у квітні 2001 р.) проти нього порушили кримінальну справу за підозрою в участі у вчиненні розкрадання. Прокурор санкціонував взяття заявника під варту, оскільки той підозрювався у вчиненні злочину, що карається позбавленням волі. 17 травня 2001 року слідчий порушив ще одну кримінальну справу за підозрою заявника в участі у вчиненні розкрадання і об'єднав її з першою кримінальною справою щодо заявника. Його утримували під вартою понад два роки до винесення вироку. Впродовж цього часу заявник неодноразово подавав скарги на тривалість тримання під вартою, однак суди продовжували термін його ув'язнення без належного обґрунтування. Окрім того, його тримали під вартою без судового рішення після закінчення строку дії попередніх санкцій. Тому однією із скарг заявника було те, що тримання його під вартою було незаконним і що його загальна тривалість була необґрунтованою. Він посилався на пункт 1(с) і пункт 3 статті 5 Конвенції. Заявник також скаржився на відсутність ефективних засобів юридичного захисту стосовно його скарг на тримання під вартою.

	ЄСПЛ розглядав три періоди досудового ув'язнення заявника і щодо двох з них констатував порушення пункту 1 статті 5.
Витяги з рішення ЄСПЛ	1. Пункт 1(с) статті 5 п. 66. Суд зазначає, що досудове ув'язнення заявника можна поділити на три періоди. Перший період, протягом якого заявника тримали під вартою на підставі відповідних санкцій прокурорів, тривав з моменту затримання заявника 4 квітня до 4 липня 2001 р., коли закінчився строк, на який в останній раз тримання під вартою було продовжено за санкцією прокурора. Другий період, протягом якого заявника тримали під вартою за відсутності відповідного рішення, тривав із 4 липня до 15 жовтня 2001 р., коли суддя постановив обрати заявникові запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Третій період, протягом якого заявника тримали під вартою на підставі зазначеної вище постанови суду від 15 жовтня 2001 р. та кількох наступних судових постанов, тривав із 15 жовтня 2001 р. до звільнення заявника з-під варти 4 серпня 2003 р. а) Законність тримання заявника під вартою з 4 квітня до 4 липня 2001 року п. 69. Суд зазначає, що стосовно продовження строку тримання заявника під вартою з 4 червня до 4 червня 2001 р. жодне судове рішення не ухвалювалося. Продовження строку тримання заявника під вартою було санкціоновано прокурором, який був стороною у справі і якого не можна в даному випадку вважати «незалежною посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу» (див. рішення у справі «Меріт проти України» (<i>«Merit v. Ukraine»</i>), № 66561/01, п. 63, від 30 березня 2004 року). Зважаючи на ці обставини, Суд доходить висновку, що продовження строку тримання заявника під вартою з 4 червня до 4 липня 2001 р. не було законним у значенні пункту 1(с) статті 5 Конвенції. б) Законність тримання заявника під вартою з 4 липня до 15 жовтня 2001 року п. 70. Суд зазначає, що стаття 156 КПК України в редакції, чинній на той час, не вимагала винесення рішення для обґрунтування тримання особи під вартою під час ознайомлення з матеріалами справи. У справі, що розглядається, строк тримання заявника під вартою, останнього разу продовжений за санкцією прокурора, сплив 4 липня 2001 р. З 4 липня до 15 жовтня 2001 р.

	у період, коли він ознайомлювався з матеріалами справи, а також коли слідчі органи завершували підготовку обвинувального висновку і справа передавалась на розгляд суду, заявник залишався під вартою за відсутності відповідного рішення щодо його ув'язнення. п. 71. У кількох справах Суд уже розглядав практику тримання обвинувачених під вартою виключно на підставі того, що обвинувальний висновок подано до суду першої інстанції, і визнав порушення пункту 1 статті 5 Конвенції. Суд уже наголошував, що практика тримання обвинувачених під вартою без конкретного юридичного підґрунтя або за відсутності чітких норм, які б регулювали такі питання, в результаті може призвести до позбавлення осіб свободи протягом необмеженого часу без відповідного дозволу суду і, відповідно, є несумісною з принципом юридичної визначеності та принципом захисту від свавілля, які червоною ниткою проходять через Конвенцію і принцип верховенства права (див. рішення у справі «Єлоєв проти України» (<i>«Yeloyev v. Ukraine»</i>), № 17283/02, п. 50, від 6 листопада 2008 року). п. 72. Отже, тримання заявника під вартою у період з 4 липня до 15 жовтня 2001 р. не відповідало пункту 1 статті 5 Конвенції. с) Законність тримання заявника під вартою з 15 жовтня 2001 року до 4 серпня 2003 року п. 74. Суд вважає, що відсутність чітко сформульованих положень, які б визначали, чи можливо належним чином продовжити (якщо так, то за яких умов) застосування на стадії судового слідства запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, обраного на визначений період на стадії досудового слідства, не відповідає критерію «передбачуваності закону» для цілей пункту 1 статті 5 Конвенції. Суд також повторює, що практика, яка виникла у зв'язку із законодавчою прогалиною і яка допускає можливість тримання особи під вартою протягом необмеженого і непередбачуваного строку за обставин, коли таке тримання під вартою не передбачається ні конкретним положенням законодавства, ні судовим рішенням, сама по собі суперечить принципу юридичної визначеності, який впливає з Конвенції і який є одним з основних елементів верховенства права (див. рішення у справах «Барановський проти Польщі» (<i>«Baranowski v. Poland»</i>), № 28358/95, пп.55–56, ECHR 2000-III, «Кавка проти Польщі» (<i>«Kawka v. Poland»</i>), № 25874/94, п. 51, від 9 січня 2001 року, та «Фельдман проти України» (<i>«Feldman v. Ukraine»</i>), № 76556/01 і №38779/04, п. 73, від 8 квітня 2010 року).

	п. 75. Суд зауважує, що хоча 15 жовтня 2001 р. суд залишив без змін обраний заявникові запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, він не встановив, на який строк продовжується ув'язнення заявника, і не вмотивував свого рішення. Через це заявник залишився у стані невизначеності щодо підстав тримання його під вартою після зазначеної дати. У цьому зв'язку Суд повторює, що відсутність підстав в судових рішеннях щодо тримання під вартою протягом тривалого часу не відповідає принципу захисту від свавілля, закріпленому в пункті 1 статті 5 (див. рішення у справі «Соловей і Зогуля проти України» (<i>«Solovey and Zozulya v. Ukraine»</i>), № 40774/02 і № 4048/03, п. 76, від 27 листопада 2008 року). Беручи до уваги ці обставини, Суд вважає, що постановою Ватутінського суду від 15 жовтня 2001 р. не надала заявникові адекватний захист від свавілля, який є невід'ємним елементом «законності» тримання під вартою у значенні пункту 1 статті 5 Конвенції, і тому тримання заявника під вартою після 15 жовтня 2001 р. так само не відповідало пункту 1 статті 5 Конвенції.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Осипенко проти України» (<i>Case of «Osypenko v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 9 лютого 2011 р., заява № 4634/04
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 5 (матеріальний аспект) або (процесуальний аспект)
URL	https://minjust.gov.ua/files/general/2023/06/16/20230616150258-14.pdf
QR-code	
Обставини справи	Справа стосувалась затримання та тримання під вартою Ярослава Осипенка, котрого підозрювали у хуліганстві. 1 січня 2002 року заявник разом з кількома своїми друзями, серед яких був пан К., святкував Новий рік на вечірці у кафе «Тор» у м. Слов'янську. Приблизно о 3 годині

	ночі пан К. почав сварку з іншим відвідувачем кафе – паном П. Сварка перетворилася на велику бійку, в якій заявник взяв участь на боці пана К. 14 січня 2002 року Слов'янський міський відділ УМВС України в Донецькій області порушив у зв'язку з цією бійкою кримінальну справу за фактом хуліганства. Увечері 24 січня 2002 року на заявника та пана К. напали невідомі особи. Внаслідок нападу заявник зазнав тілесних ушкоджень, а пан К. помер. 25 січня 2002 року о 2 год 30 хв ночі працівники міліції, яким стало відомо про нічний напад на заявника та пана К., прийшли до заявника додому та доправили його до місцевого відділу міліції для допиту як свідка загибелі пана К. За інформацією Уряду, заявник добровільно погодився їхати до відділу міліції і жодного тиску на нього працівники міліції не чинили. Проте за твердженням заявника працівники міліції примусили його їхати до відділу міліції, незважаючи на ушкодження, які явно спричиняли йому страждання. Після прибуття заявника до відділу міліції його допитали про обставини смерті пана К. Допит тривав, хоч і з кількома перервами, до 13 години того самого дня. Об 11 годині того дня працівники міліції, знаючи, що вночі 1 січня 2002 року заявник був присутній у кафе «Тор», вирішили також допитати його як свідка бійки, яка сталася там тієї ночі. Щодо цієї події заявника допитували до 19 години. З 19 до 21 години міліція також допитувала пана П. та інших потерпілих у бійці, які під час очної ставки із заявником вказали на нього як на одного з тих, хто завдав їм тілесні ушкодження. О 21 год 30 хв того ж дня слідчий, керуючись статтями 106 і 115 Кримінально-процесуального кодексу України (див. пункт 33 нижче), склав протокол затримання заявника як підозрюваного в хуліганстві, вчиненому у кафе «Тор». 26 січня 2002 року міліцією було порушено кримінальну справу у зв'язку зі смертю пана К. 28 січня 2002 року заявника було притягнуто як обвинуваченого у справі про хуліганство, вчинене в кафе «Тор», і він постав перед Слов'янським міським судом Донецької області. Міський суд, керуючись статтею 165-2 Кримінально-процесуального кодексу України, продовжив строк затримання заявника як тимчасового запобіжного заходу до 31 січня 2002 року.

	4 квітня 2003 року заявник звернувся до міського суду із заявою, в якій стверджував, що 25 січня 2002 року його незаконно доправили до відділу міліції і незаконно тримали там до 28 січня 2002 року, незважаючи на його тілесні ушкодження та відсутність медичної допомоги. Він також стверджував, що подальше тримання його під вартою було незаконним. 7 червня 2004 року міський суд визнав заявника винним у хуліганстві та призначив йому покарання у вигляді позбавлення волі строком на чотири роки, але на підставі Закону України «Про амністію» звільнив його від відбування покарання. Суд також зазначив, що затримання заявника було законним, і не встановив будь-яких порушень у діях працівників міліції. Міський суд постановив негайно звільнити заявника з-під варти.
Витяги з рішення ЄСПЛ	Аналізуючи стандарт за ст. 5 ЄКПЛ та оцінюючи конкретну ситуацію особи, про яку йдеться, взявши до уваги сукупність усіх обставин конкретної справи, а саме вид, тривалість, наслідки та спосіб застосування заходу, про який ідеться, ЄСПЛ встановив, що право на свободу є, з точки зору Конвенції, надто важливим у «демократичному суспільстві», щоб допускати втрату особою можливості користуватися захистом Конвенції лише з тієї причини, що вона сама дозволить відповідним органам затримати себе. Затримання може становити порушення статті 5 Конвенції, навіть якщо відповідна особа погодилася на те, щоб її затримали. Суд вважає, що перебування заявника у відділі міліції протягом періоду з 2 год 30 хв до 15 год 25 січня 2002 року <i>de facto</i> становило позбавлення волі, оскільки не було пропорційним цілям підпункту «b» пункту 1 статті 5 Конвенції. Суд зазначає, що на момент затримання з дня бійки в кафе минуло вже приблизно двадцять чотири дні та ніщо не свідчить про те, що в тій справі існувало якесь невідкладне питання, пов'язане із заявником. Водночас на 11 годину 25 січня 2002 року заявник провів у відділі міліції понад вісім годин і при цьому не було звернено жодної уваги на тривалість його перебування там і на його фізичний стан, тимчасом такий допит, найімовірніше, був недоречним з огляду на нічний час та на очевидність того, що він потребував медичної допомоги у зв'язку з нещодавніми травмами. Проігнорувавши ці чинники, державні органи не дотримались справедливого балансу між потребою негайного допиту заявника та забезпеченням права на свободу.

	Суд констатує, що позбавлення заявника волі в зазначений період не можна вважати правомірним з точки зору підпункту «б» пункту 1 статті 5 Конвенції.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Хайредінов проти України» (<i>Case of «Khayredinov v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 14 січня 2011 р., заява № 38717/04
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 5 (матеріальний аспект) або (процесуальний аспект)
URL	https://minjust.gov.ua/files/general/2023/03/09/20230309152932-19.pdf
QR-code	
Обставини справи	Справа стосувалась затримання та тримання під вартою Симара Хайредінова, котрого підозрювали у вчиненні масової бійки, нападів, під час яких було поранено інших осіб албанської національності. 23 березня 2004 року в центрі міста Сімферополя мала місце масова бійка між молоддю, в результаті якої декілька людей зазнали тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості – від легких до тяжких. Того ж дня заявника в лікарні, куди він супроводжував друга, який зазнав тілесних ушкоджень під час бійки, було допитано працівниками органів внутрішніх справ як свідка. У березні та квітні 2004 року заявник неодноразово викликався та приходив до слідчого. 28 квітня 2004 року заявник після допиту слідчим як свідка був затриманий в приміщенні міліції за підозрою у вчиненні хуліганства із застосуванням зброї під час подій 23 березня 2004 року. 1 травня 2004 року Київський районний суд м. Сімферополя АРК, розглянувши подання слідчого, обрав заявнику запобіжний захід у вигляді тримання під вартою та відмовив у задоволенні його заяви щодо застосування до нього запобіжного заходу у вигляді підписки про невиїзд.

	З 5 травня по 16 липня 2004 року апеляційний суд Автономної Республіки Крим та Київський суд відмовляли заявнику у задоволенні заяви про звільнення його під підписку про невиїзд з огляду на тяжкість пред'явлених обвинувачень та ризик його ухилення від слідства і суду. Вироком від 29 грудня 2004 року Центральний суд визнав заявника винним у вчиненні хуліганства із застосуванням зброї, а також в умисному спричиненні середньої тяжкості та тяжких тілесних ушкоджень і призначив йому покарання у вигляді позбавлення волі строком на вісім років. 17 травня 2007 року Верховний Суд змінив цей вирок, визнавши заявника винним у вчиненні хуліганства без застосування зброї та в умисному заподіянні середньої тяжкості тілесних ушкоджень і зменшивши йому покарання до трьох років та двох місяців позбавлення волі.
Витяги з рішення ЄСПЛ	Заявник скаржився на те, що тримання його під вартою було свавільним. Він посилався на підпункт (с) пункту 1 статті 5 Конвенції. Уряд висловив заперечення, стверджуючи, що тримання заявника під вартою не може розглядатись як незаконне або свавільне, оскільки воно ґрунтувалось на постановках суду, ухвалених відповідно до національного законодавства. Суд наголошує, що стаття 5 Конвенції гарантує основоположне право на свободу та недоторканність, яке є найважливішим у «демократичному суспільстві» у розумінні Конвенції. Для того щоб позбавлення свободи не вважалось свавільним, додержання національного закону при його застосуванні є недостатнім. Суд вважає, що тримання під вартою відповідно до підпункту (с) пункту 1 статті 5 Конвенції має задовольняти вимогу пропорційності. Суд зазначає, що на момент взяття заявника під варту йому було близько двадцяти років, він не мав судимості та мав постійне місце проживання, де, як підтвердили місцеві органи влади, він мав добре налагоджені соціальні зв'язки. Також не було розглянуто можливість застосування менш суворих запобіжних заходів, таких як підписка про невиїзд або застава, які могли б забезпечити доступність заявника для розслідування та судового розгляду.

	Суд вважає, що за обставин цієї справи національні органи влади не надали належного обґрунтування для виправдання позбавлення заявника свободи, яке відповідно вважається свавільним. Суд вважає, що у цій справі мало місце порушення пункту 1 статті 5 Конвенції. Заявник скаржився на те, що його продовжуване тримання під вартою не ґрунтувалось на достатніх та відповідних підставах. Він посилався на пункт 3 статті 5 Конвенції. Суд зазначає, що період, який має розглядатись у цій справі, розпочався 28 квітня 2004 року, коли заявника було взято під варту, та закінчився 29 грудня того ж року, коли його було засуджено судом першої інстанції. Суд підкреслює, що пункт 3 статті 5 Конвенції не може вважатися таким, що безумовно дозволяє тримання під вартою, якщо тривалість такого тримання не перевищує певного строку. Виправдання будь-якого періоду тримання під вартою, незалежно від того, наскільки воно коротке, має бути переконливо продемонстроване органами державної влади. Суд не може не відмітити той факт, що протягом всього періоду, який розглядається, національні органи влади ніколи не розглядали можливість забезпечення явки заявника в суд шляхом застосування альтернативних запобіжних заходів, таких як підписка про невиїзд або застава, про застосування яких чітко просив заявник. Суд дійшов висновку про порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Шморгунов та інші проти України» (<i>Case of «Shmorgunov and others v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 21 січня 2021 р., заява № 15367/14 та 13 інших заяв.
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 5 (матеріальний аспект) або (процесуальний аспект)
URL	https://minjust.gov.ua/files/general/2023/07/16/20230716113314-94.pdf
QR-code	

Обставини справи	Заяви Шморгунова та інших стосувалися тверджень про жорстоке поводження працівників міліції, у тому числі випадки насильства з боку працівників міліції, свавільного тримання під вартою, необґрунтованого розгону протестувальників, а також непроведення ефективного розслідування у зв'язку з низкою масових акцій протесту, що відбулися в Україні у період з 21 листопада 2013 року до 21 лютого 2014 року; акцій протесту, які зазвичай називають «Євромайданом» та/або «Майданом». Заявники посилалися здебільшого на пункти 1, 3 та 5 статті 5 Конвенції. Посилаючись прямо або по суті на пункти 1, 3 та 5 статті 5 Конвенції, пан Г. Черевко, пан Д. Полтавець, пан О. Задоянчук і пан В. Загоровка (заяви № 31174/14, № 36299/14, № 36845/14 та № 42180/14) подали скарги на стверджуване незаконне та свавільне тримання їх під вартою.
Витяги з рішення ЄСПЛ	Суд нагадує, що стаття 5 Конвенції разом зі статтями 2, 3 та 4 Конвенції, гарантує основні серед фундаментальних прав, які захищають фізичну недоторканність особи, і тому важливість цієї статті є першочерговою. Її головною метою є запобігання свавільному або несправедливому позбавленню свободи. Коли особу позбавляють свободи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, «обґрунтованість» підозри, на якій мають ґрунтуватися затримання чи тримання під вартою, є невід'ємною частиною гарантії, передбаченої підпунктом «с» пункту 1 статті 5 Конвенції. Суд зауважує, що у цій справі встановлено безліч порушень пункту 1 статті 5 Конвенції у зв'язку із застосуванням працівниками правоохоронних органів, задіяними в операціях з охорони громадського порядку на Майдані під час акцій протесту у 2013 та 2014 роках, надмірної сили та, у деяких випадках, навмисного жорстокого поводження до певних протестувальників, що призвело до катування двох заявників, а також у зв'язку з відсутністю в Україні донині незалежного та ефективного механізму розслідування злочинів, вчинених працівниками правоохоронних органів та іншими недержавними агентами, яким було дозволено діяти за мовчазної згоди якщо не за схвалення правоохоронних органів.

	Оголошує прийнятними такі скарги: (с) скарги за пунктом 1 статті 5 Конвенції щодо незаконного та свавільного тримання під вартою pana Г. Черевка, pana Д. Полтавця, pana О. Задоянчука та pana В. Загоровки протягом періодів, вказаних у пункті 463 (заяви № 31174/14, № 36299/14, № 36845/14 та № 42180/14); (d) скарги pana Г. Черевка та pana В. Загоровки за пунктом 3 статті 5 Конвенції щодо відсутності процесуального захисту у зв'язку з їхнім свавільним і незаконним позбавленням свободи (заяви № 31174/14 та № 42180/14); (e) скаргу pana В. Загоровки за пунктом 5 статті 5 Конвенції на відсутність ефективного та забезпеченого правовою санкцією права на відшкодування у зв'язку з триманням його під вартою всупереч пунктам 1 та 3 статті 5 Конвенції (заява № 42180/14).
РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ РІШЕНЬ ЄСПЛ ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 ЄКПЛ У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	
Основні порушення ЄКПЛ, виявлені в рішеннях ЄСПЛ	1. Особиста свобода є фундаментальним правом людини, закріпленим у статті 5 ЄКПЛ, що гарантує фізичну недоторканність особи та захищає від незаконного або свавільного позбавлення волі і є найважливішим у «демократичному суспільстві». Порушення цього права може призвести до порушення інших фундаментальних прав. Звідси впливають основні принципи, які Суд застосовує при розгляді справ за статтею 5, і насамперед принцип презумпції свободи. Особа не може бути позбавлена свободи крім випадків, встановлених у пункті 1 статті 5, і, як неодноразово зазначав ЄСПЛ, цей перелік винятків є вичерпним, до того ж лише вузьке їхнє тлумачення відповідає цілям цього положення, а саме – гарантувати, що нікого не буде свавільно позбавлено свободи. Таким чином, позбавлення свободи з підстав, які не охоплюються пунктом 1 статті 5, ведуть до порушення цієї статті Конвенції¹¹. 2. Підпункт «с» пункту 1 статті 5 ЄКПЛ є найбільш вживаною підставою позбавлення свободи у кримінальних провадженнях. Він охоплює три основні випадки: 1) арешт через обґрунтовану підозру у вчиненні правопорушення; 2) запобігання вчиненню правопорушення;

¹¹ Прикладами є переважна кількість рішень, згаданих у добірці.

	3) запобігання втечі після вчинення правопорушення. ЄСПЛ у своїй практиці наголошує, що ці підстави повинні бути суворо дотримані і арешт/затримання особи не можуть бути свавільними. ЄСПЛ підкреслює, що поняття свавілля в контексті позбавлення свободи залежить від обставин конкретної справи та характеру обраного заходу. Згідно з пунктом 3 статті 5 Конвенції, наявність обґрунтованої підозри є умовою <i>sine qua non</i> (необхідною умовою) для будь-якого затримання, але з часом цього недостатньо, тому національні органи повинні обґрунтувати продовження тримання під вартою додатковими «відповідними» і «достатніми» підставами. Водночас вони мають демонструвати особливу ретельність у провадженні «Шморгунов та інші проти України» (<i>Case of «Shmorgunov and others v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 21 січня 2021 р., заява № 15367/14 та 13 інших заяв). Державні органи зобов'язані обґрунтовувати доцільність кожного періоду тримання особи під вартою – незалежно від його тривалості – і належним чином розглядати альтернативи тримання під вартою для забезпечення явки особи до суду. 3. Відповідно до практики ЄСПЛ, важливим аспектом правового регулювання порядку затримання є визначення моменту затримання. ЄСПЛ неодноразово підкреслював, що фактичне затримання починається з моменту, коли особа більше не є вільною залишити місце, в якому вона перебуває, або змушена підкорятися вказівкам державних органів під загрозою примусу. У своїх рішеннях ЄСПЛ багаторазово стверджував, що доставлення осіб до відділку поліції та їхнє перебування там є «позбавленням волі», навіть незважаючи на короткий проміжок часу перебування у відділку (справа «Богай та інші проти України» (<i>Case of «Bogay and others v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 3 квітня 2025 р., заява № 38283/18; справа «Белоусов проти України» (<i>Case of «Belousov v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 7 лютого 2014 р., заява № 4494/07). Таким чином, ключовим критерієм для визначення затримання є об'єктивна ситуація обмеження свободи, а не лише наявність офіційної постанови про затримання. Водночас варто враховувати, що, згідно з практикою ЄСПЛ, право на свободу вважається, з точки зору ЄКПЛ, надто важливим у «демократичному суспільстві», аби допускати втрату особою можливості користуватися захистом ЄКПЛ лише з тієї причини, що вона сама

	дозволить відповідним органам затримати себе. Затримання може становити порушення ст. 5 ЄКПЛ, навіть якщо особа погодилася на те, щоб її затримали (справа «Осипенко проти України» (<i>Case of «Osypenko v. Ukraine»</i>)), рішення у справі від 9 лютого 2011р., заява № 4634/04). 4. ЄСПЛ неодноразово констатував такі види порушень, як: відсутність протоколу затримання, зволікання в реєстрації затримання, затримання під вигаданим приводом, підкреслюючи, що відсутність протоколу про затримання є серйозним недоліком, оскільки ustalена позиція Суду полягає у тому, що незадокументоване тримання особи під вартою є повним запереченням фундаментально важливих гарантій, що містяться у статті 5 Конвенції. Відсутність необхідного протоколу про затримання особи як підозрюваного може позбавити цю особу доступу до захисника та всіх інших прав. Відсутність запису таких питань, як дата, час і місце затримання, ім'я затриманого, причини затримання та ім'я особи, яка його здійснила, має розглядатися як несумісне з вимогою законності та з самою метою статті 5 Конвенції (справа «Гриненко проти України» (<i>Case of «Grinenko v. Ukraine»</i>)), рішення у справі від 15 лютого 2013 р., заява № 33627/06; справа «Грубник проти України» (<i>Case of «Grubnyk v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 17 грудня 2020 р., заява № 58444/15; справа «Макаренко та інші проти України» (<i>Case of «Makarenko and others v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 16 вересня 2021 р., заява № 53747/09 та 4 інші заяви; справа «Ус проти України» (<i>Case of «US v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 9 січня 2020 р., заява № 41467/11; справа «Богай та інші проти України» (<i>Case of «Bogay and others v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 3 квітня 2025 р., заява № 38283/18). 5. У своїх рішеннях ЄСПЛ виокремлює також порушення щодо доставляння до органів досудового розслідування фактично затриманих осіб, які вважаються «запрошеними» або «відвідувачами», з відповідними записами у реєстраційних журналах. Такі особи перебували під контролем правоохоронців, не могли вільно залишити приміщення, однак запис про їх фактичне затримання був відсутній, а тому вони були позбавлені базових прав (на адвоката, на інформування родичів, на судовий захист) (справа «Белей проти України» (<i>Case of «Beley v. Ukraine»</i>)), рішення у справі від 20 червня 2019 р., заява № 34199/09). Таким чином, Суд вважає,

	що невизнане тримання особи під вартою є повним запереченням принципово важливих гарантій, що містяться у статті 5 Конвенції, та найтяжчим порушенням цього положення. 6. Питання незаконного тримання під вартою залишається однією з найгостріших тем у практиці ЄСПЛ, зокрема і у справах проти України. Стаття 5 §1(с) Конвенції передбачає, що кожна особа має право на свободу і позбавлення її цієї свободи можливе лише на підставі рішення компетентного суду та лише у чітко визначених випадках. Незважаючи на це, ЄСПЛ регулярно фіксує порушення цього положення, коли: особа утримується під вартою без ухвали суду, відбуваються затримки в ухваленні рішення про продовження запобіжного заходу, порушується принцип безперервного контролю за законністю тримання під вартою. Наприклад, ЄСПЛ неодноразово у своїх рішеннях констатував, що тримання під вартою без відповідного судового рішення, особливо протягом періоду після закінчення слідства та до початку судового розгляду, а також на підставі судових рішень, винесених на стадії судового розгляду, які не містять визначених строків подальшого тримання під вартою, суперечить вимогам ст. 5 ЄКПЛ (справа «Харченко проти України», рішення у справі від 10 травня 2011 р., заява № 40107/02), від 10 травня 2011 р., заява № 40107/02). 7. Пункт (d) статті 5 ЄКПЛ враховує вразливість неповнолітніх (<i>поняття «неповнолітній» охоплює осіб віком до 18 років</i>) у правовому полі і дозволяє їх затримання у двох випадках: 1) на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або 2) законне затримання неповнолітнього з метою допровадження його до компетентного органу. Проведення у кримінальних справах щодо неповнолітніх повинно здійснюватися з урахуванням міжнародно визнаних принципів, які гарантують справедливе правосуддя з огляду на вік, вразливість та особливі потреби дитини. Серед ключових стандартів слід виокремити: верховенство права, пріоритет найкращих інтересів дитини, забезпечення її ефективної участі у провадженні, орієнтацію на реабілітацію та перевиховання, а також невідкладність та оперативність процедур, пов'язаних із кримінальним переслідуванням неповнолітнього.

	ЄСПЛ послідовно визнає неповнолітніх як вразливу категорію осіб, яка потребує посиленого юридичного захисту. Наприклад, у своїх рішеннях щодо України Суд неодноразово фіксував порушення прав дітей у кримінальному процесі. Зокрема, йдеться про: незаконне затримання та застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою без належного урахування віку, стану здоров'я неповнолітніх, можливості передачі під нагляд батьків і винятковості такого заходу (справа «Ічин та інші проти України» (<i>Case of Ichin and others v. Ukraine</i>)), рішення у справі від 21 березня 2011 р., заяви № 28189/04 і № 28192/04; справа «Будан проти України», рішення у справі від 14 січня 2016 р., заява № 38800/12); продовження тримання під вартою без аналізу альтернативних заходів (справа «Свершов проти України», рішення у справі від 27 листопада 2008 р., заява № 35231/02). 8. У своїй практиці ЄСПЛ неодноразово фіксував порушення щодо незаконного затримання чи арешту іноземців – шукачів притулку, в тому числі й тих, стосовно котрих провадилася процедура депортації або екстрадиції. У таких справах Суд розмежовує поняття «обмеження свободи пересування» та «позбавлення свободи». Різниця між позбавленням і обмеженням свободи полягає у ступені або інтенсивності, а не у характері або змісті. Під час визначення різниці між обмеженням свободи пересування та позбавленням свободи в контексті тримання іноземців у транзитних зонах аеропорту та центрах прийому для ідентифікації та реєстрації мігрантів Суд має врахувати фактори, які можуть бути узагальнені таким чином: i) індивідуальна ситуація заявників і наявний у них вибір, ii) застосований правовий режим відповідної країни та його мета, iii) відповідна тривалість заходу, особливо з огляду на мету та процесуальний захист, якими користуються заявники, очікуючи на результат, і iv) характер та ступінь фактичних обмежень, накладених на заявників або яких вони зазнали¹². Суд зазначає, що мета статті 5 § 1 – гарантувати, щоб ніхто не був позбавлений свободи у протиправний спосіб.

¹² Посібник зі статті 5 Європейської конвенції з прав людини. Право на свободу та особисту недоторканність. Оновлено 31 серпня 2024 року. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_5_ukr

	Встановлюючи, чи хтось був «позбавлений свободи» у розумінні статті 5 § 1, слід брати за відправну точку конкретне становище особи і враховувати цілий ряд критеріїв, таких як вид, тривалість, наслідки і спосіб застосування оспорюваного заходу (справа «М. А. проти Кіпру» (<i>Case of «M. A. v. Cyprus»</i>), рішення у справі від 23 жовтня 2013 р., заява № 41872/10; справа «А. А. проти України» (<i>Case of «A. A. v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 15 грудня 2022 р., заява № 79750/16). 9. ЄСПЛ у низці своїх рішень наголошує на відповідності національного законодавства вимогам Конвенції, зокрема закріпленим у ній загальним принципам. Один із них – принцип юридичної визначеності, який включає вимогу до «якості закону». Це означає, що закон має бути чітким, передбачуваним і відповідати принципу верховенства права. Суд зазначає, що при позбавленні особи свободи важливо дотримуватися загального принципу правової певності. Тому необхідно, щоб умови позбавлення свободи відповідно до національного права були чітко визначені, а сам закон був передбачуваним у своєму застосуванні – для того, щоб виключити будь-який ризик свавілля (справа «М. А. проти Кіпру» (<i>Case of «M. A. v. Cyprus»</i>), рішення у справі від 23 жовтня 2013 р., заява № 41872/10; справа «Харченко проти України» рішення у справі від 10 травня 2011 р., заява № 40107/02; справа «Ічін та інші проти України» (<i>Case of «Ichin and others v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 21 березня 2011 р., заяви № 28189/04 і № 28192/04; «Шморгунов та інші проти України» (<i>Case of «Shmorgunov and others v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 21 січня 2021 р., заява № 15367/14 та 13 інших заяв).
Нормативно-правове регулювання дотримання статті 5 ЄКПЛ у поліцейській діяльності в Україні	Конституція України Стаття 29. Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. У разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй

	не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою. Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правничою допомогою захисника.
	Кримінальний процесуальний кодекс України Стаття 104. Протокол 1. У випадках, передбачених цим Кодексом, хід і результати проведення процесуальної дії фіксуються у протоколі. 2. У випадку фіксування процесуальної дії під час досудового розслідування за допомогою технічних засобів про це зазначається у протоколі. Якщо за допомогою технічних засобів фіксується допит, текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на цьому. У такому разі у протоколі зазначається, що показання зафіксовані на носії інформації, який додається до нього. Запис, здійснений за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів під час проведення слідчим, прокурором обшуку, є невід'ємним додатком до протоколу. Дії та обставини проведення обшуку, не зафіксовані у записі, не можуть бути внесені до протоколу обшуку та використані як доказ у кримінальному провадженні. 3. Протокол складається з: 1) вступної частини, яка повинна містити відомості про: - місце, час проведення та назву процесуальної дії; - особу, яка проводить процесуальну дію (прізвище, ім'я, по батькові, посада); - всіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання); - інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються при проведенні процесуальної дії, умови та порядок їх використання; 2) описової частини, яка повинна містити відомості про: - послідовність дій;

	отримані в результаті процесуальної дії відомості, важливі для цього кримінального провадження, в тому числі виявлені та/або надані речі і документи; 3) заключної частини, яка повинна містити відомості про: - вилучені речі і документи та спосіб їх ідентифікації; - виготовлені дублікати документів, а також копії інформації, у тому числі комп'ютерних даних, та спосіб їх ідентифікації; - спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу; - зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників процесуальної дії. 4. Перед підписанням протоколу учасникам процесуальної дії надається можливість ознайомитися із текстом протоколу. 5. Зауваження і доповнення зазначаються у протоколі перед підписами. Протокол підписують усі учасники, які брали участь у проведенні процесуальної дії. Якщо особа через фізичні вади або з інших причин не може особисто підписати протокол, то ознайомлення такої особи з протоколом здійснюється у присутності її захисника (законного представника), який своїм підписом засвідчує зміст протоколу та факт неможливості його підписання особою. 6. Якщо особа, яка брала участь у проведенні процесуальної дії, відмовилася підписати протокол, про це зазначається в протоколі. Такій особі надається право дати письмові пояснення щодо причин відмови від підписання, які заносяться до протоколу. Факт відмови особи від підписання протоколу, а також факт надання письмових пояснень особи щодо причин такої відмови засвідчується підписом її захисника (законного представника), а у разі його відсутності – понятих. Стаття 177. Мета і підстави застосування запобіжних заходів 1. Метою застосування запобіжного заходу є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам: 1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; 2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення;

	3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; 4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; 5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується. 2. Підставою застосування запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені частиною першою цієї статті. Слідчий, прокурор не мають права ініціювати застосування запобіжного заходу без наявності для цього підстав, передбачених цим Кодексом. Стаття 208. Затримання уповноваженою службовою особою 1. Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках: 1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; 2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин; 3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України; 4) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину, передбаченого статтями 255, 255-1, 255-2 Кримінального кодексу України. Особливості затримання окремої категорії осіб визначаються главою 37 цього Кодексу. 2. Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене основне

	покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, виключно у випадку, якщо підозрюваний не виконав обов'язки, покладені на нього при обранні запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує. 3. Уповноважена службова особа, слідчий, прокурор може здійснити обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених частиною сьомою статті 223 і статтею 236 цього Кодексу. 4. Уповноважена службова особа, що здійснила затримання особи, повинна негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, а також роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього, негайно повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування відповідно до положень статті 213 цього Кодексу, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені цим Кодексом. Особі, яка затримана у зв'язку з її розшуком компетентним органом іноземної держави для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку, роз'яснюється її право надати згоду на видачу (екстрадицію) для застосування процедури видачі (екстрадиції) у спрощеному порядку, а також право на відмову від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності у разі надання згоди на її видачу (екстрадицію). Уповноважена службова особа, що здійснила затримання особи, яка розшукується Міжнародним кримінальним судом або стосовно якої надійшло прохання Міжнародного кримінального суду про тимчасовий арешт або про арешт і передачу, також роз'яснює особі її право надати згоду на передачу до Міжнародного кримінального суду у спрощеному порядку. 5. Про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, обов'язково складається протокол, в якому, крім відомостей, передбачених статтею 104 цього Кодексу, зазначаються: місце, дата і точний час (година і хвилини) затримання відповідно до положень статті 209 цього

	Кодексу; підстави затримання; результати особистого обшуку; клопотання, заяви чи скарги затриманого, якщо такі надходили; повний перелік процесуальних прав та обов'язків затриманого. У разі якщо на момент затримання прізвище, ім'я, по батькові затриманої особи не відомі, у протоколі зазначається докладний опис такої особи та долучається її фотознімок. Протокол про затримання підписується особою, яка його склала, і затриманим. Копія протоколу негайно під розпис вручається затриманому та надсилається прокурору. Стаття 209. Момент затримання 1. Особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою. Стаття 210. Доставка до органу досудового розслідування 1. Уповноважена службова особа зобов'язана доставити затриману особу до найближчого підрозділу органу досудового розслідування, в якому негайно реєструються дата, точний час (година і хвилини) доставлення затриманого та інші відомості, передбачені законодавством. 2. Про кожне затримання уповноважена службова особа одразу повідомляє за допомогою технічних засобів відповідальних осіб в підрозділі органу досудового розслідування. 3. У разі наявності підстав для обґрунтованої підозри, що доставлення затриманої особи тривало довше, ніж це необхідно, слідчий зобов'язаний провести перевірку для вирішення питання про відповідальність винуватих у цьому осіб. Стаття 211. Строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду 1. Строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати сімдесяти двох годин з моменту затримання, який визначається згідно з вимогами статті 209 цього Кодексу. 2. Затримана без ухвали слідчого судді, суду особа не пізніше шістдесяти годин з моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу.

	Глава 38. Кримінальне провадження щодо неповнолітніх § 1. Загальні правила кримінального провадження щодо неповнолітніх Стаття 492. Застосування до неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу 1. За наявності підстав, передбачених цим Кодексом, до неповнолітнього з урахуванням його вікових та психологічних особливостей, роду занять може бути застосовано один із запобіжних заходів, передбачених цим Кодексом. 2. Затримання та тримання під вартою можуть застосовуватися до неповнолітнього лише у разі, якщо він підозрюється або обвинувачується у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, за умови, що застосування іншого запобіжного заходу не забезпечить запобігання ризикам, зазначеним у статті 177 цього Кодексу. 3. Про затримання і взяття під варту неповнолітнього негайно сповіщаються його батьки чи особи, які їх замінюють. Стаття 493. Передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд 1. До неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених, крім запобіжних заходів, передбачених статтею 176 цього Кодексу, може застосовуватися передання їх під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – передання їх під нагляд адміністрації цієї установи. 2. Передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи полягає у взятті на себе будь-ким із зазначених осіб або представником адміністрації дитячої установи письмового зобов'язання забезпечити прибуття неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого до слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду, а також його належну поведінку. 3. Передання під нагляд батьків та інших осіб можливе лише за їхньої на це згоди та згоди неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого. Особа, яка взяла зобов'язання про нагляд, має право відмовитися від подальшого виконання цього зобов'язання, заздалегідь про це повідомивши.

	4. До передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд суд зобов'язаний зібрати відомості про особу батьків, опікунів або піклувальників, їхні стосунки з неповнолітнім і впевнитися у тому, що вони можуть належно здійснювати нагляд за неповнолітнім. 5. При відібранні зобов'язання про взяття під нагляд батьки, опікуни, піклувальники, адміністрація дитячої установи попереджаються про характер підозри чи обвинувачення неповнолітнього і про їхню відповідальність у разі порушення взятого на себе зобов'язання. При порушенні цього зобов'язання на батьків, опікунів і піклувальників накладається грошове стягнення від двох до п'яти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. 6. Питання передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи розглядається за клопотанням прокурора за правилами обрання запобіжного заходу або за клопотанням сторони захисту під час розгляду питання про обрання запобіжного заходу.
	Закон України «Про Національну поліцію» Стаття 7. Дотримання прав і свобод людини 1. Під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяє їх реалізації. 2. Обмеження прав і свобод людини допускається виключно на підставах та в порядку, визначених Конституцією і законами України, за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції. 3. Здійснення заходів, що обмежують права та свободи людини, має бути негайно припинене, якщо мета застосування таких заходів досягнута або немає необхідності подальшого їх застосування. 4. Поліцейським за будь-яких обставин заборонено сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання. У разі виявлення таких дій кожен поліцейський зобов'язаний негайно вжити всіх можливих заходів щодо їх припинення та обов'язково доповісти безпосередньому

	керівництву про факти катування та наміри їх застосування. У разі приховування фактів катування або інших видів неналежного поводження поліцейськими керівник органу протягом доби з моменту отримання відомостей про такі факти зобов'язаний ініціювати проведення службового розслідування та притягнення винних до відповідальності. У разі виявлення таких дій поліцейський зобов'язаний повідомити про це орган досудового розслідування, уповноважений на розслідування відповідних кримінальних правопорушень, вчинених поліцейськими. 5. У діяльності поліції забороняються будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками. Стаття 37. Обмеження пересування особи чи транспортного засобу або фактичного володіння річчю 1. Поліція уповноважена затримувати особу на підставах, у порядку та на строки, визначені Конституцією України, Кримінальним процесуальним кодексом України та Кодексом України про адміністративні правопорушення, а також іншими законами України. 2. Відлік часу утримання затриманої фізичної особи в спеціально відведених для цього приміщеннях рахується з моменту її фактичного затримання. 3. У випадках, визначених частиною другою цієї статті, поліцейські повинні негайно викликати медичних працівників до місця фактичного знаходження таких осіб, а також, за можливості, поінформувати членів сім'ї. 4. Поліцейський може тимчасово обмежити фактичне володіння річчю або пересування транспортного засобу для запобігання небезпеці, якщо є достатні підстави вважати, що річ або транспортний засіб можуть бути використані особою з метою посягання на своє життя і здоров'я або на життя чи здоров'я іншої людини, або пошкодження чужої речі. На вимогу особи поліцейський зобов'язаний повідомити про причини застосування ним відповідних заходів. Обмеження фактичного володіння річчю здійснюється на підставах та в порядку, визначених Кримінальним процесуальним кодексом України та Кодексом України про адміністративні правопорушення. 5. Обмеження фактичного володіння річчю здійснюється шляхом вилучення речі в її фактичного володільця, обмеження її перенесення або перевезення.

	Поліцейський зобов'язаний у письмовій формі повідомити свого керівника про тимчасове обмеження фактичного володіння річчю особи, а також зобов'язаний скласти протокол про здійснення тимчасового обмеження фактичного володіння річчю та вручити протокол цій особі. 6. Тимчасове обмеження пересування особи та перенесення або перевезення речі негайно припиняється, якщо немає необхідності здійснювати такий захід.
Окремі рекомендації	– Дотримання встановлених строків: забезпечити, щоб тримання під вартою не перевищувало строків, визначених КПК, без належного продовження. – Альтернативні запобіжні заходи: розглядати можливість застосування м'якших запобіжних заходів, таких як особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт, відповідно до статей 176–194 КПК. – Оперативне розслідування: забезпечити швидке та ефективне проведення досудового розслідування, щоб мінімізувати час тримання особи під вартою.

**IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАНДАРТІВ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ
В ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПОЛОЖЕНЬ СТАТТІ 8
(ПРАВО НА ПОВАГУ
ДО ПРИВАТНОГО І СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ)
ТА ВІДПОВІДНА ПРАКТИКА
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ**

Стаття 8 ЄКПЛ «Право на повагу до приватного і сімейного життя»	1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. 2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.
ПРОВІДНІ ТА ПІЛОТНІ РІШЕННЯ ЄСПЛ ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 ЄКПЛ У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Кіган проти Сполученого Королівства» (<i>Case of «Keegan v. the United Kingdom»</i>), рішення від 18 жовтня 2006 р., заява № 28867/03
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 8 Конвенції (кримінальний процесуальний аспект: обшук)
URL	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76453
QR-code	
Обставини справи	Заявниками була сім'я Кіган. 21 жовтня 1999 року приблизно о 7 год ранку у будинок заявників проникли працівники поліції та провели обшук приміщень.

	Припускалось, що у будинку мешкає особа, котру розшукували у зв'язку з вчиненням розбою. Аби увійти до квартири, поліцейські пробили металевим тараном дірку у дверях. Виявивши, що у будинку мешкає сім'я Кіган, а не особа, яку розшукували, працівник, відповідальний за проведення операції, вибачився перед мешканцями і негайно віддав розпорядження відремонтувати пошкоджені двері. Заявники звернулися з позовом проти місцевого відділу поліції, оскаржуючи грубе й недбале проведення обшуку. Вони стверджували, що зазнали глибокої травми і напруження. Медичні висновки засвідчували, що в усіх заявників виявлено ознаки посттравматичного стресового розладу. У задоволенні позову заявникам було відмовлено. Суд, котрий розглядав справу, відзначив, що поліцейські діяли з наміром розкрити серйозний тяжкий злочин й у їх поведінці була відсутня груба недбалість у виконанні повноважень. А ця ознака є необхідною складовою такого правопорушення, як виконання рішення про обшук, що вчинене з грубою недбалістю. Суд висловив співчуття до страждань, яких заявникам довелося зазнати, однак зрештою вказав, що внаслідок зважування двох конкуруючих інтересів (ціль притягнення до відповідальності осіб, звинувачених у тяжких злочинах, з одного боку, та інтерес заявників у збереженні недоторканності оселі, з іншого боку) він дійшов висновку, що пріоритет має бути наданий першому інтересу. Апеляційний суд також відхилив скаргу заявників. Суддя, даючи свій висновок у справі, вказав, що у діях працівників поліції були відсутні усі необхідні ознаки грубої недбалості, хоча й відзначив, що якби попередні слідчі дії були виконані належно, то працівникам поліції не довелося би вдаватися до обшуку. Однак простої недбалості чи некомпетентності не було достатньо для визнання їхньої вини у такому проступку, як проведення обшуку, вчинене з грубою недбалістю. Зважаючи на вищевикладене, заявники, звернувшись до ЄСПЛ, посилаючись на статтю 8 Конвенції, зі скаргою на силове проникнення працівників поліції в їхній дім.
Витяги з рішення ЄСПЛ	ЄСПЛ погодився з висновками національних судів про те, що в діях працівників поліції не було ознак грубої недбалості. Суд зауважив, що у компетентних органів могли бути певні причини для ухвалення рішення про обшук.

	Однак ці причини ґрунтувалися на хибному припущенні, якого можна було б уникнути, якби попередні слідчі дії були виконані належним чином. На думку Суду, відсутність у діях працівників поліції такої ознаки, як груба недбалість, не була вирішальною обставиною для вирішення цієї справи. Адже Конвенція за своєю суттю спрямована на захист людини від будь-якого зловживання владою, незалежно від того, чому і як зловживання було допущено. Суд дійшов висновку, що проникнення у житло заявників не можна вважати пропорційним заходом для досягнення цілі розкриття злочину. Адже, крім того, що проникнення викликало у заявників глибоке відчуття страху і тривоги, воно ґрунтувалося на неналежній перевірці працівниками поліції інформації про те, що за відповідною адресою проживає підозрювана особа. Суд зауважив, що зазначений висновок не означає, буцімто будь-який обшук, який виявиться безрезультатним, має розглядатися як непропорційний для цілі розкриття злочину. Непропорційним слід вважати той обшук, який здійснюється без попереднього вжиття необхідних і доступних заходів щодо перевірки інформації. Тому Суд постановив, що у цій справі не було досягнуто належного балансу інтересів, а отже, мало місце порушення ст. 8 Конвенції.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Бук проти Німеччини» (<i>Case of «Buck v. Germany»</i>), рішення у справі від 28 липня 2005 р., заява № 41604/98
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 8 Конвенції (кримінальний процесуальний аспект: обшук)
URL	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68920
QR-code	
Обставини справи	Сина заявника, менеджера компанії «Тринкомат», було обвинувачено у вчиненні 21 травня 1996 р. порушення Правил дорожнього руху та оштрафовано

	за перевищення швидкості під час керування автомобілем, що належав компанії, власником якої був заявник. Під час розгляду справи в суді син заявника не визнав своєї вини, оскільки інші особи з компанії також могли керувати автомобілем в той день. Заявник був викликаний до суду як свідок, але він відмовився свідчити про свого сина. Також заявник відмовився свідчити про своїх співробітників. Поліція клопотала перед судом про витребування відповідних даних та проведення обшуку у житлових та службових приміщеннях заявника. Судом було ухвалено рішення про проведення обшуку. Обшук офісу та житлового приміщення в Деттінгені, містечку з населенням близько 10 000 мешканців, було здійснено того самого дня близько 14 год чотирма поліцейськими з місцевого відділку поліції. Під час обшуку були вилучені різні документи, в тому числі особисті справи працівників, які були повернуті заявнику наступного дня. Заявник із допомогою адвоката оскаржив рішення про обшук і вилучення речей, але його скарга була відхилена судом. Внаслідок таких подій Юрген Бук (заявник) звернувся до ЄСПЛ щодо неправомірного обшуку його офісу і житлового приміщення, що становило порушення статті 8 Конвенції.
Витяги з рішення ЄСПЛ	ЄСПЛ, враховуючи відповідні критерії своєї практики, зауважив, що правопорушення, у зв'язку з яким було надано дозвіл на виконання відповідних слідчих дій, полягало у звичайному порушенні правил дорожнього руху. Крім того, йшлося лише про притягнення до адміністративної відповідальності особи, котру раніше не притягали до відповідальності за порушення правил дорожнього руху. ЄСПЛ також зазначив, що хоча відповідне правопорушення було вчинене під час керування автомобілем компанії, що була власністю заявника, провадження, у ході якого були проведені обшук та виїмка, було порушене не щодо самого заявника, а стосовно його сина, тобто третьої особи. Насамкінець ЄСПЛ зауважив, що публічність обшуку житла та офісних приміщень заявника у місті з чисельністю населення приблизно 10 тис. мешканців могла негативно вплинути на репутацію заявника та його компанії. Важливо, що сам заявник не був підозрюваним у вчиненні будь-якого правопорушення чи злочину. Аналізуючи обставини справи, зокрема той факт, що дозвіл на відповідні обшук та виїмку надано у зв'язку

	з незначним правопорушенням, яке вчинила третя особа, але він поширювався на приватне житло заявника, ЄСПЛ констатував, що втручання не було відповідним меті, яку воно переслідувало. Висновок Суду – порушення статті 8 Конвенції.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Візер та Бікос Бетейлігунген ГмбХ проти Австрії» (<i>Case of «Wieser and Bicos Beteiligungen GmbH v. Austria»</i>), рішення у справі від 16 січня 2008 р., заява № 74336/01
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 8 Конвенції: недотримання процесуальних гарантій при проведенні обшуку та вилучення електронних даних у комп'ютерній системі адвоката.
URL	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117700
QR-code	
Обставини справи	Перший заявник (Готтфрід Візер) був адвокатом, що практикував в Зальцбурзі. Одночасно він був власником та генеральним директором другого заявника – холдингової компанії, яка, серед іншого, була єдиним власником товариства з обмеженою відповідальністю «Новамед». 30 серпня 2000 року Регіональний суд Зальцбурга, на підставі прохання про правову допомогу від служби державного обвинувачення Неаполя, видав ордер на обшук місцезнаходження компанії-заявника та «Новамед». Місцезнаходженням обох компаній був адвокатський офіс першого заявника. Суд зазначив, що під час незавершеного кримінального провадження щодо незаконної торгівлі лікарськими засобами проти кількох осіб та компаній в Італії були виявлені рахунки, адресовані «Новамед». Тому суд видав ордер на вилучення всіх службових документів, що вказували на контакти з підозрюваними особами та компаніями. 10 жовтня 2000 року за місцезнаходженням компанії-заявника було проведено обшук 8–10 службовцями Департаменту економічних злочинів поліції Зальцбурга та експертами із збереження даних Федерального міністерства внутрішніх справ. Одна група службовців

	проводила обшук адвокатського офісу, шукаючи документи, що стосувалися «Новамед» чи «Бікос», у присутності першого заявника та представника об'єднання адвокатів Зальцбурга. Перед вилученням усі документи пред'являлися першому заявнику та представнику об'єднання адвокатів Зальцбурга. Якщо перший заявник заперечував проти ознайомлення на місці з документом, що вилучався, то він запечатувався та передавався до Регіонального суду Зальцбурга. Перелік усіх вилучених або запечатаних документів був занесений в протокол обшуку, який був підписаний заявником та службовцями, котрі проводили обшук. Одночасно інша група службовців вивчала комп'ютерні системи першого заявника та скопіювала декілька файлів на диски. Представник об'єднання адвокатів був поінформований про обшук комп'ютерних систем та був також тимчасово присутній під час нього. Деякі офіцери поліції проводили вивчення та наступне копіювання електронних даних без спостереження за ними. Завершивши обшук комп'ютерних систем, службовці пішли, не склавши протокол про обшук. Поліцейські не поінформували першого заявника та представника об'єднання адвокатів про результати обшуку. Пізніше того ж дня офіцери поліції, які брали участь в обшуку електронних даних заявників, склали протокол про збереження даних. Усі ці дані були скопійовані на диски. 13 жовтня 2000 року слідчий суддя розкрив запечатані документи в присутності першого заявника. Деякі документи були скопійовані та долучені до справи, інші – повернені першому заявникові на тій підставі, що їх використання порушувало б обов'язок професійної таємниці першого заявника. Диски, що містили збережені дані, були передані до Департаменту економічних злочинів, який роздрукував усі файли. Диски та роздруковані документи були передані слідчому судді. Заявники оскаржили обшук та вилучення електронних даних.
Витяги з рішення ЄСПЛ	ЄСПЛ зауважив, що обшук приміщення заявників проводили багато офіцерів. Одна група здійснювала вилучення документів, інша – проводила пошук у комп'ютерній системі та вилучала дані шляхом копіювання значної кількості файлів на диски. Суд звернув увагу на дотримання гарантій у процесі вилучення документів. Так, коли представник об'єднання адвокатів

	заперечував проти вилучення конкретного документа, цей документ запечатувався. Пізніше слідчий суддя, у присутності заявника, оцінив вилучені файли, на які поширювалася професійна таємниця, та на цій підставі повернув багато з них заявникові. Окремо ЄСПЛ звернув увагу на те, що ті самі гарантії не були додержані в частині вилучення електронних даних. По-перше, член об'єднання адвокатів хоча й був тимчасово присутній під час пошуку в комп'ютерних системах, проте в основному був зайнятий контролем за вилученням документів, а тому не міг належним чином виконати свою наглядову функцію щодо електронних даних. По-друге, протокол, де було викладено застосовані критерії пошуку та те, які файли було скопійовано й вилучено, був складений не наприкінці обшуку, а пізніше того ж дня. Більше того, офіцери не поінформували першого заявника та/або представника об'єднання адвокатів про результати обшуку. ЄСПЛ зауважив, що недодержання офіцерами поліції деяких процесуальних гарантій, передбачених для запобігання будь-яким зловживанням, свавілля та захисту адвокатської таємниці, зробило обшук та вилучення електронних даних першого заявника непропорційними до правомірної мети, що переслідувалася. ЄСПЛ наголосив, що гарантування адвокатської таємниці слугує також захисту клієнта. З огляду на те, що перший заявник представляв компанії, акціями яких володів другий заявник, і що вилучені дані містили інформацію, що підлягала професійній таємниці, Суд не бачить причин дійти іншого висновку стосовно другого заявника. Відповідно, мало місце порушення статті 8 Конвенції стосовно обох заявників.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Гуцанові проти Болгарії» (Case of «Gutsanovi v. Bulgaria») , рішення у справі від 15 січня 2014 р., заява № 34529/10
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 8 Конвенції (кримінальний процесуальний аспект: обшук)
URL	https://policehumanrightsresources.org/gutsanovi-v-bulgaria-application-no-34529-10-extracts

QR-code	
Обставини справи	Заявники – пан Гуцанов, відомий на місцевому рівні політик, його дружина і двоє малолітніх дочок. Влада підозрювала заявника у корупційних діяннях. Було ухвалено рішення про його арешт і обшук помешкання. Близько 6.30 ранку загін поліцейських потрапив до будинку родини заявника. Оскільки заявник не відповів на наказ відчинити, поліцейські виламали входні двері будинку і потрапили до нього. Його дружина і двоє малолітніх дітей на момент вторгнення поліції спали, їх розбудили. Заявника відвели до іншої кімнати. Будинок обшукали і наприкінці операції вилучили певну кількість документів.
Витяги з рішення ЄСПЛ	Вранішня година поліцейського втручання і участь у ній спецпризначенців у балаклавах, неврахування багатьох важливих обставин, таких як характер кримінальних правопорушень, відсутність злочинного минулого у заявника, очевидна присутність у родинному помешканні дочок і дружини підозрюваного, свідчили про надмірний характер поліцейської операції та перевищення порогу тяжкості, необхідного для застосування статті 8 Конвенції. Обшук був проведений без попереднього судового дозволу. Складений після завершення обшуку протокол був наданий судді, який його формально схвалив, не навівши мотивів такого схвалення, що не є достатнім для підтвердження того, що суддя ефективно контролював законність і необхідність такого заходу, як обшук. Ефективний контроль був необхідним у тому аспекті, що попередньо не уточнювалось, які саме документи і предмети, необхідні для слідства, слідчі мали виявити і вилучити. Загальний характер цього обшуку був підтверджений значною кількістю і різноманітністю вилучених речей, відсутністю будь-якого видимого зв'язку між деякими з цих предметів і злочинами, щодо яких провадилося слідство. За відсутності попереднього дозволу судді і відповідного контролю за оскаржуваним заходом процедура не була такою, щоб уникнути ризику зловживання з боку органів слідства. Заявники були позбавлені необхідного захисту від протиправності, а втручання у їхнє право на повагу до помешкання не було таким що, «передбачено законом».

Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Вінкс та Рібicka проти Латвії» (<i>Case of «Vinks and Ribicka v. Latvia»</i>), рішення у справі від 30 січня 2020 р., заява № 28926/10
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 8 Конвенції (кримінальний процесуальний аспект: обшук)
URL	https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-200436
QR-code	
Обставини справи	Справа була розпочата за заявою (№ 28926/10) проти Латвійської Республіки, поданої до Суду відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини та основних свобод («Конвенція»), двома громадянами Латвії, п. Володимиром Вінксом та п. Геленою Рібickою, 7 травня 2010 року. Заявники стверджували, зокрема, що обшук їхнього будинку 16 червня 2009 був незаконним та необґрунтованим, та скаржилися на відсутність процедурних гарантій. Вони також стверджували, що не існує ефективних засобів правового захисту, передбачених щодо цього національним законодавством. Вони посилалися, зокрема, на статтю 8 Конвенції.
Витяги з рішення ЄСПЛ	ЄСПЛ визнав, що розсуд співробітників, які проводили обшук, був достатньо обмежений умовами самого ордеру на обшук. Низка інших предметів, які конкретно не зазначені в дозволі на обшук (включаючи комп'ютери, жорсткі диски, USB-флешки та мобільні телефони), дійсно були вилучені. Але, беручи до уваги той факт, що ці електронні пристрої можуть розглядатися як потенційно пов'язані з розслідуваними економічними злочинами, ЄСПЛ визнав, що їх вилучення було необхідним.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Ілієва проти Болгарії» (<i>Case of «Ilieva v. Bulgaria»</i>), рішення у справі від 12 грудня 2019 р., заява № 22536/11

Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 8 Конвенції (кримінальний процесуальний аспект: обшук)
URL	https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-198886
QR-code	
Обставини справи	Заявниця скаржилася на проведення обшуку та вилучення речей в її будинку та приміщенні керованої нею компанії без попереднього судового дозволу. Заявниця вважала, що відсутність будь-якої терміновості, яка виправдовувала б обшук та вилучення без попереднього судового дозволу, зробила заходи проти неї незаконними. На її думку, ретроспективний судовий огляд протоколів обшуку виявився неефективним. Більше того, у неї не було ефективних засобів для оскарження таких заходів.
Витяги з рішення ЄСПЛ	Обшук та виїмка в будинку та на місці роботи заявниці здійснювались без попереднього судового дозволу. Примітно, що розслідування стосовно заявниці та її партнера стосувалося ймовірного ухилення від сплати податків, що ставить під сумнів терміновість відповідних заходів. ЄСПЛ послуговувався своїми попередніми аналогічними рішеннями у справах проти Болгарії, де заходи з обшуку та виїмки здійснювались без попереднього судового дозволу. ЄСПЛ зазначив, що відсутність попереднього судового дозволу може бути врівноважена наявністю ефективного ретроспективного судового перегляду. Такий перегляд був ще більш необхідним, враховуючи, що владі не вдалося довести, що обставини справді були надзвичайними, виправдовуючи негайний обшук та виїмку без судового дозволу. Жодного ефективного ретроспективного судового перегляду не було здійснено, оскільки суддя, який розглядав протоколи про проведення обшуку та виїмки, просто підписав їх, не наводячи особливих причин для його схвалення. ЄСПЛ зауважив, що в ряді подібних справ проти Болгарії він уже встановив, що заявникам, які скаржилися на незаконний обшук та виїмку, фактично не були доступні жодні компенсаційні засоби захисту. ЄСПЛ дійшов висновку, що втручання у права заявника на житло та приватне життя не було «згідно із законом».

Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Петрак і Бичавська-Сінярська і інші проти Польщі» (<i>Case of «Pietrzak and Bychawska-Siniarska and Others v. Poland»</i>), рішення у справі від 28 травня 2024 р., заяви № 72038/17 та № 25237/18.
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 8 (матеріальний аспект) або (процесуальний аспект)
URL	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-14333
QR-code	
Обставини справи	Справа стосувалася скарги п'яти громадян Польщі щодо польського законодавства, яке дозволяло режим негласного спостереження, що охоплював як оперативний контроль, так і збереження даних телекомунікацій, поштових та цифрових даних («комунікаційні дані») для можливого використання в майбутньому відповідними національними органами. Перший заявник є адвокатом і головою колегії адвокатів у Варшаві. Інші заявники є працівниками або експертами неурядових організацій, розташованих у Варшаві. У 2017 році заявники подали скарги Прем'єр-міністру та керівникам різних поліцейських та розвідувальних служб щодо відповідних положень національного законодавства, які регулюють негласне спостереження. Зокрема, вони критикували той факт, що, на їхню думку, оскаржуване законодавство дозволяло співробітникам цих служб контролювати їхні телекомунікації та збирати дані про них без їхнього відома. З огляду на свою професійну та громадську діяльність, вони вважали дуже ймовірним, що за ними здійснювалося спостереження. Крім того, співробітники відповідних служб не були зобов'язані інформувати їх про будь-яке стеження, навіть після його завершення, що, на думку заявників, було несумісним зі статтею 51 Конституції та перешкоджало можливості оскаржити законність такого спостереження до суду. Вони також стверджували, що неінформування осіб про вжиття щодо них заходів негласного спостереження у поєднанні з відсутністю

	ефективного контролю та недоліками відповідного національного законодавства було несумісним з принципом верховенства права в демократичній державі і порушило їхні законні інтереси. Заявники отримали відповіді від певних органів влади, в тому числі від певних департаментів Канцелярії Прем'єр-міністра, які повідомили їм, що керівники поліції та різних спецслужб надали вичерпні відповіді на їхні запитання щодо можливого стеження. Вони уточнили, що при виконанні своїх завдань державні спецслужби вдаються до заходів негласного спостереження, передбачених відповідним законодавством, і що методи та засоби, які використовуються з цією метою, є конфіденційними і охороняються законодавством, що регулює діяльність відповідних служб, і Законом про захист конфіденційних даних. Заявники у цій справі з посиланням на статті 8 і 13 Конвенції скаржилися, що запроваджені польським законодавством режими негласного спостереження порушували їхнє право на повагу до приватного життя і що вони не мали ефективного засобу юридичного захисту, який би дозволив їм встановити, чи піддавалися вони негласному спостереженню, і, в разі необхідності, перевірити законність такого спостереження в судовому порядку.
Витяги з рішення ЄСПЛ	Щодо статусу жертви у заявників за статтею 8 Конвенції та наявності втручання ЄСПЛ зазначив, що національним законодавством було запроваджено два окремі правові режими негласного спостереження: перший стосувався оперативного контролю, а другий – збереження та використання комунікаційних даних. На думку ЄСПЛ, оскаржуване законодавство встановило режим спостереження, за якого дані практично будь-якого користувача телекомунікацій або Інтернету могли бути перехоплені без інформування про таке спостереження. Що стосується Закону про боротьбу з тероризмом, ЄСПЛ зазначив, що хоча він підлягав застосуванню лише до іноземних громадян, підозрюваних у терористичній діяльності, комунікації будь-якої особи, яка контактувала з останніми, могли опосередковано контролюватися, незалежно від того, чи була вона особисто піддана спостереженню. Крім того, польське законодавство не передбачало ефективних засобів правового захисту для осіб, які вважали, що вони були піддані негласному спостереженню. Отже, ЄСПЛ вважав, що заявники не були зобов'язані доводити, що перебували

	під загрозою негласного спостереження в контексті їх особистих обставин. Враховуючи таємний характер та широку сферу застосування передбачених законодавством заходів, яке оскаржували заявники, а також відсутність ефективного контролю, за допомогою якого особи, які вважали, що відносно них було застосовано такі заходи, могли б їх оскаржити, ЄСПЛ визнав за доцільне розглянути відповідне законодавство <i>in abstracto</i>. Відповідно, ЄСПЛ вважав, що заявники могли стверджувати, що вони є жертвами порушення Конвенції, хоча й не могли стверджувати на підтримку своїх скарг, що до них було застосовано конкретний захід негласного спостереження. Враховуючи зазначене, ЄСПЛ постановив, що існування оскаржуваного законодавства саме по собі становило втручання в права заявників за статтею 8 Конвенції. ЄСПЛ зазначив, що в Польщі заходи оперативного контролю регулюються низкою законів, серед яких Закон про Національну поліцію та законодавство, що регулює діяльність інших державних спеціальних служб. ЄСПЛ, однак, вважав, що режим оперативного контролю в тому вигляді, в якому він існував в Польщі на момент розгляду справи заявників, не забезпечував адекватних та ефективних гарантій від свавілля та зловживань, які притаманні будь-якому режиму негласного спостереження. ЄСПЛ вважав, що існуюча процедура отримання дозволу повинна була бути доповнена іншими механізмами процесуального перегляду постфактум. ЄСПЛ вважав, що втручання у право заявників на повагу до їхнього приватного життя, що впливає з вимоги до провайдерів телекомунікаційних послуг зберігати їхні комунікаційні дані, було дуже серйозним і могло, за наявності достатніх підстав, породити у свідомості відповідних осіб відчуття вразливості та надмірного контролю з боку третіх осіб.
ОКРЕМІ РІШЕННЯ ЄСПЛ ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 ЄКПЛ У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Головань проти України» (<i>Case of «Golovan v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 5 жовтня 2012 р., заява № 41604/98

Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 8 Конвенції (кримінальний процесуальний аспект: обшук)
URL	https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-112021
QR-code	
Обставини справи	Заявники є подружжям. Перший заявник – адвокат, який практикує в Україні. Заявники спільно володіли квартирою, яку на той момент використовував перший заявник як офіс. Акт на право власності було видано на ім'я другого заявника. У лютому та квітні 2005 року перший заявник уклав із фірмою К. угоду про надання юридичних послуг. Відповідно до цієї угоди, фірма К. передала першому заявникові певні документи стосовно її комерційної діяльності. 4 квітня 2005 року слідчий податкової інспекції м. Слов'янська порушив кримінальну справу проти посадових осіб компанії К. з обвинувачення в ухилянні від сплати податків та підробці документів. 19 квітня 2005 року слідчий видав ордер на обшук в офісі першого заявника з метою виявлення документів компанії К. Ордер було затверджено прокурором; у мотивувальній частині ордера на обшук слідчий зазначив, що, як було встановлено під час попереднього слідства, низка бухгалтерських, податкових та інших документів зберігається в адвокатській конторі першого заявника. Ордер санкціонував пошук та вилучення матеріалів, пов'язаних з виконанням заявником доручення клієнта – компанії К.: договірні документи, документи бухгалтерського обліку, первинні та зведені документи бухгалтерського, податкового обліку тощо. 5 травня 2005 року слідчий податкової міліції, а також двоє понять, які не мали юридичної освіти, прибули до офісу першого заявника для обшуку. Перший заявник заперечував проти обшуку. Він заявив, що квартира є приватною власністю, тож, відповідно, будь-який обшук в ній може здійснюватися лише на підставі рішення суду, а також і те, що документи, яких вимагає слідчий, було передано йому як адвокату компанії К., а тому, згідно з законодавством, не можуть бути вилучені без його згоди. Слідчий проігнорував заперечення першого заявника

	та почав обшук. Вилучені документи компанії К. були приєднані до кримінальної справи, порушеної проти посадових осіб компанії К., адвокатом якої був заявник. Заявники безуспішно оскаржили проведені обшуки. Звернувшись до ЄСПЛ, заявники твердили, що обшуки в їхніх приміщеннях органами влади 5 травня 2005 року були несумісними з принципами статті 8 Конвенції, а вилучення документів підпадають під привілей адвокат-клієнт.
Витяги з рішення ЄСПЛ	(i) Чи відбулося втручання Факт здійснення обшуку в офісі адвоката спонукає Суд розглянути це питання під кутом зору втручання в «приватне життя», «домівку» та «кореспонденцію» (див. «<i>Niemietz v. Germany</i>», 16 December 1992, §§ 29–33, Series A no. 251 B; «<i>Sallinen and Others v. Finland</i>», № 50882/99, §§ 70–72, 27 September 2005; та «<i>Wieser and Bicos Beteiligungen GmbH v. Austria</i>», № 74336/01, §§ 43–45, ECHR 2007 IV). У розглядуваному випадку співробітники правоохоронних органів увійшли до офісу першого заявника, здійснили там обшук і вилучили низку договірних, фінансових та податкових документів, які було передано першому заявникові його клієнтом. Такі заходи завдали шкоди професійному життю першого заявника: вони мали наслідки для його репутації як адвоката та вплинули на широке коло особистих зв'язків, набутих ним протягом його професійної діяльності, що було порушенням права на повагу до приватного життя першого заявника у розумінні Конвенції «<i>Özpinar v. Turkey</i>», № 20999/04, §§ 45 та 46, 19 жовтня 2010, з подальшими посиланнями). Окрім того, оскаржувані заходи відбулися в офісі першого заявника, який підпадав під поняття «домівка» (див., наприклад, «<i>Heino v. Finland</i>», № 56720/09, § 33, 15 лютого 2011). Таким чином, Суд вважає, що ці дії з боку державних органів являли собою втручання в право першого заявника на повагу його «приватного життя» та «домівки» в сенсі статті 8 Конвенції. ii) Чи було втручання виправданим ЄСПЛ звернув увагу на проведення обшуку без рішення суду та відсутність гарантій, спрямованих на захист недоторканності юридичної професії, дотримання принципу пропорційності та необхідності в демократичному суспільстві. За таких обставин Суд вважає, що застосовне національне законодавство не відповідає вимозі передбачуваності, закріпленій у Конвенції

	(див. «<i>Narinen v. Finland</i>», № 45027/98, §§ 35 and 36, 1 червня 2004). Вимогу передбачуваності було також підважено недостатніми гарантіями в національному законодавстві стосовно того, що обшук має ґрунтуватися на справедливих підозрах і здійснюватися з достатньою точністю та ретельністю. Сумісність ордеру на обшук із цими вимогами завжди була предметом занепокоєності для Суду (див. «<i>Niemietz</i>», § 37; «<i>Van Rossem v. Belgium</i>», № 41872/98, § 45, 9 December 2004; «<i>Smirnov v. Russia</i>», № 71362/01, § 47, 7 June 2007; «<i>Iliya Stefanov v. Bulgaria</i>», № 65755/01, §§ 40 і 41, 22 May 2008; та «<i>Mancevski v. Moldova</i>», № 33066/04, §§ 47 and 48, 7 October 2008). Як наслідок, в ордері на обшук у цій справі не було вказано та обґрунтовано підстави, які спонукали слідчого до висновку, що докази може бути знайдено в офісі першого заявника. Суд повторює, що переслідування представників юридичної професії є ударом у серце системи Конвенції. Зазихання на професійну таємницю може мати наслідки для належного здійснення правосуддя. Тому обшуки в приміщеннях адвокатів мають особливо суворо контролюватися. Відповідні гарантії, такі як наявність та ефективна участь незалежних спостерігачів, завжди мають бути доступні під час обшуку в офісі адвоката задля впевненості в тому, що матеріали, які підпадають під законний професійний привілей, не буде вилучено (див. «<i>André and Other</i>», згад. раніше, §§ 43 and 44, 24 July 2008; та «<i>Aleksanyan v. Russia</i>», № 46468/06, § 214, 22 December 2008). Суд ухвалив, що такі спостерігачі повинні мати необхідну юридичну кваліфікацію для того, щоб ефективно брати участь у процедурі. Окрім того, на спостерігачів також має поширюватися вимога дотримання привілею адвокат-клієнт, аби гарантувати захист привілейованих матеріалів та прав третіх осіб. Нарешті, спостерігачі мають бути наділені за необхідності повноваженнями, аби мати можливість попередити в процесі обшуку будь-яке можливе втручання у професійну таємницю адвоката. На думку Суду, національне законодавство не забезпечує необхідних гарантій щодо нагляду за обшуком незалежними спостерігачами, здатними попередити довільне втручання в роботу адвоката. У світлі зазначеного Суд доходить висновку, що розглядуване втручання не було «передбачено законом»: оскаржувані заходи суперечили положенням

	національного законодавства. Навіть більше, застосоване національне законодавство не було достатньо передбачуваним і не забезпечувало потрібну міру захисту від свавілля. Отже, відбулося порушення статті 8 Конвенції.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Лисюк проти України» (<i>Case of «Lysyuk v. Ukraine»</i>), рішення від 14 січня 2022 р., заява № 72531/13
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 8 Конвенції
URL	https://minjust.gov.ua/files/general/2023/06/01/20230601225604-11.pdf
QR-code	
Обставини справи	Справа стосується скарг заявника на незаконний запис його розмов у межах проведення негласних слідчих дій і подальше використання цих записів як доказу у кримінальному провадженні щодо нього у зв'язку з одержанням хабаря. Заявник визнаний винним в одержанні хабаря за двома окремими епізодами. У цій справі ключові скарги заявника стосуються визнання його винним за другим епізодом. Так, у березні 2006 року заявник вимагав від директора підприємства «П.» О. Л. хабар в обмін на свою допомогу з врегулюванням питання стягнення заборгованості з підприємства «П.» на користь різних кредиторів, шляхом оцінки вартості та продажу майнових активів підприємства у вигідний для О. Л. спосіб. Один хабар був переданий у квітні 2006 року. Пізніше заявник вимагав ще один, і у січні 2007 року О. Л. звернувся із заявою до працівників міліції. Вочевидь, працівники міліції отримали від голови Апеляційного суду Житомирської області дозвіл на прослуховування стаціонарного телефону в кабінеті заявника та надали О. Л. помічені банкноти. 24 січня 2007 року працівники міліції записали телефонну розмову заявника з О. Л. 26 січня 2007 року заявник

	відвідав О. Л. у його будинку, звідки забрав помічені банкноти. Події у будинку О. Л. були записані на відеокамеру. Коли заявник вийшов з будинку О. Л., до нього підійшли працівники міліції, він спробував втекти і викинути помічені банкноти, але вони були виявлені на землі біля нього. Заявника затримали. 10 лютого 2007 року слідчий склав протокол огляду предметів (прослуховування) аудіозапису, зробленого 24 січня, а також аудіо- та відеозаписів, зроблених 26 січня 2007 року. 24 квітня 2007 року розслідування було закінчено, і справу було направлено на розгляд до суду. 27 листопада 2007 року суд першої інстанції визнав заявника винним; однак 19 лютого 2008 року апеляційний суд скасував цей вирок і направив справу на новий розгляд у той же суд іншим складом суду. Засідання призначалися через регулярні проміжки часу, і справа затягувалась. Під час одного із засідань заявника звільнили з-під варти. Однак 19 грудня 2011 року суд першої інстанції визнав заявника винним у зловживанні службовим становищем, одержанні хабаря і підробці документів та обрав йому покарання у виді позбавлення волі на строк чотири роки і двадцять чотири дні. Заявник скаржився на порушення його прав у зв'язку із записом його розмов 24 та 26 січня 2007 року. Він посилався на статтю 8 Конвенції.
Витяги з рішення ЄСПЛ	1. Прийнятність (а) Прийнятність скарги щодо запису телефонної розмови 24 січня 2007 року п. 39. Суд не вбачає за необхідне розглядати заперечення Уряду стосовно цієї частини скарги, оскільки вважає, що у будь-якому випадку заявник не висунув небезпідставну скаргу за статтею 8 Конвенції стосовно запису його телефонної розмови 24 січня 2007 року у зв'язку з відсутністю чіткого пояснення від заявника, чи проводилася ця розмова по стаціонарному телефону, який прослуховувався згідно з дозволом апеляційного суду, чи по іншій лінії телефонного зв'язку, на яку цей дозвіл не поширювався. З цього випливає, що ця частина заяви є явно необґрунтованою і має бути відхилена відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції. (б) Прийнятність скарги щодо запису розмови в будинку О. Л. 26 січня 2007 року п. 46. Суд зауважує, що подана заявником до Суду скарга обмежується стверджуваною незаконністю здійснення

запису з точки зору національного законодавства. Не ставилося під сумнів, що в контексті кримінального провадження щодо заявника національні суди могли розглянути цю скаргу та визнати наявність такої незаконності, якби вони її встановили (див. для порівняння рішення у справі «Балтеану проти Румунії» (*Bălteanu v. Romania*)), заява № 142/04, пункт 37, від 16 липня 2013 року, та в якості протилежного прикладу рішення у справі «Сігурдур Ейнарссон та інші проти Ісландії» (*Sigurður Einarsson and Others v. Iceland*)), заява № 39757/15, пункт 123, від 4 червня 2019 року). Таким чином, заявник вичерпав доступні йому за обставин цієї скарги національні засоби юридичного захисту. Перебіг шестимісячного строку почався з дати ухвалення остаточного рішення у його кримінальній справі, з 16 травня 2013 року.

п. 47. Отже, Суд відхиляє заперечення Уряду щодо невичерпання національних засобів юридичного захисту та дотримання шестимісячного строку.

п. 48. Ця скарга не є ні явно необґрунтованою, ні неприйнятною з будь-яких інших підстав, перелічених у статті 35 Конвенції. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

2. Суть

п. 50. Перше питання, що виникає, полягає у тому, чи було втручання в права заявника за статтею 8 Конвенції. Працівники міліції здійснювали запис розмови у будинку О.Л. Можна припустити, що ця дія проводилася за згодою О.Л., хоча конкретна інформація щодо цього у матеріалах справи відсутня.

п. 51. З огляду на той факт, що запис був організований та здійснений за участю органів державної влади, а у цій справі – безпосередньо ними, він підпадає під дію статті 8 Конвенції, навіть якщо здійснювався у приватному приміщенні за згодою або на запрошення власника приватного приміщення (див. рішення у справі «Ван Вондель проти Нідерландів» (*Van Vondel v. the Netherlands*)), заява № 38258/03, пункти 47–50, від 25 жовтня 2007 року).

п. 52. Отже, було втручання органів державної влади у приватне життя заявника у розумінні статті 8 Конвенції.

п. 53. Заявник стверджував, що запис його розмов у будинку О.Л. 26 січня 2007 року був здійснений працівниками міліції без дозволу суду. Хоча він порушив це питання

	у скаргах до національних судів, у матеріалах справи відсутня конкретна відповідь на це твердження, і Уряд не оскаржив його у своїх зауваженнях. Отже, у Суду немає іншого вибору, як визнати, що працівники міліції здійснили запис без дозволу суду. п. 54. У згаданому рішенні у справі «Берлізев проти України» (<i>«Berlizev v. Ukraine»</i>), пп. 40–42 (ще не набуло статусу остаточного), Суд вважав встановленим, що здійснення такого запису без дозволу суду було порушенням національного законодавства. Ця справа стосується тих самих положень національного законодавства, і Суд не вбачає підстав для іншого висновку. п. 55. Цього достатньо для висновку Суду, що було порушено статтю 8 Конвенції у зв'язку зі здійсненням запису розмови заявника 26 січня 2007 року. За цих підстав СУД: 1. Оголошує одноголосно прийнятними скарги за статтею 8 Конвенції на здійснення запису розмови заявника 26 січня 2007 року та за пунктом 1 статті 6 Конвенції на визнання цього запису допустимим доказом проти заявника, а також тривалість провадження, а решту скарг у заяві – неприйнятними. 2. Постановляє одноголосно, що було порушено статтю 8 Конвенції у зв'язку зі здійсненням запису розмови заявника 26 січня 2007 року.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Погребний та інші проти України» (<i>Case of «Pogrebnyy and others v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 19 жовтня 2023 р., заява № 42419/04
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 8 Конвенції
URL	https://minjust.gov.ua/files/general/2024/05/14/20240514084140-85.pdf
QR-code	
Обставини справи	Справа стосується різних аспектів кримінальної справи, у ході якої відбулося вилучення та накладення арешту

	на майно, яке заявник мав у своєму розпорядженні. Перший заявник був єдиним засновником і директором трьох інших організацій-заявниць. Друга, третя і четверта заявниці – неприбуткові благодійні громадські організації у м. Васильків. У невстановлену дату неурядова організація «Каунтерпарт», розташована у Сполучених Штатах Америки, доставила одяг і постільну білизну другій та четвертій заявницям як гуманітарну допомогу. Ці організації-заявниці мали розподілити її серед бенефіціарів під наглядом організації «Каунтерпарт» та Кабінету Міністрів України. У квітні 1999 року представники організації «Каунтерпарт» звернулися до відділу міліції із заявою, що перший заявник розкрив гуманітарну допомогу. 15 квітня 1999 року працівники Васильківського міського відділу ГУ МВС України порушили щодо нього кримінальну справу і затримали його. Згідно з твердженнями заявника, в межах кримінальної справи працівники міліції вилучили як його особисті документи, так і документи, які стосувалися його професійної діяльності, зокрема: (i) його дипломи лікаря та бухгалтера, два свідоцтва про підвищення кваліфікації лікаря, його військовий квиток, свідоцтво про закінчення курсів іноземних мов, посвідчення водія та закордонний паспорт; (ii) фінансові документи, пов'язані з діяльністю іншого заявника, у тому числі статуту та різні незазначені довідки від органів державної влади; та (iii) статuti інших заявників справи. Рішення апеляційного суду від 17 квітня 2007 року, хоча воно згодом було скасовано, зобов'язувало працівників міліції повернути особисті документи першого заявника. Заявник скаржився на порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з цим.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 57. Суд вважає, що саме національні суди мають встановлювати факти справи. 21 березня 2006 року, 17 квітня 2007 року та 24 жовтня 2011 року вони встановлювали, що працівники міліції вилучили документи заявника та не повернули їх. Крім того, сторонами не оскаржувалося, що рішення апеляційного суду від 17 квітня 2007 року, хоча воно згодом було скасовано, зобов'язувало працівників міліції повернути особисті документи першого заявника. Для Суду цього достатньо, щоб прийняти твердження заявника.

	п. 59. Суд зазначає, що вилучення документів, які часто необхідні у повсякденному житті для підтвердження особи, наприклад, паспорт, становлять втручання у приватне життя (див., наприклад, рішення у справі «Ілетміш проти Туреччини» (<i>«İletmiş v. Turkey»</i>), заява № 29871/96, пункти 42 і 43, від 6 грудня 2005 року). Не беручи до уваги стверджуване вилучення паспорта першого заявника для виїзду за кордон, оскільки не зовсім зрозуміло, чи був такий паспорт йому виданий, Суд зазначає, що вилучене в нього посвідчення водія також було документом, необхідним для щоденного використання. Таким чином, його вилучення становило тривале втручання в особисте життя заявника. Суд також зазначає, що Уряд не стверджував, що неповорнення особистих документів заявника після закриття кримінальної справи щодо нього мало законні підстави або переслідувало законну мету. Отже, Суд вважає, що втручання не було виправданим для цілей пункту 2 статті 8 Конвенції, а тому було порушено статтю 8 Конвенції.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Богданов проти України» (<i>Case of «Bogdanov v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 4 травня 2023 р., заява № 27380/20
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 8 Конвенції
URL	https://minjust.gov.ua/files/general/2023/05/17/20230517182649-98.pdf
QR-code	
Обставини справи	Справа стосується необґрунтованої відмови працівників поліції 12 березня 2019 р. повідомити заявнику адресу, за якою його неповнолітній син проживав з матір'ю окремо від заявника, хоча заявник (батько) також мав батьківські права. Внаслідок цього заявник не міг скористатися своїм правом на доступ до дитини та на інформацію про особисті обставини дитини протягом близько п'яти місяців.

	Уряд стверджував, що заявнику не повідомили адресу дитини, оскільки працівники поліції мали забезпечити як безпеку дитини, так і нерозголошення особистої інформації матері дитини. Заявник скаржився на порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з цим.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 13. У цій справі у зв'язку з відмовою працівників поліції розкрити йому інформацію про місцеперебування його сина заявник не міг скористатися своїм правом на доступ до дитини та на інформацію про особисті обставини дитини протягом близько п'яти місяців, що було достатньо серйозним, аби порушити питання за статтею 8 Конвенції, оскільки це стосувалося права заявника на повагу до його сімейного життя. У цій справі Суд, зрештою, повинен визначити, чи було встановлено необхідний справедливий баланс між відповідними конкуруючими інтересами у межах процесу ухвалення рішень на національному рівні і чи забезпечив цей процес необхідний захист прав заявника, як гарантовано статтею 8 Конвенції. п. 14. З огляду на обґрунтування національних судів Суд вважає за доцільне виходити з припущення, що оскаржуване рішення працівників поліції від 12 березня 2019 року мало достатньо законних підстав і переслідувало законну мету – захист права на особисте життя матері дитини, яка проживала за тією ж адресою. п. 15. Проте відповідні судові рішення на національному рівні не містили оцінки негативних практичних наслідків оскаржуваного нерозкриття для батьківських прав заявника, яких він формально не був позбавлений і які не були обмежені, у тому числі право на доступ до його дитини та до відомостей про неї. Органи державної влади також не здійснили оцінку відповідних прав та інтересів дитини. п. 16. Залишається незрозумілим, чи вказувало щось працівникам поліції та судам на те, що розкриття заявнику адреси проживання дитини призвело б до негативних наслідків для безпеки чи благополуччя дитини чи її матері, або до серйозного втручання в приватне життя останньої, враховуючи, що звернення заявника стосувалося розкриття адреси лише йому. Інформації, яка б свідчила про наявність таких наслідків, Суду надано не було.

	п. 17. Загалом працівники поліції та суди, як вбачається, не навели достатнього обґрунтування для виправдання надання переваги правам на приватне життя матері дитини, а не батьківським правам заявника, і не оцінили, чи було це здійснено в найкращих інтересах дитини. Таким чином, процес ухвалення рішень не передбачав встановлення справедливого балансу конкуруючих прав та інтересів. п. 18. Наведених міркувань достатньо для висновку Суду, що було порушено статтю 8 Конвенції у зв'язку з наведеними недоліками у процесі ухвалення рішень на національному рівні, який не забезпечив належного захисту права заявника на доступ до його дитини та інформації про її особисті обставини, попри той факт, що зрештою – приблизно через п'ять місяців – органи державної влади встановили графік побачень заявника з його сином, і тоді заявнику розкрили інформацію про місцеперебування його сина. За цих підстав Суд одноголосно постановляє, що було порушено статтю 8 Конвенції.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Багієва проти України» (<i>Case of «Bagiyeva v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 28 липня 2016 р., заява № 41085/05
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 8 (матеріальний аспект) або (процесуальний аспект)
URL	https://minjust.gov.ua/files/general/2022/09/15/20220915150924-42.pdf
QR-code	
Обставини справи	Справа стосувалась скарги заявниці Тетяни Багієвої щодо проведеного в неї обшуку. Заявниця розлучилася зі своїм чоловіком та на час подій проживала разом зі своєю неповнолітньою донькою. Працівники міліції затримали колишнього чоловіка заявниці за вчинення адміністративного правопорушення. Після затримання працівники міліції виявили, що у посвідченні водія, яке він пред'явив,

	не містилося всієї необхідної інформації та за номером і серією воно належало іншій особі. Було порушено кримінальну справу за підозрою у підробленні документів, вчиненому за попередньою змовою групою осіб. Працівники міліції записали телефонні розмови між підозрюваним та заявницею, з яких випливало, що деякі документи, пов'язані з його посвідченням водія та навчанням в автошколі, зберігалися в її квартирі. Було проведено обшук житла заявниці. Заявниця скаржилась, що обшук її квартири становив порушення її права на повагу до свого житла, що органи влади не розглянули її скарги належним чином і не провели ефективного розслідування у зв'язку з цим.
Витяги з рішення ЄСПЛ	Обшук у квартирі заявниці проводився на підставі постанови суду, що було важливою гарантією проти зловживання. Водночас, зважаючи на узагальнені формулювання в постанові про дозвіл на обшук, ЄСПЛ не вважав, що попередній судовий дозвіл на обшук був належною гарантією проти можливого зловживання владою під час його проведення. Додатково до наведеного ЄСПЛ зауважив, що працівники міліції вилучили низку речей, які навіть не входили до категорії розшукуваних речей, встановлених судом: мобільні телефони, скриня з готівкою, картина та ікона. Це навряд чи відповідало обсягу обшуку. Щодо способу втручання, то обшук проводився за відсутності заявниці, внаслідок чого виникла необхідність зламати двері її квартири. Окрім того, заявниця не була стороною кримінального провадження, в рамках якого був наданий дозвіл на обшук. За цих обставин ЄСПЛ зауважив, що наявні гарантії національного законодавства виявилися недостатніми, а проведений обшук у квартирі заявниці становив втручання, яке не було пропорційним відповідній меті.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Дубович проти України» (<i>Case of «Dubovych v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 22 липня 2021 р., заяви № 47821/10 та № 66460/12
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 8 (матеріальний аспект) або (процесуальний аспект)
URL	https://minjust.gov.ua/files/general/2023/03/27/20230327115738-33.pdf

QR-code	
Обставини справи	Справа стосувалась скарги заявників Ганни та Петра Дубовичів щодо проведеного в їхньому житлі незаконного обшуку. Національний суд ухвалив постанову про надання згоди на проведення обшуку житла та інших володінь заявників на підставі подання працівників міліції, в якому вказувалося посилення на «оперативну інформацію» про те, що другий заявник міг займатися торгівлею наркотичними засобами та викраденими речами. Того ж дня працівники міліції провели обшук житла та інших володінь і не виявили жодних підозрілих предметів. Заявники скаржилися на незаконний обшук їхнього житла працівниками міліції та неналежний розгляд органами державної влади їхніх скарг у зв'язку з цим, а також ненадання справедливого відшкодування. Вони посилалися, зокрема, на статтю 8.
Витяги з рішення ЄСПЛ	ЄСПЛ зауважив, що відповідний обшук становив втручання у право заявників на повагу до їхнього приватного життя та житла; і це не оскаржувалося сторонами. Питання полягало у тому, чи було це втручання виправданим за пунктом 2 статті 8 Конвенції і, насамперед, чи проводився цей захід «згідно із законом». ЄСПЛ зазначив, що на національному рівні було встановлено незаконність отримання постанови про надання згоди на проведення обшуку, оскільки для обґрунтування свого подання працівники міліції використали підроблені документи. Суть цього висновку ніколи не спростовувалася, хоча порушена в подальшому кримінальна справа була закрита у зв'язку зі смертю головного підозрюваного. Отже, ЄСПЛ дійшов висновку, що обшук, проведений згідно з ухваленною на підставі підроблених документів постановою, був проведений не «згідно із законом». Відповідно, порушено статтю 8 ЄКПЛ.
РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ РІШЕНЬ ЄСПЛ ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 ЄКПЛ У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	
Основні порушення ЄКПЛ,	1. ЄСПЛ неодноразово констатував порушення статті 8 Європейської конвенції з прав людини у справах, що стосувалися непропорційного або недостатньо

виявлені в рішеннях ЄСПЛ	обґрунтованого втручання держави у приватне життя особи. Таке втручання, зокрема у формі обшуків, прослуховування телефонних розмов, прихованого нагляду чи інших оперативно-розшукових заходів, може становити порушення права на повагу до приватного і сімейного життя, житла та кореспонденції, гарантованого статтею 8 Конвенції¹³. ЄСПЛ систематично розглядав справи, пов'язані з порушеннями прав людини, що виникають унаслідок проведення обшуків. У практиці ЄСПЛ окреслено загальні вимоги / висновки щодо обшуку: 1) чи було втручання; 2) чи було втручання виправданим: згідно із законом, необхідним в демократичному суспільстві; 3) чи існувала законна мета втручання тощо. ЄСПЛ зауважує, що держави, вживаючи заходи щодо запобігання злочинам та захисту прав інших осіб, можуть, в цілях спеціальної та загальної профілактики, вдаватися до таких заходів, як обшуки та виїмки, зокрема і з залученням спеціальних підрозділів поліції за певних обставин¹⁴. Однак, враховуючи серйозність втручання у право на повагу до приватного життя осіб, які постраждали від таких заходів, повинні існувати адекватні та ефективні гарантії проти зловживань (справа «Кіган проти Сполученого Королівства» (<i>Case of «Keegan v. the United Kingdom»</i>), рішення від 18 жовтня 2006 р., заява № 28867/03; справа «Гуцанові проти Болгарії» (<i>Case of «Gutsanovi v. Bulgaria»</i>), рішення у справі від 15 січня 2014 р., заява № 34529/10; справа «Вінкс та Рібicka проти Латвії» (<i>Case of «Vinks and Ribicka v. Latvia»</i>), рішення у справі від 30 січня 2020 р., заява № 28926/10; справа «Багієва проти України» (<i>Case of «Bagiyeva v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 28 липня 2016 р., заява № 41085/05). 2. Відповідно до стандартів ЄСПЛ, вжите у п. 1 ст. 8 Конвенції поняття «житло» має широку сферу визначення та охоплює всі установи, в яких фізична особа здійснює професійну діяльність, які є водночас приватним житлом і місцем ведення професійної діяльності фізичною,

¹³ Прикладами є переважна кількість рішень, згаданих у добірці.

¹⁴ Огляд рішень ЄСПЛ за статтею 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (кримінальний процесуальний аспект: обшук). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/ogl_ESPL_obshuk.pdf

	особою¹⁵. До нього відносять: зареєстровані офіси компанії власником якої є приватна особа, та офіси юридичної особи, філії чи інші приміщення для зайняття підприємницькою діяльністю (справа «Бук проти Німеччини» (<i>Case of «Buck v. Germany»</i>), рішення у справі від 28 липня 2005 р., заява № 41604/98). 3. Заходи, які передбачають проникнення до приватного житла (зокрема обшук) повинні відповідати передусім критерію «законності», що включає такі вимоги: наявність належного національного правового підґрунтя; законодавство має бути доступним, передбачуваним та узгодженим із принципом верховенства права; дотримання чинних процесуальних та матеріальних гарантій. Наприклад, обшук, проведений на підставі судової постанови, ухваленої внаслідок використання підроблених документів, не вважається таким, що здійснений «згідно із законом» (справа «Дубович проти України» (<i>Case of «Dubovych v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 22 липня 2021 р., заяви № 47821/10 та № 66460/12). 4. ЄСПЛ у своїх рішеннях наголошує, що дії поліції з проникнення у житло повинні бути пропорційними до переслідуваної мети, як і будь-яка дія, вжита всередині приватного житла. Непропорційним слід вважати той обшук, який здійснюється без попереднього вжиття необхідних і доступних заходів щодо перевірки інформації. Прикладами недотриманням принципу пропорційності у діях правоохоронних органів при проникненні у житло та проведенні обшуку, що порушують статтю 8 Конвенції, можуть слугувати: а) обшук, здійснений без належного судового дозволу або з ордером, який не містить достатньо конкретизованих підстав і цілей втручання (справа «Бук проти Німеччини» (<i>Case of «Buck v. Germany»</i>), рішення у справі від 28 липня 2005 р., заява № 41604/98); справа «Кіган проти Сполученого Королівства» (<i>Case of «Keegan v. the United Kingdom»</i>), рішення від 18 жовтня 2006 р., заява № 28867/03; справа «Лієва проти Болгарії» (<i>Case of «Ilieva v. Bulgaria»</i>), рішення у справі від 12 грудня 2019 р., заява № 22536/11);

¹⁵ Горпинюк О. П. Застосування стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у кримінальних провадженнях в Україні : навч.-метод. посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. С. 148.

б) вилучення документів чи електронних носіїв, які не мають жодного стосунку до кримінального провадження (справа Багієва проти України (*Case of «Bagiyeva v. Ukraine»*), рішення у справі від 28 липня 2016 р., заява № 41085/05; справа «Погребний та інші проти України» (*Case of «Pogrebnyy and others v. Ukraine»*), рішення у справі від 19 жовтня 2023 р., заява № 42419/04); в) залучення надмірної кількості озброєних силовиків до обшуку, що спричиняє психологічний тиск на особу та її сім'ю (справа «Кіган проти Сполученого Королівства» (*Case of «Keegan v. the United Kingdom»*), рішення від 18 жовтня 2006 р., заява № 28867/03; справа «Гуцанові проти Болгарії» (*Case of «Gutsanovi v. Bulgaria»*), рішення у справі від 15 січня 2014 р., заяви № 34529/10).

5. ЄСПЛ у своїй практиці неодноразово фіксував порушення, пов'язані з обшуками в офісах адвокатів, зокрема у контексті вилучення документів. Суд наголошує, що під час таких слідчих дій мають бути забезпечені спеціальні гарантії для захисту адвокатської таємниці та професійної діяльності адвоката, зокрема: присутність незалежних осіб, уповноважених органами адвокатського самоврядування, які мають брати участь у розмежуванні матеріалів, що становлять адвокатську таємницю, від тих, що можуть бути вилучені; конкретизація в судовому рішенні (ухвалі/ордері) переліку документів або носіїв інформації, що можуть бути предметом вилучення, із чітким зазначенням підстав, які дозволяють вважати, що ці матеріали перебувають саме в офісі адвоката; необхідність попередньої оцінки шкоди, якої може бути завдано професійній репутації адвоката внаслідок обшуку чи вилучення документів; заборона вилучення матеріалів, що охоплюються адвокатською таємницею, без належної правової процедури та незалежної оцінки. Таким чином, ЄСПЛ вимагає, щоб втручання у професійну діяльність адвоката через обшук або вилучення документів здійснювалося лише у виняткових випадках і з дотриманням принципів законності, необхідності та пропорційності (справа «Візер та Бікос Бетейлігунген ГмбХ проти Австрії» (*Case of «Wieser and Bicos Beteiligungen GmbH v. Austria»*), рішення у справі від 16 січня 2008 р., заява № 74336/01; справа «Головань проти України» (*Case of «Golovan v. Ukraine»*), рішення у справі від 5 жовтня 2012 р., заява № 41604/98; (*Case of «Pietrzak and Bychawska-Siniarska and Others v. Poland»*), рішення у справі від 28 травня 2024 р., заяви № 72038/17 та № 25237/18).

6. Питання вилучення та неповернення документів чи майна особи в ході слідчих дій, зокрема обшуків, також часто є предметом розгляду ЄСПЛ. Наприклад, вилучене майно або документи нерідко не повертаються навіть після втрати ними доказового значення, що часто призводить до негативних наслідків для особи – як юридичних, так і економічних (справа «Погребний та інші проти України» (*Case of «Pogrebnyy and others v. Ukraine»*), рішення у справі від 19 жовтня 2023 р., заява № 42419/04). Такі дії супроводжуються порушенням прав людини та **зниженням довіри до правоохоронних органів**.

7. ЄСПЛ нерідко фіксує порушення, що викають під час проведення слідчих дій з боку органів державної влади при здійсненні спостереження чи прослуховування осіб, що підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення, наприклад, прослуховування телефонних розмов чи спостереження без відповідного дозволу (справа «Петрак і Бичавська-Сінярська і інші проти Польщі» (*Case of «Pietrzak and Bychawska-Siniarska and Others v. Poland»*), рішення у справі від 28 травня 2024 р., заяви № 72038/17 та № 25237/18). Так, ЄСПЛ визнає порушенням статті 8 Конвенції навіть тоді, коли запис розмови здійснювався у приватному приміщенні за згодою або на запрошення власника приватного приміщення (справа «Лисюк проти України» (*Case of «Lysyuk v. Ukraine»*), рішення від 14 січня 2022 р., заява № 72531/13).

8. Розглядаючи порушення права у сфері сімейного життя ЄСПЛ, наголошує на обов'язку держав забезпечувати справедливий баланс між правом особи на повагу до сімейного життя та іншими легітимними інтересами, зокрема – правами та свободами інших осіб. Особливої уваги Суд надає ефективності національного процесу ухвалення рішень, його здатності враховувати всі суттєві обставини справи, а також дотриманню принципу найкращих інтересів дитини. Так, у справі «Богданов проти України» (*Case of «Bogdanov v. Ukraine»*), рішення у справі від 4 травня 2023 р., заява № 27380/20), ЄСПЛ констатував порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з необґрунтованою відмовою органів поліції повідомити батькові адресу проживання його неповнолітнього сина, що фактично унеможливило реалізацію його батьківських прав протягом п'яти місяців. Хоча мета нерозкриття – захист приватного життя матері – була визнана легітимною, національні

	органи не здійснили належної оцінки пропорційності такого втручання. Вони не зважили на відсутність будь-яких доказів потенційної загрози безпеці матері чи дитини, не врахували інтересів дитини, а також не оцінили негативні наслідки для батька як носія невід'ємних батьківських прав. Суд підкреслив, що національний процес ухвалення рішень не забезпечив справедливого балансу між конкуруючими інтересами сторін, а отже, не відповідав вимогам, передбаченим статтею 8. У результаті було встановлено, що державні органи не гарантували ефективного захисту права заявника на сімейне життя.
Нормативно-правове регулювання дотримання статті 8 ЄКПЛ у поліцейській діяльності в Україні	Конституція України Стаття 30. Кожному гарантується недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку. Стаття 31. Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинові чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо. Стаття 32. Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею.

	Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації.
	Кримінальний процесуальний кодекс України Розділ I Загальні положення Глава 2. Засади кримінального провадження Стаття 13. Недоторканність житла чи іншого володіння особи 1. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим судовим рішенням, крім випадків, передбачених цим Кодексом. Стаття 14. Таємниця спілкування 1. Під час кримінального провадження кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування. 2. Втручання у таємницю спілкування можливе лише на підставі судового рішення у випадках, передбачених цим Кодексом, з метою виявлення та запобігання тяжкому чи особливо тяжкому злочину, встановлення його обставин, особи, яка вчинила злочин, якщо в інший спосіб неможливо досягти цієї мети. 3. Інформація, отримана внаслідок втручання у спілкування, не може бути використана інакше як для вирішення завдань кримінального провадження. Стаття 15. Невтручання у приватне життя 1. Під час кримінального провадження кожному гарантується невтручання у приватне (особисте і сімейне) життя. 2. Ніхто не може збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію про приватне життя особи без її згоди, крім випадків, передбачених цим Кодексом. 3. Інформація про приватне життя особи, отримана в порядку, передбаченому цим Кодексом, не може бути використана інакше як для виконання завдань кримінального провадження. 4. Кожен, кому наданий доступ до інформації про приватне життя, зобов'язаний запобігати розголошенню такої інформації.

Розділ III Досудове розслідування
Глава 20. Слідчі (розшукові) дії

Стаття 233. Проникнення до житла чи іншого володіння особи

1. Ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді, крім випадків, установлених частиною третьою цієї статті.

2. Під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом. Під іншим володінням особи розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи.

3. Слідчий, дізнавач, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення. У такому разі прокурор, слідчий, дізнавач за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися до слідчого судді із клопотанням про проведення обшуку. Слідчий суддя розглядає таке клопотання згідно з вимогами статті 234 цього Кодексу, перевіряючи, крім іншого, чи дійсно були наявні підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді. Якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого, дізнавача про обшук або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про обшук, встановлені внаслідок такого обшуку докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню в порядку, передбаченому статтею 255 цього Кодексу.

Стаття 234. Обшук

1. Обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального

	правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб. 2. Обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді місцевого загального суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – на підставі ухвали слідчого судді Вищого антикорупційного суду. 3. У разі необхідності провести обшук слідчий за погодженням з прокурором або прокурор звертається до слідчого судді з відповідним клопотанням, яке повинно містити відомості про: 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; 2) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання; 3) правову кваліфікацію кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 4) підстави для обшуку; 5) житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, де планується проведення обшуку; 6) особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться; 7) індивідуальні або родові ознаки речей, документів, іншого майна або осіб, яких планується відшукати, а також їхній зв'язок із вчиненням кримінальним правопорушенням; 8) обґрунтування того, що доступ до речей, документів або відомостей, які можуть у них міститися, неможливо отримати органом досудового розслідування у добровільному порядку шляхом витребування речей, документів, відомостей відповідно до частини другої статті 93 цього Кодексу, або за допомогою інших слідчих дій, передбачених цим Кодексом, а доступ до осіб, яких планується відшукати, – за допомогою інших слідчих дій, передбачених цим Кодексом. Зазначена вимога не поширюється на випадки проведення обшуку з метою відшукування знаряддя кримінального правопорушення, предметів і документів, вилучених з обігу.

	До клопотання також мають бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання, а також витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання. 4. Клопотання про обшук розглядається у суді в день його надходження за участю слідчого або прокурора. 5. Слідчий суддя відмовляє у задоволенні клопотання про обшук, якщо прокурор, слідчий не доведе наявність достатніх підстав вважати, що: 1) було вчинено кримінальне правопорушення; 2) відшукувані речі і документи мають значення для досудового розслідування; 3) відомості, які містяться у відшукуваних речах і документах, можуть бути доказами під час судового розгляду; 4) відшукувані речі, документи або особи знаходяться у зазначеному в клопотанні житлі чи іншому володінні особи; 5) за встановлених обставин обшук є найбільш доцільним та ефективним способом відшукування та вилучення речей і документів, які мають значення для досудового розслідування, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб, а також заходом, пропорційним втручанням в особисте і сімейне життя особи. 6. У разі відмови у задоволенні клопотання про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи слідчий, прокурор не має права повторно звертатися до слідчого судді з клопотанням про дозвіл на обшук того самого житла чи іншого володіння особи, якщо у клопотанні не зазначені нові обставини, які не розглядалися слідчим суддею. Стаття 237. Огляд 1. З метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей, документів та комп'ютерних даних. 2. Огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами цього Кодексу, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи. Огляд комп'ютерних даних проводиться слідчим, прокурором шляхом відображення у протоколі огляду інформації, яку вони містять, у формі, придатній для сприйняття їх змісту (за допомогою електронних засобів,

фотозйомки, відеозапису, зйомки та/або відеозапису екрана тощо або у паперовій формі).

3. Для участі в огляді може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, законний представник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів.

4. Особи, у присутності яких здійснюється огляд, при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії мають право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу огляду.

5. При проведенні огляду дозволяється вилучення лише речей і документів, які мають значення для кримінального провадження, та речей, вилучених з обігу. Усі вилучені речі і документи підлягають негайному огляду і опечатуванню із завіренням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду. У разі якщо огляд речей і документів на місці здійснити неможливо або їх огляд пов'язаний з ускладненнями, вони тимчасово опечатуються і зберігаються у такому вигляді доти, доки не буде здійснено їх остаточні огляд і опечатування.

6. Слідчий, прокурор має право заборонити будь-якій особі залишити місце огляду до його закінчення та вчинювати будь-які дії, що заважають проведенню огляду. Невиконання цих вимог тягне за собою передбачену законом відповідальність.

7. При огляді слідчий, прокурор або за їх дорученням залучений спеціаліст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження. Предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження. Вилучені речі та документи, що не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном.

Глава 21. Негласні слідчі (розшукові) дії

§ 2. Втручання у приватне спілкування

Стаття 258. Загальні положення про втручання у приватне спілкування

1. Ніхто не може зазнавати втручання у приватне спілкування без ухвали слідчого судді.

	2. Прокурор, слідчий за погодженням з прокурором зобов'язаний звернутися до слідчого судді з клопотанням про дозвіл на втручання у приватне спілкування в порядку, передбаченому статтями 246, 248, 249 цього Кодексу, якщо будь-яка слідча (розшукова) дія включатиме таке втручання. 3. Спілкуванням є передання інформації у будь-якій формі від однієї особи до іншої безпосередньо або за допомогою засобів зв'язку будь-якого типу. Спілкування є приватним, якщо інформація передається та зберігається за таких фізичних чи юридичних умов, при яких учасники спілкування можуть розраховувати на захист інформації від втручання інших осіб. 4. Втручанням у приватне спілкування є доступ до змісту спілкування за умов, якщо учасники спілкування мають достатні підстави вважати, що спілкування є приватним. Різновидами втручання в приватне спілкування є: 1) аудіо-, відеоконтроль особи; 2) арешт, огляд і виїмка кореспонденції; 3) зняття інформації з електронних комунікаційних мереж; 4) зняття інформації з електронних інформаційних систем. 5. Втручання у приватне спілкування захисника, священнослужителя з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим заборонене. Стаття 260. Аудіо-, відеоконтроль особи 1. Аудіо-, відеоконтроль особи є різновидом втручання у приватне спілкування, яке проводиться без її відома на підставі ухвали слідчого судді, якщо є достатні підстави вважати, що розмови цієї особи або інші звуки, рухи, дії, пов'язані з її діяльністю або місцем перебування тощо, можуть містити відомості, які мають значення для досудового розслідування.
	Кримінальний кодекс України Стаття 163. Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер 1. Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, – карається штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами

	на строк до двох років, або пробаційним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк. 2. Ті самі дії, вчинені повторно або щодо державних чи громадських діячів, журналіста, або вчинені службовою особою, або з використанням спеціальних засобів, призначених для негласного зняття інформації, – караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років.
	Цивільний кодекс України Книга друга Особисті немайнові права фізичної особи Глава 22. Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи Стаття 306. Право на таємницю кореспонденції 1. Фізична особа має право на таємницю листування, телеграм, телефонних розмов, телеграфних повідомлень та інших видів кореспонденції. Листи, телеграми тощо є власністю адресата. 2. Листи, телеграми та інші види кореспонденції можуть використовуватися, зокрема шляхом опублікування, лише за згодою особи, яка направила їх, та адресата. Якщо кореспонденція стосується особистого життя іншої фізичної особи, для її використання, зокрема шляхом опублікування, потрібна згода цієї особи. 3. У разі смерті фізичної особи, яка направила кореспонденцію, і адресата використання кореспонденції, зокрема шляхом її опублікування, можливе лише за згодою фізичних осіб, визначених частиною четвертою статті 303 цього Кодексу. У разі смерті фізичної особи, яка направила кореспонденцію, і адресата, а також у разі смерті фізичних осіб, визначених частиною четвертою статті 303 цього Кодексу, кореспонденція, яка має наукову, художню, історичну цінність, може бути опублікована в порядку, встановленому законом. 4. Кореспонденція, яка стосується фізичної особи, може бути долучена до судової справи лише у разі, якщо в ній містяться докази, що мають значення для вирішення справи. Інформація, яка міститься в такій кореспонденції, не підлягає розголошенню. 5. Порушення таємниці кореспонденції може бути дозволено судом у випадках, встановлених законом, з метою запобігання кримінальному правопорушенню чи під час кримінального провадження, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Закон України
«Про адвокатуру та адвокатську діяльність»
Розділ III. Види адвокатської діяльності.
Права і обов'язки адвоката.
Гарантії адвокатської діяльності

Стаття 23. Гарантії адвокатської діяльності

1. Професійні права, честь і гідність адвоката гарантуються та охороняються Конституцією України, цим Законом та іншими законами, зокрема:

- 1) забороняються будь-які втручання і перешкоди здійсненню адвокатської діяльності;
- 2) забороняється вимагати від адвоката, його помічника, стажиста, особи, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також від особи, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, надання відомостей, що є адвокатською таємницею. З цих питань зазначені особи не можуть бути допитані, крім випадків, якщо особа, яка довірила відповідні відомості, звільнила цих осіб від обов'язку зберігати таємницю в порядку, передбаченому законом;
- 3) проведення стосовно адвоката оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися виключно з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора, його заступників, прокурора Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя;
- 4) забороняється проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності;
- 5) адвокату гарантується рівність прав з іншими учасниками провадження, дотримання засад змагальності і свободи в наданні доказів та доведенні їх переконливості;
- 6) життя, здоров'я, честь і гідність адвоката та членів його сім'ї, їх майно перебуває під охороною держави, а посягання на них тягнуть відповідальність, передбачену законом;
- 7) адвокату гарантується право на забезпечення безпеки під час участі у кримінальному судочинстві в порядку, встановленому законом;
- 8) забороняється залучати адвоката до конфіденційного співробітництва під час проведення оперативно-

	розшукових заходів чи слідчих дій, якщо таке співробітництво буде пов'язане або може призвести до розкриття адвокатської таємниці; 9) забороняється втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом; 10) забороняється внесення подання слідчим, прокурором, а також винесення окремої ухвали (постанови) суду щодо правової позиції адвоката у справі; 11) забороняється втручання у правову позицію адвоката; 12) орган або посадові особи, які затримали адвоката або застосували до нього запобіжний захід, зобов'язані негайно повідомити про це відповідну раду адвокатів регіону; 13) повідомлення про підозру адвоката у вчиненні кримінального правопорушення може бути здійснене виключно Генеральним прокурором, його заступником, прокурором Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя; 14) забороняється притягати до кримінальної чи іншої відповідальності адвоката (особу, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю) або погрожувати застосуванням відповідальності у зв'язку із здійсненням ним адвокатської діяльності згідно із законом; 15) не можуть бути підставою для притягнення адвоката до відповідальності його висловлювання у справі, у тому числі ті, що відображають позицію клієнта, заяви у медіа, якщо при цьому не порушуються професійні обов'язки адвоката; 16) забороняється ототожнення адвоката з клієнтом; 17) дисциплінарне провадження стосовно адвоката здійснюється в особливому порядку. Особливості проведення окремих слідчих дій та заходів забезпечення кримінального провадження стосовно адвоката визначаються частиною другою цієї статті. 2. У разі проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката слідчий суддя, суд у своєму рішенні в обов'язковому порядку зазначає перелік речей, документів, що планується відшукати, виявити чи вилучити під час проведення слідчої дії чи застосування заходу забезпечення кримінального провадження, а також враховує вимоги пунктів 2–4 частини першої цієї статті.

	Під час проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката має бути присутній представник ради адвокатів регіону, крім випадків, передбачених абзацом четвертим цієї частини. Для забезпечення його участі службова особа, яка буде проводити відповідну слідчу дію чи застосовувати захід забезпечення кримінального провадження, завчасно повідомляє про це раду адвокатів регіону за місцем проведення такої процесуальної дії. З метою забезпечення дотримання вимог цього Закону щодо адвокатської таємниці під час проведення зазначених процесуальних дій представнику ради адвокатів регіону надається право ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення процесуальних дій, що зазначаються у протоколі. Неявка представника ради адвокатів регіону за умови завчасного повідомлення ради адвокатів регіону не перешкоджає проведенню відповідної процесуальної дії. 3. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові і службові особи у відносинах з адвокатами зобов'язані дотримуватися вимог Конституції України та законів України, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та протоколів до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, практики Європейського суду з прав людини.
	Закон України «Про Національну поліцію» Розділ V. Поліцейські заходи Стаття 38. Проникнення до житла чи іншого володіння особи 1. Поліція може проникнути до житла чи іншого володіння особи без вмотивованого рішення суду лише в невідкладних випадках, пов'язаних із: 1) рятуванням життя людей та цінного майна під час надзвичайних ситуацій; 2) безпосереднім переслідуванням осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення; 3) припиненням кримінального правопорушення, що загрожує життю осіб, які знаходяться в житлі або іншому володінні.

	2. Проникнення поліцейського до житла чи іншого володіння особи не може обмежувати її права користуватися власним майном. 3. Про застосування вказаного поліцейського заходу обов'язково складається протокол.
	Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» Стаття 8. Права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність Оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності передбачених статтею 6 цього Закону підстав надається право: <...> 9) здійснювати аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж згідно з положеннями статей 260, 263–265 Кримінального процесуального кодексу України; 10) накладати арешт на кореспонденцію, здійснювати її огляд та виїмку згідно з положеннями статей 261, 262 Кримінального процесуального кодексу України; 11) здійснювати спостереження за особою, речю або місцем, а також аудіо-, відеоконтроль місця згідно з положеннями статей 269, 270 Кримінального процесуального кодексу України; 12) здійснювати установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу згідно з положеннями статті 268 Кримінального процесуального кодексу України; <...> Стаття 9. Гарантії законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності Частина сьома статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 17.06.2020 р. № 720-ІХ У випадках порушення прав і свобод людини або юридичних осіб в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності, а також у разі, якщо причетність до правопорушення особи, щодо якої здійснювались оперативно-розшукові заходи, не підтвердилась, Служба безпеки України, Державне бюро розслідувань, Національна поліція, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, Управління державної охорони

	України, Бюро економічної безпеки України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, розвідувальний орган Міністерства оборони України, розвідувальний орган центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, Служба зовнішньої розвідки України, Національне антикорупційне бюро України зобов'язані невідкладно поновити порушені права і відшкодувати заподіяні матеріальні та моральні збитки в повному обсязі.
Окремі рекомендації	– Законність втручання: забезпечити, щоб будь-яке втручання з боку органів державної влади (обшук, спостереження, прослуховування) здійснювалося на підставі закону, доступного, передбачуваного для особи, та відповідало вимогам національного законодавства і практики ЄСПЛ. – Необхідність у демократичному суспільстві: перевіряти, чи є втручання об'єктивно необхідним для досягнення законної мети (запобігання злочину, захист прав інших осіб, національна безпека тощо), а не надмірним або свавільним. – Пропорційність: застосовувати лише ті заходи, які відповідають меті, якої прагнуть досягти. Уникати широкомасштабного або безконтрольного збору особистої інформації. – Дотримання гарантій у процесі вилучення документів: вилучення документів під час обшуку є допустимим, але має відповідати принципам законності, необхідності та пропорційності; держава повинна гарантувати своєчасне повернення майна та документів, якщо воно більше не становить інтересу для досудового розслідування. – Процесуальні гарантії: забезпечити наявність ефективного судового контролю за санкціонуванням і проведенням втручання в приватне життя, а також належні підстави для дозволу на такі дії. Дотримання конфіденційності сімейного життя: втручання не повинно порушуватися право особи на спілкування з членами родини, право на інформацію про дитину або інші аспекти сімейного зв'язку, якщо це не виправдано особливими обставинами.

	- Обґрунтування переваги інтересів: у випадку конфлікту між правами особи (наприклад, батьківськими правами) та інтересами третіх осіб (захист приватного життя матері дитини тощо) держава має навести переконливі причини, що виправдовують надання переваги певному праву. - Оцінка інтересів дитини: розгляд усіх справ, що стосуються сімейного життя, крізь призму найкращих інтересів дитини, відповідно до стандартів ЄСПЛ.

V. ОКРЕМІ ЕЛЕМЕНТИ СТАНДАРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ В РОЗРІЗІ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ВІДПОВІДНА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

5.1. Право на адвоката

Стаття 6 § 3 (с) ЄКПЛ «Право на адвоката»	3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права: <...> с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя.
ПРОВІДНІ ТА ПІЛОТНІ РІШЕННЯ ЄСПЛ ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 § 3(с) ЄКПЛ У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Салдуз проти Туреччини» (<i>Case of «Salduz v. Turkey»</i>), рішення у справі від 27 листопада 2008 р., № 36391/02 (Велика Палата)
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 6 § 3(с) ЄКПЛ
URL	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-89893
QR-code	
Обставини справи	Заявник скаржився на те, що йому було відмовлено в юридичній допомозі під час перебування під вартою в поліції та що він не мав доступу до письмового висновку Головного прокурора Касаційного суду.

	Заявника було заарештовано за підозрою в участі в незаконній демонстрації на підтримку ув'язненого лідера РПК (Робочої партії Курдистану, незаконної організації). Його також звинуватили у вивішуванні незаконного банера на мосту. Згодом поліція взяла у заявника свідчення без присутності адвоката, в яких він визнав участь у демонстрації та написання слів на банері. Пізніше заявник заперечив зміст своїх свідчень в поліції, стверджуючи, що їх було отримано від нього під тиском. Слідчий суддя взяв заявника під варту, після чого йому дозволили зустрітись з адвокатом. У Суді державної безпеки Ізміра заявник знову заперечив зміст своїх поліцейських показань, стверджуючи, що їх було отримано від нього під тиском. ЄСПЛ констатував порушення Конвенції, адже його тримали під вартою і допитували без адвоката, а зізнання, отримане за цей час, стало основою для засудження.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 50. Суд повторює, що навіть якщо основною метою статті 6 Конвенції щодо кримінального провадження є забезпечення справедливого судового розгляду «судом», компетентним визначати «будь-яке кримінальне звинувачення», з цього не випливає, що ця стаття не застосовується до досудового провадження. Таким чином, стаття 6, особливо її пункт 3, може бути актуальною до того, як справу буде передано на розгляд, якщо і тією мірою, якою справедливість судового розгляду може бути серйозно порушена початковим невиконанням її положень (див. вищезгадану справу <i>«Imbrioscia»</i>, § 36). Як Суд вже постановляв у своїх попередніх рішеннях, право, викладене у статті 6 § 3 (с) Конвенції, є одним із елементів, серед інших, концепції справедливого судового розгляду в кримінальному провадженні, що міститься у статті 6 § 1 (див. вищезгадану справу <i>«Imbrioscia»</i>, § 37, та вищезгадану справу <i>«Brennan»</i>, § 45). п. 51. Суд також повторює, що хоча й не є абсолютним, право кожного, кому висунуто обвинувачення у кримінальному правопорушенні, на ефективний захист адвокатом, призначеним офіційно, якщо це необхідно, є однією з фундаментальних рис справедливого судового розгляду (див. <i>«Poitrimol v. France»</i>, 23 листопада 1993 року, § 34, Серія А № 277 – А, та <i>«Demebukov v. Bulgaria»</i>, № 68020/01, § 50, 28 лютого 2008 року). Проте стаття 6 § 3 (с) не визначає спосіб здійснення цього права.

Таким чином, вона залишає державам-учасникам вибір засобів його забезпечення в їхніх судових системах, а завдання Суду полягає лише в тому, щоб з'ясувати, чи відповідає обраний ними метод вимогам справедливого судового розгляду. Щодо цього слід пам'ятати, що Конвенція покликана «гарантувати не теоретичні чи ілюзорні права, а права, які є практичними та ефективними», і що призначення адвоката саме по собі не забезпечує ефективності допомоги, яку він може надати обвинуваченому (див. «*Imbrioscia*», згадано вище, § 38).

п. 52. Національне законодавство може передбачати наслідки для поведінки обвинуваченого на початкових етапах поліцейського допиту, які є вирішальними для перспектив захисту в будь-якому подальшому кримінальному провадженні. За таких обставин стаття 6 зазвичай вимагає, щоб обвинуваченому було дозволено скористатися допомогою адвоката вже на початкових етапах поліцейського допиту. Однак досі це право вважалося таким, що може бути обмежене з поважної причини. Тому питання в кожному випадку полягало в тому, чи було обмеження виправданим, і якщо так, то чи, з огляду на сукупність провадження, воно не позбавило обвинуваченого справедливого слухання, оскільки навіть виправдане обмеження здатне зробити це за певних обставин (див. «*John Murray*», цитовано вище, § 63; «*Brennan*», цитовано вище, § 45; та «*Magee*», цитовано вище, § 44).

п. 53. Ці принципи, викладені у пункті 52 вище, також відповідають загальновизнаним міжнародним стандартам у сфері прав людини (див. пункти 37–42 вище), які лежать в основі концепції справедливого судового розгляду та обґрунтування яких пов'язане, зокрема, із захистом обвинуваченого від зловживань з боку органів влади. Вони також сприяють запобіганню судовим помилкам та досягненню цілей статті 6, зокрема рівності сторін між слідчими або прокурорськими органами та обвинуваченим.

п. 54. У цьому плані Суд підкреслює важливість стадії розслідування для підготовки кримінального провадження, оскільки докази, отримані на цій стадії, визначають рамки, в яких обвинувачений злочин буде розглядатися в суді (див. «*Can v. Austria*», № 9300/81, звіт Комісії від 12 липня 1984 року, § 50, Серія А № 96). Водночас обвинувачений часто опиняється в особливо

	вразливому становищі на цій стадії провадження, вплив якого посилюється тим фактом, що кримінально-процесуальне законодавство має тенденцію ставати дедалі складнішим, зокрема щодо правил, що регулюють збір та використання доказів. У більшості випадків цю особливу вразливість можна належним чином компенсувати лише за допомогою адвоката, завдання якого, серед іншого, полягає в тому, щоб допомогти забезпечити повагу до права обвинуваченого не свідчити проти себе. Це право дійсно передбачає, що обвинувачення у кримінальній справі прагне довести свою правоту проти обвинуваченого, не вдаючись до доказів, отриманих методами примусу чи утиску всупереч волі обвинуваченого (див. «<i>Jalloh проти Німеччини</i>» [GC], № 54810/00, § 100, ECHR 2006-IX, та «<i>Kolu проти Туреччини</i>», № 35811/97, § 51, 2 серпня 2005 року). Ранній доступ до адвоката є частиною процесуальних гарантій, на які Суд звертатиме особливу увагу, досліджуючи, чи процедура погасила саму суть привілею проти самозвинувачення (див., <i>mutatis mutandis</i>, «<i>Jalloh</i>», цитовано вище, § 101). У цьому зв'язку Суд також зазначає рекомендації Європейського комітету з питань запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (КЗК) (див. пункти 39–40 вище), в яких КЗК неодноразово заявляв, що право затриманої особи на доступ до юридичної консультації є фундаментальною гарантією від жорстокого поводження. Будь-який виняток із здійснення цього права має бути чітко визначений, а його застосування суворо обмежене в часі. Ці принципи особливо необхідні у випадку серйозних звинувачень, оскільки саме перед обличчям найсуворіших покарань демократичні суспільства повинні забезпечити дотримання права на справедливий суд у найвищому можливому ступені. п. 55. З огляду на це Суд вважає, що для того, щоб право на справедливий судовий розгляд залишалося достатньо «практичним та ефективним» (див. пункт 51 вище), стаття 6 § 1 вимагає, щоб, як правило, доступ до адвоката забезпечувався з першого допиту підозрюваного поліцією, якщо тільки не буде доведено з огляду на конкретні обставини кожної справи, що існують вагомі підстави для обмеження цього права. Навіть коли вагомі підстави можуть винятково виправдовувати відмову в доступі до адвоката, таке обмеження – незалежно від його обґрунтованості – не повинно надмірно завдавати шкоди правам обвинуваченого за статтею 6

	(див., <i>mutatis mutandis</i>, «<i>Magee</i>», згадане вище, § 44). Права захисту в принципі будуть безповоротно порушені, коли викривальні свідчення, зроблені під час допиту поліцією без доступу до адвоката, використовуються для обвинувального вироку. п. 58. Таким чином, у цій справі заявник безсумнівно постраждав від обмежень на його доступ до адвоката, оскільки його свідчення поліції були використані для його засудження. Ні допомога, надана згодом адвокатом, ні змагальний характер подальшого провадження не могли виправити недоліки, що виникли під час утримання під вартою поліції. Однак Суд не повинен робити припущення щодо впливу, який доступ заявника до адвоката під час утримання під вартою поліції мав би на подальше провадження. п. 59. Суд також зазначає, що ні буква, ні дух статті 6 Конвенції не перешкоджають особі добровільно відмовитися, прямо чи мовчазно, від права на гарантії справедливого судового розгляду (див. «<i>Kwiatkowska v. Italy</i>» (рішення), № 52868/99, 30 листопада 2000 року). Однак щоб відмова від права брати участь у судовому розгляді була дійсною для цілей Конвенції, вона повинна бути встановлена однозначно та супроводжуватися мінімальними гарантіями, що відповідають її важливості (див. «<i>Sejdovic v. Italy</i>» [GC], № 56581/00, § 86, ECHR 2006-II; «<i>Kolu</i>», згадане вище, § 53; та «<i>Colozza v. Italy</i>», 12 лютого 1985 року, § 28, Серія А № 89). Таким чином, у цій справі не можна покладатися на твердження у формі, в якій зазначено його права, про те, що заявнику було нагадано про його право зберігати мовчання (див. пункт 14 вище). п. 60. Нарешті, Суд зазначає, що одним із конкретних елементів цієї справи був вік заявника. Беручи до уваги значну кількість відповідних матеріалів міжнародного права щодо правової допомоги неповнолітнім, які перебувають під вартою поліції (див. пункти 32–36 вище), Суд наголошує на фундаментальній важливості забезпечення доступу до адвоката, якщо особою, яка перебуває під вартою, є неповнолітня.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Даяннан проти Туреччини» (<i>Case of «Dayanan v. Turkey»</i>), рішення у справі 13 жовтня 2009 р., № 7377/03

Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 6 § 3 (с) Конвенції
URL	https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-95015
QR-code	
Обставини справи	Заявника було заарештовано та взято під варту поліцією. Згодом заявник підписав «форму з поясненням прав заарештованих осіб» та був повідомлений про висунуті проти нього звинувачення. Його повідомили про його право зберігати мовчання та зустрічатися з адвокатом після закінчення терміну тримання під вартою. Поліція допитала його. Заявник скористався своїм правом зберігати мовчання. Заявник скаржився, що він не мав жодної юридичної допомоги під час перебування під вартою поліції.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 31. Суд вважає, що справедливість кримінального провадження відповідно до статті 6 Конвенції вимагає, щоб, як правило, підозрюваному надавався доступ до правової допомоги з моменту його взяття під варту поліцією або досудового ув'язнення. п. 32. Відповідно до загальновизнаних міжнародних норм, які Суд визнає та які формують основу його прецедентної практики, обвинувачений має право, як тільки його або її взято під варту, на допомогу адвоката, і не лише під час допиту (щодо відповідних міжнародно-правових матеріалів див. вищезгадане рішення у справі «<i>Salduz</i>», §§ 37–44). Дійсно, справедливість провадження вимагає, щоб обвинувачений мав можливість отримати весь спектр послуг, спеціально пов'язаних з правовою допомогою. У зв'язку з цим адвокат повинен мати можливість без обмежень забезпечувати основні аспекти захисту цієї особи: обговорення справи, організація захисту, збір доказів на користь обвинуваченого, підготовка до допиту, підтримка обвинуваченого, який перебуває у скрутному становищі, та перевірка умов тримання під вартою. п. 33. У цій справі не заперечується, що заявник не мав юридичної допомоги під час перебування під вартою поліції, оскільки це було неможливо згідно з чинним

	на той час законодавством (див. вищезгадане рішення у справі « <i>Salduz</i> », §§ 27 та 28). Систематичне обмеження такого роду, на основі відповідних законодавчих положень, саме по собі є достатнім для встановлення порушення статті 6, незважаючи на той факт, що заявник зберігав мовчання під час допиту під час перебування під вартою поліції.
ОКРЕМІ РІШЕННЯ ЄСПЛ ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 § 3 (с) ЕКПЛ У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Яременко проти України» (<i>Case of «Yaremenko v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 12 червня 2008 р., заява № 32092/02
Порушені статті ЕКПЛ	Стаття 6 § 3 (с)
URL	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-86885
QR-code	
Обставини справи	Заявника було заарештовано за підозрою у вчиненні вбивства та низки інших злочинів. В своїй заяві до Суду він стверджував, що його адвоката О. Х. було усунуто від участі у справі незаконно. Він також стверджував, що два інших адвокати, які представляли його інтереси, брали участь у справі лише умовно, оскільки вони бачили заявника лише один раз і лише під час допиту. Він також скаржився, що підписав клопотання про усунення та призначення адвокатів під примусом. Це також підтверджується тим фактом, що він просив повернути його адвоката О. Х. до участі у справі, як тільки він зможе.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 85. Суд повторює, що право кожного обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення на ефективний захист адвокатом, призначеним за необхідності офіційно, хоча і не є абсолютним, є однією з основоположних ознак справедливого судового розгляду (див. рішення у справі « <i>Krombach проти Франції</i> » (« <i>Krombach v. France</i> »), № 29731/96, п. 89, ECHR 2001-II).

Крім того, стаття 6 може також мати значення до того, як справа буде передана до суду, і тією мірою, якою справедливність судового розгляду може бути серйозно порушена початковим недотриманням цієї статті (див. рішення у справі «Імбріюшіа проти Швейцарії» (*«Imbrioscia v. Switzerland»*), від 24 листопада 1993 року, *Series A* № 275, с. 13, § 36, і «Оджалан проти Туреччини» (*«Öcalan v. Turkey»*) [ВП], № 46221/99, § 131, ECHR 2005-...). Спосіб застосування статті 6 §§ 1 і 3 (с) під час розслідування залежить від особливостей провадження та фактів справи. Стаття 6 зазвичай вимагає, щоб обвинуваченому було дозволено скористатися допомогою адвоката вже на початкових етапах поліцейського допиту (див. рішення у справі «Джон Мюррей проти Сполученого Королівства» (*«John Murray v. the United Kingdom»*) від 8 лютого 1996 року, *Reports* 1996-I, с. 54–55, § 63, та згадане вище рішення у справі «Оджалан» (*«Öcalan»*), § 131).

п. 86. Суд зазначає, що у цій справі засудження заявника за злочин 1998 року ґрунтувалося головним чином на його зізнаннях, які були отримані слідчими за відсутності адвоката і від яких заявник відмовився наступного дня, а потім починаючи з березня 2001 року.

п. 87. Суд також із занепокоєнням відзначає обставини, за яких відбувся перший допит заявника щодо злочину 1998 року. Як видно з відповідних положень Кримінально-процесуального кодексу, наведених у частині «Національне законодавство», існує обмежена кількість ситуацій, в яких юридичне представництво підозрюваного є обов'язковим. Однією з підстав для обов'язкового представництва є тяжкість злочину, в якому підозрюється особа, а отже, можливість застосування довічного позбавлення волі як покарання. У цій справі правоохоронні органи, розслідуючи насильницьку смерть людини, порушили кримінальну справу за фактом нанесення тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть, а не за фактом вбивства. Перше було менш тяжким злочином і тому не вимагало обов'язкового юридичного представництва підозрюваного. Одразу після отримання зізнання злочин було перекваліфіковано на умисне вбивство, а заявнику було пред'явлено обвинувачення у вбивстві.

п. 88. Суд вражений тим, що в результаті процедури, прийнятої органами влади, заявник не скористався вимогою про обов'язкове представництво і був поставлений в ситуацію, в якій, як він стверджував, він був змушений

	відмовитися від свого права на захисника і обмовити себе. Слід нагадати, що заявник мав адвоката в існуючому кримінальному провадженні, але відмовився від свого права бути представленим під час допиту у справі про інше правопорушення. Ці обставини викликають серйозні підозри щодо наявності умислу в початковій кваліфікації злочину. Той факт, що заявник зробив зізнання без присутності адвоката і відразу ж відмовився від них у присутності адвоката, свідчить про вразливість його становища та реальну потребу в належній правовій допомозі, в якій йому було фактично відмовлено 1 лютого 2001 року через те, як слідчий міліції реалізував свої дискреційні повноваження щодо кваліфікації розслідуваного злочину.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Шабельник проти України» (<i>Case of «Shabelnik v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 19 лютого 2009 р., заява № 16404/03
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 6 § 3 (с)
URL	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_457#Text
QR-code	
Обставини справи	Заявник спочатку був допитаний міліцією як свідок у справі про тяжкий злочин. Фактично він уже був підозрюваним, але формально йому не пред'явили обвинувачення і не забезпечили адвоката. Під час такого допиту без захисника Шабельник зробив явку з повинною. Згодом йому висунули офіційне обвинувачення у вбивстві, і призначений захисник приєднався лише на наступних стадіях провадження. Вирок ґрунтувався в основному на первинних зізнаннях.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 58. Суд повторює, що, зокрема, у випадках, коли йдеться про позбавлення свободи, інтереси правосуддя вимагають забезпечення юридичного представництва (див. справу «Бенгем проти Сполученого Королівства» (<i>«Benham v. the United Kingdom»</i>), № 19380/92, п. 61,

	від 10 червня 1996 року). Крім того, Суд зазначає, що українське законодавство передбачає обов'язкове представництво захисником інтересів осіб, яким у випадку засудження судом загрожує довічне ув'язнення. Саме в такій ситуації опинився заявник, адже, коли йому вже було пред'явлено обвинувачення у вчиненні вбивства, пред'явлення обвинувачення у другому вбивстві означало, що йому могло загрозовувати довічне ув'язнення (див. пункт 26 вище). Суд вважає, що в зазначений період інтереси правосуддя вимагали юридичного представництва заявника. п. 59. Крім того, незважаючи на доводи Уряду про те, що право заявника «на мовчання» гарантувалося національним законодавством і що не було доказів поганого поведіння з ним з метою одержати зізнання, обставини справи свідчать про те, що слідчі органи домоглися від нього показань усупереч його волі. Хоча заявник не довів фактів фізичного тиску на нього з боку слідчих, той факт, що в рамках того самого провадження інша особа також зізналась у вбивстві пані К. і відмовилася від своїх показань, посилаючись на тиск з боку того самого слідчого, може породжувати обґрунтовані сумніви щодо методів роботи слідчого в цій справі. Крім того, заявник, якого попередили про кримінальну відповідальність за відмову давати показання й одночасно поінформували про право не свідчити проти себе, міг, як він стверджує, справді розгубитися, не розуміючи наслідків відмови давати показання, особливо за відсутності допомоги захисника під час допиту. Слід також зазначити, що хоча під час розгляду справи в суді заявник відмовився від своїх показань, обвинувальний вирок в його справі про вбивство пані К. якщо не виключно, то вирішальною мірою ґрунтувався на цих самовикривальних показаннях. Ці показання справді не містили жодної інформації, яка б ще не була відома слідчим (на відміну від ситуації у справі з викраденням і вбивством С., у якій заявник показав працівникам міліції місце, де було сховано тіло вбитої), і були отримані за непевних обставин та з очевидним порушенням права заявника на захист. п. 60. Наведені міркування дають Суду підстави для висновку про те, що заявника позбавили можливості здійснити право на справедливий судовий розгляд. Отже, було порушено пункт 1 і пункт 3 (с) статті 6 Конвенції.

Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Нечипорук і Йонкало проти України» (<i>Case of «Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 21 квітня 2011 р., заява № 42310/04
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 6 § 1 і § 3 (с); також стаття 3
URL	https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-204031
QR-code	
Обставини справи	Перший заявник (Іван Нечипорук) був затриманий за підозрою у вбивстві та провів три дні без доступу до адвоката. Протягом цього часу його жорстоко побили та змусили декілька разів зізнатися у вбивстві, знову ж таки без присутності захисника. Лише через три дні після затримання заявнику надали державного адвоката. Надалі, вже за участі адвоката, він відмовився від зізнань. Однак суди в Україні використали первинні зізнавальні показання (отримані до прибуття захисника) для винесення вироку.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 262. Суд наголошує, що хоча право кожного обвинуваченого у вчиненні злочину на ефективний захист, наданий захисником, який у разі необхідності призначається офіційно, не є абсолютним, воно є однією з основних ознак справедливого судового розгляду (див. рішення у справі «Кромбах проти Франції» (<i>«Krombach v. France»</i>), № 29731/96, п. 89, ECHR 2001-II). Як правило, доступ до захисника має надаватися з першого допиту підозрюваного працівниками міліції, за винятком випадків, коли за конкретних обставин відповідної справи продемонстровано, що існують вагомі підстави для обмеження такого права (див. рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини» (<i>«Salduz v. Turkey»</i>) [ВП], № 36391/02, п. 55, від 27 листопада 2008 року). Право на захист буде в принципі непоправно порушено, якщо викривальні показання, отримані під час допиту правоохоронними органами без доступу до захисника, використовуватимуться з метою засудження особи (див. там само).

п. 263. Суд послідовно вказував, що забезпечення доступу до захисника на ранніх етапах є процесуальною гарантією права не свідчити проти себе та основною гарантією недопущення поганого поводження, відмічаючи особливу уразливість обвинуваченого на початкових етапах провадження, коли він потрапляє у стресову ситуацію і одночасно стикається з дедалі складнішими положеннями кримінального законодавства. Будь-який виняток з реалізації цього права має бути чітко визначений, а його дія має бути суворо обмежена в часі. Ці принципи є особливо актуальними в разі серйозних обвинувачень, бо саме у випадку, коли особі загрожує найсуворіше покарання, її право на справедливий судовий розгляд має забезпечуватися в демократичному суспільстві максимально можливою мірою (див. згадане вище рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини», п. 54).

п. 264. Хоча у справі, що розглядається, невідомо, коли саме допустили захисника заявника до участі в його справі, з фактів справи видно, що це відбулося не раніше 23 травня 2004 року, і сторони цього не заперечують. Суд наголошує на тому, що формально застосувавши до заявника адміністративне затримання, а фактично поводячись із ним як із підозрюваним у вчиненні злочину, міліція позбавила його доступу до захисника, участь якого була б обов'язковою за законодавством України, якби заявник обвинувачувався у вбивстві, вчиненому групою осіб та/або з корисливих мотивів, тобто злочині, у зв'язку з яким його фактично допитували.

п. 265. Суд зазначає, що заявник декілька разів зізнався у вчиненні розбійного нападу і вбивства під час перших допитів, коли не мав допомоги захисника, і безсумнівно зазнав обмеження в доступі до захисника в тому, що його зізнання, надані працівникам міліції, були використані для його засудження (див. згадане вище рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини», п. 58). Хоча заявник повторив свої зізнання у присутності захисника, Суд вважає, що обмеження його права на захист на самому початку не було усунуто під час судового розгляду, оскільки не було адекватної реакції судів на скаргу заявника щодо поганого поводження.

п. 266. Крім того, як визнали національні органи, після залучення захисника до участі у справі заявника останній не мав безперешкодного доступу до нього (див. пункти 58 і 84 вище).

	п. 267. Отже, Суд доходить висновку, що було порушено пункт 3 (с) статті 6 Конвенції.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Балицький проти України» (<i>Case of «Balitskiy v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 3 листопада 2011 р., заява № 12793/03
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 6 § 1 і § 3 (с)
URL	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-228102
QR-code	
Обставини справи	Заявник був засуджений за розбій та вбивство переважно на підставі явки з повинною, отриманої під час допиту, що відбувся за відсутності адвоката. 12 травня 1998 року заявник після побиття працівниками міліції зізнався у вчиненні вбивства та викраденні майна. Його допитували, пізніше його було формально затримано як підозрюваного. Заявник також відмовився від захисника, що засвідчив своїм підписом, зазначивши, що станом на той час послуг захисника він не потребував і вирішуватиме питання щодо представництва своїх інтересів пізніше. 15 травня 1998 року заявника було притягнуто як обвинуваченого у вчиненні вбивства. Під час допиту він відмовився від допомоги захисника Т., якого найняв його батько, та був допитаний як обвинувачений за відсутності захисника. 1 червня 1998 року кримінальну справу стосовно заявника було направлено до прокуратури м. Харкова для подальшого розслідування. Невдовзі після цього заявник скористався юридичною допомогою захисника Г. Однак прийняття його відмови не дозволялось національним законодавством з огляду на те, що його підозрювали у вчиненні злочину, найсуворішим покаранням за який було довічне позбавлення волі. Відповідно у його справі юридичне представництво було обов'язкове.

**Витяги
з рішення
ЄСПЛ**

п. 37. Суд повторює, що хоча право кожного обвинуваченого у вчиненні злочину на ефективну юридичну допомогу захисника, який у разі необхідності призначається офіційно, не є абсолютним, воно є однією з основних ознак справедливого судового розгляду (див. рішення у справі «Кромбах проти Франції», заява № 29731/96, п. 89, ЕСЧР 2001-11). Право на захист буде в принципі непоправно порушено, якщо визнавальні показання, отримані під час допиту особи правоохоронними органами без доступу до захисника, використовуватимуться з метою її засудження (див. рішення від 27 листопада 2008 року у справі «Сальдуз проти Туреччини» [ВП], заява № 36391/02, п. 55).

п. 38. Стосовно використання або виключення доказів, отриманих із порушенням права не давати показання та права не свідчити проти себе, Суд нагадує, що це – загальновизнані міжнародні стандарти, які є серцевиною поняття справедливого судового розгляду за статтею 6. Їх суть, зокрема, полягає у захисті обвинуваченого від неналежного примусу з боку державних органів, що дає змогу уникати помилок при здійсненні правосуддя та реалізації цілей статті 6. Право не свідчити проти себе передбачає, що сторона обвинувачення у кримінальній справі має довести свою версію щодо участі обвинуваченого без використання доказів, отриманих за допомогою методів примусу чи тиску всупереч волі обвинуваченого (див. зазначене вище рішення у справі «Шабельник проти України», п. 55, з подальшими посиланнями).

п. 39. Суд зазначає, що первісний адміністративний арешт заявника було застосовано за суперечливих обставин, оскільки його було затримано працівниками міліції, які розслідували вбивство Т., та оскільки стверджувалось, що він вчинив адміністративне правопорушення через кілька годин після затримання (див. пункт 17). Після його арешту він був допитаний у зв'язку з вищезазначеним вбивством і дав визнавальні показання за відсутності захисника та за обставин, які викликають сумнів щодо добровільності їх надання. Крім того, відмова від права мати захисника, підписана за тих же обставин, не може вважатися чіткою та недвозначною.

п. 40. Суд також бере до уваги доводи заявника про те, що початкова кваліфікація злочину як вбивства без обтяжуючих обставин, а не вбивства з корисливих мотивів, була помилковою та дозволяла слідству уникнути вимоги щодо обов'язкового юридичного представництва

	його інтересів. Суд зазначає, що він розглядав подібні доводи у декількох справах проти України, в яких обставини давали підстави підозрювати існування прихованої мети під час початкової кваліфікації злочину, а заявники фактично були позбавлені належної юридичної допомоги в результаті того, як слідчий здійснив свої дискреційні повноваження стосовно кваліфікації розслідуваного злочину (див. зазначене вище рішення у справі «Яременко проти України», пункти 87 і 88, і рішення від 28 жовтня 2010 року в справі «Леонід Назаренко проти України», заява № 22313/04, п. 54). Як і у вищезазначених справах, у цій справі державні органи володіли інформацією, включаючи визнавальні показання заявника (див. вищезазначений пункт 9) про те, що вбивство Т. поєднувалось із викраденням ювелірних виробів і грошей. Тим не менш після надання визнавальних показань 12 травня 1998 року заявнику пред'явили обвинувачення у вчиненні вбивства без обтяжуючих обставин, і лише через два місяці слідчий перекваліфікував злочин на вбивство з корисливих мотивів, що передбачало обов'язкове юридичне представництво інтересів заявника. З огляду на це Суд знову висловлює занепокоєння з приводу ще одного прикладу цієї неналежної практики, коли, незважаючи на затримання у зв'язку з більш серйозним кримінальним обвинуваченням, слідчі органи далі «штучно» пом'якшують обвинувачення для його кваліфікації за статтею Кримінального кодексу, яка б не вимагала від них забезпечити обов'язкове юридичне представництво інтересів підозрюваного.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Л. Т. проти України» (<i>Case of «L.T. v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 6 червня 2024 р., заява № 13459/15
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 6 § 3 (с)
URL	https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-237973
QR-code	

Обставини справи	Заявницю було визнано винною у завданні тілесних ушкоджень, але визнано неосудною та направлено на примусове психіатричне лікування. Під час судового розгляду вона була відсутня, не мала доступу до матеріалів справи, а призначені державою адвокати діяли пасивно або підтримували позицію обвинувачення. Заявниця не могла оскаржити рішення, оскільки це могло бути зроблено лише через адвоката, який цього не зробив.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 63. Суд нагадує, що для справедливості системи кримінального судочинства надзвичайно важливим є те, щоб обвинувачений мав належний захист як у першій інстанції, так і в апеляційному суді (див. рішення у справі «Петріна проти Хорватії» (<i>«Petrina v. Croatia»</i>), заява № 31379/10, пункт 47, від 13 лютого 2014 року). Проте держава не може нести відповідальність за кожен недолік захисника, призначеного для надання безоплатної правової допомоги або обраного обвинуваченим. Законмірним наслідком є те, що якщо адвокатура незалежна від держави, то здійснення захисту по суті є справою підсудного і його захисника, незалежно від того, чи буде захисник призначений у межах правової допомоги чи фінансуватися приватно (див. рішення у справі «Кускані проти Сполученого Королівства» (<i>«Cuscani v. the United Kingdom»</i>), заява № 32771/96, пункт 39, від 24 вересня 2002 року). Згідно з підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції, компетентні національні органи влади зобов'язані втручатися лише у тому випадку, якщо нездатність захисника забезпечити ефективне представництво є очевидною або достатньою мірою доведена до їхнього відома в інший спосіб (див. рішення у справах «Камасінські проти Австрії» (<i>«Kamasinski v. Austria»</i>), від 19 грудня 1989 року, пункт 65, Серія А № 168 та «Дауд проти Португалії» (<i>«Daud v. Portugal»</i>), від 21 квітня 1998 року, пункт 38, Збірник рішень Європейського суду з прав людини 1998-II). п. 64. Суд також нагадує, що хоча ефективність правової допомоги не обов'язково вимагає проактивного підходу з боку захисника, а якість юридичних послуг не можна виміряти кількістю клопотань або оскаржень, поданих захисником до суду, явно пасивна поведінка може принаймні викликати серйозні сумніви стосовно ефективності захисту. Це особливо актуально, якщо обвинувачений рішуче заперечує обвинувачення та оскаржує докази або не може бути присутнім у судовому

	засіданні та забезпечувати свій особистий захист (див. згадане рішення у справі «Васенін проти Росії» (<i>«Vasenin v. Russia»</i>), пункт 142). (ii) <i>Застосування загальних принципів у цій справі</i> п. 65. Суд зазначає, що під час кримінального провадження інтереси заявниці представляв призначений державою захисник, К., якого згодом замінила Д. Крім того, Суд зауважує, що обидва захисники були по суті пасивними і не діяли в найкращих інтересах заявниці. У матеріалах справи ніщо не свідчить, що захисник заявниці оскаржувала допустимість будь-яких доказів або подавала клопотання в її інтересах на будь-якій стадії провадження, попри той факт, що сама заявниця послідовно заперечувала обвинувачення та оскаржувала результати судово-психіатричної експертизи, а також спосіб її проведення (див. пункти 6, 15, 18 і 25). Позиція, яку зайняла Д. і висловила у своїй промові, була особливо вражаючою (див. пункт 19). п. 66. Суд також бере до уваги аргумент заявниці, що вона не могла ефективно оскаржити ухвалу від 14 липня 2014 року, оскільки її захисник не подав апеляційну скаргу. Суд зазначає, що в багатьох справах така бездіяльність захисника приводить до висновку про порушення підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції у поєднанні з пунктом 1 статті 6 Конвенції (див., наприклад, рішення у справах «Сийрак проти Росії» (<i>«Siyrak v. Russia»</i>), заява № 38094/05, пункти 30–33, від 19 грудня 2013 року; «Орлов проти Росії» (<i>«Orlov v. Russia»</i>), заява № 29652/04, пункти 109 та 117, від 21 червня 2011 року, та «Ананьєв проти Росії» (<i>«Ananyev v. Russia»</i>), заява № 20292/04, пункти 55 і 56, від 30 липня 2009 року). До того ж, у цій справі Д. не лише не подала апеляційну скаргу, але й підтримала прокурора, виступаючи за закриття апеляційного провадження, ініційованого самою заявницею, попри важливість предмета спору для заявниці та наявність очевидних підстав для оскарження (див. пункт 27). п. 67. З огляду на наведене Суд доходить висновку, що надана заявниці правова допомога була серйозно та явно недостатньою. Зовсім не захищаючи права та інтереси заявниці, її призначений державою захисник, як вбачається, підтримував позицію сторони обвинувачення як щодо питань по суті, так і щодо такого важливого процесуального питання, як присутність заявниці у судовому засіданні. Суд уже встановив, що заявниця була

	несправедливо позбавлена можливості бути присутньою у судовому засіданні та представити власну версію подій і докази (див. пункт 62). Отже, Суд вважає, що недоліки отриманої заявницею правової допомоги були особливо помітними та завдали шкоду з огляду на відсутність у заявниці можливості виправити чи будь-яким чином зменшити негативний вплив такої допомоги на результат провадження щодо неї. п. 68. Стосовно аргументу Уряду, що заявниця повинна була повідомити суд першої інстанції про низьку якість наданої їй правової допомоги і попросити замінити їй захисника, Суд зазначає, що нездатність К. і Д. надати ефективну правову допомогу була явною і заявниця скаржилася на це. Вона просила органи державної влади, у тому числі районний суд, замінити К. (див. пункти 13 і 15). Стосовно Д., то цей представник вперше з'явився у засіданні 9 липня 2014 року, з якого заявницю було видалено та яке зрештою було відкладено. Наступне й останнє засідання у справі було проведено районним судом за відсутності заявниці, і Уряд не заперечував, що заявниця навіть не знала про це засідання. Вбачається, що Д. зрештою виконала вказівку судді не повідомляти свого клієнта про дату засідання у справі, хоча вона сама вважала, що це суперечить її обов'язку як захисника (див. пункт 17). У своїх скаргах до судів вищих інстанцій заявниця прямо скаржилася на явно неефективну допомогу захисників К. і Д., включно з відмовою Д. подати апеляційну скаргу на ухвалу від 14 липня 2014 року (див. пункти 25 і 28). За таких обставин саме національні суди мали втрутитися та призначити нового захисника або відкласти засідання, доки заявниця не зможе бути належним чином представлена (там само). Однак суди відмовили в розгляді апеляційної скарги заявниці з формальних підстав, посилаючись на те, що апеляційну скаргу міг подати лише захисник заявниці, натомість відмова захисника зробити це була одним із аспектів скарги заявниці. п. 69. Насамкінець, хоча в липні 2014 року заявниця отримала певну юридичну консультацію від обраного нею захисника, який, вочевидь, допоміг їй сформулювати її апеляційну скаргу (див. пункт 23), Суд зазначає, що Уряд не стверджував, що цей факт мав привести до висновку, що заявниця не потребувала наданої державою правової допомоги або що недоліки останньої не вплинули на справедливість судового провадження.

	п. 70. У контексті наведеного Суд вважає, що якість наданої заявниці у цій справі правової допомоги та відсутність належної ретельності з боку національних судів у зв'язку з цим не відповідали вимогам пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Богдан проти України» (<i>Case of «Bogdan v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 8 лютого 2024 р., заяви № 3016/16
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 6 § 3 (с)
URL	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-234485
QR-code	
Обставини справи	Поліцейські запросили заявника до відділку поліції, і він погодився супроводжувати їх. Після прибуття до відділку поліції о 1.00 15 квітня 2014 року заявника допитали про його злочини, включаючи крадіжки. Поліція стверджувала, що заявник залишався у відділку за власним бажанням; він не був заарештований, і протокол про арешт не було складено. Рано-вранці офіцери сказали йому йти, отримавши його номер телефону та зобов'язання з'явитися за викликом. Однак заявник відмовився йти, пояснивши це тим, що йому ніде залишитися. Йому дозволили залишитися у відділку, і поліція дала йому гроші на їжу та знеболювальні, оскільки заявник пояснив, що в нього туберкульоз, а також набряк та ураження на ногах, спричинені вживанням наркотиків. Зрештою, заявник покинув відділок 15 квітня 2014 року. Водночас заявник протягом усього провадження стверджував, що його було заарештовано 14 квітня 2014 року та утримувано під арештом без реєстрації до 17 квітня 2014 року, коли його було офіційно заарештовано. 16 квітня 2014 року слідчий поліції склав протокол, у якому зазначалося, що між 16.35 та 16.40 того ж дня заявнику було повідомлено про підозру у скоєнні крадіжки

	за обтяжуючих обставин і що у зв'язку з цим він має право на допомогу адвоката, якого він може обрати сам або якого може призначити йому за рахунок держави. Заявник додав до цього друкованого протоколу рукописну примітку, в якій зазначив, що «на даний момент я відмовляюся від послуг захисника; це не пов'язано з моїм матеріальним становищем» (<i>«на даний час від послуг захисника відмовляюся, що не пов'язано з моїм матеріальним становищем»</i>). Заявник та слідчий поліції підписали протокол. Адвокат заявника подав касаційну скаргу, використавши ті ж аргументи, що й у обласному суді. Він додав, що заявника <i>фактично</i> було заарештовано 14 квітня 2014 року. На момент підписання ним заяви про відмову від арешту він уже перебував під незареєстрованим ув'язненням без роз'яснення його прав, що є порушенням статті 5 Конвенції. У будь-якому разі існувала юридична вимога призначити адвоката для представлення заявника після того, як слідчий орган отримав 18 квітня 2014 року офіційну довідку про те, що він страждає на психічний розлад, спричинений зловживанням наркотиками. Однак суди першої інстанції та апеляційний суд не належним чином оцінили ці обставини. Відповідно, всі матеріали, зібрані у заявника під час слідчих дій, були сумнівними та на них не можна було покладатися. Цей аргумент додатково підтверджувався тим фактом, що заявник страждав від симптомів абстиненції настільки тяжких, що йому довелося неодноразово викликати швидку допомогу; таким чином, проведення проти нього слідчих дій у той час було рівносильним жорсткому поводженню. Використання таких доказів суперечило Кримінально-процесуальному кодексу та Конвенції. 1 жовтня 2015 року Вищий спеціалізований цивільний і кримінальний суд залишив обвинувальний вирок у силі. Зокрема, щодо права на адвоката він заявив, що на момент арешту заявника слідчий орган не знав, що він страждає на психічний розлад, спричинений вживанням наркотиків. Слідчий орган дізнався про психологічні та поведінкові розлади заявника, пов'язані із залежністю, лише 13 травня 2014 року, коли центр надав йому відповідну довідку (див. пункт 10 вище). Після цієї дати жодних слідчих дій не проводилося. Відповідно, згідно з національним законодавством не було підстав (див. пункт 27 нижче) для обов'язкової участі адвоката. Матеріали справи свідчать про те, що заявнику

	було роз'яснено право на адвоката і що він особисто написав у відповідному протоколі, що відмовляється від свого права на адвоката з причин, не пов'язаних з його фінансовим становищем.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 55. Заявник оскаржив дійсність відмови від прав на національному рівні з двох інших підстав: по-перше, на тій підставі, що під час підписання відмови не було присутнього адвоката; і по-друге, оскільки на момент підписання відмови він страждав від психічних та фізичних наслідків наркоманії та синдрому відміни. п. 56. Відсутність адвоката під час підписання відмови сама по собі не робить відмову недійсною для цілей статті 6 Конвенції (див. справу «<i>Fariz Ahmadov проти Азербайджану</i>», № 40321/07, §§ 50–55, від 14 січня 2021 року). Суд також зазначає, що Верховний Суд витлумачив відповідні положення національного законодавства таким чином, що присутність адвоката не є обов'язковою для дійсної відмови, якщо відповідачу ще не було призначено адвоката (див. пункт 21 вище). п. 57. Щодо наркотичної залежності заявника, він страждав від неї на момент свого <i>фактичного</i> арешту 14 квітня 2014 року (див. пункт 24 вище). Заявник підписав відмову від свого права на адвоката через два дні, 16 квітня 2014 року. п. 58. Оскільки немає жодних ознак того, що заявник мав доступ до ліків або замісної терапії, поки він перебував під наглядом поліції, твердження заявника про те, що він уже страждав від симптомів абстиненції на момент підписання відмови можна вважати достовірним. п. 59. Суд вже постановляв, що зізнання, зроблені під час незареєстрованого утримання під вартою, у поєднанні з доказами незрозумілих травм можуть створювати враження, що такі заяви не були добровільними (див., наприклад, «<i>Belousov v. Ukraine</i>», № 4494/07, § 63, 7 листопада 2013 року, та <i>Case of «Zyakun v. Ukraine»</i>, № 34006/06, 25 лютого 2016 року). п. 60. Хоча у цій справі немає доказів травм, а твердження заявника про фізичне жорстоке поводження не мають підтверджень, дещо схожі міркування все ж застосовуються, оскільки обставини незареєстрованого утримання заявника під вартою, у поєднанні з достовірними твердженнями про те, що він страждав від симптомів абстиненції на момент відмови від свого права на адвоката, ставлять під сумнів добровільний характер відмови, підписаної заявником.

п. 61. За таких обставин національні суди, перш за все, мали переконливо встановити, чи була відмова від правової допомоги добровільною та дійсною, незважаючи на ці проблеми (див. «*Ogorodnik v. Ukraine*», № 29644/10, § 108, 5 лютого 2015 року, та «*Türk*», згадане вище, § 53).

п. 62. Суди не заперечували, що діагноз заявника – психологічні та поведінкові розлади, пов'язані із залежністю, – в принципі може бути перешкодою для дійсної відмови від його права на адвоката згідно з національним законодавством (див. пункти 19 та 27 вище). Національна судова практика чітко визнала діагноз заявника як такий, що потенційно може відносити його до категорії осіб, які за законом не можуть дійсно відмовитися від цього права через його психічний розлад (див. пункти 10 та 30 вище).

п. 63. Однак вони встановили, що органи влади дізналися про залежність заявника лише у травні 2014 року, після завершення всіх слідчих дій за його участю. Здійснюючи цю оцінку, суди не коментували інформацію (що міститься в рішенні про припинення, на яке спиралися самі суди, – див. пункти 15, 17 та 22 вище) про те, що, починаючи не пізніше 17 квітня 2014 року, тобто наступного дня після того, як заявник підписав відмову від відповідальності та зізнався, машини швидкої допомоги неодноразово викликалися до центру тримання під вартою у зв'язку з його симптомами абстиненції. Суди також не пояснили, як заявник міг бути зареєстрований без відома органів влади в центрі лікування залежності 18 квітня 2014 року, тобто під час його утримання під вартою.

п. 64. Неправильність оцінки національних судів підтвердилася, коли з'ясувалося, що поліція знала про залежність заявника з самого початку розслідування, у період з 14 по 16 квітня 2014 року, коли, згідно з вагомими ознаками у власних заявах поліцейських, як зазначено у пунктах 24, 46 та 47 вище, заявник вже перебував під їхнім контролем. Той факт, що ця інформація стала відомою лише після завершення кримінального провадження проти заявника, пояснюється владою та затримкою, спричиненою неодноразовим прийняттям рішень про передчасне припинення розслідування.

п. 65. Таким чином, хоча національне законодавство в принципі встановлювало гарантію для таких ситуацій, через поведінку поліцейських ця гарантія виявилася неефективною. Це можна порівняти з практикою,

що існувала за Кримінально-процесуальним кодексом 1960 року, який Суд визначив як проблематичний у таких рішеннях, як «*Balitskiy v. Ukraine*» (№ 12793/03, §§ 50–54, 3 листопада 2011 року, з подальшими посиланнями), коли злочин спочатку кваліфікувався як менш тяжкий, що не потребує обов'язкового юридичного представництва, і таким чином фактично відмовляв підсудним у належній юридичній допомозі.

п. 67. Аналогічно, у справі заявника національна судова практика виключала прийняття відмови від претензій від пацієнтів з діагнозом, який пізніше було встановлено у заявника. Однак поліція вже знала, що заявник страждає від наркотичної залежності, з 14 квітня 2014 року, коли він, згідно з вагомими ознаками у власних заявах поліцейських, перебував під їхнім контролем. Це могло свідчити про те, що заявник мав хворобу, яка, згідно з національною судовою практикою, призвела до неможливості прийняття його відмови. Проте поліція приховала цю інформацію від відповідних органів.

п. 68. Також важливо, що до підписання відмови від права на адвоката заявника не було поінформовано про його право зберігати мовчання. Хоча право на мовчання та право на правову допомогу є різними і відмова від одного не тягне за собою відмови від іншого, ці права, тим не менш, доповнюють одне одного, оскільки особам, які перебувають під вартою поліції, має бути надана допомога адвоката *a fortiori*, якщо їх раніше не було поінформовано про їхнє право зберігати мовчання (див. «*Navone and Others v. Monaco*», № 62880/11, та 2 інших, § 74, 24 жовтня 2013 року). Таким чином, хоча заявник не подавав окремої скарги щодо свого права на мовчання, відсутність повідомлення про це право є важливим фактором, що ще більше підриває дійсність його відмови від права на правову допомогу.

п. 69. Підсумовуючи, заявник підписав відмову від прав, коли, згідно з показаннями у свідченнях поліцейських, він перебував під незареєстрованим затриманням та коли, згідно з його достовірною версією, він страждав від симптомів абстиненції від наркотиків. Це ставило під сумнів добровільний характер відмови, підписаної заявником. Зокрема, за таких обставин національні суди мали перевірити дійсність відмови, чого вони не зробили належним чином.

п. 70. Беручи до уваги всі ці елементи, Суд вважає, що Уряд не зміг продемонструвати, що заявник обґрунтовано

	відмовився від свого права на адвоката (пор. «Akdağ», цитовано вище, § 61, та «Lalik v. Poland», № 47834/19, § 62, 11 травня 2023 року).
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Бортнік проти України» (<i>Case of «Bortnik v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 27 січня 2011 р., заява № 39582/04
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 6 § 3 (с).
URL	https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-171914
QR-code	
Обставини справи	Валентин Бортнік був затриманий за підозрою у вбивстві тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть. На момент арешту злочин кваліфікувався як такий, що не вимагає обов'язкового адвоката, і під час допиту в міліції заявник підписав відмову від адвоката, визнавши свою вину. При цьому, як пізніше з'ясувалося, Бортнік боявся жорстокого поводження з боку слідчих і тому погодився говорити без захисника. Він був інвалідом (частково ампутовані ступні), хворів на алкоголізм і соціально незахищений – тобто вразливий стан. Згодом кваліфікацію діяння було змінено на умисне вбивство (за що вже мав бути призначений адвокат), і заявника засудили до 13 років ув'язнення, спираючись головню на його первинні зізнання. Вже на першому судовому засіданні Бортнік заявив про невинуватість та попросив призначити йому адвоката – відтоді він послідовно заперечував вину.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 31. Заявник наполягав, що ні тоді, коли його затримали, ні пізніше його не було належним чином повідомлено про його право мати захисника. п. 32. Заявник стверджував, що він був підданий поганому поводженню з боку працівників органів внутрішніх справ (його били палицею по колінах, змушували пити горілку та погрожували). Він не скаржився на таке поводження, оскільки боявся працівників органів

	внутрішніх справ. Крім того, на той час заявник не мав захисника та, не маючи юридичних знань, не знав, як подавати скарги. п. 33. Заявник також зазначив, що він не мав «плану захисту», як це стверджував Уряд, він був у відчаї та перебував у безнадійному стані, враховуючи, що навіть Уряд у своїх зауваженнях не виключив можливість поганого поводження із затриманими з боку працівників органів внутрішніх справ. п. 35. Уряд стверджував, що справа, яка розглядається, відрізняється від справи «Яременко проти України» (<i>Yaremenko v. Ukraine</i>), № 32092/02, від 12 червня 2008 року), де Суд постановив, що в зв'язку з навмисно неправильною кваліфікацією дій заявника він не міг використати вимогу обов'язкової участі захисника, що порушило підпункт (с) пункту 3 статті 6 Конвенції. Зокрема, у справі, яка розглядається, заявник мав підготовлену лінію захисту. Будучи інвалідом та побоюючись, що його може бути піддано поганому поводженню працівниками органів внутрішніх справ, заявник вирішив «не провокувати» їх та зізнатися у вчиненні інкримінованого йому злочину. Проте коли справа надійшла до суду, заявник «реалізував свій план» – заявив про свою невинуватість та звернувся до суду з заявою, вимагаючи призначити йому захисника, який допоможе йому довести відсутність його вини. п. 39. Суд наголошує на важливості стадії розслідування для підготовки кримінального провадження, оскільки докази, отримані під час цієї стадії, визначають рамки, в яких правопорушення, щодо вчинення якого було пред'явлено обвинувачення, буде розглядатись в суді першої інстанції. Таким чином, пункт 1 статті 6 Конвенції вимагає, як правило, щоб доступ до захисника надавався з першого допиту підозрюваного, здійснюваного працівниками органів внутрішніх справ, якщо неможливо продемонструвати з посиланням на конкретні обставини справи, що існують неспростовні підстави для обмеження такого права (див. рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини» (<i>Salduz v. Turkey</i>) [ВП], № 36391/02, пункти 54–55, від 27 листопада 2008 року). Право на захист буде в принципі непоправно порушено, якщо при засудженні судом використовуватимуться зізнавальні покази, отримані працівниками органів внутрішніх справ під час допиту без участі захисника (там само; див. також рішення у справах «Пановіц проти Кіпру» (<i>Panovits v. Cyprus</i>), № 4268/04,

	пункти 84–86, від 11 грудня 2008 року, та «Піщальніков проти Росії» (<i>«Pishchalnikov v. Russia»</i>), № 7025/04, пункти 90–92, від 24 вересня 2009 року). п. 40. Суд також зазначає, що стаття 6 Конвенції не перешкоджає особі добровільно відмовитись – відкрито чи опосередковано – від свого права на деякі гарантії справедливого суду (див. рішення щодо прийнятності у справі «Квятковська проти Італії» (<i>«Kwiatkowska v. Italy»</i>), № 52868/99, від 30 листопада 2000 року, та рішення у справі «Піщальніков проти Росії» (<i>Case of «Pishchalnikov v. Russia»</i>), № 7025/04, пункт 77, від 24 вересня 2009 року). Проте для того, щоб відмова від права брати участь у судовому розгляді була дійсною для цілей Конвенції, вона має бути встановлена у недвозначній формі і супроводжуватись мінімальними гарантіями, співмірними з її важливістю (див. рішення у справі «Пуатрімоль проти Франції» (<i>Case of «Poitrimol v. France»</i>), від 23 листопада 1993 року, пункт 31, Series A № 277-A). п. 41. Перш за все Суд зазначає, що у справі, яка розглядається, Уряд визнав, що заявник побоювався можливого поганого поводження і тому визнав себе винним. Відповідно він не вбачав жодної потреби мати захисника на цій стадії. п. 42. Хоча заявник стверджував, що він «буде захищати свої права сам», він погоджувався з усіма діями та висновками слідчих органів та не оскаржував їх. Проте кожного разу, коли заявник опинявся за межами юрисдикції органів слідства, він відразу ж стверджував, що він невинуватий (див. пункт 12). Так, в суді заявник негайно вимагав залучення захисника та стверджував, що він невинуватий. Після цього він не змінював своєї позиції. п. 43. Необхідно також зазначити, що заявник має фізичну ваду, страждав на хронічний алкоголізм та належав до соціально незахищеної групи, що могло призвести до висновку, що він був особливо уразливим, юридично неосвіченим та схильним до зовнішнього впливу. п. 44. За цих обставин Суд вважає, що відмова заявника від юридичного представництва на початковій стадії не була дійсною. п. 45. Далі Суд зазначає, що спочатку дії заявника були кваліфіковані як нанесення тяжких тілесних ушкоджень, пізніше перекваліфіковані як вбивство, оскільки характер тілесних ушкоджень потерпілої вказували на намір нападника вбити її (див. пункт 19), і заявника було засуджено за вчинення умисного вбивства.

	Характер тілесних ушкоджень жертви не був новою обставиною, не відомою раніше, що могла б пояснити попередню кваліфікацію дій як менш тяжкого злочину, в контексті якого юридичне представництво не було необхідним. За цих обставин заявник не скористався юридичною допомогою під час вирішальної початкової частини провадження. п. 46. Таким чином, засудження заявника за вчинення вбивства ґрунтувалось головним чином на показаннях, наданих за відсутності його захисника під час досудового слідства. Заявник визнавав себе винним лише в присутності слідчого та під час відтворення обставинки і обставин подій, де не було його захисника. Будь-які інші можливі докази винуватості заявника мали непрямий характер. п. 47. Суд вже постановляв у подібних ситуаціях, що хоча заявник мав можливість оскаржити докази щодо нього в суді першої інстанції та пізніше в його скаргах, відсутність захисника під час перебування заявника під вартою в органах внутрішніх справ, могла неоправно вплинути на його право на захист (див. вищезазначене рішення у справі Сальдуз («<i>Salduz</i>»), пункти 56–62).
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «А. V. проти України» (<i>Case of «A. V. v. Ukraine»</i>), рішення у справі від 29 січня 2015 р., заява № 65032/09
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 6 § 3 (с)
URL	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-171840
QR-code	
Обставини справи	Заявник А. V. був затриманий у грудні 2006 року за підозрою у придбанні наркотиків. Без доступу до адвоката його утримували під вартою (адміністративний арешт) з 29 грудня 2006 до 5 січня 2007 року. За цей час, як він стверджував, працівники міліції його побили і змусили написати явку з повинною, де він зізнався

	у зберіганні наркотиків для власного вжитку. Ці письмові зізнання, зроблені без адвоката, лягли в основу обвинувачення. В подальшому, уже за участі призначеного захисника, А. V. намагався оскаржити добровільність тих зізнань, проте національні суди відхилили його доводи.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 58. Суд нагадує, що пункт 1 статті 6 Конвенції вимагає, щоб, як правило, доступ до захисника надавався з першого допиту підозрюваного працівниками міліції, за винятком випадків, коли за конкретних обставин відповідної справи продемонстровано, що існують вагомі підстави для обмеження такого права. Та навіть якщо вагомі підстави можуть у виняткових випадках виправдовувати відмову у доступі до захисника, таке обмеження, незважаючи на його підстави, не повинно незаконно порушувати права обвинуваченого за статтею 6 Конвенції. Право на захист як таке буде неоправно порушено, якщо визнавальні покази, отримані від особи під час допиту правоохоронними органами за відсутності захисника, використовуватимуться з метою її засудження (див. рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини» (<i>«Salduz v. Turkey»</i>) [ВП], заява № 36391/02, п. 55, від 27 листопада 2008 року). Спосіб, в який пункт 1 та підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції мають бути застосовані під час досудового розслідування, залежить від особливостей провадження, про яке йдеться, та від обставин справи. З метою встановлення того, чи було досягнуто мети статті 6 Конвенції – справедливого судового розгляду, необхідно враховувати всю повноту національного провадження у справі (див. рішення від 11 грудня 2008 року у справі «Пановітс проти Кіпру» (<i>«Panovits v. Cyprus»</i>), заява № 4268/04, п. 64). п. 59. З матеріалів справи випливає, і сторони цього не заперечують, що 29 грудня 2006 року працівники міліції доправили заявника до районного управління міліції за підозрою у вчиненні правопорушення, пов'язаного з порушенням правил обігу наркотичних засобів. Дії заявника спочатку було кваліфіковано як адміністративне правопорушення. Незважаючи на те, чи була така початкова кваліфікація виправданою, чи ні, Суд зазначає, що провадження у справі про адміністративне правопорушення передбачало як можливе покарання адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб. З огляду на характер та тяжкість покарання, Суд вважає, що дане провадження підпадає під сферу

застосування статті 6 Конвенції (див. рішення у справах «Галстян проти Вірменії» (*«Galstyan v. Armenia»*), заява № 26986/03, пп. 58–60, 15 листопада 2007 року, та «Лучанінова проти України» (*«Luchaninova v. Ukraine»*), заява № 16347/02, п. 39, від 9 червня 2011 року). Крім того, ніщо не вказує на те, що за обставин цієї справи мають застосовуватися будь-які винятки з конкретної вимоги статті 6 Конвенції щодо забезпечення доступу до захисника, починаючи з першого допиту. Процесуальні заходи, вжиті на початку провадження у справі про адміністративне правопорушення, спричинили серйозні наслідки для заявника, особливо з огляду на покарання за адміністративне правопорушення, передбачене у вигляді адміністративного арешту. Крім того, з огляду на конкретний зв'язок між двома провадженнями на національному рівні важливість первинних слідчих дій не можна недооцінювати. Відмінність між початковими обвинуваченнями у вчиненні адміністративного правопорушення та подальшими обвинуваченнями у вчиненні злочину по суті полягала у кількості наркотичних засобів, яка спочатку могла бути неочевидною, а визнавальні покази заявника, отримані для пред'явлення обвинувачення у вчиненні адміністративного правопорушення, могли бути і фактично були повністю застосованими для подальшого притягнення до кримінальної відповідальності, яка передбачала більш серйозне покарання.

п. 60. Відповідно, заявник мав право на доступ до захисника під час допиту 29 грудня 2006 року з приводу обставин придбання ним наркотичних засобів. Існування цього права, встановленого Конвенцією, не залежало від того, чи подав заявник клопотання про надання йому юридичної допомоги. Проте заявник міг відмовитися від зазначеного права, оскільки стаття 6 Конвенції не забороняє особі за власним бажанням відмовитися від права на гарантію справедливого суду (див. рішення від 9 червня 2009 року у справі «Стжалковський проти Польщі» (*«Strzałkowski v. Poland»*), заява № 31509/02, п. 42). Проте відмова від цього права повинна, серед іншого, надаватися у недвозначний спосіб та супроводжуватися мінімальними гарантіями, співмірними з її важливістю (див. рішення у справі «Сейдович проти Італії» (*«Sejdovic v. Italy»*) [ВП], заява № 56581/00, п. 86, ECHR 2006-II). Необхідні гарантії права на юридичну допомогу, окрім іншого, опосередковано закріплюють

	обов'язок органів влади встановити, що особа не бажала скористатися цим правом у конкретний проміжок часу (див. рішення від 15 листопада 2012 року у справі «Єрохіна проти України» (<i>«Yerokhina v. Ukraine»</i>), заява № 12167/04, п. 68). п. 61. З фактів випливає, і сторони погоджуються, що 29 грудня 2006 року, коли заявник вперше надав визнавальні покази, він не мав доступу до захисника. Немає жодних свідчень того, що заявник відмовився від свого права на захисника, і питання щодо можливої відмови не було предметом розгляду Суду. п. 62. Отже, питання полягає у тому, чи була відсутність захисника виправданою. З огляду на факти, Суд не вбачає жодної вагомої підстави обмеження права заявника на захисника на час подій. п. 63. Крім того, Суд вважає, що таке обмеження порушило право заявника на захист. Суд першої інстанції залишив без задоволення клопотання заявника про вилучення його визнавальних показів з матеріалів справи (див. пункт 30). Той факт, що суд згодом при обґрунтуванні вини заявника не зробив прямого посилання на ці визнавальні покази, не є вирішальним (див. рішення від 15 листопада 2012 року у справі «Хайров проти України» (<i>«Khayrov v. Ukraine»</i>), заява № 19157/06, п. 78). Так, апеляційний суд пізніше, залишаючи вирок суду першої інстанції без змін, прямо послався на визнавальні покази заявника від 29 грудня 2006 року. Верховний Суд України, відхиляючи касаційну скаргу заявника, також послався на його первинні визнавальні покази.
РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ РІШЕНЬ ЄСПЛ ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 § 3 (с) ЄКПЛ У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	
Основні порушення ЄКПЛ, виявлені в рішеннях ЄСПЛ	<i>На основі проаналізованих рішень можна визначити ряд типових порушень, виявлених ЄСПЛ, а також сформулювати стандарти та рекомендації для правоохоронних органів, щоб уникнути порушення права на захист.</i> 1. Відсутність адвоката на ранніх стадіях затримання. Практика свідчить, що працівники міліції / поліції нерідко допитували підозрюваних одразу після затримання без надання їм можливості проконсультуватися з адвокатом. ЄСПЛ однозначно вважає це порушенням – право на справедливий суд може бути порушене ще до суду, якщо особу фактично тримають під вартою і відбирають показання без захисника.

	2. Ключова шкода від відсутності адвоката – підозрюваний може дати самовикривальні свідчення, нерідко під психологічним чи фізичним тиском. ЄСПЛ послідовно зазначає, що засудження, засноване головним чином на таких свідченнях, є несправедливим. До свідчень без адвоката ЄСПЛ фактично застосовує принцип «плоди отруєного дерева». 3. Оскільки право на адвоката має бути реальним, а не ілюзорним, ЄСПЛ визнав порушенням наступні прийоми, використані українськими правоохоронцями: а) оформлення затримання як адміністративного або опитування як свідка, щоб юридично не надавати особі статусу підозрюваного і не забезпечувати адвоката; б) навмисне заниження кваліфікації злочину на початку провадження, щоб уникнути обов'язкової участі захисника; в) недопущення обраного адвоката під надуманим приводом і призначення «кишенькового» захисника; г) затягування у наданні адвоката або проведення негайних слідчих дій до прибуття адвоката, навіть якщо той вже запрошений. 4. Неінформування особи про її права або тиск на особу для того, щоб вона відмовилася від адвоката. Адже якщо затриманий не знає, що має право на безоплатного адвоката, або його схиляють «підписати відмову» (часто обіцянками швидше вирішити справу чи погрозами), відповідно така «відмова» не є дійсною. ЄСПЛ вимагає, щоб відмова від адвоката була однозначною і добровільною, а держава має обов'язок довести це. У випадку вразливих підозрюваних (неповнолітніх, психічно хворих, осіб з абстинентним синдромом тощо) поліція має навпаки наполягати на участі адвоката. В низці справ Суд визнавав, що заявники не могли усвідомлено відмовитись від захисту і визнав відповідальним за це державу. 5. Порушення конфіденційності захисника і клієнта. Таким чином, присутність працівників поліції під час консультацій з адвокатом, прослуховування розмов, обмеження часу чи умов спілкування – усе це порушує право на захист, адже без гарантування приватності спілкування з клієнтом адвокат не може виконувати свою функцію ефективно. Суд вимагає гарантувати умови для конфіденційного спілкування затриманого з адвокатом від самого початку і на всіх етапах.

	6. Неефективність призначеного адвоката (пасивність або змова зі слідством). Хоча ЄСПЛ зазвичай не втручається в оцінку професійності адвоката (вважаючи це сферою відповідальності національних органів), в окремих випадках низька якість правової допомоги може порушувати право на справедливий суд. Поліція та слідчі мають обов'язок не перешкоджати роботі адвоката та не зловживати пасивністю захисника. Якщо адвокат номінально присутній, але не консулює клієнта (або, гірше, діє всупереч інтересам клієнта), це ставить під загрозу допустимість доказів, отриманих за таких умов.
Нормативно-правове регулювання дотримання статті 2 ЄКПЛ у поліцейській діяльності в Україні	Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI Стаття 48. Залучення захисника 1. Захисник може у будь-який момент бути залученим підозрюваним, обвинуваченим, їх законними представниками, а також іншими особами за проханням чи згодою підозрюваного, обвинуваченого до участі у кримінальному провадженні. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані надати затриманій особі чи особі, яка тримається під вартою, допомогу у встановленні зв'язку із захисником або особами, які можуть запросити захисника, а також надати можливість використати засоби зв'язку для запрошення захисника. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані утримуватися від надання рекомендацій щодо залучення конкретного захисника. 2. Захисник залучається слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням у випадках та в порядку, визначених статтями 49 та 53 цього Кодексу. Стаття 49. Залучення захисника слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням 1. Слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд зобов'язані забезпечити участь захисника у кримінальному провадженні у випадках, якщо: 1) відповідно до вимог статті 52 цього Кодексу участь захисника є обов'язковою, а підозрюваний, обвинувачений не залучив захисника; 2) підозрюваний, обвинувачений заявив клопотання про залучення захисника, але за відсутністю коштів чи з інших об'єктивних причин не може його залучити самостійно;

	3) слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника, а підозрюваний, обвинувачений не залучив його. Захисник може бути залучений слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом в інших випадках, передбачених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги. 2. У випадках, передбачених частиною першою цієї статті, слідчий, прокурор виносить постанову, а слідчий суддя та суд постановляє ухвалу, якою доручає відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правової допомоги, призначити адвоката для здійснення захисту за призначенням та забезпечити його прибуття у зазначені у постанові (ухвалі) час і місце для участі у кримінальному провадженні. 3. Постанова (ухвала) про доручення призначити адвоката негайно направляється відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правової допомоги, і є обов'язковою для негайного виконання. Невиконання, неналежне або несвоєчасне виконання постанови (ухвали) про доручення призначити адвоката тягнуть відповідальність, встановлену законом. Стаття 52. Обов'язкова участь захисника 1. Участь захисника є обов'язковою у кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів. У цьому випадку участь захисника забезпечується з моменту набуття особою статусу підозрюваного. 2. В інших випадках обов'язкова участь захисника забезпечується у кримінальному провадженні: 1) щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою; 2) щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру, – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою; 3) щодо осіб, які внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не здатні повною мірою реалізувати свої права, – з моменту встановлення цих вад;

	4) щодо осіб, які не володіють мовою, якою ведеться кримінальне провадження, – з моменту встановлення цього факту; 5) щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування, – з моменту встановлення факту наявності в особи психічного захворювання або інших відомостей, які викликають сумнів щодо її осудності; 6) щодо реабілітації померлої особи – з моменту виникнення права на реабілітацію померлої особи; 8) щодо осіб, стосовно яких здійснюється спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження, – з моменту прийняття відповідного процесуального рішення; 9) у разі укладення угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості – з моменту ініціювання укладення такої угоди. Стаття 53. Залучення захисника для проведення окремої процесуальної дії 1. Слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд залучають захисника для проведення окремої процесуальної дії в порядку, передбаченому статтею 49 цього Кодексу, виключно у невідкладних випадках, коли є потреба у проведенні невідкладної процесуальної дії за участю захисника, а завчасно повідомлений захисник не може прийти для участі у проведенні процесуальної дії чи забезпечити участь іншого захисника або якщо підозрюваний, обвинувачений виявив бажання, але ще не встиг залучити захисника або прибуття обраного захисника неможливе. 2. Запросити захисника до участі в окремій процесуальній дії має право і сам підозрюваний, обвинувачений. Якщо потреби у проведенні невідкладних процесуальних дій за участю захисника немає і коли неможливе прибуття захисника, обраного підозрюваним, обвинуваченим, протягом двадцяти чотирьох годин, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд мають право запропонувати підозрюваному, обвинуваченому залучити іншого захисника. 3. Під час проведення окремої процесуальної дії захисник має ті ж самі права й обов'язки, що й захисник, який здійснює захист протягом кримінального провадження. 4. Захисник як до процесуальної дії, так і після неї має право зустрічатися з підозрюваним, обвинуваченим

	для підготовки до проведення процесуальної дії або обговорення її результатів. 5. Здійснення захисту під час проведення окремої процесуальної дії не покладає на захисника обов'язку надалі здійснювати захист у всьому кримінальному провадженні або на окремій його стадії. Стаття 54. Відмова від захисника або його заміна 1. Підозрюваний, обвинувачений має право відмовитися від захисника або замінити його. 2. Якщо підозрюваний, обвинувачений наполягає на відмові від захисника, слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд зобов'язані організувати зустріч захисника з підозрюваним, обвинуваченим. У разі якщо підозрюваний, обвинувачений особисто та безпосередньо повідомляє захиснику про небажання мати захисника, заміну захисника після конфіденційної розмови із захисником, така відмова або заміна фіксується у протоколі процесуальної дії або журналі судового засідання. Не є підставою для відмови слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом в зустрічі захисника з підозрюваним, обвинуваченим наявність письмової заяви про відмову підозрюваного, обвинуваченого від захисника або письмового клопотання про його заміну до внесення відповідної інформації до протоколу процесуальної дії або журналу судового засідання. Відмова уповноваженою особою в зустрічі підозрюваного, обвинуваченого із захисником, стосовно якого є заява про відмову чи клопотання про заміну, до відповідної фіксації у протоколі процесуальної дії або журналі судового засідання тягне за собою відповідальність, встановлену законом. 3. Відмова від захисника не приймається у випадку, якщо його участь є обов'язковою. У такому випадку, якщо підозрюваний, обвинувачений відмовляється від захисника і не залучає іншого захисника, захисник повинен бути залучений у порядку, передбаченому статтею 49 цього Кодексу, для здійснення захисту за призначенням. Стаття 87. Недопустимість доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини 1. Недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини.

	2. Суд зобов'язаний визнати істотними порушеннями прав людини і основоположних свобод, зокрема, такі діяння: <...> 3) порушення права особи на захист; 4) отримання показань чи пояснень від особи, яка не була повідомлена про своє право відмовитися від давання показань та не відповідати на запитання, або їх отримання з порушенням цього права. 3. Недопустимими є також докази, що були отримані: <...> 3) під час виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи <u>у зв'язку з недопущенням адвоката до цієї слідчої (розшукової) дії</u>. Факт недопущення до участі в обшуку адвокат зобов'язаний довести в суді під час судового провадження. Стаття 208. Затримання уповноваженою службовою особою 4. Уповноважена службова особа, що здійснила затримання особи, повинна негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, а також роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього, негайно повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування відповідно до положень статті 213 цього Кодексу, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені цим Кодексом. Стаття 212. Особа, відповідальна за перебування та забезпечення дотримання прав затриманих 3. Службова особа, відповідальна за перебування та забезпечення дотримання прав затриманих, зобов'язана: <...> 2) роз'яснити затриманому підстави його затримання, права і обов'язки, здійснити опитування щодо обставин затримання, застосування уповноваженою службовою особою заходів примусу, проведення особистого обшуку та вилучення майна, повідомлення затриманого про підстави затримання та його права, повідомлення третіх осіб про факт затримання, стан здоров'я затриманого. Стаття 213. Повідомлення інших осіб про затримання 4. Уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це орган

	(установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги. У разі неприбуття в установлений законодавством строк захисника, призначеного органом (установою), уповноваженим законом на надання безоплатної правової допомоги, уповноважена службова особа негайно повідомляє про це відповідний орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги. Стаття 107. Застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження 1. Рішення про фіксацію процесуальної дії за допомогою технічних засобів під час досудового розслідування приймає особа, яка проводить відповідну процесуальну дію. За клопотанням учасників процесуальної дії застосування технічних засобів фіксування є обов'язковим. <...> 6. Незастосування технічних засобів фіксування кримінального провадження у випадках, якщо воно є обов'язковим, тягне за собою недійсність відповідної процесуальної дії та отриманих внаслідок її вчинення результатів, за винятком випадків, якщо сторони не заперечують проти визнання такої дії та результатів її здійснення чинними.
Окремі реко-ментації	1. Слід забезпечувати доступ адвоката до затриманого з моменту фактичного затримання. Працівники поліції мають розуміти, що точкою відліку права на захист є той момент, коли національні органи влади мають достатні підстави підозрювати цю особу в причетності до злочину. Немає необхідності чекати – адвокат потрібен негайно після затримання. Будь-які дії з отримання показань (бесіди, опитування тощо) без участі захисника неприпустимі, перш за все, якщо особа висловила в будь-якій формі, що бажає мати адвоката, або якщо злочин тяжкий. Якщо затриманий мовчки сприймає ситуацію – все одно слід запитати прямо про бажання мати адвоката та роз'яснити, що адвокат може бути призначений безкоштовно. Найкраща практика – не проводити жодного допиту по суті до прибуття адвоката (обмежившись встановленням анкетних даних і стану здоров'я). 2. Чітко інформувати затриманого про право на захист. Усне роз'яснення дублюється письмовим документом (пам'ятка прав затриманого), який особа підписує. Слід переконатися, що людина зрозуміла: вона має право

	не свідчити без адвоката і що їй може бути надано адвоката за державний кошт. Бажано пояснити це простою мовою, особливо якщо затриманий – молода особа, неписьменна або в стані стресу. Документування факту роз'яснення захистить слідство у майбутньому від звинувачень, що право не було доведено до відома. 3. Уникати будь-якого тиску чи умовлянь відмовитися від адвоката. Неприпустимо, щоб правоохоронець переконував: «тобі адвокат не потрібен, все й так зрозуміло» або «з адвокатом буде гірше/довше». Такі дії можуть призвести до визнання отриманих свідчень недопустимими. Якщо людина все ж заявляє про відмову, слід залучити адвоката хоча б для підтвердження добровільності цієї відмови (як того вимагає КПК). Будь-яку відмову від захисника треба фіксувати на відео – це найкращий доказ добровільності. При найменшій підозрі, що затриманий не до кінця розуміє наслідки, – краще забезпечити адвоката всупереч його початковим словам (в подальшому людина може передумати, і це право має бути збережене). 4. Не зловживати статусом свідка або іншими процесуальними маневрами. Якщо оперативна ситуація вимагає опитати людину, не оголошуючи підозру негайно, – не слід вводити в оману щодо її статусу. Поліція повинна діяти добросовісно: якщо є підстави вважати особу причетною, їй краще надати офіційний статус підозрюваного з усіма гарантіями, ніж штучно тримати її в статусі свідка, але фактично під вартою. Жодні важливі свідчення щодо самої особи не слід отримувати від неї без попередження про права. В іншому випадку існує імовірність, що ЄСПЛ визнає такі докази отриманими обманним шляхом і визнає порушення статті 6 ЄКПЛ. 5. Гарантувати присутність адвоката під час усіх слідчих дій із затриманим. Доступ до захисника не обмежується першим допитом. Якщо проводиться впізнання, слідчий експеримент, інші слідчі (розшукові) дії, підозрюваний має право, щоб поруч був його адвокат, який стежитиме за дотриманням процедури. Присутність адвоката особливо важлива на ранніх етапах після затримання. 6. Забезпечити конфіденційність та належні умови для роботи адвоката. Після затримання особі слід надати можливість наодинці поспілкуватися з захисником у відведеному приміщенні без аудіо- та відеоконтролю. Поліцейські не повинні переривати консультацію чи поспішати – адвокату треба дати достатньо часу

	з'ясувати позицію клієнта. Також слідчі мають поважати право адвоката бути присутнім при допиті: не задавати питання, поки адвокат не закінчив спілкування зі своїм клієнтом, не виганяти його, не перешкоджати йому тощо. Адвокат – гарант законності, і його присутність та участь є необхідною умовою захисту. 7. Фіксувати на відео ключові етапи – затримання, роз'яснення прав, відмову від адвоката, впізнання, допити. Відеофіксація протоколу затримання і допитів дуже бажана. Це послужить доказом того, що все відбувалося законно. Відеозапис, де підозрюваний у присутності адвоката каже, що дає показання добровільно, – найкраща відповідь на можливу заяву про примус. Натомість запис, на якому підозрюваний попросив адвоката, а слідчий продовжив тиск, становитиме порушення. 8. Необхідно продовжити навчання слідчих і оперативних працівників щодо стандартів ЄСПЛ. Відомчі інструкції правоохоронних органів повинні містити чіткі положення щодо необхідності гарантування права на адвоката. Від керівництва очікується контроль за дотриманням цих вимог. Випадки порушення права на доступ до адвоката повинні бути розслідувані, а винна особа притягнута до відповідальності. 9. Національним правоохоронним та судовим органам слід активно використовувати фільтр недопустимості доказів, отриманих з порушенням права на захист. Якщо обвинувачений заявляє, що на досудовому слідстві його допитували без адвоката або під тиском, суд має вимагати від прокурора довести добровільність такої відмови чи законність тих дій. В разі сумнівів в добровільності слід відхиляти такі докази. 10. Потрібно дотримуватися балансу між ефективністю розслідування та правами людини. Хоча поліція зацікавлена швидше розкрити, але наявність адвоката може, навпаки, підвищити якість розслідування. Забезпечення права на захист не суперечить успішному та ефективному розслідуванню справи, а є необхідною умовою, щоб винна особа була засуджена законно. 11. З точки зору ЄСПЛ, цілями, яких прагнуть досягнути через право на доступ до адвоката, є такі: запобігання судовим помилкам і передусім досягнення цілей статті 6 Конвенції, а саме рівності процесуальних можливостей між слідчими органами чи органами прокуратури та обвинуваченим; противага вразливості підозрюваних,

	яких утримують під вартою в поліції; фундаментальний захист, що дозволяє не допустити застосування сили щодо підозрюваних і жорстокого поводження з ними з боку працівників поліції; забезпечення дотримання права обвинуваченого не свідчити проти самого себе та зберігати мовчання, яке може бути гарантоване (як і власне право на доступ до адвоката) лише за умови належного повідомлення про ці права¹⁶. Таким чином, негайний доступ до реалізації права на адвоката, який може надати особі інформацію про належні їй процесуальні права особи, є гарантією від можливої несправедливості в ході розслідування справи, здатною запобігти несправедливості, що виникає через відсутність відповідної інформації про такі права.

5.2. Право на інформацію і поліція

Стаття 10 ЄКПЛ «Свобода вираження поглядів»	1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств. 2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

¹⁶ Посібник зі статті 6 Європейської конвенції з прав людини. Право на справедливий суд (кримінальний аспект). Оновлено 31 серпня 2024 року. § 472. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_criminal_ukr

ПРОВІДНІ ТА ПІЛОТНІ РІШЕННЯ ЄСПЛ ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 10 ЄКПЛ У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Буткевич проти Росії» (<i>Case of «Butkevich v. Russia»</i>), рішення у справі від 13 лютого 2018 р., заява № 5865/07
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 10
URL	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-180832
QR-code	
Обставини справи	Заявник – український журналіст, який на момент подій співпрацював із українським телеканалом та висвітлював мирний захід у Санкт-Петербурзі. Після того, як він сфотографував акцію протесту, двоє поліцейських наказали йому вимкнути камеру; за його словами, він підкорився та показав прес-карту, але правоохоронці стверджували, що він «відмовився виконувати законні розпорядження» та «вів себе зухвало». Поліція силоміць посадила його в автозак і доставила до відділку. У відділку склали первинний протокол, в якому зазначено участь у неналежно санкціонованій демонстрації, що нібито створювала загрозу життю та здоров'ю учасників. Пізніше протокол був замінений: причиною арешту вказано невиконання законного розпорядження поліції і відмову добровільно увійти до автозаку. Його було визнано винним у непокорі поліції.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 121. Зазначається, що заявника було притягнуто до відповідальності та засуджено за статтею 19.3 Кодексу, яка не була безпосередньо пов'язана з порушенням процедури проведення публічних заходів або здійсненням свободи зібрань. Як у національних провадженнях, так і в Суді заявник послідовно стверджував, що мало місце нібито незаконне та непропорційне «втручання» в його свободу отримувати та поширювати інформацію, та послідовно заперечував, що брав участь у демонстрації.

п. 122. Суд повторює, що у справах, що стосуються публічних заходів, існує тісний зв'язок між свободами, що захищаються статтями 10 та 11 Конвенції. У контексті цієї конкретної справи Суд вважає за доцільне розглянути цю частину заяви за статтею 10 Конвенції, враховуючи, наскільки це доречно, загальні принципи, встановлені ним у контексті статті 11.

п. 123. Незаперечно, що заявник намагався сфотографувати демонстрацію, збираючи таким чином «інформацію», і що він мав намір «поширити» цю інформацію шляхом обробки фотографій для розповсюдження. Суд вважає, що дії влади щодо заявника (його арешт, затримання та судове переслідування) становили «втручання» згідно зі статтею 10 Конвенції. Збір інформації є важливим підготовчим кроком у журналістиці та невід'ємною, захищеною частиною свободи преси (див. «*Satakunnan Markkinapörssi Oy ja Satamedia Oy проти Фінляндії*» [ВП], № 931/13, § 128, 27 червня 2017 року). Свобода вираження поглядів включає публікацію фотографій.

п. 127. Суд зазначає, що Закон про публічні заходи (стаття 16) визначає підстави та процедуру припинення публічного заходу, включаючи можливість для працівника правоохоронних органів вжити необхідних заходів для цієї мети. Оскільки заявник не надав жодних конкретних аргументів щодо законності дій поліції, пов'язаних з розгоном демонстрації, Суду не потрібно робити жодних висновків з цього приводу в цій справі. Щодо утримання заявника у відділку поліції, враховуючи свої висновки у пункті 65 вище щодо статті 5 § 1 Конвенції, Суд дійшов висновку, що цей аспект втручання не був «передбачений законом» у значенні статті 10 Конвенції.

п. 131. На національному рівні або в Суді не оскаржувалося, що на той час заявник був «журналістом», принаймні стосовно визначення цього терміна в російському законодавстві (див. пункт 32 вище). Безперечно, що вранці 16 липня 2006 року заявник не виконував журналістського завдання від жодного засобу масової інформації (порівняйте зі справами «*Pentikäinen*», згаданими вище, §§ 10 та 92, та «*Emin Huseynov проти Азербайджану*», № 59135/09, §§ 87 та 90, від 7 травня 2015 року; див. також «*Selmani*» та інші, згадані вище, §§ 5, 61 та 73). Однак Суд не має підстав сумніватися в тому, що заявник, діючи як журналіст, мав намір зібрати інформацію та фотоматеріали, що стосуються публічного заходу,

	та передати їх громадськості через засоби масової комунікації (див. пункт 9 вище). п. 132. Відповідно, на думку Суду, заявник міг покладатися на захист, наданий пресі статтею 10 Конвенції.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Пентікянен проти Фінляндії» (<i>Case of «Pentikäinen v. Finland»</i>), рішення від 20 жовтня 2015 р., заява № 11882/10 (Велика Палата)
Порушені статті ЄКПЛ	Відсутнє порушення статті 10
URL	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-158279
QR-code	
Обставини справи	Заявник – фотокореспондент, якого направили висвітлювати акції протесту. Перед акцією поліція організувала окрему зону для преси, але заявник вирішив розташуватися всередині натовпу протестувальників, щоб знімати «злиго» події без обмежень. Коли демонстрація переросла в заворушення (кілька сотень учасників, було кинута каміння та пляшки), поліція оточила групу приблизно з 20 осіб, включаючи заявника, і неодноразово вимагала покинути територію або зазнати арешту. Заявник відмовився, пославшись на свій статус журналіста, контактував із редакцією, однак був заарештований разом із протестувальниками та утримувався в відділку близько 17,5 години.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 88. Суд також наголошує на важливій функції, яку засоби масової інформації виконують у демократичному суспільстві. Хоча вони не повинні переступати певні межі, їхній обов'язок, тим не менш, полягає в поширенні – у спосіб, що відповідає їхнім зобов'язанням та відповідальності – інформації та ідей з усіх питань, що становлять суспільний інтерес (див. « <i>Bladet Tromsø</i> » та « <i>Stensaas npomu Норвегії</i> » [GC], № 21980/93, § 59, ECHR 1999-III; « <i>De Haesma Gijssels npomu Бельгії</i> », 24 лютого 1997 року, § 37, « <i>Reports</i> » 1997 – I; та « <i>Jersild</i> », згадане вище, § 31). Завдання засобів масової інформації – не лише

	поширювати таку інформацію та ідеї, а й громадськість має право їх отримувати (див. <i>«The Sunday Times проти Сполученого Королівства»</i> (№ 1)), 26 квітня 1979 року, § 65, Series A № 30). п. 89. У зв'язку з цим, а також з огляду на факти цієї справи, слід наголосити на вирішальній ролі ЗМІ у наданні інформації про дії органів влади під час публічних демонстрацій та стримування заворушень. «Наглядова» роль ЗМІ набуває особливого значення в таких контекстах, оскільки їхня присутність є гарантією того, що органи влади можуть бути притягнуті до відповідальності за свою поведінку щодо демонстрантів та громадськості загалом, коли йдеться про забезпечення порядку під час великих зібрань, включаючи методи, що використовуються для контролю або розгону протестувальників або для підтримки громадського порядку. Тому будь-яка спроба видалити журналістів з місця демонстрацій має підлягати суворій перевірці. п. 90. Суд також повторює, що захист, наданий журналістам статтею 10 Конвенції, підлягає умові, що вони діють добросовісно, щоб надавати точну та достовірну інформацію відповідно до принципів відповідальної журналістики (див., <i>mutatis mutandis</i>, <i>«Bladet Tromsø and Stensaas»</i>, згадане вище, § 65; <i>«Fressoz and Roire v. France»</i> [GC], № 29183/95, § 54, ECHR 1999-I; <i>«Kasabova v. Bulgaria»</i>, № 22385/03, §§ 61 та 63–68, 19 квітня 2011 року; та <i>«Times Newspapers Ltd v. the United Kingdom»</i> (№ 1 та 2), № 3002/03 та 23676/03, § 42, ECHR 2009). У прецедентній практиці Суду концепція відповідальної журналістики досі зосереджувалася переважно на питаннях, що стосуються змісту публікації або усної заяви (див., наприклад, <i>«Bladet Tromsø ma Stensaas»</i>, згадане вище, §§ 65–67; <i>«Fressoz ma Roire»</i>, згадане вище, §§ 52–55; <i>«Krone Verlag GmbH проти Австрії»</i>, № 27306/07, §§ 46–47, 19 червня 2012 року; <i>«Novaya Gazeta та Borodyanskiy проти Росії»</i>, № 14087/08, § 37, 28 березня 2013 року; <i>«Perna проти Імалії»</i> [GC], № 48898/99, § 47, ECHR 2003-V; <i>«Times Newspapers Ltd»</i>, згадане вище, § 45; <i>«Ungváry та Irodalom Kft проти Угорщини»</i>, № 64520/10, § 42, 3 грудня 2013 року; та <i>«Йорданова та Тошев проти Болгарії»</i>, № 5126/05, §§ 53 та 55, 2 жовтня 2012 року), а не щодо публічної поведінки журналіста. Однак, концепція відповідальної журналістики як професійної діяльності, що користується захистом статті 10 Конвенції, не обмежується змістом інформації,

	яка збирається та/або поширюється журналістськими засобами. Ця концепція також охоплює, <i>серед іншого</i>, законність поведінки журналіста, включаючи, та що має значення для цієї справи, його публічну взаємодію з владою під час виконання журналістських функцій. Той факт, що журналіст порушив закон у цьому зв'язку, є найважливішим, хоча й не вирішальним, міркуванням при визначенні того, чи діяв він або вона відповідально. п. 91. У цьому контексті Суд повторює, що журналісти, які здійснюють свою свободу вираження поглядів, беруть на себе «обов'язки та відповідальність» (див. «<i>Stoll</i>», згадане вище, § 102, та «<i>Handyside проти Сполученого Королівства</i>», 7 грудня 1976 року, § 49 <i>in fine</i>, Серія А, № 24). У цьому зв'язку слід зазначити, що пункт 2 статті 10 не гарантує повністю необмеженої свободи вираження поглядів навіть стосовно висвітлення в ЗМІ питань, що викликають серйозне суспільне занепокоєння. Зокрема, і незважаючи на життєво важливу роль, яку відіграють засоби масової інформації в демократичному суспільстві, журналісти в принципі не можуть бути звільнені від свого обов'язку дотримуватися звичайного кримінального законодавства на тій підставі, що як журналістам стаття 10 надає їм залізний захист (див., серед інших джерел та <i>mutatis mutandis</i>, «<i>Stoll</i>», згадане вище, § 102; «<i>Bladet Tromsø and Stensaas</i>», згадане вище, § 65; та «<i>Monnat проти Швейцарії</i>», № 73604/01, § 66, ECHR 2006-X). Іншими словами, журналіст не може претендувати на виключний імунітет від кримінальної відповідальності лише з тієї причини, що, на відміну від інших осіб, які здійснюють право на свободу вираження поглядів, відповідне правопорушення було скоєно під час виконання ним або нею журналістських функцій.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Айк Григорян проти Вірменії» (<i>Case of «Hayk Grigoryan v. Armenia»</i>), рішення у справі від 3 квітня 2025 р., заява № 9796/17
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 10
URL	https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-242528

QR-code	
Обставини справи	Заявник, як незалежний фрілансер-журналіст, знімав демонстрацію. Під час зйомки він зафіксував, як поліцейські нібито били одного з мітингувальників. Правоохоронці підійшли до нього, застосували силу (ударили й схопили), відібрали мобільний телефон та камеру. Хоча камеру згодом повернули, з неї було вилучено всі відзняті матеріали.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 60. Суд повторює, що заходи державних органів, що перешкоджають журналістам виконувати свою роботу або негативно впливають на виконання їхніх функцій, можуть порушувати питання за статтею 10 (див. <i>«Pentikäinen проти Фінляндії»</i> [ВП], № 11882/10, § 83, ЄСПЛ 2015, та <i>«Najaflı проти Азербайджану»</i>, № 2594/07, § 68, 2 жовтня 2012 року). п. 61. У цій справі заявник висвітлював демонстрацію, яка переросла в жорстоке протистояння між демонстрантами та поліцією. Навіть попри те що на наданому відеозаписі не видно прес-картки заявника, безперечно, що він та його колега повідомили поліцейським, що заявник є журналістом (див. пункти 9, 23 та 27 вище). Він знімав демонстрацію деякий час, зокрема, коли опинився між двома протиборчими групами демонстрантів та поліцією. Таким чином, визнаючи стан заворушень під час демонстрації 19 липня 2016 року, присутність заявника не могла залишитися непоміченою поліцією, враховуючи, що вони були в стані підвищеної готовності, а заявник досить активно знімав поблизу та навколо рядів поліцейських, включаючи офіцерів А. Т. та Ш. Г. (див. пункт 9 вище). У будь-якому разі, навіть якби поліцейські не могли з абсолютною впевненістю знати, чи був заявник журналістом, за відсутності його прес-картки, для них було щонайменше очевидно, що його зйомка, найімовірніше, була діяльністю, пов'язаною з реалізацією його права отримувати та поширювати інформацію. Це додатково підтверджується тим фактом, що коли поліцейські оточили його, один із них одразу ж запитав: «Кого ти знімаєш, га?». п. 62. Суд також зазначає, що поліцейські не лише схопили та потягнули заявника, але й принаймні один із них напав на нього: хоча відеозапис не дозволяє встановити,

	чи були завдані йому удари, невдовзі після інциденту у нього було виявлено травму губи, що пізніше було підтверджено медичними експертами (див. пункти 9, 11, 17 та 20 вище). Більше того, хоча і заявник, і його колега повідомили поліції, що заявник є журналістом, незважаючи на їхні неодноразові прохання повернути камеру, поліцейські зробили це лише через деякий час, коли втрутився старший офіцер поліції (див. пункти 9, 15, 23 та 27 вище). За цих обставин, враховуючи матеріали, що є у його розпорядженні, включаючи відеодокази інциденту (автентичність яких не заперечувалася Урядом), Суд дійшов висновку, що дії поліцейських фактично порушили та перешкоджали журналістській роботі заявника і таким чином становили втручання в його право на свободу вираження поглядів. п. 63. За таких обставин Суд не вважає за необхідне встановлювати, чи, як стверджує заявник, поліцейські також видали його відеозапис з камери, чи вилучили його мобільний телефон, оскільки вищезазначені міркування є достатніми для висновку, що напад на заявника та вилучення його камери під час зйомки серйозно перешкодили здійсненню його права на отримання та поширення інформації (порівняйте, <i>«Mammadov and Abbasov v. Azerbaijan»</i>, № 1172/12, § 62, 8 липня 2021 року). п. 64. Щодо того, чи було втручання виправданим, то під час опитування як свідків поліцейські, які або схопили заявника, або забрали його камеру, не надали жодного розумного виправдання своїм діям. Хоча вони стверджували, що не знали, що заявник був журналістом, вони спочатку заперечували свою поведінку, як показано на відео, або стверджували, що вони просто намагалися заспокоїти ситуацію. Однак безперечно, що заявник не був ні озброєним, ні насильницьким. Найімовірніше, він просто намагався зняти те, що він вважав нападом на цивільну особу. Тому він не вчиняв жодних дій, які могли б змусити поліцейських повірити, що він становить загрозу, або що схопити, перетягнути його або забрати його камеру було необхідно. Уряд не надав жодних пояснень щодо причин нападу поліцейських на журналіста або забрання його камери та не навів правової підстави у національному законодавстві для таких дій. п. 65. З огляду на вищезазначене Суд вважає, що Уряд не довів, що втручання у права заявника, гарантовані статтею 10, було законним і переслідувало легітимну мету. Тому його не можна вважати «необхідним у демократичному суспільстві» у значенні статті 10 § 2.

ОКРЕМІ РІШЕННЯ ЄСПЛ ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 10 ЄКПЛ У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Седлецька проти України» (<i>Case of «Sedletska v. Ukraine»</i>), рішення від 1 квітня 2021 р., заява № 42634/18
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 10
URL	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-211474
QR-code	
Обставини справи	У рамках кримінального провадження проти директора Національного антикорупційного бюро України (справа щодо нібито витоку держтаємниці) Печерський районний суд міста Києва дозволив слідчому прокуратури отримати доступ до повного обсягу мобільних даних заявниці за період із 1 липня 2016 р. до 30 листопада 2017 р. Заявниця – журналістка Української служби Радіо «Свобода» і головна редакторка телевізійної програми «Схеми», присвяченої виявленню корупції серед високопосадовців і прокурорів. Її програма системно розслідувала зловживання найвищих посадовців, що зробило її ключовим учасником журналістського розслідування в цій кримінальній справі. Заявниця оскаржила ці рішення, вказуючи, що наданий доступ до її телефонних дзвінків, SMS, інтернет-сесій та геолокації дає владі можливість ідентифікувати її журналістські джерела. Це створює серйозні ризики для подальшої роботи програми «Схеми» та загрожує свободі її джерел.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 54. Насамперед Суд повторює, що захист журналістських джерел інформації – це один із наріжних каменів свободи преси. За відсутності такого захисту джерела інформації можуть стримуватися від надання допомоги пресі в інформуванні громадськості про справи, що становлять суспільний інтерес. У результаті може бути підрвано життєво важливу роль преси як громадського

	наглядача, і це може негативно вплинути на здатність преси надавати точну та надійну інформацію (див. серед інших джерел рішення у справах «Гудвін проти Сполученого Королівства» (<i>«Goodwin v. the United Kingdom»</i>), від 27 березня 1996 року, пункт 39, Збірник рішень Європейського суду з прав людини 1996-II та «Саном Уйтгевеєрс Б.В. проти Нідерландів» [БП] (<i>«Sanoma Uitgevers B.V. v. the Netherlands»</i>) [GC], заява № 38224/03, пункт 50, від 14 вересня 2010 року). п. 55. У розумінні Суду поняття журналістське «джерело інформації» охоплює «будь-яку особу, яка надає відомості журналісту», а «інформація, що ідентифікує джерело», вважається такою, що включає будь-які дані, які можуть призвести до ідентифікації джерела, як-от «фактичні обставини отримання журналістом інформації від джерела», або «неопублікований зміст наданої журналісту джерелом інформації» (див., наприклад, рішення у справах «Компанія «Телеграф Медіа Нідерланд Ланделійке Медіа Б. В. та інші проти Нідерландів» (<i>«Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B. V. and Others v. the Netherlands»</i>), заява № 39315/06, пункт 86, від 22 листопада 2012 року, та «Сен-Поль Люксембург С. А. проти Люксембургу» (<i>«Saint-Paul Luxembourg S.A. v. Luxembourg»</i>), заява № 26419/10, пункт 50, від 18 квітня 2013 року). Негативний вплив на свободу преси буде виникати у всіх випадках, коли журналісти сприятимуть ідентифікації анонімних джерел інформації (див. згадане рішення у справі «Саном Уйтгевеєрс Б. В. проти Нідерландів» (<i>«Sanoma Uitgevers B. V. v. the Netherlands»</i>), пункт 71). п. 59. Розглядаючи питання, чи було відповідне втручання «встановлено законом», Суд зауважує, що доступ до інформації щодо вхідних і вихідних з'єднань з телефону заявниці був санкціонований національними судовими органами на підставі статті 163 КПК України (див. пункт 31). Отже, відповідний захід мав певне підґрунтя у національному законодавстві. Щодо скарги заявниці, що відповідний закон не передбачав процесуальні гарантії, зокрема з огляду на постановлення ухвали суду у її справі під час засідання <i>ex parte</i>, згідно з КПК України вбачається, що проведення засідання <i>ex parte</i> дозволяється лише у виняткових випадках. Згідно з частиною другою статті 163 КПК України, для проведення засідання <i>ex parte</i> сторона, яка звертається з клопотанням про доступ до «речей та документів», повинна

	довести «наявність достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів». У всіх інших випадках, як вбачається з частини першої статті 163 КПК України, національні суди зобов'язані викликати у судові засідання осіб, яких стосуються такі клопотання про надання доступу. На думку Суду, ця загальна вимога становить важливу процесуальну гарантію для всіх осіб, яких потенційно стосуються клопотання про надання доступу до певної інформації, у тому числі журналістів. п. 60. Вбачається, що у справі заявниці ця гарантія не була реалізована внаслідок своєрідного тлумачення районним судом статті 163 КПК України. Замість того, аби вказати конкретні підстави для розгляду клопотання ГПУ без виклику заявниці, районний суд навів шаблонне посилання на «реальну загрозу зміни або знищення такої інформації» (див. пункт 16). На думку Суду, наведення більш вагомих підстав для обґрунтування зазначеного висновку мало суттєве значення, зокрема у зв'язку з відсутністю такої інформації у володінні заявниці, адже вона зберігалася її оператором мобільного зв'язку. Внаслідок рішення районного суду застосувати частину другу статті 163 КПК України заявницю також не було повідомлено про отримання ГПУ дозволу на доступ до інформації щодо вхідних і вихідних з'єднань з її телефону, а коли вона дізналася про цю ухвалу з інших джерел, районний суд відмовився надати їй копію відповідної ухвали (див. пункти 17 та 19). Вбачається, якби заявниця випадково не дізналася про цю ухвалу, вона, ймовірно, не змогла б скористатися жодною наявною у національному законодавстві процесуальною гарантією для захисту своїх прав. Суд глибоко занепокоєний цією ймовірністю, яка була б рівнозначною свавіллям. Однак, враховуючи, що у цій конкретній справі заявниця дійсно дізналася про існування спірної ухвали, а апеляційний суд постановив можливим прийняти її апеляційну скаргу до розгляду та скасувати ухвалу, Суд вважає, що інший головний аргумент заявниці стосується відповідності та достатності підстав, наведених судовими органами для надання дозволу на втручання в її захищені дані. Тому Суд вважає за необхідне продовжити розгляд справи, повернувшись до питання, чи було втручання необхідним у демократичному суспільстві (див. для порівняння рішення у справі «Нагла проти Латвії» (<i>«Nagla v. Latvia»</i>), заява № 73469/10,

	пункти 87–91, від 16 липня 2013 року; та згадане рішення у справі «Беккер проти Норвегії» (<i>«Becker v. Norway»</i>), пункти 63–64). п. 65. У зв'язку з цим Суд, насамперед, зазначає, що ухвалою районного суду від 27 серпня 2018 року ГПУ було надано дозвіл на збір великої кількості захищеної інформації щодо вхідних і вихідних з'єднань стосовно особистих та професійних контактів заявниці за шістнадцятимісячний період. Оскаржуваний дозвіл включав, зокрема, доступ до інформації про час та тривалість телефонних дзвінків заявниці та номерів телефонів її контактів (див. пункти 15 і 16). Такі відомості могли містити інформацію, за якою можна було ідентифікувати конфіденційні джерела заявниці, які не мали стосунку до кримінального провадження щодо стверджуваної неправомірної поведінки С. (див. для порівняння та як протилежний приклад ухвалу щодо прийнятності у справі «Вебер і Саравія проти Німеччини» (<i>«Weber and Saravia v. Germany»</i>), заява № 54934/00, пункт 151, ЄСПЛ 2006-XI). Ризик завдання шкоди інтересам, захищеним статтею 10 Конвенції, був ще більшим, оскільки робота заявниці як журналіста була зосереджена на розслідуванні випадків корупції серед високопосадовців, у тому числі корупції у самій ГПУ. Ухвала районного суду не містила жодних гарантій, які б виключали ймовірність, що інформація, за якою потенційно можна було ідентифікувати будь-яке таке джерело інформації, стала б доступною великій кількості працівників ГПУ та могла бути використана для цілей, не пов'язаних із кримінальним провадженням щодо С. Цих елементів достатньо для висновку Суду, що обсяг відомостей, доступ до яких був наданий ухвалою суду від 27 серпня 2018 року, був надмірно непропорційним законним цілям розслідування стверджованого розголошення С. таємної інформації та захисту приватного життя пані Н. п. 71. Суд вважає, що текст ухвали апеляційного суду недостатньо відповідає цим вимогам. По-перше, цією ухвалою було надано доступ до захищених геолокаційних даних заявниці за шістнадцятимісячний період. З огляду на тривалість цього періоду та площу географічної території центру м. Київ, щодо якої запитувалися геолокаційні дані, телефон заявниці міг бути зареєстрований там кілька разів, не пов'язаних зі справою, яку розслідувала ГПУ. По-друге, обґрунтовуючи нагальну

	суспільну потребу втручання у права заявниці, апеляційний суд посилався лише на мету «досягнення дієвості» кримінального провадження та встановлення «точного часу та місця» ймовірної конфіденційної зустрічі (див. пункт 22), не вказавши жодних підстав, чому ці міркування переважали суспільний інтерес у нерозголошенні захищених геолокаційних даних заявниці. По-третє, з огляду на матеріали справи на момент подій залишалася суттєва невизначеність стосовно отримання будь-яких відомостей, пов'язаних з провадженням щодо С., з інформації про вхідні і вихідні з'єднання з телефону заявниці. З наявних у Суду документів вбачається, що на момент подій не було однозначно встановлено проведення стверджуваної зустрічі С. з журналістами у приміщенні НАБУ або будь-якому іншому приміщенні, розташованому в межах географічної території, обраної ГПУ для збору геолокаційних даних заявниці, або ж фактичної участі заявниці у цій зустрічі. Навіть якщо так, заявниця не обов'язково могла мати із собою свій телефон саме тоді. По-четверте, не вбачається, що апеляційний суд детально розглянув питання існування інших більш цілеспрямованих заходів одержання відомостей, які орган досудового розслідування сподівався отримати з інформації щодо вхідних і вихідних з'єднань з телефону заявниці. п. 72. З огляду на наведені міркування Суд не переконаний, що наданий національними судами дозвіл на доступ до даних був виправданий «першочерговою вимогою в інтересах суспільства» і тому був необхідний у демократичному суспільстві (див. згадані рішення у справах «Гудвін проти Сполученого Королівства» (<i>«Goodwin v. the United Kingdom»</i>), пункт 45; «Воскуїл проти Нідерландів» (<i>«Voskuil v. the Netherlands»</i>), пункт 72, та «Беккер проти Норвегії» (<i>«Becker v. Norway»</i>), пункт 83).
РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ РІШЕНЬ ЄСПЛ ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 10 ЄКПЛ У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	
Основні порушення ЄКПЛ, виявлені в рішеннях ЄСПЛ	Незаконне затримання чи арешт журналістів – затримання фотографа під приводом «непокори законному розпорядженню працівників поліції» під час зйомки протесту було способом перешкодити висвітленню події; це порушило свободу вираження поглядів. Конфіскація або знищення журналістських матеріалів – поліція конфіскувала плівку з репортажем і заборонила її публікацію; таке втручання в свободу преси визнано надмірним і незаконним, під час протесту

	поліцейські стерли із камери журналіста записані ним кадри, порушивши свободу отримувати й поширювати інформацію. Непропорційні обмеження доступу до публічних заходів та їх висвітлення.
Нормативно-правове регулювання дотримання статті 10 ЄКПЛ у поліцейській діяльності в Україні	Конституція України Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.
	Закон України «Про Національну поліцію» Стаття 9. Відкритість та прозорість 1. Поліція здійснює свою діяльність на засадах відкритості та прозорості в межах, визначених Конституцією та законами України. 2. Поліція забезпечує постійне інформування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку. 3. Поліція забезпечує доступ до публічної інформації, володільцем якої вона є, у порядку та відповідно до вимог, визначених законом. 4. Поліція може оприлюднювати (поширювати) інформацію з обмеженим доступом лише у випадках та в порядку, визначених законом.
	Кримінальний кодекс України Стаття 163. Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер 1.Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються

	засобами зв'язку або через комп'ютер, – караються штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або пробачійним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк. 2. Ті самі дії, вчинені повторно або щодо державних чи громадських діячів, журналіста, або вчинені службовою особою, або з використанням спеціальних засобів, призначених для негласного зняття інформації, – караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років. Стаття 171. Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів 1. Незаконне вилучення зібраних, опрацьованих, підготовлених журналістом матеріалів і технічних засобів, якими він користується у зв'язку із своєю професійною діяльністю, незаконна відмова у доступі журналіста до інформації, незаконна заборона висвітлення окремих тем, показу окремих осіб, критики суб'єкта владних повноважень, а так само будь-яке інше умисне перешкоджання здійсненню журналістом законної професійної діяльності – карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробачійним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк. 2. Вплив у будь-якій формі на журналіста з метою перешкоджання виконанню ним професійних обов'язків або переслідування журналіста у зв'язку з його законною професійною діяльністю – караються штрафом до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробачійним наглядом на строк до чотирьох років, або обмеженням волі на той самий строк. 3. Дії, передбачені частиною другою цієї статті, якщо вони були вчинені службовою особою з використанням свого службового становища або за попередньою змовою групою осіб, – караються штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробачійним наглядом на строк до п'яти років, або обмеженням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Окремі рекомен- дації	Окремі стандарти ЄСПЛ¹⁷ щодо тлумачення ст. 10 ЄКПЛ у випадках взаємодії поліції і представників ЗМІ: 1. Заборона необґрунтованих затримань журналістів – обмеження свободи пересування журналіста потребує обґрунтування конкретними ризиками для громадського порядку, однак це не звільняє журналістів від необхідності дотримуватися законодавства. 2. Відповідність заходів, які вживаються поліцією, принципу пропорційності. 3. Забезпечення непорушності журналістських матеріалів – заборона на конфіскацію, вилучення або стирання фото-, відео- та аудіоматеріалів журналістів без вагомих і законних підстав. Якщо є обґрунтовані побоювання за безпеку поліцейських заходів чи поліцейської операції, слід запропонувати альтернативні рішення (наприклад, копіювання записів з подальшим розмиттям певних зображень) замість знищення оригіналів. 4. Гарантований доступ до публічних заходів – журналісти мають отримувати доступ до громадських подій і демонстрацій. Ідентифікація медіа-представників повинна бути простою та прозорою (наприклад, через журналістські посвідчення чи акредитацію), без зайвих процедур. 5. Оперативне й неупереджене розслідування скарг – повідомлення журналіста про перешкоди у виконанні професійних обов'язків або про застосування сили з боку поліції у зв'язку з їх виконанням повинні фіксуватися і негайно перевірятися незалежною структурою, із чітким повідомленням заявнику про результати розслідування. 6. Прозорі правила взаємодії з медіа – поліції необхідно запровадити внутрішні інструкції щодо співпраці з журналістами, описати алгоритм їх ідентифікації, процедуру взаємодії з журналістами та механізм оскарження прийнятих рішень, зокрема щодо відмови в отриманні певної інформації. Всі ці правила мають бути оприлюднені для ЗМІ. 7. Презумпція відкритості – у випадку сумнівів щодо того, чи можна журналістам надати доступ або матеріали, поліція повинна надавати перевагу відкритості, зокрема, інформація про діяльність правоохоронців під час публічних заходів повинна поширюватися, якщо це не створює реальних загроз безпеці або правам інших осіб.

¹⁷ Посібник зі статті 10 Європейської конвенції з прав людини. Свобода вираження поглядів. Оновлено 31 серпня 2024 року. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_10_ukr

5.3. Право на свободу мирних зібрань та дії поліції

Стаття 11 ЄКПЛ «Право на свободу мирних зібрань та об'єднань»	Кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів.
ПРОВІДНІ ТА ПІЛОТНІ РІШЕННЯ ЄСПЛ ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 11 ЄКПЛ У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Кудревічюс та інші проти Литви» (<i>Case of «Kudrevičius and Others v. Lithuania»</i>), рішення від 15 жовтня 2015 р., заява № 37553/05 (Велика Палата)
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 11
URL	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-158200
QR-code	
Обставини справи	У травні 2003 року група литовських фермерів, серед яких були заявники, отримала від влади дозволи на проведення мирних зібрань у визначених місцях. Після завершення узгодженої демонстрації учасники протесту організували блокади трьох основних автомагістралей, прагнучи привернути увагу до падіння оптових цін на сільгосппродукцію та недостатніх державних дотацій. Під час блокади фермери по черзі пропускали транспорт з пасажирами й небезпечним вантажем, але загалом створили значні дорожні затори. За це їх було обвинувачено за статтею 283 § 1 Кримінального кодексу Литви («заклики до непокорі або участь у безладах») і засуджено до грошових штрафів та умовних покарань із обмеженням пересування строком на один рік.

	Позови до апеляційних інстанцій – як у Регіональному суді, так і в Верховному суді Литви – залишили вироки без змін, визнавши порушення громадського порядку достатньою підставою для кримінальної відповідальності.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 92. ... Гарантії статті 11 Конвенції ... поширюються на всі зібрання, крім тих, де організатори та учасники мають [насильницькі] наміри, підбурюють до насилля або іншим чином виступають проти основ демократичного суспільства. п. 94. ... [Жодна] особа не позбавляється можливості користуватися правом на свободу мирних зібрань в результаті спалаху насильства чи інших дій, які підлягають покаранню, вчинених іншими особами під час демонстрації, якщо відповідна особа й надалі має мирні наміри або мирно поводить. Можливість приєднання до демонстрації осіб з насильницькими намірами, які не є членами об'єднання організаторів, не може позбавити особу цього права. Навіть якщо існує реальний ризик, що масова демонстрація може призвести до заворушень внаслідок подій, що не залежать від її організаторів, така демонстрація охоплюється пунктом 1 статті 11 Конвенції і будь-які обмеження, накладені на неї, повинні відповідати умовам пункту 2 цього положення. п. 100. ... [Цей] Суд встановить, чи було втручання у право заявників на свободу зібрань. Суд повторює, що втручання не має становити сувору юридичну чи <i>de facto</i> заборону, але може полягати в застосуванні різних інших заходів органами державної влади ... в тому числі заходів, вжитих до або під час зібрання, а також тих, які мають каральну мету та вживаються згодом ... [у тому числі] розгін мітингу або затримання учасників, а також покарання за участь у мітингу. п. 102. Таке втручання становитиме порушення статті 11 Конвенції, якщо воно не буде «встановлено законом», не переслідуватиме одну або декілька законних цілей за пунктом 2 і не буде «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення відповідних цілі або цілей. п. 150. Незаконна ситуація, така як проведення демонстрації без отримання попереднього дозволу, не обов'язково виправдовує втручання у право особи на свободу. Хоча правила, які регулюють проведення громадських зібрань, така як система попереднього повідомлення, мають важливе значення для безперешкодного проведення масових демонстрацій, оскільки вони

	дозволяють органам державної влади мінімізувати порушення руху транспорту та вжити інші заходи безпеки, їхнє застосування не може стати самоціллю. Зокрема, якщо демонстранти не беруть участь в актах насильства, важливо, щоб органи державної влади проявляли певний ступінь толерантності до мирних зібрань, оскільки свобода зібрань, гарантована статтею 11 Конвенції, не може бути позбавлена всієї суті. п. 155. Будь-яка демонстрація в громадському місці може спричинити певний рівень порушення звичних умов життя, у тому числі дорожнього руху. Цей факт сам собою не виправдовує втручання у право на свободу зібрань, оскільки органам державної влади важливо проявляти певний рівень толерантності. Відповідний «рівень толерантності» не може бути визначений <i>in abstracto</i>: Суд повинен розглянути конкретні обставини справи, зокрема ступінь «порушення звичних умов життя». З огляду на це, об'єднанням та іншим організаціям демонстрації як учасникам демократичного процесу важливо дотримуватися правил, що регулюють цей процес, діючи відповідно до чинних норм». п. 173. ... [Умисне] грубе порушення демонстрантами звичних умов життя та діяльності, яка законно здійснюється іншими особами, у випадку якщо таке порушення мало більший вплив, ніж викликаний звичайним здійсненням права на мирні зібрання в громадських місцях, може вважатися «протиправною дією» ... [i], таким чином, виправдати накладення санкцій, навіть кримінального характеру.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Езелін проти Франції» (<i>Case of «Ezelin v. France»</i>), рішення від 26 квітня 1991 р., заява № 11800/85
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 11
URL	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57675
QR-code	

Обставини справи	Заявник, адвокат за професією, брав участь у мирній демонстрації на Гваделупі (заморський департамент Франції). Під час акції деякі інші учасники вчинили безпорядки (пошкодили майно). Сам заявник у насильстві чи правопорушеннях помічений не був. Однак адвокатське об'єднання дисциплінарно покарало його за «підрив авторитету професії» фактом присутності на демонстрації, що переросла у безлад. Йому винесли догану.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 41. Суд зазначає, що про відповідну демонстрацію було надано попереднє повідомлення і що вона не була заборонена. Приєднавшись до неї, заявник скористався своїм правом на мирні зібрання. Більше того, ні звіт головного суперінтенданта поліції Бас-Тер, ні будь-які інші докази не свідчать про те, що пан Езелін сам погрожував чи малював графіті. Апеляційний суд визнав звинувачення у тому, що він «не відмежувався від ... образливих дій демонстрантів або не [покинув] процесію» (див. пункт 20 вище), доведеним. Касаційний суд зазначив, що він жодного разу не «висловлював свого несхвалення цих ексцесів і не покидав процесію, щоб відмежуватися від цих злочинних дій» (див. пункт 21 вище). Відповідно, Суд вважає, що у цьому випадку мало місце втручання у здійснення заявником права на мирні зібрання. п. 50. Комісія стверджувала, що дисциплінарне стягнення, засноване на враженні, яке могла б викликати поведінка пана Езеліна, несумісне з суворою вимогою «нагальної соціальної потреби» і тому не може вважатися «необхідним у демократичному суспільстві». п. 51. Суд розглянув дисциплінарне стягнення, про яке йде мова, у світлі справи в цілому, щоб визначити, зокрема, чи було воно пропорційним поставленій законній меті, враховуючи особливу важливість свободи мирних зібрань та свободи вираження поглядів, які тісно пов'язані в цьому випадку. п. 52. Принцип пропорційності вимагає досягнення балансу між вимогами цілей, перелічених у статті 11 § 2 (ст. 11-2), та вимогами вільного вираження думок словом, жестом або навіть мовчанням особами, які зібралися на вулицях чи в інших громадських місцях. Прагнення до справедливого балансу не повинно призводити до того, що адвокати, через страх дисциплінарних санкцій, будуть відмовлятися висловлювати свої переконання в таких випадках.

	п. 53. Слід визнати, що покарання, накладене на пана Езеліна, було на нижній межі шкали дисциплінарних стягнень, передбачених статтею 107 Указу від 9 червня 1972 року (див. пункт 25 вище); воно мало переважно моральну силу, оскільки не передбачало жодної заборони, навіть тимчасової, на здійснення професії або на участь як члена Ради адвокатів. Однак Суд вважає, що свобода участі в мирних зібраннях – у цьому випадку демонстрації, яка не була заборонена, – має таке значення, що її не можна обмежувати жодним чином, навіть для адвоката, доки відповідна особа сама не вчиняє жодного осудного діяння з такої нагоди. Коротко кажучи, оскаржувана санкція, хоч і мінімальна, не видається «необхідною в демократичному суспільстві». Відповідно, вона суперечила статті 11.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Лагуна Гуцман проти Іспанії» (<i>Case of «Laguna Guzman v. Spain»</i>), рішення від 6 жовтня 2020 р., заява № 41462/17
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 11
URL	https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-204854
QR-code	
Обставини справи	Заявниця брала участь у мирній демонстрації проти бюджетних скорочень і безробіття в м. Вальядолід. Після офіційного завершення акції частина людей залишилась на спонтанний протест поблизу. Поліція без попередження вирішила розігнати цей стихійний натовп, хоча він залишався мирним. Під час розгону поліція застосувала фізичну силу – заявницю було важко травмовано гумовою кулею або кийком (вона отримала серйозне поранення ока). Заявниця особисто нічого протиправного не вчиняла, не була затримана чи обвинувачена у насильстві.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 32. Суд повторює, що право на свободу зібрань є основоположним правом у демократичному суспільстві та, як і право на свободу вираження поглядів, є однією

	з основ такого суспільства. Таким чином, його не слід тлумачити обмежувально (див. «<i>Taranenko v. Russia</i>», № 19554/05, § 65, 15 травня 2014 року). п. 33. Стаття 11 Конвенції захищає лише право на «мирні зібрання», поняття, яке не охоплює демонстрацію, організатори та учасники якої мають насильницькі наміри (див. «<i>Stankov and the United Macedonian Organisation Ilinden v. Bulgaria</i>», № 29221/95 та № 29225/95, § 77, ЕCHR 2001-IX). Таким чином, гарантії статті 11 застосовуються до всіх зібрань, крім тих, організатори та учасники яких мають такі наміри, підбурюють до насильства або іншим чином відкидають основи демократичного суспільства (див. «<i>Sergey Kuznetsov v. Russia</i>», № 10877/04, § 45, 23 жовтня 2008 року, та «<i>Taranenko</i>», згадане вище, § 66). п. 34. У зв'язку з цим слід зазначити, що особа не втрачає права на свободу мирних зібрань внаслідок спорадичного насильства або інших караних дій, скоєних іншими особами під час демонстрації, якщо ця особа залишається мирною у своїх намірах або поведінці (див. «<i>Primov and Others v. Russia</i>», № 17391/06, § 155, 12 червня 2014 р.). Навіть якщо існує реальний ризик того, що публічна демонстрація може призвести до заворушень внаслідок подій, що знаходяться поза контролем організаторів, ця демонстрація як така не підпадає під дію пункту 1 статті 11, і будь-яке обмеження, що накладається на неї, має відповідати умовам пункту 2 цього положення (див. «<i>Taranenko</i>», цитовано вище, § 66). п. 35. Суд зазначає, що ця заява стосується лише протесту, який відбувся після завершення офіційної демонстрації, та стосується провадження, порушеного слідчим суддею № 4 проти поліцейських. Суд зазначає, що заявниця втрутилася в це провадження, щоб домогтися кримінального переслідування та остаточного винесення вироку причетним поліцейським. Провадження було завершено зняттям звинувачень проти поліцейських. Суд зазначає, що проти заявниці не було порушено жодного провадження. Її не було заарештовано чи затримано, а також її не було притягнуто до відповідальності за будь-яку оскаржувану поведінку стосовно протесту. Хоча це не є предметом цієї справи, Суд зазначає, що суддя з кримінальних справ № 3 міста Вальядолід у своєму рішенні заявив, що ставлення та поведінка протестувальників не виправдовували невинуватого застосування сили поліцією проти них у цій справі

	Цей висновок не стосується заявниці як такої, оскільки вона не була стороною у провадженні слідчим суддею № 3. Однак це дозволяє Суду дійти висновку, що не було жодних ознак того, що заявник, як один із протестувальників, брав участь у діях, які були насильницькими або немирними («Фрумкін проти Росії», № 74568/12, § 137, 5 січня 2016 року, та «Развозжаєв проти Росії та України» та «Удальцов проти Росії», № 75734/12 та 2 інші, § 282-86, 19 листопада 2019 року) або підривали основи демократичного суспільства. п. 36. Цього достатньо для того, щоб Суд дійшов висновку, що заявник має право посилається на гарантії статті 11, яка, таким чином, застосовується в цій справі. Суд зазначає, що заява не є явно необґрунтованою у значенні статті 35 § 3 (а) Конвенції. Він також зазначає, що вона не є неприйнятною з жодних інших підстав. Тому її слід оголосити прийнятною. п. 40. Суд повторює, що втручання у здійснення свободи мирних зібрань не обов'язково має зводитися до повної заборони, юридичної чи фактичної, а може полягати в різних інших заходах, вжитих владою. Термін «обмеження» у статті 11 § 2 слід тлумачити як такий, що включає як заходи, вжиті до або під час зібрань, так і ті, що, такі як каральні заходи, вжиті після них (див. «Kudrevičius and Others v. Lithuania» [GC], № 37553/05, § 100, ECHR). Наприклад, заходи, вжиті владою під час мітингу, такі як розгін мітингу або арешт учасників (див. «Oya Ataman v. Turkey», № 74552/01, § 7 та 30, ECHR 2006-XIII), становлять втручання. п. 42. Суд зазначає, що поведінка заявниці не була встановлена як насильницька ні під час офіційної демонстрації, ні на неофіційному зібранні після неї, але вона отримала травми під час розгону останнього поліцією. За таких обставин Суд вважає, що факти справи свідчать про втручання, безпосередньо пов'язане зі здійсненням заявницею свого права на свободу мирних зібрань згідно зі статтею 11 Конвенції у зв'язку з розгоном зібрання. п. 49. Коли Суд здійснює свою перевірку, його завдання полягає не в тому, щоб замінити власною точкою зору позицію відповідних національних органів, а радше в тому, щоб переглянути відповідно до статті 11 рішення, які вони винесли, здійснюючи свої дискреційні повноваження. Це не означає, що він повинен обмежуватися встановленням того, чи держава-відповідач здійснила свої дискреційні повноваження розумно, ретельно

та добросовісно; він повинен розглянути оскаржуване втручання у світлі справи в цілому та визначити, чи було воно «пропорційним поставленій законній меті» та чи були підстави, наведені національними органами влади для його виправдання, «доречними та достатніми». При цьому Суд повинен переконатися, що національні органи влади застосували стандарти, які відповідали принципам, закріпленим у статті 11, і, крім того, що вони ґрунтували свої рішення на прийнятній оцінці відповідних фактів (див. вищезгадане рішення у справі «*Kudrevičius та інші*», §§ 142-46).

п. 50. Суд повторює, що хоча правила, що регулюють публічні зібрання, такі як система попереднього повідомлення, є важливими для безперешкодного проведення публічних заходів, оскільки вони дозволяють владі мінімізувати порушення дорожнього руху та вживати інших заходів безпеки, їх виконання не може стати самоціллю. Зокрема, у випадках, коли нерегулярні демонстранти не вчиняють актів насильства, Суд вимагав, щоб державні органи проявляли певний ступінь толерантності до мирних зібрань, якщо свобода зібрань, гарантована статтею 11 Конвенції, не має бути позбавлена будь-якої сутності (див. «*Bukta and Others v. Hungary*», № 25691/04, § 34, ECHR 2007-III; «*Fáber v. Hungary*», № 40721/08, § 49, 24 липня 2012 року; та «*Kudrevičius and Others*», цитовано вище, § 147-54).

п. 51. У цій справі Суд зазначає, що влада розігнала спонтанне зібрання, незважаючи на те, що воно мало бути мирним і до цього моменту проводилося мирним чином. Це вже ставить під сумнів твердження Уряду щодо необхідності розгону. Не було стверджувано чи продемонстровано, що поліції було б важко стримати або перенаправити протестувальників, або контролювати ситуацію іншим чином, захистити громадську безпеку та запобігти будь-яким можливим заворушенням чи злочинам. Також не було доведено, ні на національному рівні, ні в Суді, що демонстрація спричинила високий рівень порушення громадського порядку. З цього випливає, що влада не навела відповідних та достатніх причин, що виправдовують розгін демонстрації (див. «*Ibragimov та інші*», цитовано вище, § 80).

п. 52. Схоже, що незручності, спричинені заявницею та її колегами-протестувальниками в недільний ранок, здебільшого зосереджені на пішохідних вулицях, спричинили певні порушення звичайного життя, але за цих конкретних обставин вони не перевищували рівня

	незначних порушень, що впливають зі звичайного здійснення права на мирні зібрання в громадському місці (див. <i>Case of «Kudrevičius and Others»</i>, згадане вище, § 149, 164-75). У такому аспекті цю справу навряд чи можна відрізнити від попередніх справ, у яких Суд постановив, що така толерантність повинна поширюватися на випадки, коли демонстрація проводилася в громадському місці за відсутності будь-якого ризику небезпеки чи порушення порядку (див. <i>«Fáber»</i>, згадане вище, § 47) або без небезпеки для громадського порядку, що перевищує рівень незначних порушень (див. <i>«Bukta and Others»</i>, згадане вище, § 37). п. 53. Сторони не заперечують, що заявник отримав тілесні ушкодження 2 лютого 2014 року. Також сторони дійшли згоди щодо того, що такі тілесні ушкодження були завдані під час втручання поліції з метою розгону протесту і що поліцейські були так чи інакше причетні до цієї ситуації (див. пункти 22 та 23 вище). п. 54. Суд зазначає, що заявницю ніколи не заарештовували та не притягували до відповідальності за будь-які насильницькі дії під час протестів, а її ім'я навіть не згадувалося у звітах про факти подій за день. Він також зазначає, що провадження щодо деяких протестувальників завершилися виправдувальними вироками, винесеними суддею з кримінальних справ № 3, або через зняття звинувачень проти них, або через брак доказів. Оскільки це кримінальне провадження мало відношення до вирішення питань, що стосуються участі деяких протестувальників у демонстрації та способу, у який з ними поводитися поліція, Суд зазначає, що суддя з кримінальних справ № 3 у Вальядоліді, після розгляду доказів, дійшов висновку, що протестувальників жорстоко «розправили» без будь-якого попереднього попередження, незважаючи на те, що вони не блокували рух транспорту, що не було доведено, що вони намагалися потрапити до ресторану (див. пункт 23 вище), де обідали деякі політики, і що вони не провокували конфронтацію з поліцейськими. З огляду на факти, встановлені суддею з кримінальних справ № 3, на його думку, поведінка протестувальників та нешкідливість їхніх гасел і плакатів не виправдовували застосування сили поліцією. З огляду на вищезазначені обставини, метод, використаний поліцією для розгону демонстрації, був непропорційним. п. 55. Щодо, зокрема, участі заявниці у зібранні та його розгоні, навіть якщо припустити, що силове припинення

	зібрання переслідувало законну мету, і оскільки ніщо в матеріалах, що є в розпорядженні Суду, не вказує на те, що заявниця вчинила будь-який осудний вчинок під час демонстрації, вищезазначені висновки щодо не-виправданого застосування сили проти неї є достатніми для того, щоб Суд дійшов висновку, що мало місце непропорційне втручання в її права за статтею 11 Конвенції. Зокрема, це призвело до припинення її участі у зібранні (порівняйте з «<i>Oya Ataman</i>», цитованою вище, §§ 38–44). п. 56. Відповідно, мало місце порушення статті 11 Конвенції.
ОКРЕМІ РІШЕННЯ ЄСПЛ ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 11 ЄКПЛ У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Веренцов проти України» (<i>Case of «Vyerentsov v. Ukraine»</i>), рішення від 11 квітня 2013 р., заява № 20372/11
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 11
URL	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_945#Text
QR-code	
Обставини справи	Громадського активіста було піддано адміністративному арешту на 3 дні за проведення мирного пікету без дозволу. У пікетуванні взяли участь приблизно двадцять п'ять осіб. Вони стояли на тротуарі перед приміщенням прокуратури Львівської області, коли працівники міліції наказали їм не наближатися до приміщення ближче ніж на п'ять метрів від будинку. Такий наказ змусив би демонстрантів стояти на дорозі та перешкоджати руху транспорту. Після обговорення з працівниками міліції вони перетнули дорогу та розмістились на газоні на протилежній стороні. Проте працівники міліції сказали демонстрантам, що на газоні стояти не можна, що вони повинні зійти з нього – тобто знову встати на дорогу,

	перешкоджаючи руху транспорту, та спричинити тимчасовий затор. Відразу після цього двоє працівників міліції закликали заявника відійти вбік. Схопивши його за руки, вони потягнули його у напрямку найближчого відділу міліції. Деякі з демонстрантів стали вимагати від працівників міліції їхні посвідчення та почали відеозйомку події. Тоді працівники міліції відпустили заявника. Районний суд визнав заявника винним у вчиненні таких адміністративних правопорушень, як злісна непокоря законним вимогам працівників міліції та порушення порядку організації та проведення пікетування. Суд зазначив, що заявник провів вуличний похід без відповідного дозволу Львівської міської ради та не реагував на законні вимоги працівників міліції щодо припинення порушення громадського порядку. Він також відмовився пройти до відділу міліції, а навпаки, скликав учасників акції, які кричали та погрожували працівникам міліції. Заявник заперечив усі обвинувачення. Заслухавши заявника та вивчивши матеріали справи, суд дійшов висновку, що показання заявника спростовувались рапортами працівників міліції та Державної автомобільної інспекції. Хоча національне законодавство України не вимагало отримання такого дозволу, суд все ж визнав його винним у порушенні ст. 185 та 185-1 КУпАП і призначив заявникові покарання у вигляді трьох діб адміністративного арешту. Фактично органи влади покарали заявника за реалізацію права на мирне зібрання за відсутності чіткого закону, який би це зібрання регулював.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 51. Суд вважає, що покарання заявника за організацію та проведення мирної демонстрації становило втручання у його право на свободу мирних зібрань. Втручання становитиме порушення статті 11 Конвенції, якщо воно не «встановлено законом», не переслідує одну або кілька легітимних цілей, зазначених у пункті 2, та не є «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення такої цілі або цілей. п. 52. Суд повторює, що вислів «встановлено законом» у статті 11 Конвенції вимагає не лише того, щоб оскаржуваний захід мав певне підґрунтя у національному законодавстві; він також стосується якості закону, про який йдеться. Закон має бути доступним для зацікавлених осіб та сформульованим з достатньою точністю

	для того, щоб надати їм можливість регулювати свою поведінку аби бути здатними – за потреби, за відповідної консультації – передбачати тією мірою, що є розумною за відповідних обставин, наслідки, які може потягнути за собою його дія. п. 54. ...Неможливо дійти висновку про те, що «порядок», зазначений у статті 185-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення, був визначений достатньо точно для того, щоб надати заявникові можливість передбачити тією мірою, якою це було обґрунтовано обставинами, наслідки його дій (див., <i>mutatis mutandis</i>, рішення у справі «Мкртчян проти Вірменії» (<i>«Mkrtchyan v. Armenia»</i>, <i>ibid.</i>). Процедури, запроваджені місцевими органами влади для регулювання організації та проведення демонстрацій у їхніх конкретних регіонах, здається, так само не забезпечують достатніх правових підстав з тієї ж причини – відсутності загального акта парламенту, на основі якого можна було б розробляти документи місцевих органів влади. Крім того, національні суди мали сумніви щодо дійсності таких рішень місцевого значення. п. 55. Суд також відзначає, що, як загально визнано, постановою Верховної Ради України «Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР» стосується тимчасового застосування законодавства Радянського Союзу, і досі парламентом України не було введено в дію жодного закону, який би регулював порядок проведення мирних демонстрацій, хоча статті 39 та 92 Конституції чітко вимагають того, щоб такий порядок було встановлено законом, тобто актом парламенту України. Хоча Суд погоджується з тим, що державі може знадобитися певний час для прийняття законодавчих актів протягом перехідного періоду, він не може погодитися з тим, що затримка у понад двадцять років є виправданою, особливо якщо йдеться про таке фундаментальне право, як свобода мирних зібрань. Таким чином, Суд доходить висновку, що втручання у право заявника на свободу мирних зібрань не було встановлено законом.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Чернега та інші проти України» (<i>Case of «Chernega and Others v. Ukraine»</i>), рішення від 18 червня 2019 р., заява № 74768/10

Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 11 (свобода мирних зібрань); також стаття 3 (процедурний аспект – неефективне розслідування побиття протестувальників), стаття 6 § 1 (право на судовий розгляд)
URL	https://minjust.gov.ua/files/general/2023/06/12/20230612105114-96.pdf
QR-code	
Обставини справи	Заявники брали участь у серії мирних протестів проти вирубки дерев у парку в Харкові (травень–липень 2010 р.) для будівництва дороги. Територію охороняли найняті забудовником приватні охоронці, а працівники міліції були присутні осторонь. Під час протестів сталися сутички: приватні охоронці (деякі в жилетах «Муніципальна охорона») застосували силу до громадських активістів: штовхали їх, били, відтісняли від будівельної техніки. Двоє заявників зазнали травм від дій цих осіб. Інших протестувальників (зокрема першого і другого заявників) міліція затримала за непокору – за невиконання наказу залишити територію, і їх було засуджено до адміністративного арешту (15 діб, згодом зменшено до 9). При цьому не було зрозуміло, хто саме віддав наказ про розгін (поліція чи представники забудовника), і було загальне замішання щодо того, чи мали протестувальники юридичний обов’язок покинути місце акції. Протестувальники, у тому числі деякі заявники, скаржилися владі на те, що під час протестів на них напали робітники та охоронці, а міліція не зробила нічого, щоб захистити їх. Ні прокуратура, ні міліція не порушили жодної кримінальної справи у зв’язку з побиттям.
Витяги з рішення ЄСПЛ	Суд вперше постановив, що держава може нести відповідальність за дії охоронців, навіть якщо вони були найняті приватною особою і діяли на підставі ліцензії на комерційну охоронну діяльність. Це було пов’язано з тим, що вони були уповноважені законом застосовувати певний ступінь примусу і діяли здебільшого в присутності міліції, яка залишалася пасивною, не реагуючи на більшість їхніх дій.

п. 130. Крім того, матеріали справи свідчать, що працівники міліції були присутніми під час низки ключових подій за участю працівників «МО» та іншого персоналу охорони і, як вбачається, не втручалися у більшість їхніх дій, спрямованих на протидію протесту (див., наприклад, пункти 45 і 42). Відповідно до практики Суду, самого цього фактору у певних контекстах може бути достатньо для встановлення відповідальності держави-відповідача.

п. 131. Отже, з огляду на зазначене, Суд вважає, що дії працівників охорони можна вважати такими, відповідальність за які несе держава-відповідач.

п. 222. Держави повинні не тільки утримуватися від застосування невинуватених непрямих обмежень права на мирні зібрання, але й захищати це право. Хоча основним об'єктом статті 11 Конвенції є захист особи від свавільного втручання органів державної влади у користування захищеними правами, додатково можуть існувати позитивні зобов'язання щодо забезпечення ефективного користування цими правами (там само, пункт 158). Органи державної влади зобов'язані вживати належних заходів у зв'язку із законними демонстраціями для забезпечення їхнього мирного проведення та безпеки усіх громадян. Проте вони не можуть повністю гарантувати цього та мають широку свободу розсуду у виборі заходів, які вживатимуться. У зв'язку з цим покладене на них зобов'язання за статтею 11 Конвенції є зобов'язанням вжиття заходів, а не досягнення результатів.

238. ... [К]онституційне положення, [пов'язане з реалізацією права на свободу мирних зібрань] вбачається, передбачає механізм регулювання, відповідно до якого судова процедура обмеження зібрань пов'язана з порядком завчасного сповіщення ... що дозволяє органам державної влади звертатися до суду із заявою про певні обмеження на проведення запланованого зібрання. Це впливає з Рішення Конституційного Суду України, який надає авторитетне тлумачення відповідного положення Конституції України... Це наочно продемонстровано положенням Кодексу адміністративного судочинства України, яке вимагає, щоб суд залишив без розгляду позовну заяву про заборону зібрання, якщо її було подано із запізненням, тобто у запланований день подій або пізніше... Це останнє положення було предметом розгляду Суду в рішенні у справі «Чумак проти

	України» (<i>«Chumak v. Ukraine»</i>), в якій він саме на цій підставі висловив сумніви щодо того, чи може зазначена судова процедура належним чином застосуватися для розгону триваючого зібрання (див. пункт 42). п. 249. З рішень національних судів або, власне, інших документів у матеріалах справ за фактом адміністративних правопорушень, які розглядалися на національному рівні, не зовсім зрозуміло, коли саме працівники міліції звернулися з наказом, який заявники не виконали, внаслідок чого їх було затримано та притягнуто до відповідальності. За таких обставин Суд не вбачає підстав ставити під сумнів довід заявників, що єдиним наказом працівників міліції був той, про який зазначено у попередньому пункті, з яким працівники міліції звернулися, коли заявників вже оточили та заблокували працівники охорони. п. 250. Суд зазначає, що працівники міліції, як вбачається, віддали цей наказ звичним тоном голосу без використання підсилюючого обладнання, незважаючи на галас довкола. До того ж, з попереднім первинним наказом розійтися звернулася особа без розпізнавальних знаків міліції, як вбачається, цивільна особа, а невиконання наказу призвело до стримування протестувальників працівниками охорони. Є підстави сумніватися, що коли працівники міліції повторили наказ, усі протестувальники одразу почули та зрозуміли його (див., наприклад, висновки національного суду у справі восьмого та десятого заявників, які були затримані водночас із першим – шостим заявниками, і провадженні щодо яких були закриті, у пункті 63). У будь-якому разі наказ повторили лише тоді, коли протестувальники були обмежені у пересуванні. Крім того, не можна стверджувати, що органи державної влади не могли впоратися або що існуючі обставини перешкождали їм спілкуватися з більшою чіткістю: зрештою, коли працівники міліції звернулися з цим наказом, усі протестувальники знаходилися на невеличкій ділянці, оточеній працівниками охорони. п. 251. За таких обставин Суд не може виключити, що протестувальники, у тому числі заявники, були дещо розгублені щодо представників органу державної влади, які звернулися до них із наказом покинути територію, та способів виконання цього наказу на практиці. Причиною такої розгубленості, як вбачається, частково був недостатньо чіткий розподіл повноважень між працівниками охорони та представниками міліції.

	У зв'язку з цим Суд зазначає, що у Керівних принципах зі свободи мирних зібрань наголошується на необхідності чіткого визначення органу, уповноваженого видавати наказ про розгін, та важливості надання достатнього часу для виконання такого наказу (див. пункт 168 Керівних принципів у пункті 113). п. 252. Цей аспект справи є особливо важливим у світлі висловленого міжнародною спільнотою занепокоєння щодо доречності використання працівників приватних охоронних компаній для розгону осіб, які здійснюють право на свободу мирних зібрань, і необхідності звертатися до втручання саме працівників міліції, а не працівників приватних охоронних компаній у випадку виникнення сумнівів (див. пункти 114 і 115 та див. пункт 128 щодо працівників «МО», статус яких еквівалентний статусу працівників приватних охоронних компаній). п. 277. Хоча за певних обставин стриманість працівників міліції під час забезпечення порядку на зібраннях може бути доречною та навіть вимагатися Конвенцією, у цій справі не було жодних конкретних підстав для політики невтручання. До того ж, з огляду на зазначене, ця політика змусила працівників охорони мати справу з протестувальниками за обставин, які мали призвести до зростання напруження, та за відсутності чітких законних повноважень на самостійне вжиття заходів примусу. п. 280. Суд уже встановив, що незабезпечення механізму ідентифікації залучених до операцій працівників охорони у випадках застосування сили може порушити питання за статтею 3 Конвенції (див. рішення у справі «Хрїстови проти Болгарії» (<i>«Hristovi v. Bulgaria»</i>), заява № 42697/05, пункт 92, від 11 жовтня 2011 року, щодо розгортання працівників поліції у масках без явних знаків, які б дозволили встановити їхню особу). Непроведення органами державної влади розслідування стверджуваної присутності на місці протестів невстановлених осіб, які носили знаки працівників охорони без належного дозволу, є одним із факторів, які обумовили встановлення Судом порушення статті 3 Конвенції у цій справі (див. пункт 168). Суд вважає, що за конкретних обставин цієї справи наведені недоліки також впливають на дотримання державою-відповідачем її зобов'язань за статтею 11 Конвенції. Невжиття органами державної влади будь-яких явних кроків для розслідування цього стверджуваного втручання таких

	невстановлених неуповноважених осіб у протести є частиною нежиття державою-відповідачем розумних заходів для забезпечення мирного характеру протестів (див., <i>mutatis mutandis</i>, рішення у справі «Ідентоба та інші проти Грузії»). п. 281. Суд вважає, що у зв'язку з (i) неналежним регулюванням питання застосування сили працівниками охорони, (ii) неналежним розподілом відповідальності між працівниками приватної охоронної компанії та працівниками міліції під час підтримання порядку, що також дозволило б встановити особи присутніх працівників охорони, (iii) недотриманням правил щодо належного встановлення осіб, уповноважених на застосовування силових заходів та (iv) ненаданням пояснень щодо рішення працівників міліції жодним чином не втручатися у події 27 і 31 травня 2010 року, що дозволило б запобігти сутичкам або ефективно контролювати їх, держава-відповідач не дотрималася своїх зобов'язань щодо забезпечення мирного характеру протестів у ці дати.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Шморгунов та інші проти України» (<i>Case of «Shmorgunov and Others v. Ukraine»</i>), рішення від 21 січня 2021 р., заява № 15367/14 та 13 інших заяв
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 11
URL	https://minjust.gov.ua/files/general/2023/07/16/20230716113314-94.pdf
QR-code	
Обставини справи	Справи стосуються придушення мирних протестів під час Євромайдану в Києві та інших містах України в період з листопада 2013 по лютий 2014 року. Заявники – учасники протестів, які постраждали від різних протиправних дій: силовий розгін демонстрацій (особливо 30 листопада 2013 та 1 грудня 2013 р., січень–лютий 2014 р.), надмірне застосування сили спецпідрозділами міліції

	(«Беркут»), побиття та спричинення травм, незаконні затримання і арешти активістів, фабрикування проти них адміністративних справ, викрадення протестувальників невідомими особами (т. зв. «тітушки», які діяли за сприяння правоохоронців) та катування викрадених. Усі ці події були частиною кампанії влади, спрямованої на припинення масових протестів.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 490. Право на свободу зібрань є основоположним правом у демократичному суспільстві та, як і право на свободу вираження поглядів, є однією з основ такого суспільства. Таким чином, його не слід тлумачити вузько. п. 491. Суд також повторює, що для встановлення, чи може заявник вимагати захисту за статтею 11 Конвенції, слід взяти до уваги, (i) чи мало зібрання бути мирним або чи мали організатори насильницькі наміри; (ii) чи продемонстрував заявник насильницькі наміри, приєднавшись до зібрання; та (iii) чи завдав заявник кому-небудь тілесних ушкоджень. п. 492. Якщо на підставі зазначених критеріїв Суд визнає, що заявник користується захистом статті 11 Конвенції, він зосереджується на аналізі втручання та пропорційності накладеної санкції. У цьому, останньому, контексті Суд визнає, що коли особи беруть участь в актах насильства, органи державної влади користуються ширшою свободою розсуду під час розгляду необхідності втручання у свободу зібрань і накладення санкції за такі протиправні дії вважається сумісним із гарантіями статті 11 Конвенції. Хоча в низці справ тримання під вартою протягом тривалого строку за беззбройне протистояння працівникам міліції або кидання каміння чи фаєрів без нанесення тяжких тілесних ушкоджень вважалося непропорційним. п. 493. Слід також повторити, що застосування правоохоронних заходів, таких як застосування сили для розгону зібрань, затримання учасників, тримання під вартою та/або винесення обвинувальних вироків, може знеохотити учасників та інших осіб брати участь у подібних зібраннях у майбутньому та загалом у відкритих політичних дебатах. п. 494. Насамкінець, основним завданням статті 11 Конвенції є захист особи від свавільного втручання органів державної влади у здійснення захищених прав. п. 501. У зв'язку з цим Суд повторює, що простого факту виникнення насильства під час зібрання недостатньо для висновку, що організатори мали насильницькі наміри.

До того ж, особа не позбавляється можливості користуватися правом на свободу мирних зібрань в результаті спалаху насильства чи інших дій, які підлягають покаранню, вчинених іншими особами під час демонстрації, якщо відповідна особа і надалі має мирні наміри або мирно поводиться.

п. 502. Крім того, Суд повторює, що можливість приєднання до демонстрації осіб з насильницькими намірами, які не є членами об'єднання організаторів, не може позбавити права на свободу мирних зібрань.

п. 511. Таким чином, у зв'язку з акціями протесту загалом, а також акцією протесту, яка відбулася 30 листопада 2013 року, Суд буде виходити з припущення, що у національному законодавстві існували правові підстави для відповідного втручання працівників міліції. Однак Суд підкреслює, що чітко вбачається відсутність у національному законодавстві правових підстав для використання органами державної влади послуг «тітушок» для проведення будь-яких правоохоронних операцій з метою розгону, затримання та врегулювання дій протестувальників як під час цієї акції, так і під час всіх подальших акцій протесту, а держава-відповідач також не посилалася на подібну підставу.

п. 518. Суд повторює, що незалежно від того, чи втручаються працівники міліції у відповідь на порушення звичайних умов життя, спричиненого зібранням, наприклад, перешкоджання руху транспорту, або з метою обмеження насильницьких дій його учасників, застосування сили повинно залишатися пропорційним законним цілям запобігання заворушенням і захисту прав інших осіб (див. згадане рішення у справі «Ойя Атаман проти Туреччини» (*Oya Ataman v. Turkey*)), пункти 41–43).

п. 519. У цій справі Суд вже встановив, що дванадцять із тринадцяти відповідних заявників зазнавали жорстокого поводження у зв'язку з їхньою участю в акціях протесту у м. Києві 30 листопада та 11 грудня 2013 року і 23 січня 2014 року (див. пункти 371–372, 421–422 та 430–433 з подальшими посиланнями). Щодо пана О. Задоянчука (заява № 36845/14) під час розгляду його скарг за статтею 5 Конвенції Суд встановив, що тримання його під вартою у зв'язку з його участю в акції протесту не було виправданим і воно включало го впливає, що участь заявника в акції протесту 18 лютого 2014 року була невинуватим припинена. Хоча цих висновків може бути достатньо для висновку Суду певний елемент свавілля (див. пункти 477 і 478).

	З цього випливає, що було непропорційне «втручання» за статтею 11 Конвенції у зв'язку з необґрунтованим застосуванням сили до заявників працівниками міліції, що призвело до припинення їхньої участі в акціях протесту у ці дати (див., у ролі нещодавнього джерела, згадане рішення у справі «Анненков та інші проти Росії» (<i>Annenkov and Others v. Russia</i>)), пункти 132 та 141), Суд вважає, що у цій справі необхідно також розглянути інші аспекти скарг заявників за статтею 11 Конвенції. п. 520. Суд зауважує, що у зв'язку зі скаргами відповідних тринадцяти заявників за статтями 3 та/або 5 Конвенції він зазначив про наявність вказівок, що дії органів державної влади стосовно протестувальників загалом були частиною цілеспрямованої стратегії органів державної влади щодо припинення та подальшого перешкоджання акціям протесту на Майдані, в яких брали участь заявники (див. пункти 368–369 щодо десяти заявників, які брали участь у протесті 30 листопада 2013 року, пункт 420 щодо акцій протесту 11 грудня 2013 року (заяви № 33767/14 та № 54315/14) та пункти 432 та 473–474 стосовно акцій протесту 23 січня та 18 лютого 2014 року (заяви № 36299/14 та № 36845/14). Конкретні чіткі приклади наслідків застосованої сили наведено у відповідних витягах зі звіту МДГ. Розглядаючи чотирнадцять заяв і порушені в них скарги загалом, Суд не може не дійти висновку, що збільшення масштабу застосування насильства під час розгону низки розглянутих акцій протесту і застосування репресивних заходів, розглянутих у цій та інших справах щодо Майдану, явно мали значно серйознішу мету, окрім частково правоохоронної, – змусити протестувальників і громадськість у цілому утриматися від участі в акціях протесту та загалом від участі у відкритих політичних дебатах (див. у цьому контексті рішення у справі «Мусег Сагателян проти Вірменії» (<i>Musegh Saghatelian v. Armenia</i>)), заява № 23086/08, пункт 254, від 20 вересня 2018 року, та «Навальний та Гунко проти Росії» (<i>Navalnyy and Gunko v. Russia</i>)), заява № 75186/12, пункт 92, від 10 листопада 2020 року, не остаточне). п. 521. З огляду на зазначені міркування Суд вважає, що втручання у свободу мирних зібрань усіх тринадцяти відповідних заявників – пана П. Шморгунова, пана Б. Єгіазаряна, пана Ю. Лепявка, пана О. Грабця, пана О. Бали, пана С. Дименка, пана Д. Полтавця, пана О. Задоянчука, пана Ф. Лапія, пана Р. Ратушного, пана А. Рудчика, пані О. Ковальської та пана А. Соколенка

	(заяви № 15367/14, № 16280/14, № 18118/14, № 20546/14, № 24405/14, № 33767/14, № 36299/14, № 36845/14, № 42271/14, № 54315/14 та № 19954/15) – були непропорційними будь-яким законним цілям, які могли переслідуватися, і тому не були «необхідними в демократичному суспільстві». Отже, було порушено статтю 11 Конвенції у зв'язку з цим.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Богай та інші проти України» (<i>Case of «Bogay and Others v. Ukraine»</i>), рішення від 3 квітня 2025 р., заява № 38283/18
Порушені статті ЄКПЛ	Відсутнє порушення статті 11 Конвенції, у світлі статті 10, стосовно огляду речей заявників поліцією. Порушення статті 11 Конвенції, у світлі статті 10, стосовно всіх заявників у зв'язку з їхнім арештом та триманням під вартою.
URL	https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-242529
QR-code	
Обставини справи	Заявники брали участь у демонстрації, присвяченій протесту проти використання тварин у циркових номерах. Справа стосувалася скарг заявників на те, що їхні права були порушені через дії поліції, які зірвали їхню демонстрацію.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 69. Стаття 11 Конвенції захищає лише право на «мирні зібрання», – поняття, яке не охоплює демонстрацію, організатори та учасники якої мають насильницькі наміри. Тому гарантії статті 11 застосовуються до всіх зібрань, крім тих, організатори та учасники яких мають такі наміри, підбурюють до насильства або іншим чином відкидають основи демократичного суспільства (див. « <i>Kudrevičius</i> » [GC], № 37553/05, § 92, ЄСПЛ 2015). п. 70. Навіть якщо існує реальний ризик того, що публічна демонстрація може призвести до заворушень внаслідок подій, що знаходяться поза контролем тих, хто її організує, ця демонстрація як така не виходить за межі дії пункту 1 статті 11, і будь-яке обмеження,

	що накладається на неї, має відповідати умовам пункту 2 цього положення (там само, § 94). п. 71. Щоб встановити, чи може заявник претендувати на захист статті 11, Суд враховує (i) чи зібрання мало бути мирним, чи організатори мали насильницькі наміри; (ii) чи заявник демонстрував насильницькі наміри, приєднуючись до зібрання; та (iii) чи заявник завдав комусь тілесних ушкоджень (див. <i>«Шморгунов та інші проти України»</i>, № 15367/14 та 13 інших, § 491, 21 січня 2021 року). п. 72. Ніщо в матеріалах справи не дозволяє Суду вважати, що демонстрація проти поводження з тваринами в цирках не була мотивована мирними намірами. п. 73. Немає жодних ознак того, що заявники завдали комусь тілесних ушкоджень. Зіткнень між демонстрантами та поліцією чи інших насильницьких дій з боку демонстрантів не було (порівняйте, наприклад, зі справою <i>«Çiçek та інші проти Туреччини»</i>, № 48694/10 та 4 інші, §§ 130–142, від 22 листопада 2022 року, та цитованими в ній справами, де стаття 11 була визнана застосовною, незважаючи на зіткнення між демонстрантами та поліцією та інші насильницькі дії, що мали місце під час демонстрацій). Сторони також не вказали на будь-яку історію насильства з боку демонстрантів або груп, до яких вони належали (порівняйте зі справою <i>«Schwabe та MG проти Німеччини»</i>, № 8080/08 та № 8577/08, § 105, від 1 грудня 2011 року, де Суд визнав статтю 11 застосовною, посилаючись, зокрема, на той факт, що жоден із заявників не мав попередніх судимостей за насильницьку поведінку під час демонстрацій або в подібних ситуаціях, незважаючи на твердження про те, що один із заявників чинив опір перевірці особи поліцією силою). Суд зазначає, що у кількох заявників було виявлено потенційно небезпечні предмети (див. Додаток), а інші, очевидно, були викинуті до того, як їх знайшла поліція (див. пункти 12 та 20 вище). Заявники стверджували, що ці предмети були привезені з невинною метою, наприклад, для підняття банерів або використання в будівельних роботах (див. пункт 23 вище). Першочергово національні органи влади мали оцінити достовірність цих пояснень. Однак, очевидно, національних висновків з цього питання не було. п. 74. Якою б не була їхня мета, у матеріалах справи немає жодних доказів того, що заявники чи інші демонстранти намагалися використати ці предмети

для заподіяння шкоди особам чи майну під час демонстрації, а також немає жодної інформації (наприклад, поліцейської розвідки) про те, що хтось із демонстрантів мав такі плани. У заданому контексті цю справу можна порівняти з такими справами, як, наприклад, *«Mushegh Saghatelyan проти Вірменії»*, № 23086/08, §§ 230 та 232, 20 вересня 2018 року, де, всупереч цій справі, уряд Вірменії посилався на певну розвідувальну інформацію, яка нібито свідчить про те, що демонстранти озброювалися для провокації масових заворушень, але Суд не вважав цю інформацію достовірною та встановив, що немає жодних доказів, які б пов'язували зброю, нібито знайдену на місці проведення демонстрації, з будь-ким із демонстрантів, і оскільки не було стверджувано, що заявник використовував складний ніж, який він мав при собі, та Schwabe and MG (цитовано вище, § 97, 105 та 106), де уряд Німеччини стверджував, що заявники прямували до міста, де напередодні мало місце насильство, і мали намір використати свої банери, щоб підбурити протестувальників до звільнення силою ув'язнених, заарештованих поліцією напередодні, але Суд частково посилався на той факт, що у жодного з двох заявників не було знайдено зброї, щоб встановити, що тримання заявників під вартою порушувало їхні права за статтею 11.

п. 75. Суд повторює, що тягар доведення наявності насильницьких намірів організаторів демонстрації лежить на органах влади (див. *«Християнсько-демократична народна партія проти Молдови (№ 2)»*, № 25196/04, § 23, 2 лютого 2010 року). Уряд не намагався довести, що стаття 11 не застосовується, що організатори демонстрації мали насильницькі наміри, і не надав жодних конкретних, обґрунтованих заяв, які б свідчили про те, що заявники мали насильницькі наміри, приєднуючись до демонстрації.

і) Огляд речей заявників поліцією

п. 82. Суд зазначає, що заявники, схоже, визнали, що поліцейська перевірка з метою пошуку потенційно небезпечних об'єктів була виправданою (див. пункт 66 вище). Навіть якщо припустити, що перевірка становила втручання у права заявників за статтею 11 Конвенції – питання, яке не обговорювалося між сторонами у цій справі, Суд вважає, що вона мала підстави у національному законодавстві (див. пункти 29–30 вище), яке не видається проблематичним з точки зору якості,

	та переслідувала законні цілі громадської безпеки, запобігання заворушенням чи злочинам, а також захист прав і свобод інших осіб. п. 83. Беручи до уваги обставини цієї справи, Суд переконаний, що були достатні підстави для проведення огляду другого заявника, враховуючи, що довгий металевий прут був помічений поліцією в його рукаві, в місці, де його можна було легко використати як зброю (див. пункти 11 та 20 вище). Що стосується інших заявників, огляд їхніх речей був виправданим з огляду на той факт, що після того, як у другого заявника були виявлені предмети, подібні до зброї, інші демонстранти почали масово викидати небезпечні предмети на землю (див. пункти 12 та 20 вище). Крім того, у деяких з них, зокрема у першого, десятого та дванадцятого заявників, було знайдено кілька подібних небезпечних предметів. п. 84. У цьому контексті Суд посилається на Керівні принципи ОБСЄ та Венеційської комісії щодо свободи мирних зібрань, які передбачають, що учасникам зібрань може бути заборонено носити зброю та предмети, подібні до зброї, а також перевірено наявність вищезазначених предметів (див. пункт 32 вище). На думку Суду, за даних обставин така перевірка була адекватним інструментом збереження мирного характеру демонстрації, захисту безпеки присутніх осіб та запобігання ризику насильницьких провокацій. п. 85. З огляду на виявлення небезпечних предметів у демонстрантів та атмосферу напруженості між ними та протиборчою групою, немає сумнівів, що цей захід був необхідним у демократичному суспільстві. п. 86. Отже, не було порушення статті 11 Конвенції, у світлі статті 10, стосовно огляду речей заявників поліцією. <i>(ii) Арешт та тримання заявників під вартою</i> п. 87. Арешт та тримання заявників під вартою становили втручання в їхню свободу мирних зібрань (див. вищезгадану справу «Кудревичюса та інших», § 100). Хоча сфера застосування цієї справи не охоплює арешт інших учасників демонстрації, доречно зазначити, що оскаржуване втручання, оскільки воно супроводжувалося арештом більшості демонстрантів, полягало в фактичному припиненні демонстрації невдовзі після її початку.

	п. 88. З огляду на вищезазначені висновки Суду щодо статті 5 § 1 Конвенції та, зокрема, його висновок про те, що не було наведено жодних підстав для арешту та тримання заявників під вартою, важко погодитися з тим, що втручання в їхні права, гарантовані статтею 11, було «передбачено законом» у значенні статті 11 § 2 Конвенції (див. <i>«Hakim Aydın проти Туреччини»</i>, № 4048/09, § 51, 26 травня 2020 року, та, <i>mutatis mutandis</i>, <i>«Auray and Others»</i>, цитовано вище, §§ 108-09). п. 89. У будь-якому разі, хоча це тісно пов'язано з вищезазначеним, ніколи належним чином не пояснювалося, чому поліція вирішила припинити демонстрацію та затримати всіх заявників, замість того щоб вдатися до менш обмежувальних заходів. п. 90. З огляду на факти справи, зокрема, враховуючи значну кількість присутніх поліцейських, яка приблизно дорівнювала кількості демонстрантів та членів протиборчої групи разом узятих (див. пункти 5–7 вище), складається враження, що поліція повністю контролювала ситуацію. За цих обставин, за відсутності пояснень з боку Уряду-відповідача, Суд не може не вважати, що менш обмежувальні альтернативи мали бути доступні, але поліція навіть не розглядала їх. п. 91. Таким чином, навіть якщо припустити, що дії поліції мали законну основу та переслідували законні цілі, такі як ті, що згадані у пункті 82 вище, не було доведено, що вони були пропорційними і, отже, «необхідними в демократичному суспільстві». п. 92. Відповідно, мало місце порушення статті 11 Конвенції, у світлі статті 10, стосовно арешту та тримання заявників під вартою.
РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ РІШЕНЬ ЄСПЛ ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 11 ЄКПЛ У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	
Основні порушення ЄКПЛ, виявлені в рішеннях ЄСПЛ	1. Затримання та адміністративні стягнення проти мирних демонстрантів без чіткого законодавчого підґрунтя. 2. Припинення демонстрацій, де учасники не вдаються до насильства, – порушення обов'язку демонструвати толерантність до мирних зібрань. 3. Неправомірні заборони, відмова у погодженні зібрання або формальні перепони (без врахування фактичного мирного характеру) кваліфікуються як непропорційне обмеження права.

	4. Непропорційне та надмірне застосування сили та спецзасобів (сльозогінного газу, гумових куль, кийків тощо) проти неагресивних протестувальників. 5. Покарання учасників (дисциплінарні стягнення або адміністративні штрафи) лише за сам факт участі в мирному зібранні або за підозрою в участі, за присутність на мирній акції (без доказів індивідуальних правопорушень). 6. Невиконання позитивного зобов'язання захистити мирний характер зібрання, коли пасивність або відмова поліції від втручання призводить до припинення мирного зібрання з боку контрдемонстрантів, приватної охорони чи «тітушок». 7. Відсутність ефективного розслідування скарг на непропорційне насильство під час припинення мирного зібрання. 8. Непропорційні адміністративні покарання за мирну участь у пікетах, без будь-яких свідчень про загрозу порядку.
Нормативно-правове регулювання дотримання статті 11 ЄКПЛ у поліцейській діяльності в Україні	Конституція України Стаття 39. Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.
	Кодекс України про адміністративні правопорушення Стаття 185-1. Порухнення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій Порухнення встановленого порядку організації або проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій – тягне за собою попередження або накладення штрафу від десяти до двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Ті самі дії, вчинені повторно протягом року після застосування заходів адміністративного стягнення

	або організатором зборів, мітингу, вуличного походу, демонстрації, – тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахуванням двадцяти процентів заробітку, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб.
	Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2001 року у справі щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання ... Конституційний Суд України вирішив: 1. Положення частини першої статті 39 Конституції України щодо завчасного сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій в аспекті конституційного подання треба розуміти так, що організатори таких мирних зібрань мають сповістити зазначені органи про проведення цих заходів заздалегідь, тобто у прийнятні строки, що передують даті їх проведення. Ці строки не повинні обмежувати передбачене статтею 39 Конституції України право громадян, а мають служити його гарантією і водночас надавати можливість відповідним органам виконавчої влади чи органам місцевого самоврядування вжити заходів щодо безперешкодного проведення громадянами зборів, мітингів, походів і демонстрацій, забезпечення громадського порядку, прав і свобод інших людей. Визначення конкретних строків завчасного сповіщення з урахуванням особливостей форм мирних зібрань, їх масовості, місця, часу проведення тощо є предметом законодавчого регулювання.
Окремі рекомендації	1. Поліція має поважати право громадян на мирні зібрання і забезпечувати їм можливість реалізувати це право без страху за життя чи здоров'я. Правоохоронці повинні діяти в рамках закону, проявляючи терпимість до мирних зібрань. 2. Поліція не повинна перешкоджати мирним зібранням за відсутності чіткого закону. Не можна вимагати «дозволу», якого не передбачено законом, і карати учасників зібрань лише на тій підставі, що таке зібрання не має дозвіл. Держава має усунути законодавчу невизначеність і встановити прозорі правила щодо проведення демонстрацій.

	3. Поліція повинна активно гарантувати безпеку та порядок під час мирних зібрань, навіть якщо залучена приватна охорона. Неприпустимо перекладати підтримання порядку на приватні сили без контролю. Треба чітко розмежувати повноваження: приватні охоронці не можуть здійснювати розгін або застосовувати силу до протестувальників у публічних місцях за межами своєї охоронної зони. 4. Правоохоронці мають втручатися, якщо сторонні особи вчиняють насильство щодо демонстрантів, і запобігати сутичкам, забезпечувати ідентифікацію осіб, які застосовують силу на місці. 5. Поліція повинна подавати законні та зрозумілі вимоги учасникам акції. Накази мають бути чіткими щодо джерела закону і змісту, щоб учасники розуміли, як виконати законні розпорядження. 6. Застосування сили чи затримання за невиконання наказу мають бути пропорційними, обґрунтованими і виправданими конкретною ситуацією, а не використовуватися як засіб покарання протестувальників. 7. Поліція і інші правоохоронні органи не повинні застосовувати силу для розгону мирних зібрань, окрім як у випадку крайньої необхідності (коли є реальна загроза громадському порядку або безпеці). 8. Недопустимі практики: превентивні побиття мирних демонстрантів, використання надмірних спецзасобів проти неагресивних людей, масові безпідставні затримання. 9. Накази про застосування сили повинні бути законними; керівники, які віддають протиправні накази, мають нести відповідальність. 10. Надмірні покарання (наприклад, 15 діб арешту за мирний протест) є неприйнятними. 11. Держава також повинна забезпечувати ефективне розслідування скарг на насильство проти протестувальників.¹⁸

¹⁸ Посібник зі статті 11 Європейської конвенції з прав людини. Свобода зібрань та об'єднання. Оновлено 31 серпня 2024 року. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_11_ukr

5.4. Презумпція невинуватості як складова права на справедливий суд

§ 2 статті 6 Конвенції. Презумпція невинуватості	2. Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку
ПРОВІДНІ ТА ПІЛОТНІ РІШЕННЯ ЄСПЛ ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 § 2 ЕКПЛ У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Буткевічюс проти Литви» (<i>Case of «Butkevičius v. Lithuania»</i>), рішення від 26 березня 2002 р., заява № 48297/99
Порушені статті ЕКПЛ	Стаття 6 § 2
URL	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60344
QR-code	
Обставини справи	Заявник був Міністром оборони та членом Сейму (парламенту). 12 серпня 1997 року заявника було затримано у вестибюлі готелю органами безпеки та прокуратури під час отримання конверта, що містив 15 000 доларів США від К. Через кілька днів було опубліковано газетні статті, які цитували вислови Генерального прокурора Литви і Голови Сейму Литви, в яких підтверджувалася наявність вагомих доказів вини заявника і стверджувалася відсутність в цьому сумнівів.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 49. Суд нагадує, що презумпція невинуватості, закріплена у статті 6 § 2 Конвенції, є одним з елементів справедливого кримінального судочинства, гарантованого статтею 6 § 1. Вона буде порушена, якщо заява державного службовця щодо особи, обвинуваченої у кримінальному злочині, відображає думку про її винуватість до того, як це було доведено відповідно до закону.

	Навіть за відсутності будь-якого офіційного висновку достатньо, щоб були певні підстави вважати, що державний службовець вважає обвинуваченого винним. Більше того, презумпція невинуватості може бути порушена не лише суддею чи судом, а й іншими органами державної влади (<i>«Дактарас проти Литви»</i>, № 42095/98, § 41–42, ЄСПЛ 2000-X). У вищезгаданій справі <i>«Дактарас»</i> Суд наголосив на важливості вибору слів державними службовцями у їхніх заявах до того, як особу буде суджено та визнано винною у правопорушенні. Тим не менш, питання про те, чи порушує заява державного службовця презумпцію невинуватості, має визначатися в контексті конкретних обставин, за яких була зроблена оскаржувана заява (там само). п. 50. Суд зазначає, що у цій справі оскаржувані заяви були зроблені Генеральним прокурором та Головою Сейму в контексті, незалежному від самого кримінального провадження, тобто шляхом інтерв'ю національній пресі. Суд визнає, що той факт, що заявник був важливою політичною фігурою на момент скоєння ймовірного правопорушення, вимагав від найвищих державних посадовців, включаючи Генерального прокурора та Голову Сейму, інформувати громадськість про ймовірне правопорушення та подальше кримінальне провадження. Однак він не може погодитися з аргументом Уряду про те, що ця обставина може виправдати будь-яке використання слів, обраних посадовцями в їхніх інтерв'ю пресі. п. 51. Крім того, заяви, про які йдеться, були зроблені лише через кілька днів після арешту заявника, за винятком однієї оскаржуваної заяви Голови Сейму, яка була зроблена більш ніж через рік (див. § 30 вище). Однак на цьому початковому етапі, ще до порушення кримінальної справи проти заявника, було особливо важливо не робити жодних публічних заяв, які могли б бути витлумачені як підтвердження вини заявника на думку певних високих державних посадовців. п. 52. Заявник посилається на дві заяви Генерального прокурора: першу, зроблену в день звернення до Сейму з проханням про дозвіл на порушення кримінальної справи проти заявника, в якій Генеральний прокурор підтвердив, що має «достатньо вагомих доказів вини» заявника, а другу – через два дні, коли він кваліфікував «правопорушення» заявника як спробу шахрайства. Хоча ці заяви, зокрема посилання на вину заявника,

	викликають певне занепокоєння, Суд погоджується з тим, що їх можна тлумачити як просте твердження Генерального прокурора про те, що було достатньо доказів для підтвердження визнання судом вини та, таким чином, для обґрунтування звернення до Сейму за дозволом на порушення кримінальної справи. п. 53. Більше занепокоєння викликають заяви Голови Сейму про те, що він не мав жодних сумнівів у тому, що заявник прийняв хабар, що він брав гроші, «обіцяючи кримінальні послуги», і що він був «хабарником». У цьому аспекті Суд звернув особливу увагу на той факт, що Сейм зняв із заявника депутатську недоторканність, щоб дозволити порушення проти нього кримінального переслідування. Суд не погоджується з Урядом, що всі посилання Голови на «хабарництво» не мали значення для цієї заяви. Безперечно, що факти правопорушення, скоєного заявником, хоча згодом були кваліфіковані прокурорами та судами як спроба шахрайства, часто тлумачилися засобами масової інформації та широкою громадськістю до засудження заявника як «хабарництва» (див., наприклад, § 30 вище). Уряд не стверджував, що, стверджуючи, що заявник був «хабарником», Голова Сейму не мав на увазі кримінальне провадження, про яке йде мова. На думку Суду, це зауваження можна тлумачити як підтвердження думки Голови про те, що заявник скоїв правопорушення, у яких його звинувачували. Хоча оскаржувані зауваження Голови Сейму в кожному випадку були короткими та зробленими в окремих випадках, на думку Суду, вони рівнозначні заявам державного службовця про винність заявника, що спонукало громадськість повірити в його винуватість та сформуло упереджену оцінку фактів компетентним судовим органом.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Рупа проти Румунії (№ 1)» (<i>Case of «Affaire Rupa c. Roumanie (№ 1)»</i>), рішення від 16 грудня 2008 р., заява № 58478/00
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 6 § 2
URL	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90222

QR-code	
Обставини справи	Заявника, який страждав на психіатричні розлади, затримали за підозрою в продажу білої ртуті. Під час затримання він, імовірно, зазнав жорстокого поводження. Після арешту заявника, 11 березня 1998 року місцевий телеканал Pro TV транслював відеозапис арешту, на якому було видно, як на заявника надягають кайданки та він сідає в поліцейську машину. Інші кадри його арешту, зокрема його суперечка з поліцією, не транслювалися. Сусіди заявника впізнали його, коли зображення транслювали по телебаченню. Згідно із заявою від 10 травня 2000 року, зображення не давали змогу побачити, чи був заявник поранений. Під час його тримання під вартою у в'язниці Дева префект Хунедоари підтвердив його матері у листі від 19 жовтня 1998 року, що до нього застосовувався «більш суворий режим утримання під вартою, враховуючи серйозні погрози, що надходили поліцейським, які його заарештували. Місцева щоденна газета «<i>Actiunea HD</i>» засудила поводження із заявником у двох статтях від 10 та 11 грудня 1998 року.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 231. Нарешті, Суд наголошує на важливості, яку при розгляді концепції справедливого судового розгляду необхідно надавати зовнішньому висвітленню та підвищеній чутливості громадськості до гарантій справедливого судового розгляду («<i>Borgers v. Belgium</i>», рішення від 30 жовтня 1991 року, Серія A, № 214-B, § 24; «<i>Öcalan v. Turkey</i>» [GC], № 46221/99, ECHR 2005-IV). Він також нагадує, що у питаннях справедливості Договірні держави мають меншу свободу дій у кримінальному провадженні, ніж у сфері цивільного судочинства («<i>Dombo Beheer BV проти Нідерландів</i>», рішення від 27 жовтня 1993 року, Серія A, № 274, § 32). п. 232. У зв'язку з цим Суд не може проігнорувати певні інциденти, які сталися, доки судовий розгляд справи заявника ще тривав, і які могли вплинути на сприйняття заявника громадськістю: трансляція зображень заявника по телебаченню та коментарі префекта, агента держави, щодо його вини (пункти 38 та 53 вище). Щодо зображень, що транслювалися по телебаченню,

	Суд надає великого значення тому факту, що, незважаючи на адресований йому запит, Уряд не прокоментував походження запису, який знаходився у розпорядженні телеканалу, який його транслював. Він також вважає дивним, що відеозапис, зроблений полковником Н., згаданий у показаннях поліцейських М. Б. та М. Р., на який посилався Окружний суд Хунедоари для встановлення вини заявника щодо нападу на поліцейського, навіть не був включений до матеріалів справи цього суду.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Аллене де Рібемон проти Франції» (<i>Case of «Allenet de Ribemont v. France»</i>), рішення у справі від 10 лютого 1995 р., заява № 15175/89
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 6 § 2
URL	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57914
QR-code	
Обставини справи	Біля будинку заявника було вбито колишнього депутата і міністра Жана де Брольє. 27 та 28 грудня 1976 року кримінальний відділ штаб-квартири поліції Парижа заарештував низку осіб, зокрема фінансового консультанта жертви. 29 грудня також було заарештовано заявника. 29 грудня 1976 року на прес-конференції, присвяченій бюджету французької поліції на наступні роки, міністр внутрішніх справ Мішель Понятовський, директор Паризького департаменту кримінальних розслідувань Жан Дюкре та начальник відділу кримінальних розслідувань суперінтендант П'єр Оттавіолі згадали про розслідування, яке проводилося. Два французькі телеканали повідомили про цю прес-конференцію у своїх новинних програмах. Французькі високопосадовці та ЗМІ офіційно назвали заявника співучасником вбивства.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 35. Презумпція невинуватості, закріплена в п. 2 статті 6, є одним з елементів справедливого кримінального судочинства, що вимагається пунктом 1 (ст. 6-1)

(див., серед інших джерел, рішення у справі «Девір проти Бельгії» від 27 лютого 1980 року, серія А, № 35, с. 30, пункт 56, та рішення у справі «Мінеллі», згадане раніше, с. 15, пункт 27). Вона буде порушена, якщо судові рішення щодо особи, обвинуваченої у кримінальному злочині, відображає думку про її винуватість до того, як її винуватість була доведена відповідно до закону. Достатньо, навіть за відсутності будь-якого офіційного висновку, щоб були певні підстави вважати обвинуваченого винним (див. рішення у справі «Мінеллі», згадане раніше, с. 18, пункт 37).

п. 36. Суд вважає, що презумпція невинуватості може бути порушена не лише суддею чи судом, а й іншими органами державної влади.

п. 37. На момент прес-конференції 29 грудня 1976 року пана Аллене де Рібемона щойно заарештувала поліція (див. пункт 9 вище). Хоча йому ще не було висунуто звинувачення у пособництві та підбурюванні до навмисного вбивства (див. пункт 12 вище), його арешт та тримання під вартою в поліції були частиною судового розслідування, розпочатого кількома днями раніше слідчим суддею в Парижі, і зробили його особою, «обвинуваченою у кримінальному злочині» у значенні п. 2 статті 6 (ст. 6-2). Два присутні старші поліцейські офіцери проводили розслідування у справі. Їхні зауваження, зроблені паралельно із судовим розслідуванням та підтримані Міністром внутрішніх справ, пояснювалися існуванням цього розслідування та мали прямий зв'язок з ним. Таким чином, п. 2 статті 6 застосовується у цій справі.

п. 39. Як і заявник, Комісія вважала, що зауваження, зроблені Міністром внутрішніх справ і, в його присутності та під його керівництвом, начальником поліції, який проводив розслідування, та Директором Департаменту кримінальних розслідувань, були несумісними з презумпцією невинуватості. Вона зазначила, що в них пан Аллен де Рібемон був названий одним із підбурювачів убивства пана де Бройля.

п. 40. Уряд стверджував, що такі зауваження підпадають під категорію інформації про кримінальне провадження, що триває, і не є такими, щоб порушувати презумпцію невинуватості, оскільки вони не є обов'язковими для судів і можуть бути доведені як хибні в результаті подальших розслідувань. Факти справи підтверджують це, оскільки заявнику було офіційно пред'явлено

	звинувачення лише через два тижні після пресконференції, а слідчий суддя зрештою вирішив, що підстав для розслідування немає. п. 41. Суд зазначає, що у цій справі деякі з вищих офіцерів французької поліції без жодних застережень називали пана Аллене де Рібемона одним із підбурювачів убивства, а отже, співучасником цього вбивства. Це було явно визнанням вини заявника, яке, по-перше, спонукало громадськість повірити в його винність, а по-друге, упереджувало оцінку фактів компетентним судовим органом.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Хужин та інші проти Росії» (<i>Case of «Khuzhin and others v. Russia»</i>), рішення від 23 жовтня 2008 р., заява № 13470/02
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 6 § 2
URL	
Обставини справи	14 квітня 1999 року Амір та Дамір Хужини були заарештовані за підозрою у вчиненні викрадення людини, здійсненого під час концерту. Розслідування кримінальної справи було доручене панові Курбатову (Mr. Kurbatov) – старшому слідчому прокуратури Удмуртської республіки. 12 травня 1999 року слідчий Курбатов допитав Марата Хужина як свідка. 14 травня 1999 року він склав протокол про арешт Марата за підозрою у пособництві у викраденні людини. 2 червня 1999 року всім трьом заявникам було пред'явлене обвинувачення у вчиненні злочинів, передбачених статтями 117 та 126 Кримінального кодексу Російської Федерації, а саме: катування та викрадення людини. В обвинувальному висновку слідчого стверджувалося про те, що обвинувачені викрали бездомного В., якого змушували працювати на їхньому фруктовому складі за мізерну платню. Кілька разів панові В. вдавалося

	втекти, проте його знову знаходили, завдавали побой і катували електричним струмом. 20 липня 1999 року на загальнореспубліканському телеканалі Удмуртії транслювалася програма «Версия», друга частина якої була присвячена справі братів Хужинів. В програмі були задіяні ведуча пані Темєєва (Ms. Temeyeva), прокурор міста Глазов пан Зінтереков (Mr. Zinterekov), слідчий Курбатов, пан Нікітін (Mr. Nikitin) – начальник відділу з особливо важливих справ прокуратури Удмуртської республіки, і потерпілий В., обличчя якого не показували. Пан Зінтереков розпочав програму такими висловлюваннями: <i>«Як видно, брати Хужини є жорстокими, зухвалими та жадібними, оскільки хотіли задешево, а точніше – безкоштовно, використовувати фізичну працю іншої людини. З іншої сторони, потерпілий В. – людина без постійного місця проживання, слабкий та добрий...»</i>. Ведуча почала розповідати історію поневолення В. Під час її розповіді на екрані, зокрема, були показані чорнобілі фотографії з паспортів заявників. Згодом прозвучало запитання до учасників програми про те, чи можна братів Хужинів охарактеризувати як осіб із садистськими нахилами, на що прокурор міста відповів: <i>«Прокуратурі та міліції брати Хужини відомі ще з часів їх неповноліття... Ми розслідували деякі суспільно небезпечні діяння, вчинені ними, але з огляду на те, що вони на той час не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність, притягнути їх до відповідальності фактично не мали змоги. Всі троє вчиняли хуліганські дії. На мою думку, саме такі дії як ніщо інше найліпше характеризують Хужинів у їхній жорстокості та безглуздії брутальності. Думаю, саме ці особистісні якості у поєднанні із їхнім бажанням мати безкоштовну роботу силу призвели до цього злочину»</i>. Згодом учасники програми обговорювали питання про те, чому потерпілий В. відразу як тільки над ним почали знущатись, не звернувся до міліції, і прокоментували кілька юридичних аспектів справи: Пан Курбатов, слідчий: <i>«Ви знаєте, коли В. звернувся до правоохоронних органів у квітні 1999 року, слідча група прокуратури міста була шокована жорстокістю вчинених щодо нього злочинів. Коли людина звертається за допомогою до правоохоронних органів, ти маєш уважно її допитати, уважно вислухати її історію»</i>.

На тілі В. було виявлено більше 187 ушкоджень. В такому випадку відразу на думку спадає Конвенція проти катувань».

Ведуча: «На даний момент Хужинам пред'явлене обвинувачення за двома статтями Кримінального кодексу – 117 (катування) та п. 3 ч. 2 ст. 126 (викрадення людини з корисливих мотивів)». Під час цих слів ведучої на екрані була показана перша сторінка кримінальної справи.

Пан Зінтереков, прокурор міста Глазов: «Прокуратура буде наполягати на призначенні всім трьом обвинуваченим позбавлення волі. Наприклад, санкція частини 2 статті 126 передбачає ув'язнення від 5 до 10 років, а статті 117 – від 3 до 7 років. Суд буде обирати...».

Пан Нікітін, начальник відділу з особливо важливих справ прокуратури Удмуртської республіки: «Зухвалий злочин. Якщо хто-небудь знає про подібні випадки, прошу звертатися до міліції, і злочинці будуть покарані...».

Ведуча: «... у вересні міський суд розпочне розгляд справи. Три брати-бізнесмени, які хибно уявили себе роботодавцями, отримують заслужене покарання».

Ця програма транслювалася ще раз у серпні 1999 року, 15 травня і 25 жовтня 2001 року.

7 серпня 1999 року журналістка М. у місцевій газеті «Калина красная» опублікувала статтю під заголовком «Страна рабов», яка стосувалася історії поневірянь потерпілого В.

У статті також вказувалося ім'я старшого із братів (Марата Хужина), а також про те, що двоє інших були 24-річними близнюками, і всі вони займалися продажем фруктів на місцевому ринку. Прізвища заявників, проте, не вказувалися у цій статті.

Завершальний пасаж публікації звучав таким чином: «Багато, багато питань постало переді мною, коли я перечитувала кримінальну справу. Чому життя брудних підсвинків цінується більше за людське життя? Чому маса росіян, удмуртів та інших не можуть влаштуватися на роботу, коли б вони не лише працювали на себе, але й самі використовували найманих працівників? І чому кожен в місті, знаючи про діяння цього «найкращого друга» всіх бездомних, залишається байдужим? ...».

В результаті заявники неодноразово подавали скарги щодо такого широкого висвітлення інформації в ЗМІ. Проте у листі від 23 травня 2000 року начальник відділу з особливо важливих справ прокуратури Удмуртської республіки пан Нікітін відповів, що програма

	була створена на основі відомостей, наданих відділом з особливо важливих справ прокуратури Удмуртської республіки. Відповідно до Кримінально-процесуального кодексу Російської Федерації, прокуратура має повноваження розкривати дані, які містяться у кримінальній справі, і робити їх доступними для журналістів. У листі від 12 березня 2001 року заступник прокурора Удмуртської республіки підтвердив, що надання інформації з матеріалів кримінальної справи ЗМІ відповідало положенням Кримінально-процесуального кодексу; більше того, прокуророві міста панові Зінтереву була надана вказівка використати збалансований метод у визначенні того обсягу інформації, яка мала бути надана громадськості до набрання законної сили обвинувальним вироком суду. Таким чином, були відсутні підстави для порушення кримінальної справи проти розробників програми. Натомість прокурор міста надав вказівку перевірити, чи є підстави порушити кримінальну справу за фактом опублікування наклепу в статті «Страна рабов». 27 вересня 2001 року слідчий прокуратури міста Глазова виніс постанову про відмову в порушенні кримінальної справи щодо журналістки М. (автора статті «Страна рабов») за наклеп. За словами М., вона отримала дозвіл на ознайомлення із матеріалами кримінальної справи від слідчого Курбатова, і що він погодився із попереднім варіантом тексту статті. Пан Курбатов в свою чергу заперечував проти того, що він коли-небудь надавав дозвіл М. на ознайомлення із матеріалами справи. Зважаючи на те, що 2 березня 2001 року суд постановив обвинувальний вирок заявникам, слідчий дійшов до висновку, що стаття містить достовірну інформацію, тобто М. не поширювала наклепницьких відомостей стосовно Марата Хужина, що стало підставою для відмови у порушенні кримінальної справи.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 93. Суд нагадує, що положення § 2 статті 6 Конвенції спрямоване на те, щоби забезпечити обвинувачену особу від порушень її права на справедливий процес упередженими твердженнями, що тісно пов'язані з розглядом її справи в суді. Презумпція невинуватості, закріплена в § 2 статті 6, є одним із елементів справедливого судового розгляду, про який зазначається у § 1 статті 6 Конвенції (<i>«Allenet de Ribemont v. France»</i>, § 35). Цей принцип забороняє формування передчасної позиції суду,

в якій би відображалася думка про те, що особа, обвинувачена у вчиненні злочину, є винуватою ще до того, коли її вина буда доведена відповідно до закону («*Minelli v. Switzerland*»). Водночас ця вимога стосується й висловлювань інших посадових осіб про перебіг розслідування кримінальної справи, якщо такі твердження спонукають громадськість повірити у винуватість обвинуваченої особи та впливають на оцінку фактів даної справи компетентним судом («*Allenet de Ribemont*», § 41; «*Daktaras v. Lithuania*», §§ 41–43; «*Butkevicius v. Lithuania*», § 49).

п. 94. Суд чітко дотримується тієї позиції, що презумпція невинуватості порушується у випадку, коли судові рішення або твердження посадової особи стосовно обвинуваченого відображає думку про те, що вона є винуватою, тоді як її вина не була попередньо доведена відповідно до закону. Навіть за відсутності формальної думки про винуватість особи, достатньо, аби були певні підстави вважати, що суд чи посадова особа ставиться до обвинуваченого як до винуватого у вчиненні злочину. Вагоме розрізнення має проводитись між твердженнями про те, що особа лише підозрюється у вчиненні певного злочину, і відвертим визнанням того, що особа його вчинила. Суд неодноразово наголошував на важливості вибору слів у твердженнях посадових осіб про обвинуваченого («*Bohmerv. Germany*», §§ 54, 56; «*Nestak v. Slovakia*», § 88–89).

п. 95. Повертаючись до конкретних обставин даної справи, Суд зауважує, що за декілька днів до запланованого судового розгляду справи заявників державний телеканал транслював програму, в якій брали участь слідчий, який розслідував кримінальну справу, прокурор міста, начальник відділу з особливо важливих справ прокуратури республіки. Учасники детально обговорювали справу із вставками ведучої програми та жертви діянь заявників. Відповідно, це шоу транслювалося ще двічі – під час розгляду справи в суді першої інстанції та перед розглядом апеляції.

п. 96. Стосовно змісту статті Суд звертає свою увагу на те, що всі троє посадовців описували вчинені дії саме як «злочин». Такі твердження не обмежувалися повідомленням про стан розслідування справи чи «висловленням підозри» щодо заявників, а чітко і без жодного застереження відображали факт причетності заявників у вчиненні інкримінованих їм злочинів.

	Більше того, прокурор міста, пан Зінтереков, посилався на «кримінальне минуле» обвинувачених, описуючи їх як закоренілих злочинців і пов'язавши вчинення ними «злочинів» з їхніми особистими якостями – «жорстокістю та безглуздою брутальністю». В одному із заключних висловлювань ним же була висловлена думка про єдиний вибір, який має зробити суд – тривалість позбавлення волі, а отже, передбачаючи постановлення обвинувального вироку суду як єдиний можливий результат судового розгляду справи. Суд переконаний, що такі твердження з боку посадової особи правоохоронного відомства становлять «декларацію / проголошення винуватості» заявників і що ці висловлювання спотворили оцінку фактичних обставин справи судом. Беручи до уваги той факт, що зазначені особи займали важливі посади в місті та регіоні, вони змушені були приділяти неабияку увагу і обережність у виборі слів, описуючи процес розслідування кримінальної справи. Таким чином, в даному випадку Суд вбачає наявність порушення презумпції невинуватості заявників. З огляду на такий висновок, Суд не вважає за потрібне окремо розглядати питання про те, що надання журналістам матеріалів кримінальної справи також становило порушення презумпції невинуватості.
ОКРЕМІ РІШЕННЯ ЄСПЛ ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 § 2 ЕКПЛ У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Криволапов проти України» (<i>Case of «Krivolapov v. Ukraine»</i>), рішення від 2 жовтня 2018 р., заява № 5406/07
Порушені статті ЕКПЛ	Стаття 6 § 2
URL	https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-191985
QR-code	
Обставини справи	Заявник обіймав посаду заступника начальника Краматорського міського відділу міліції. Згідно

	з твердженнями прокурора, заявник, намагаючись уникнути відповідальності за неспроможність розкрити вбивство журналіста Ігоря Александрова, дав підлеглому Б. вказівку знайти уразливу особу, яка погодиться зізнатися у вчиненні зазначеного злочину в обмін на винагороду. Тому Б. переконав В. зіграти цю роль. Заявник також підозрювався у наданні своїм підлеглим розпорядження підкупити чи примусити водія таксі дати неправдиві показання, щоб він виступив свідком обвинувачення В. У 2005 році на одному з національних телеканалів, «СТБ», був показаний тридцятихвилинний документальний фільм «Смертельна угода». Як було зазначено у програмі, вона була створена за підтримки Служби безпеки України та Міністерства внутрішніх справ України (зокрема, Головного управління по боротьбі з організованою злочинністю). Документальний фільм розповідав про угоду між В. та працівниками правоохоронних органів, а також про подальше вбивство В. і Б. Заявник був названий особою, яка запропонувала угоду та була убивцею Б. Програма складалась з коротких фільмів, у яких ролі заявника та інших причетних осіб грали професійні актори. Один з цих короткометражних фільмів зобразив заявника вбивцею Б. Крім того, до нього були включені численні інтерв'ю слідчого, у провадженні якого знаходилася справа, а також декількох працівників Служби безпеки України. Вони поділилися своїми версіями подій у справі у формі, яка вбачалася фактичними твердженнями, не зазначаючи, на якій стадії перебувало провадження на момент різних інтерв'ю. Опис долі В. був дуже емоційним. Передача також містила витяги з допиту заявника від 8 листопада 2004 року, під час якого він зізнався у фальсифікації кримінальної справи щодо В. та вчиненні вбивства Б. Зазначена програма транслювалась на телеканалі «СТБ» щонайменше дванадцять разів у період між 2005 та 2008 роками і, можливо, пізніше. Крім того, слідчий, у провадженні якого знаходилася справа заявника, дав численні інтерв'ю (висловлюючи ті самі твердження, що й у зазначеній програмі) різним друкованим засобам масової інформації.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 127. Заявник скаржився на причетність посадовців до медіакампанії навколо його справи; вони стверджували про його винуватість до винесення судом йому,

	виroku вплинувши таким чином на громадську думку та передчасно вирішивши справу щодо нього. п. 128. Уряд стверджував, що органи влади просто інформували громадськість про хід розслідування у резонансній кримінальній справі. п. 129. Суд повторює усталений принцип своєї практики, що пункт 2 статті 6 Конвенції забороняє посадовим особам оголошувати особу винною до винесення їй вироку судом. Посадові особи можуть інформувати громадськість про розслідування у кримінальних справах, наприклад, розкриваючи інформацію про вручення повідомлень про підозру, затримання та зізнання, якщо вони роблять це розсудливо та обачно. Вибір слів є важливим (див. рішення у справі «Тур'єв проти Росії» (<i>Case of «Turyev v. Russia»</i>), заява № 20758/04, пункт 19, від 11 жовтня 2016 року з подальшими посиланнями). п. 130. Суд вважає, що у цій справі зроблені в засобах масової інформації заяви слідчих та посадових осіб Служби безпеки України щодо кримінального провадження проти заявника були далекими від розсудливості та обачності. Вони були очевидно заявою про його винуватість, навіть без уточнення стадії, на якій знаходилося провадження: громадськості була розкрита вся інформація про особу заявника, він був названий вбивцею та фальсифікатором надзвичайно важливої кримінальної справи. Більше того, Суд зауважує, що ці твердження неодноразово звучали в документальному фільмі, створеному за прямої підтримки державних органів високого рівня, який містив уривки із відеозапису зізнання заявника працівникам міліції. п. 131. Суд вважає, що такі заяви посадових осіб держави спонукали громадськість повірити у винуватість заявника та визнали його вину до того, як оцінку фактів було надано відповідним судовим органом.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Шагін проти України» (<i>Case of «Shagin v. Ukraine»</i>), рішення від 10 грудня 2009 р., заява № 20437/05
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 6 § 2
URL	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_612#Text

QR-code	
Обставини справи	28 квітня 2000 року Подільський районний суд Києва наклав на заявника адмінарешт на дванадцять діб за злісну непокору вимогам працівників міліції. В цей період, з 28 квітня по 10 травня 2000 року, заявника було допитано, він брав участь у низці слідчих дій як свідок у кримінальній справі. 10 травня 2000 року заявника було заарештовано як підозрюваного в бандитизмі, а 19 травня 2000 р. заявнику пред'явили обвинувачення у бандитизмі – шляхом створення бандитського угруповання, яке нібито підозрювалося у восьми вбивствах, замаху на вбивство та заподіянні тяжких тілесних ушкоджень. 10 травня 2000 року, одразу після затримання заявника як підозрюваного у кримінальній справі, прокуратура м. Києва організувала пресконференцію, яку широко висвітлювали засоби масової інформації. 12 травня 2000 року в щоденній газеті «Сегодня» було опубліковано статтю під заголовком «У столиці заарештовано банду кілерів», у якій повідомлялося таке: <i>«Прокурор Києва Ю. Г. його перший заступник В. Ш. та перший заступник начальника столичної міліції розповіли [журналістам] про арешт чотирнадцяти членів банди, яка орудувала в місті з 1997 року. ...Як основний замовник, за твердженням правоохоронців, підозрюється директор однієї зі структур «Топ-Сервісу» Ігор Шагін. Його обвинувачують у восьми «замовленнях», включно із замовленнями вбивства... За виконання злочинів Шагін передав спільникам близько 100 000 доларів готівкою... Прокурор Києва акцентував увагу на тому, що «замовлені» посадові особи переслідувалися бандитами виключно за те, що сумлінно виконували службові обов'язки, а це суперечило планам структури, очолюваної Шагіним...».</i> Того самого дня в щоденній газеті «Факты и Комментарии» було опубліковано статтю під заголовком «Вперше в Києві заарештовано організовану групу вбивць, яка виконувала замовлення на усунення державних чиновників». У статті повідомлялося таке: <i>«Учора під час брифінгу прокурор Києва Ю. Г. повідомив журналістам, що... викрито серію замовних вбивств і замахів на вбивство...».</i>

	<i>Заарештовано чотирнадцять членів [організованого злочинного] угруповання, яке брало участь у вчиненні цих злочинів: шість кілерів, три посередники, чотири замовники і постачальник зброї. Серед заарештованих і керівник банди – один з директорів відомої торговельної фірми ТОВ «ТОП-Сервіс» Ігор Шагін. Кілери зізналися, що саме він був замовником замахів...».</i> <i>У статті також наводилися слова першого заступника прокурора м. Києва В. Ш.: «Тридцятирічний Ігор Шагін... був замовником восьми з дванадцяти встановлених нами епізодів. ... Загалом за виконання «замовлень» кілери одержали від Шагіна близько 100 тисяч доларів...».</i> <i>Того самого дня в щоденній газеті «День» було опубліковано статтю під заголовком «Викрито «авторитета на замовлення» (на його рахунку вісім злочинів проти держслужбовців Києва)», у якій повідомлялося таке: «Замовником восьми злочинів щодо державних службовців, скоєних у період із 1997-го по 2000 рік..., є директор ТОВ «ТОП-Сервіс», громадянин Росії Ігор Шагін. Про це на пресконференції учора... повідомив прокурор столиці Ю. Г.».</i> <i>Того самого дня в щоденній газеті «Киевские ведомости» було опубліковано статтю під заголовком «Смертоносний ТОП-Сервіс», у якій наведено такі слова першого заступника прокурора м. Києва: «За нашими підрахунками, усього за виконання «замовлень» кілери одержали від Шагіна близько 100 тисяч доларів... Фактичним керівником цієї групи був Шагін. Його розпорядження [вбивати] мали систематичний характер».</i> <i>Наведені вище витяги з виступу першого заступника прокурора м. Києва В. Ш. також з'явилися 16 травня 2000 року в статті «Хто стоїть за кілерами», опублікованій у газеті «Вечерние Вести».</i> <i>15 травня 2000 року в газеті «Свобода» було опубліковано статтю під заголовком «Бізнес на крові», у якій повідомлялося таке: «Сенсаційні повідомлення про знешкодження великого бандитського угруповання оприлюднили на минулому тижні голова Державної податкової адміністрації України М.А. та прокурор міста Києва Ю. Г. За 12 заарештованими, з яких, за словами заступника Міністра внутрішніх справ В. М., 6 – професійні вбивці, тягнеться довгий шлейф резонансних злочинів... Керівники «силових» відомств запевняють, що... державні службовці... стали жертвами бізнесових апетитів</i>

	громадянина Росії Ігоря Шагіна, який очолював київське ТОВ «ТОП-Сервіс». Пам'ятаєте симпатичну рекламу на ТВ – «Ой, «Топ-Сервіс», ой, «Топ-Сервіс», люди тут хороші...»? Хороша людина Шагін «замовляв» тих, хто якимось чином заважав реалізації його планів». 18 травня 2000 року в щотижневій газеті «Юридическая практика» було опубліковано статтю під заголовком «Презумпція невинуватості по-українськи», в якій висловлено думку, що заяви посадових осіб державних органів стосовно справи заявника несумісні з принципом презумпції невинуватості. У статті наведено такі слова прокурора м. Києва Ю. Г.: «Кілери свідчать, що Шагін замовив кілька замахів на вбивство»; «Ці злочини можна вважати розкритими, хоча слідство ще триває».
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 81. Суд повторює, що принцип презумпції невинуватості, закріплений у пункті 2 статті 6 Конвенції, є одним з аспектів права на справедливий судовий розгляд кримінальної справи, гарантованого пунктом 1 статті 6 (див. рішення у справі «Альне де Рібемон проти Франції» (<i>Case of «Allenet de Ribemont v. France»</i>) від 10 лютого 1995 року, п. 35, серія А, № 308). Цей принцип не лише забороняє передчасне висловлення думки самим судом про те, що особа, «яку обвинувачено у вчиненні злочину», є винною, тоді як це ще не доведено відповідно до закону, а й поширюється на заяви, що їх роблять інші державні посадові особи стосовно проваджень, що тривають, у кримінальних справах і які спонукають громадськість до думки про вину підозрюваного та визначають наперед оцінку фактів компетентним судовим органом (див. висновки з відповідної практики Суду, наприклад, в рішенні у справі «Хужин та інші проти Росії» (<i>«Khuzhin and Others v. Russia»</i>), № 13470/02, п. 93, від 23 жовтня 2008 року). Достатньо мати – навіть за відсутності будь-якого формального висновку – певні підстави припускати, що відповідна посадова особа вважає обвинуваченого винним (див. рішення у справі «Бюмер проти Німеччини» (<i>«Bohmer v. Germany»</i>), № 37568/97, п. 54, від 3 жовтня 2002 року). У цьому зв'язку Суд наголосив на тому, як важливо державним посадовим особам добирати слова, оприлюднюючи свої заяви ще до судового розгляду справи, порушеної проти особи, та визнання її винною в тому чи іншому злочині (див. рішення у справі «Дактарас проти Литви» (<i>«Daktaras v. Lithuania»</i>), № 42095/98, п. 41, ECHR 2000-X).

	Таким чином, слід принципово розрізняти повідомлення про те, що когось лише підозрюють у вчиненні злочину, та чітку заяву, зроблену за відсутності остаточного вироку, про те, що особа вчинила злочин (див. рішення у справі «Ісмоїлов та інші проти Росії» (<i>Case of Ismoilov and Others v. Russia</i>)), № 2947/06, п. 166, від 24 квітня 2008 року). Чи порушує заява державної посадової особи принцип презумпції невинуватості – слід визначати в контексті конкретних обставин, за яких було зроблено таку заяву (див. згадане вище рішення у справі Дактараса (<i>«Dektaras»</i>), п. 43). п. 82. Крім того, з'ясовуючи, чи становить оскаржувана заява державної посадової особи порушення пункту 2 статті 6, Суд не надає вирішальної ваги характерові чи результатам подальшого судового процесу. Наприклад, Суд визнав наявність порушення пункту 2 статті 6 Конвенції навіть у кримінальних справах, у яких національні суди закрили провадження у зв'язку із закінченням строку давності, заявника виправдали, а вирішувати питання вини взагалі не було потреби (див. згадане вище рішення у справі Альне де Рібемона (<i>«Alletnet de Ribemont»</i>), п. 35). п. 83. Суд наголошує, що пункт 2 статті 6 Конвенції не може завадити відповідним органам інформувати громадськість про перебіг розслідування в кримінальних справах, адже це суперечило б праву на свободу вираження поглядів, проголошеному статтею 10 Конвенції. Однак він зобов'язує робити це з усією необхідною обережністю та обачністю, щоб дотримати принцип презумпції невинуватості (див. згадане вище рішення у справі Альне де Рібемона (<i>«Alletnet de Ribemont»</i>), п. 38). Водночас слідчі та правоохоронні органи не несуть відповідальності за дії засобів масової інформації (див. рішення у справі «Ю. Б. та інші проти Туреччини» (<i>«Y.B. and Others v. Turkey»</i>)), № 48173/99 і №48319/99, п. 48, від 28 жовтня 2004 року). п. 84. Повертаючись до обставин справи, що розглядається, Суд зауважує, що деякі високі посадові особи прокуратури, міліції та податкової адміністрації зробили заяви стосовно порушеної проти заявника кримінальної справи на самому початку провадження та в контексті, не пов'язаному з ним, а саме – на пресконференції, організованій прокуратурою м. Києва. п. 85. Оцінюючи зміст оскаржуваних заяв, Суд, за відсутності пояснень Уряду, може спиратися лише на низку публікацій у пресі, оскільки не має у своєму

	розпорядженні ані стенограми згаданої вище пресконференції, ані пресрелізів, які, можливо, були видані організаторами. Щоб уникнути помилкового прийняття журналістських інтерпретацій за автентичні слова відповідних посадових осіб державних органів, Суд обмежиться оцінкою заяви першого заступника прокурора Києва В.С, яку однаково процитували три різні газети (див. пункти 34, 36 і 37 вище). Її зміст такий: «За нашими підрахунками, усього за виконання «замовлень» кілери одержали від Шагіна близько 100 тисяч доларів.... Фактичним керівником цієї групи був Шагін. Його розпорядження [вбивати] мали систематичний характер». п. 86. На думку Суду, зазначена заява свідчить про те, що той, хто її озвучив, вважав установленим фактом те, що заявник замовляв і оплачував убивства, хоч єдине, у чому він був не таким упевненим, – це точна сума, сплачена за вбивства. Отже, ця заява, яку було зроблено задовго до складання обвинувального висновку у справі заявника, стосовно винуватості заявника у вчиненні злочинів, по-перше, спонукала громадськість до думки про його вину і, по-друге, визначала наперед оцінку фактів відповідним судовим органом.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Довженко проти України» (<i>Case of «Dovzhenko v. Ukraine»</i>), рішення від 12 січня 2012 р., заява № 36650/03
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 6 § 2
URL	https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-174579
QR-code	
Обставини справи	19 травня 2002 року заявника була затримано за підозрою у вчиненні кількох вбивств. 25 травня 2002 року місцева газета «Приазовський робочий» («Приазовский рабочий») опублікувала повідомлення про те, що міліція затримала заявника за підозрою у вчиненні низки вбивств. У ньому йшлося,

	зокрема, про таке: <i>«Але найбільш сенсаційним є той факт, що затриманим виявився колишній лейтенант міліції карного розшуку Сергій Довженко...»</i>. 28 травня 2002 року інша газета, «Салон Дону і Басу» («Салон Дона и Баса»), опублікувала повідомлення про пресконференцію, проведену паном К., керівником Маріупольського МВ УМВС України в Донецькій області. Згідно з цією публікацією, у зв'язку з ходом розслідування серії вбивств, пан К. заявив, що міліція затримала «особу, яка обґрунтовано підозрюється у вчиненні злочинів із використанням вогнепальної зброї», а також наголосив, що розголошувати будь-яку іншу інформацію про хід розслідування є недоречним. 8 червня 2002 року газета «Приазовский рабочий» опублікувала резюме іншої пресконференції пана К. з приводу затримання заявника. Журналіст, який був автором статті про пресконференцію, називав заявника його справжнім ім'ям і навів деякі уривки з виступу пана К. Зокрема, говорячи про те, хто може були наступними жертвами затриманого, висловлювання пана К. було процитовано таким чином: <i>«Ними будуть співробітники міліції... та інші... Але в цьому відношенні ми можемо довіряти лише словам злочинця... І в мене є сумніви щодо багатьох його висловлювань...»</i>. 11 грудня 2002 року той самий журналіст повідомив у газеті «Приазовский рабочий», що перше слухання у справі заявника мало відбутись у той день. Він зазначив, що органи міліції завжди наполягали на відсутності у заявника спільників, натомість в останньому інтерв'ю пан М., начальник УМВС України в Донецькій області, висловив іншу думку. Журналіст повідомив таке: <i>«На початку липня пан М. заявив в офіційному пресрелізі, що Довженко просто – цитуючи його слово в слово – «один з членів злочинного угруповання, яким було вчинено ряд вбивств...»</i>. Надалі кримінальне провадження щодо заявника широко висвітлювалось цим журналістом у низці його публікацій, деякі з яких містили фото заявника. Так, 4 червня 2004 року цей журналіст опублікував інтерв'ю з прокурором, який прокоментував процесуальні дії, вжиті заявником після винесення вироку судом першої інстанції.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 47. Суд повторює, що пункт 2 статті 6 Конвенції у її відповідному аспекті спрямований на запобігання негативному впливу на справедливий судовий розгляд кримінальної справи упереджених заяв, зроблених у тісному зв'язку з цим судовим розглядом.

	Право на презумпцію невинуватості, закріплене у пункті 2 статті 6 Конвенції, є одним з елементів справедливого судового розгляду кримінальної справи, який вимагається відповідно до пункту 1 цієї ж статті (див. рішення від 10 лютого 1995 року у справі «Аллен де Рібемон проти Франції» (<i>«Allenet de Ribemont v. France»</i>), п. 35, Series A, № 308). Воно забороняє передчасне вираження самим судом думки про те, що «той, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення», є винним, до того, як це було доведено відповідно до закону самим судом (див. рішення від 25 березня 1983 року у справі «Мінеллі проти Швейцарії» (<i>«Minelli v. Switzerland»</i>), п. 37, Series A. 62). Воно також охоплює заяви інших державних посадових осіб щодо кримінального розслідування, які заохочують громадськість вважати підозрюваного винним і передують оцінці фактів компетентним судовим органом (див. рішення у справі «Аллен де Рібемонт проти Франції», процитоване вище, п. 41; рішення від 10 жовтня 2000 року у справі «Дактарас проти Литви» (<i>«Daktaras v. Lithuania»</i>), заява № 42095/98, пп. 41–43, ECHR 2000-X, і рішення від 26 березня 2002 року у справі «Буткевічюс проти Литви» (<i>«Butkevicius v. Lithuania»</i>), заява № 48297/99, п. 49, ECHR 2002-II). п. 48. Сталий підхід Суду щодо права на презумпцію невинуватості полягав у тому, що порушення цього положення матиме місце, якщо судові рішення або заява посадової особи щодо особи, обвинуваченої у вчиненні кримінального злочину, відображає думку про її вину до того, як вона буде доведена відповідно до закону. Достатньо мати навіть за відсутності будь-якого формального висновку певні підстави припускати, що суд або посадова особа вважає обвинуваченого винним. Слід принципово розрізняти повідомлення про те, що когось просто підозрюють у вчиненні злочину, та чітку заяву про те, що особа вчинила злочин, зроблену за відсутності остаточного вироку. Суд неодноразово підкреслював важливість добору посадовими особами слів у своїх виступах, якщо вони оприлюднюють свої заяви ще до судового розгляду справи та визнання особи винною у вчиненні певного злочину (див. рішення від 3 жовтня 2002 року у справі «Бьомер проти Німеччини» (<i>«Bohmer v. Germany»</i>), заява № 37568/97, пп. 54–56, і рішення від 27 лютого 2007 року у справі «Нештак проти Словаччини» (<i>«Nestak v. Slovakia»</i>), заява № 65559/01, пп. 88 і 89). Питання про те, чи порушує заява

	посадової особи державного органу принцип презумпції невинуватості, слід визначати в контексті конкретних обставин, за яких оспорювана заява була зроблена (див. рішення від 28 червня 2005 року у справі «Каракас і Єсілірмак проти Туреччини» (<i>«Karakaş and Yeşilirmak v. Turkey»</i>), заява № 43925/985, п. 51). п. 49. Повертаючись до цієї справи, Суд враховує твердження Уряду про те, що цитати в статтях від 8 червня і 11 грудня 2002 року не припускали, що високопоставлені працівники міліції називають заявника на ім'я. Це, однак, не вирішує питання за пунктом 2 статті 6 Конвенції, оскільки особа, якої стосувалась заява, могла бути визначена і без зазначення її імені (див. рішення від 8 квітня 2010 року у справі «Пеша проти Хорватії» (<i>«Pesa v. Croatia»</i>), заява № 40523/08, п. 146). п. 50. Суд зазначає, що 25 травня 2002 року ім'я та інша особиста інформація щодо заявника були згадані в пресі та, відповідно, стали відомі громадськості. Крім того, враховуючи тяжкість злочинів, у вчиненні яких підозрювався заявник, і особливий інтерес засобів масової інформації до справи, ім'я заявника повинно було бути добре відомим громадськості. п. 51. Таким чином, Суд вважає, що заяви високопоставлених працівників міліції, процитовані в газетних статтях від 28 травня, 8 червня і 11 грудня 2002 року, явно стосувалися заявника, навіть без згадування його імені. Чітке згадування цими особами імені заявника в цьому випадку не було необхідним, щоб підпадати під дію гарантій пункту 2 статті 6 Конвенції. п. 52. При оцінці змісту висловлювань, що розглядаються, Суду достатньо відзначити, що в газетній статті від 8 червня 2002 року затриманий згадувався як «злочинець» без будь-яких застережень. Така оцінка, надаючи високопоставленим працівником міліції, сприймалась як встановлений факт і прирівнювалась до заяви про вину заявника у вчиненні злочину, в якому він підозрювався. Ця заява передувала оцінці відповідних фактів компетентним судовим органом і спонукала громадськість вважати заявника винним до того, як його вина була доведена відповідно до закону.
РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ РІШЕНЬ ЄСПЛ ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 § 2 ЕКПЛ У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	
Основні порушення	1. Передчасне оголошення вини або співучасті в злочині посадовими особами правоохоронних органів.

ЄКПЛ, виявлені в рішеннях ЄСПЛ	2. Упереджені коментарі слідчих/поліцейських до завершення провадження, які прямо вказували на вину особи або створювали враження вини без вироку. 3. Демонстрація підозрюваного візуальними методами інформування (фото-, відео-, телевізійна зйомка) в обставинах, що натякають на вину або містять пряме обвинувачення. 4. Формування правоохоронцями за допомогою ЗМІ враження завершеності слідства і встановлення вини. 5. Публічне формування образу злочинця без вироку за допомогою використання державних медіаресурсів, транслявання поліцейських заяв та поліцейських версій із натяком на вину.
Нормативно-правове регулювання дотримання статті 10 ЄКПЛ у поліцейській діяльності в Україні	Конституція України Стаття 62. Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь. У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням. Кримінальний кодекс України Стаття 2. Підстава кримінальної відповідальності 2. Особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Кримінальний процесуальний кодекс України Стаття 17. Презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини 1. Особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому цим Кодексом, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили.

	2. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом. 3. Підозра, обвинувачення не можуть ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом. 4. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на користь такої особи. 5. Поводження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, має відповідати поведженню з невинуватою особою.
Окремі рекомендації	Окремі стандарти ЄСПЛ¹⁹ щодо застосування статті 6 § 2 ЄКПЛ (презумпція невинуватості) у поліцейській діяльності: 1. Поліція повинна керуватися принципом, що кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не доведено в законному порядку. 2. Обов'язок доводити вину обвинуваченого лежить виключно на стороні обвинувачення. Поліція не має права перекладати тягар доведення на сторону захисту. 3. Посадові особи поліції не повинні висловлювати передчасних або однозначних тверджень щодо вини особи до винесення судом вироку, який набув законної сили. Не слід до винесення вироку зазначати у пресрелізах, публічних звітах чи повідомленнях, робити офіційні коментарі або давати інтерв'ю, які формують у громадськості враження про вину особи та вживати формулювання на кшталт «особа вчинила злочин», «є винною», «належить до злочинного угруповання». 4. Інформування громадськості щодо перебігу кримінального розслідування допускається, однак повинно бути максимально тактовним, з урахуванням вимог презумпції невинуватості. Посадові особи поліції та інших органів влади зобов'язані ретельно підбирати формулювання у своїх заявах щодо підозрюваного. Слід використовувати обережні формулювання: «підозрюється у», «особа, щодо якої ведеться розслідування», уникати емоційної або оціночної лексики.

¹⁹ Посібник зі статті 6 Європейської конвенції з прав людини. Право на справедливий суд (кримінальний аспект). Оновлено 31 серпня 2024 року. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_criminal_ukr

	5. Будь-які сумніви чи висловлювання про вину особи після її остаточного виправдання заборонені та не-сумісні з презумпцією невинуватості. 6. Заява про те, що особа підозрюється у скоєнні злочину, зазвичай не порушує презумпцію невинуватості. Однак твердження про доведений злочин до винесення судового рішення є неприпустимим. 7. Саме оприлюднення фото чи інформації про підозрюваного не є порушенням презумпції невинуватості, проте воно повинно здійснюватися з належною обережністю, щоб уникнути формування суспільної думки про вину особи до судового рішення. Не слід до винесення судового вироку допускати демонстрування підозрюваного в контексті, що натякає на його вину, організовувати або допускати трансляцію в ЗМІ кадрів затримання чи допиту з коментарями щодо вини, поширювати через телебачення зображення особи як злочинця.

5.5. Право бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для особи мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти неї, як складова права на справедливий суд

6 § 3 (а) Право бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для особи мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти неї	3. Кожен обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права: а) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього.

ПРОВІДНІ ТА ПІЛОТНІ РІШЕННЯ ЄСПЛ ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 § 3(А) ЄКПЛ	
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Матточа проти Італії» (<i>Case of «Mattoccia v. Italy»</i>), рішення від 5 липня 2000 р., заява № 23969/94
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 6 § 3 (а)
URL	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58764
QR-code	
Обставини справи	Заявник працював водієм автобуса, який належав школі для дітей-інвалідів в Римі. 12 червня 1990 року вирок суду заявника було визнано винним у вчиненні зґвалтування розумово відсталого R. 1964 року народження, яка була однією з учениць згаданої школи. Обвинувальний вирок суду першої інстанції було залишено без змін апеляційним судом. Причому час та місце вчинення злочину були змінені на інші. Заявник стверджував, що судові повідомлення, надіслане йому 17 лютого 1986 року, було розпливчастим і неточним, оскільки не були вказані час і місце злочину. Його розпливчастість і неточність негативно вплинули на його право захищатися, оскільки він не зміг прийняти обґрунтоване рішення щодо того, яку лінію захисту обрати.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 59. Пункт 3 (а) статті 6 вказує на необхідність приділяти особливу увагу повідомленню підсудного про «обвинувачення»; подробиці правопорушення відіграють вирішальну роль у кримінальному процесі, оскільки саме з моменту їх вручення підозрюваний офіційно повідомляється про фактичні та правові підстави висунутих проти нього звинувачень (див., <i>mutatis mutandis</i> , рішення у справі «Камасинські проти Австрії» від 19 грудня 1989 року, серія А, № 168, с. 36–37, § 79). Обвинувачений має бути «негайно» та «детальніше» повідомлений про підстави обвинувачення, тобто про суттєві факти,

	які висунуті проти нього та лежать в основі обвинувачення, та про характер обвинувачення, а саме про правову кваліфікацію цих суттєвих фактів. Суд вважає, що у кримінальних справах надання повної та детальної інформації щодо звинувачень проти підсудного є важливою передумовою для забезпечення справедливого провадження (див., <i>mutatis mutandis</i>, «<i>Pélissier and Sassi v. France</i>» [GC], № 25444/94, §§ 51–52, ECHR 1999-II). п. 60. Хоча обсяг «деталізованої» інформації, про яку йдеться в цьому положенні, варіюється залежно від конкретних обставин кожної справи, обвинуваченому в будь-якому разі має бути надано достатньо інформації, необхідної для повного розуміння обсягу пред'явлених йому звинувачень з метою підготовки належного захисту. У цьому відношенні адекватність інформації має оцінюватися з огляду на підпункт (b) пункту 3 статті 6, який надає кожному право мати достатній час та можливості для підготовки свого захисту, а також з огляду на більш загальне право на справедливий суд, закріплене у пункті 1 статті 6 (див. вищезгадану справу «<i>Пелісьє та Сассі</i>», § 54). п. 61. Що стосується змін у обвинуваченні, включаючи зміни в його «підставі», обвинувачений має бути належним чином та повністю поінформований про них, а також йому має бути надано достатньо часу та можливостей для реагування на них та організації свого захисту на основі будь-якої нової інформації чи звинувачення. п. 62. У цій справі завдання Суду полягає не в тому, щоб висловити думку щодо того, чи докази проти заявника були правильно допущені та оцінені суддями, а радше в тому, щоб з'ясувати, чи було провадження в цілому, включаючи спосіб отримання доказів, справедливим, як того вимагає стаття 6 § 1. п. 63. Суд зазначає, що на попередньому етапі заявника повідомили, що його звинувачують у зґвалтуванні Р. «у Римі в листопаді 1985 року» (див. пункт 18 вище). В обвинувальному акті від 23 жовтня 1986 року не було додано жодних додаткових деталей (див. пункт 21 вище). На той час органам прокуратури було повідомлено, що зґвалтування було скоєно наприкінці жовтня 1985 року (див. пункти 12–14 вище) або приблизно 10 листопада 1985 року (див. пункт 17 вище). Вони також знали, що воно нібито було скоєно в туалеті на другому поверсі (див. пункти 12, 13 та 17 вище). Однак вони

не передали заявнику всю наявну інформацію; вони також не зробили цього під час його співбесіди 30 вересня 1986 року, хоча він, здавалося, обрав лінію захисту, яка була явно неадекватною: він не порушив питання про те, чи мав він взагалі доступ до школи (див. пункт 20 вище).

п. 64. На цьому етапі заявник не ознайомився та не міг ознайомитися з матеріалами обвинувачення, оскільки доступ до них став можливим лише після завершення попереднього розслідування незадовго до 23 жовтня 1986 року (див. пункт 48 вище). Фактично заявник звернувся за доступом до матеріалів справи лише у вересні 1989 року (див. пункт 22 вище).

п. 65. Уряд стверджував, що попередній запит з цього приводу дозволив би заявнику отримати всю необхідну інформацію під час судового розгляду. На думку Суду, навіть якщо заявник міг би своєчасно звернутися за доступом до матеріалів справи обвинувачення, це не звільняло обвинувачення від обов'язку негайно та детально інформувати обвинуваченого про повне звинувачення проти нього. Цей обов'язок повністю покладається на орган обвинувачення і не може бути виконаний пасивно шляхом надання інформації без доведення її до відома захисту. Крім того, не було надано жодних пояснень з приводу того, чому такі важливі деталі щодо того, коли і де мало місце зґвалтування, не були повідомлені захисту з самого початку.

п. 66. У будь-якому разі Суд зазначає, що на першому слуханні в суді першої інстанції 19 травня 1989 року свідки обвинувачення змінили свої свідчення щодо часу зґвалтування (яким тоді стало 21 листопада 1985 року – див. пункти 27 та 30 вище) та місця його скоєння (яким у новій редакції були терапевтичні кімнати на третьому поверсі – див. пункт 27 вище – або «кімната, в якій є ліжко або стіл» на першому поверсі – див. пункт 26 вище). Більше того, на другому слуханні, яке відбулося 12 червня 1990 року, тобто менш ніж через місяць, суд першої інстанції встановив, що Р. припинив відвідувати школу 11 листопада 1985 року (див. пункт 33 вище). Свідки, викликані судом, підтвердили твердження заявника про те, що він зазвичай не заходив до школи та не міг підніматися до терапевтичних кімнат на третьому поверсі (див. пункти 31–32 вище). У рішенні, винесеному того ж дня, суд постановив, що зґвалтування було скоєно безпосередньо перед 11 листопада 1985 року всередині школи – точне місце

	не має значення (див. пункт 37 вище). Суд першої інстанції також постановив, що свідчення на користь заявниці не є достовірними. п. 67. З огляду на те, що «причина» обвинувачення змінилася на етапі провадження – слуханні 12 червня 1990 року – коли заявник вже не міг на неї реагувати, було обґрунтовано очікувати, що суд першої інстанції врахує труднощі, спричинені захистом, який раптово зіткнувся з ще однією версією подій. Однак таких поблажок зроблено не було. п. 68. Після отримання тексту рішення заявник зіткнувся з іншою «підставою» звинувачення, ніж та, що була пред'явлена в суді: тепер йому стверджувалося, що він увійшов до школи 10 листопада 1985 року, отримав доступ до терапевтичних кімнат на третьому поверсі та зґвалтував Р. Крім того, жодні свідчення з його боку не були визнані достовірними. На тому етапі єдиним засобом правового захисту заявника було спробувати надати нові докази в апеляційному порядку. п. 69. Дійсно, заявник звернувся до Апеляційного суду з проханням заслухати свідчення свого роботодавця, який міг би уточнити його графік роботи та надати свідчення щодо того, чи водії автобусів зазвичай чекали біля школи до обіду, чи виконували інші завдання в іншому місці, а також чи мали водії автобусів контакти з адміністрацією школи від імені компанії. Апеляційний суд коротко постановив, що свідчення роботодавця були зайвими, а Касаційний суд вважав, що саме твердження Апеляційного суду про те, що доказів, вже зібраних у першій інстанції, було достатньо, не потребує подальших пояснень. п. 70. Суд не погоджується. Він не розуміє, як докази, зібрані під час судового розгляду, можуть бути достатніми, враховуючи, що «причина» обвинувачення була змінена на етапі – слуханні 12 червня 1990 року, – коли заявник більше не міг реагувати на неї інакше, ніж в апеляційному порядку. п. 71. На завершення, Суд усвідомлює той факт, що судові процеси щодо зґвалтування порушують дуже делікатні та важливі питання, що викликають велике занепокоєння у суспільства, і що справи, що стосуються дуже молодих осіб або осіб з психічними вадами, часто створюють для органів прокуратури та судів серйозні труднощі з доказуванням під час провадження. Однак Суд вважає, що в цій справі захист зіткнувся з винятковими

	труднощами. Враховуючи, що інформація, що міститься в обвинуваченні, характеризувалася нечіткістю щодо суттєвих деталей щодо часу та місця, неодноразово спростовувалася та змінювалася під час судового розгляду, а також з огляду на тривалий період, що минув між передачею справи до суду та самим судовим розглядом (більше трьох з половиною років) порівняно зі швидкістю, з якою проводився судовий розгляд (менше одного місяця), справедливність вимагала, щоб заявнику було надано більше можливостей та можливостей захищати себе практичним та ефективним способом, наприклад, шляхом виклику свідків для встановлення алібі.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Пелісьє та Сассі проти Франції» (<i>Case of «Pélissier and Sassi v. France»</i>), рішення від 25 березня 1999 р., заява № 25444/94
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 6 § 3 (а)
URL	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-179182
QR-code	
Обставини справи	За результатами кримінального розслідування справу заявників стосовно банкрутства було направлено до суду з кримінальних справ першої інстанції (<i>tribunal correctionnel</i>). У 1991 році суд з кримінальних справ міста Тулон звільнив їх від кримінальної відповідальності на тій підставі, що їх ні фактично, ні юридично не можна вважати керівниками підприємства. Апеляційний суд міста Екс-ан-Прованс рішенням від 26 листопада 1992 року підтвердив неможливість визнати заявників керівниками підприємства, але вирішив перекваліфікувати факти на змову з метою банкрутства. Апеляційний суд призначив заявникам покарання у вигляді вісімнадцяти місяців позбавлення волі з відстроченням виконання, а також тридцяти тисяч франків штрафу. 14 лютого 1994 року Касаційний суд залишив касаційну скаргу заявників без змін. Заявники скаржились на те,

	що зміна кваліфікації фактів на змову з метою банкрутства апеляційним судом у ході розгляду ним справи, наслідком чого стало визнання їх винними, відбулась без змагального судового розгляду.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 51. Суд зазначає, що положення пункту 3 (а) статті 6 вказують на необхідність приділяти особливу увагу повідомленню підсудного про «обвинувачення». Подробиці правопорушення відіграють вирішальну роль у кримінальному процесі, оскільки саме з моменту їх вручення підозрюваний офіційно повідомляється про фактичні та правові підстави звинувачень проти нього (див. рішення у справі «Камасинські проти Австрії» від 19 грудня 1989 року, серія А, № 168, с. 36–37, § 79). Стаття 6 § 3 (а) Конвенції надає підсудному право бути поінформованим не лише про підстави обвинувачення, тобто про дії, які він нібито скоїв і на яких ґрунтується звинувачення, але й про правову кваліфікацію цих дій. Ця інформація, як справедливо зазначила Комісія, має бути детальною. п. 52. Сферу застосування вищезазначеного положення необхідно, зокрема, оцінювати з огляду на більш загальне право на справедливий суд, гарантоване статтею 6 § 1 Конвенції. Суд вважає, що у кримінальних справах надання повної, детальної інформації щодо звинувачень проти підсудного, а отже, і правової кваліфікації, яку суд може прийняти у цій справі, є важливою передумовою для забезпечення справедливого провадження. п. 53. Стаття 6 § 3 (а) не встановлює жодних спеціальних формальних вимог щодо способу, у який обвинуваченого слід інформувати про характер та підстави обвинувачення проти нього. п. 54. Нарешті, стосовно скарги за статтею 6 § 3 (b) Конвенції Суд вважає, що підпункти (а) та (b) статті 6 § 3 пов'язані між собою і що право бути поінформованим про характер та підстави обвинувачення має розглядатися з огляду на право обвинуваченого готувати свій захист. п. 60. Суд не повинен оцінювати обґрунтованість захисту, на який заявники могли б посилатися, якби мали можливість подати пояснення щодо звинувачення у пособництві та підбурюванні до кримінального банкрутства. Суд лише зазначає, що правдоподібно стверджувати, що захист відрізнявся б від захисту щодо основного звинувачення.

Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Пенєв проти Болгарії» (<i>Case of «Penev v. Bulgaria»</i>), рішення у справі від 7 січня 2010 р., заява № 20494/04
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 6 § 3 (а)
URL	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96610
QR-code	
Обставини справи	Заявника було призначено керуючим у справах про неплатоспроможність. 7 червня 2001 року прокуратура пред'явила йому звинувачення у перевищенні повноважень
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 33. Суд повторює, що стаття 6 § 3 (а) Конвенції надає підсудному право бути детально поінформованим не лише про підставу обвинувачення, тобто про дії, які він нібито вчинив і на яких ґрунтується обвинувачення, але й про правову кваліфікацію цих дій (див. «<i>Pélissier and Sassi v. France</i>» [GC], № 25444/94, § 51, ECHR 1999-II, та «<i>Drassich v. Italy</i>», № 25575/04, § 34, 11 грудня 2007 року). Стаття 6 § 3 (а) не висуває жодних спеціальних формальних вимог щодо способу, яким обвинуваченого слід поінформувати про характер та підставу обвинувачення проти нього (див. «<i>Pélissier and Sassi</i>», цитовано вище, § 53). п. 34. Сферу застосування вищезазначеного положення необхідно оцінювати з огляду на більш загальне право на справедливий суд, гарантоване статтею 6 § 1 Конвенції. Суд постановив, що у кримінальних справах надання повної, детальної інформації щодо обвинувачень проти підсудного, а отже, і правової кваліфікації, яку національні суди можуть прийняти у цій справі, є важливою передумовою для забезпечення справедливого провадження (див. там само, § 52).
Рішення, дата	Справа «Брозічек проти Італії» (<i>Case of «Brozicek v. Italy»</i>), рішення від 19 грудня 1989 р., заява № 10964/84

прийняття рішення, номер заяви	
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 6 § 3 (а)
URL	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57612
QR-code	
Обставини справи	Заявник проживав в Федеративній Республіці Німеччина, громадянином якої він був. 13 серпня 1975 року муніципальна поліція П'єтра-Лігуре (Савона) затримала його на громадській дорозі невдовзі після того, як він зірвав кілька невеликих декоративних прапорців, встановлених у зв'язку зі святом, організованим політичною партією. Поліція, яка втрутилася на прохання одного з організаторів, доставила його до поліцейської дільниці, оскільки у нього не було при собі документів, що посвідчують особу, і, за їхньою версією подій, оскільки його потрібно було захистити від ворожості учасників. Цього разу він поранив одного з поліцейських. 14 серпня карабінери, які також втрутилися попереднього дня, подали звіт про інцидент до прокуратури Савони. Того ж дня пан Брозічек надіслав листа французькою мовою начальнику поліції (<i>questore</i>) Савони, який згодом був переданий державному прокурору, який 31 січня 1976 року наказав перекласти його італійською мовою. Прокуратура розпочала розслідування та 23 лютого 1976 року надіслала заявнику рекомендованим листом з підтвердженням вручення та адресою його тодішнього місця проживання в Нюрнберзі «судове повідомлення» (<i>comunicazione giudiziaria</i>; див. пункти 24–25 нижче). Вона повідомила його про те, що проти нього порушено справу за правопорушення, такі як опір поліції та напад і заподіяння тілесних ушкоджень (статті 337 та 582 Кримінального кодексу). Крім того, прокуратура запропонувала йому призначити адвоката на власний вибір та повідомила, що якщо він цього не зробить, влада призначить йому пана Т. С., адвоката.

	1 березня 1976 року пан Брозічек повернув документ до Генеральної прокуратури з такою приміткою (переклад з німецької мови): «Я повертаю наданий документ відправнику, оскільки мені важко його зрозуміти. Подаючи свою детальну скаргу від 14 серпня, за якою досі не вжито жодних заходів, хоча оскаржувані факти можуть мати далекосяжні наслідки, та в усьому листуванні з італійською владою до сьогодні, я завжди прямо просив використовувати або рідну мову відповідних осіб, або одну з міжнародних офіційних мов Організації Об'єднаних Націй, щоб з самого початку уникнути будь-якого ризику непорозумінь». Прокуратура отримала цей лист 3 березня 1976 року. Вона не надіслала жодної відповіді та не забезпечила переклад листа. 17 листопада 1978 року Генеральна прокуратура надіслала заявнику рекомендованим листом з вимогою підтвердження отримання другого «судового повідомлення». Окрім інформації, що містилась у першому повідомленні, вона просила заявника надати адресу для вручення в Італії (стаття 177 bis Кримінально-процесуального кодексу). 5 грудня 1978 року поштові служби Німеччини повернули листа відправнику з позначкою «незатребуваний». У підтвердженні отримання було зазначено ім'я «Брозічек» у місці, відмінному від того, яке передбачено для підпису адресата. Уряд стверджував, що це підпис заявника, але він завжди це заперечував; він стверджував, що не отримав повідомлення, оскільки щойно переїхав. Висновок експерта, призначений Судом (див. пункти 5 та 8), не вирішив це питання. Наказом (<i>decreto</i>) від 13 грудня 1978 року державний прокурор заявив, що повідомити заявника не вдалося і що «подальші розслідування за місцем народження та місцем останнього проживання» не дали жодних результатів. Він призначив адвоката та розпорядився, щоб усі документи для повідомлення обвинуваченого під час розслідування згодом були подані до секретаріату прокуратури. Згодом заявника було заочно засуджено.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 38. Заявник стверджував, що його не було повідомлено «мовою, яку він [розумів]» про порушення кримінальної справи проти нього. Крім того, судове

	повідомлення від 23 лютого 1976 року (див. пункт 16 вище), на його думку, не містило «детальної інформації» про «характер та підстави обвинувачення». Суд зазначає, що цей документ являв собою «звинувачення» у значенні статті 6 (див. рішення у справі Корільяно від 10 грудня 1982 року, серія А, № 57, с. 14, § 35). п. 39. Після отримання судового повідомлення від 23 лютого 1976 року заявник надіслав листа до прокуратури Савони, повідомивши, що йому важко зрозуміти зміст цього повідомлення з лінгвістичних причин. Він просив, щоб у ньому було використано його рідну мову або одну з офіційних мов Організації Об'єднаних Націй (див. пункт 16 вище). Судові органи не відповіли йому. Вони продовжували складати документи, призначені для пана Брозічека, лише італійською мовою. Вони жодним чином не згадували про мовну проблему, окрім рішення від 1 липня 1981 року, в якому Регіональний суд Савони визнав обвинуваченого достатньо обізнаним (<i>discreta padronanza</i>) щодо італійської мови. п. 40. За даними Комісії, органи влади не вжили заходів для перевірки розуміння заявником італійської мови, а лише припустили, що він розуміє суть судового повідомлення. Уряд заперечив таке тлумачення фактів. Він стверджував, що з документів у справі абсолютно зрозуміло, що пан Брозічек мав достатні знання італійської мови. п. 41. На думку Суду, необхідно виходити з певних фактів. Заявник не мав італійського походження та не проживав в Італії. Він недвозначно повідомив відповідні італійські судові органи, що через незнання італійської мови йому важко зрозуміти зміст їхнього повідомлення. Він попросив їх надіслати його йому або його рідною мовою, або однією з офіційних мов Організації Об'єднаних Націй. Після отримання цього запиту італійські судові органи повинні були вжити заходів для його виконання, щоб забезпечити дотримання вимог статті 6 § 3 (а) (ст. 6-3-а), якщо тільки вони не мали змоги встановити, що заявник насправді мав достатні знання італійської мови, щоб зрозуміти з повідомлення зміст листа, яким його повідомляли про висунуті проти нього звинувачення. Жодних таких доказів не видно з документів у справі або показань свідків, заслуханих 23 квітня 1989 року (див. пункти 5–7 вище). Отже, у цьому питанні мало місце порушення статті 6 § 3 (а) (ст. 6-3-а).

	п. 42. З іншого боку, Суд вважає необґрунтованим твердження про те, що в судовому повідомленні від 23 лютого 1976 року не було визначено «детальніше... характер та підстави звинувачення». Це повідомлення мало на меті повідомити pana Брозічека про порушення проти нього провадження; у ньому достатньо перелічено правопорушення, у яких його звинувачували, зазначено місце та дату їх скоєння, посилання на відповідні статті Кримінального кодексу та зазначено ім'я потерпілого.
РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ РІШЕНЬ ЄСПЛ ПРО ПОРУШЕННЯ ПРАВА БУТИ ПОВІДОМЛЕНИМ ПРО ОБВИНУВАЧЕННЯ 6 § 3 (А) У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	
Основні порушення ЄКПЛ, виявлені в рішеннях ЄСПЛ	1. Особі повідомляється формулювання обвинувачення, яке є надто загальним або нечітким. 2. Відсутність повідомлення про правову кваліфікацію дій – обвинувачення формулюється без зазначення відповідної статті кримінального кодексу або змінюється в ході провадження без інформування особи. 3. Повідомлення про обвинувачення зроблене мовою, яку особа не розуміє. 4. Обмеження у доступі до матеріалів обвинувачення, коли особа не має можливості ознайомитися з доказами або матеріалами, що підтверджують обвинувачення.
Нормативно-правове регулювання дотримання статті 10 ЄКПЛ у поліцейській діяльності в Україні	Кримінальний процесуальний кодекс України Стаття 42. Підозрюваний, обвинувачений 1. Підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276–279 цього Кодексу, повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень. 2. Обвинуваченим (підсудним) є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду в порядку, передбаченому статтею 291 цього Кодексу. <...> 3. Підозрюваний, обвинувачений має право: 1) знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують.

	Стаття 276. Випадки повідомлення про підозру 1. Повідомлення про підозру обов'язково здійснюється в порядку, передбаченому статтею 278 цього Кодексу, у випадках: 1) затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення; 2) обрання до особи одного з передбачених цим Кодексом запобіжних заходів; 3) наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення. Особливості повідомлення про підозру окремій категорії осіб визначаються главою 37 цього Кодексу. Стаття 277. Зміст письмового повідомлення про підозру 1. Письмове повідомлення про підозру складається прокурором або слідчим за погодженням з прокурором. Повідомлення має містити такі відомості: <...> 4) зміст підозри; 5) правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 6) стислий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, у тому числі зазначення часу, місця його вчинення, а також інших суттєвих обставин, відомих на момент повідомлення про підозру. Стаття 278. Вручення письмового повідомлення про підозру 1. Письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень. 2. Письмове повідомлення про підозру затриманій особі вручається не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту її затримання. 3. У разі якщо особі не вручено повідомлення про підозру після двадцяти чотирьох годин з моменту затримання, така особа підлягає негайному звільненню. 4. Дата та час повідомлення про підозру, правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні

	якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність невідкладно вносяться слідчим, прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Стаття 279. Зміна повідомлення про підозру 1. У випадку виникнення підстав для повідомлення про нову підозру або зміну раніше повідомленої підозри слідчий, прокурор зобов'язаний виконати дії, передбачені статтею 278 цього Кодексу. Якщо повідомлення про підозру здійснив прокурор, повідомити про нову підозру або змінити раніше повідомлену підозру має право виключно прокурор. Стаття 290. Відкриття матеріалів іншій стороні 1. Визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для складання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний повідомити підозрюваному, його захиснику, законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування. 2. Прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний надати доступ до матеріалів досудового розслідування, які є в його розпорядженні, у тому числі будь-які докази, які самі по собі або в сукупності з іншими доказами можуть бути використані для доведення невинуватості або меншого ступеня винуватості обвинуваченого, або сприяти пом'якшенню покарання. <...> Стаття 291. Обвинувальний акт і реєстр матеріалів досудового розслідування 1. Обвинувальний акт складається слідчим, дізнавачем, після чого затверджується прокурором. Обвинувальний акт може бути складений прокурором, зокрема якщо він не погодиться з обвинувальним актом, що був складений слідчим, дізнавачем. 2. Обвинувальний акт має містити такі відомості: <...> 5) виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення

	з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення; 6) обставини, які обтяжують чи пом'якшують покарання; 7) розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; 7-1) підстави застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, які прокурор вважає встановленими; <...>
Окремі рекомендації	Окремі стандарти ЄСПЛ²⁰ щодо тлумачення ст. 6-3-а ЄКПЛ у світлі діяльності поліції: 1. Право особи на захист починається з моменту, коли її об'єктивно можна вважати підозрюваною, а не з моменту оформлення підозри. Якщо особа затримана, допитується як підозрюваний або щодо неї проводяться слідчі дії, необхідно роз'яснити причину затримання / допиту; суть підозри чи обвинувачення. 2. Повідомляйте суть підозри доступною і зрозумілою мовою. Інформація має бути детальною, точною і зрозумілою особі. Перевірте, чи особа дійсно зрозуміла викладену інформацію. За потреби залучіть перекладача або поясніть повільніше. 3. Оформляйте документально пояснення змісту підозри / обвинувачення особі: фіксуйте, що особі пояснено: суть обвинувачення та її права. 4. Зазначайте, якою мовою і в якій формі це зроблено, – це має особливе значення, якщо особа має вади слуху / мовлення, низький рівень освіти або іноземне громадянство. 5. У разі зміни змісту підозри / обвинувачення особа повинна бути повідомлена для того, щоб мати можливість підготувати свій захист.

²⁰ Посібник зі статті 6 Європейської конвенції з прав людини. Свобода вираження поглядів. Оновлено 31 серпня 2024 року. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_criminal_ukr

5.6. Право на медичну допомогу

Стаття 3 Заборона катування	Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.
ПРОВІДНІ ТА ПІЛОТНІ РІШЕННЯ ЄСПЛ ПРО ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Кудла проти Польщі» (<i>Case of «Kudła v. Poland»</i>), рішення від 26 жовтня 2000 р., заява № 30210/96
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 3
URL	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-113046
QR-code	
Обставини справи	Заявник перебував у попередньому ув'язненні з 1991 по 1997 рік. У нього було діагностовано депресивний розлад із суїцидальними тенденціями. Попри це він не отримував належного психіатричного лікування у слідчому ізоляторі, а тримання здійснювалося в умовах, які не відповідали його стану здоров'я.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 93. Заходи, що позбавляють особу волі, часто можуть містити такий елемент. Однак не можна стверджувати, що виконання запобіжного ув'язнення саме по собі порушує питання згідно зі статтею 3 Конвенції. Цю статтю також не можна тлумачити як таку, що встановлює загальний обов'язок звільняти затриманого за станом здоров'я або поміщати його до цивільної лікарні, щоб дати йому можливість отримати певний вид медичного лікування. п. 94. Тим не менш, згідно з цим положенням, держава повинна забезпечити, щоб особа утримувалася в умовах, сумісних з повагою до її людської гідності, щоб спосіб та метод виконання заходу не піддавали її стражданням чи труднощам, інтенсивність яких перевищує

	неминучий рівень страждань, властивий утриманню під вартою, та щоб, враховуючи практичні вимоги ув'язнення, її здоров'я та благополуччя були належним чином забезпечені, серед іншого, шляхом надання їй необхідної медичної допомоги (див., <i>mutatis mutandis</i> , рішення у справі « <i>Aerts проти Бельгії</i> » від 30 липня 1998 року, Reports 1998-V, с. 1966, §§ 64 та наступні).
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Букруру та інші проти Франції» (<i>Case of «Boukrourou and Others v. France»</i>), рішення від 16 листопада 2017 р., заява № 30059/15
Порушені статті ЄКПЛ	Відсутнє порушення статті 2, наявне порушення статті 3
URL	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-158279
QR-code	
Обставини справи	2 листопада 2009 року у Франції М.Б., особа з психічними розладами, поведився агресивно в аптеці у Валентіє. Працівники аптеки викликали поліцію. Після прибуття четверо поліцейських силою затримали М. Б., який чинив опір. Під час транспортування у поліцейському фургоні він був зафіксований кількома наручниками та притиснутий трьома поліцейськими. Через кілька хвилин у нього зупинилося серце. Незважаючи на реанімаційні заходи, М. Б. помер. Було встановлено, що М. Б. мав психічні розлади (параноїдний психоз) та серйозне серцеве захворювання (70% стеноз коронарної артерії). Поліцейські на момент затримання особи знали про психічний розлад у особи, але не знали про серцеве захворювання. Судово-медичні експерти визнали причиною смерті серцеву недостатність через фізичний і психоемоційний стрес. Механічну асфіксію виключено. Свідчення були суперечливими: частина очевидців говорили про побиття, інші – про відсутність насильства.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 58. Суд вважає за доцільне розглянути питання про те, чи відповідали дії поліцейських вимогам статті 2 за двома окремими напрямками: і) ймовірний причинно-

	наслідковий зв'язок між силою, застосованою поліцейськими, та смертю М. Б., та ii) питання про те, чи порушили поліцейські позитивне зобов'язання захищати життя М. Б., який перебував у вразливому становищі та під їхнім контролем (див. вищезгадану справу «Сауда», § 96). <i>i) Ймовірний причинно-наслідковий зв'язок між силою, застосованою поліцейськими, та смертю М. Б., а також передбачуваність можливих наслідків</i> п. 59. Що стосується, перш за все, причинно-наслідкового зв'язку між силою, застосованою поліцейськими, та смертю М. Б., враховуючи докази, наявні в Суді, зокрема звіт про розтин судово-медичного лікаря, другий судово-медичний висновок, складений двома експертами, висновок анатоμο-патологічного експерта, складений лікарем-психіатром (див. відповідно пункти 27, 34, 35 та 38 вище), видається, що поліцейські не застосовували внутрішньо смертельну силу до М. Б. Суд, як і національні суди, зазначає, що всі судово-медичні висновки виключали смерть від стиснення грудної клітки, водночас зазначаючи, що М. Б., невідомо йому, страждав від атеросклеротичної ішемічної хвороби серця зі стенозом приблизно 70%. За словами експертів, М. Б. раптово помер від порушень серцевого ритму внаслідок коронарного спазму, спричиненого інтенсивним та тривалим емоційним та фізичним стресом у суб'єкта, який страждав від атероматозного нападу на артерію серця. Суд зазначає, що хоча поліцейська операція створила додаткову напругу, М. Б. вже був сильно перевантажений після прибуття до аптеки, задовго до втручання поліції. Суд зазначає, що, за словами експерта-психіатра, потерпілий страждав від серйозної психіатричної патології, тобто маячного психозу, що пояснює як початкову суперечку з фармацевтом, так і його стан крайнього збудження, коли поліцейські намагалися змусити його залишити аптеку, оскільки їхнє втручання могло бути інтерпретоване «маячно», цитуючи експерта-психіатра. п. 60. Окреме питання полягає в тому, чи була сила, застосована поліцейськими, навіть якщо вона не була смертельною по суті, все ж ймовірною, враховуючи слабкий стан М. Б., для спричинення або принаймні прискорення його смерті. Суд вважає, що оскільки М. Б. помер, поки поліцейські намагалися його знерухомити, не можна виключати, що сила, застосована з цією метою, дійсно спричинила летальний результат (див. вищезгадану справу «Scavuzzo-Hager та інші», §§ 58 та 60).

п. 61. Щодо передбачуваності наслідків застосування сили у цій справі, навіть якщо припустити, що боротьба між М. Б. та поліцейськими справді загострила його проблеми зі здоров'ям, Суд повторює, що для того, щоб держава-відповідач виконала міжнародну відповідальність, від поліцейських також мало бути обґрунтовано очікувати, що вони знатимуть, що жертва перебуває у вразливому стані, що вимагає високого ступеня обережності у виборі «звичайних» методів арешту (див. «*Scavuzzo-Hager*» та інші, згадане вище, § 58 та 60, а також, в іншому контексті, *mutatis mutandis*, «*Keenan v. the United Kingdom*», № 27229/95, § 93, ECHR 2001-III). Поліцейські, безумовно, знали, що М. Б. отримує психіатричне лікування, але вони не знали, що він страждає на серцеве захворювання. Відповідно, вони не могли передбачити існування будь-якої небезпеки, що виникає внаслідок поєднання цих двох факторів – стресу та серцевого захворювання, які можуть становити ризик для жертви.

п. 62. З огляду на вищевикладене, враховуючи відсутність підстав для сумніву узгоджених висновків експертів, підтриманих національними органами влади, Суд вважає, що навіть якщо існує певний причинно-наслідковий зв'язок між силою, застосованою поліцейськими, та смертю М. Б., цей наслідок не був передбачуваним за обставин цієї справи.

ii) Позитивний обов'язок органів влади захищати життя М. Б.

п. 63. Суд повторює, що органи влади зобов'язані захищати здоров'я осіб, які перебувають під вартою або під вартою поліції, або яких, як у випадку з М. Б., щойно заарештували і чиї стосунки з державними органами влади є, таким чином, залежними. Це передбачає надання негайної медичної допомоги, коли цього вимагає стан здоров'я особи, щоб запобігти летальному наслідку (див. вищезгадане рішення у справі «*Сауд*», § 98, та у справі «*Кетреб проти Франції*», № 38447/09, § 73–74 та 93, від 19 липня 2012 року).

п. 64. Суд також повторює, що таке зобов'язання має тлумачитися таким чином, щоб воно не накладало неможливого або непропорційного тягаря на органи влади. Іншими словами, для виникнення позитивного зобов'язання необхідно встановити, що органи влади не вжили заходів у межах своїх повноважень, які, за розумною оцінкою, могли б допомогти уникнути реальної та безпосередньої загрози життю

	(див. «Осман проти Сполученого Королівства», 28 жовтня 1998 року, § 116, <i>Звіти про рішення та рішення</i> 1998-VIII, «Скавуццо-Хагер та інші», цитовано вище, § 66, та «Сауд», цитовано вище, § 99). п. 65. Суд вважає, що з огляду на обставини справи необхідно враховувати, чи врахувала поліція психічний розлад М. Б. Він зазначає, що поліція не могла не знати про вразливість М. Б. внаслідок цього розладу, отримавши дзвінок від пані Р., помічниці фармацевта, а потім з їхнього відділення, з проханням втрутитися в аптеку, де особа, яка проходила психіатричне лікування, погрожувала «все рознести» та відмовлялася залишати приміщення. Через своє психічне захворювання М. Б. перебував у вразливому стані, і поліцейські мали обов'язок захищати його здоров'я, оскільки він був примусово переданий під їхню відповідальність. п. 66. У зв'язку з цим Суд зазначає, що хронологію подій можна точно визначити з журналу зв'язку: поліцейські прибули на місце події о 16.53 та звернулися по допомогу до пожежної бригади та служб швидкої медичної допомоги негайно о 16.58, тобто лише через п'ять хвилин після їхнього прибуття. Пожежна бригада прибула о 17.07. О 17.20 їхньому керівництву повідомили, що у М. Б. серцева недостатність. Нарешті, прибуття служб швидкої медичної допомоги було підтверджено о 17.40. З огляду на ці фактори, встановлені національними судами та не заперечені сторонами, Суд вважає, що, враховуючи швидке звернення поліцейських про допомогу та швидке прибуття служб швидкої медичної допомоги на місце події (див. пункти 16–19 вище), не можна визнати, що органи влади не виконали свого обов'язку захищати життя М. Б. п. 85. Суд, перш за все, зазначає, що хоча М. Б. справді мав напад гніву щодо ліків, які він хотів обміняти, він згодом сів на стілець, і жоден свідок не описав його як особливо схвильованого, коли прибула поліція. Суд також зазначає, що хоча поліцейські справді кілька разів просили його вийти з аптеки, вони згодом – коли він відмовився – вирішили безпосередньо перейти до примусового режиму, намагаючись силою вивести його з аптеки, навіть коли не було зобов'язання стримувати особу, яка загрожувала життю чи фізичній недоторканості іншої особи або його самого (див. «Tekin and Arslan v. Belgium», № 37795/13, § 101, 5 вересня 2017 року). Через труднощі, що виникли під час виведення М. Б. [з аптеки] та надягання на нього наручників, поліцейські двічі

	вдарили його в сонячне сплетіння. Щодо цих дій, Суд не переконаний поясненням Уряду про те, що удари, які відповідали техніці, якій навчали поліцейських з метою створення відволікаючого маневру та полегшення накладання наручників, були необхідними за обставин справи. Дійсно, Суд зазначає, що насильство цієї техніки лише посилює збудження та опір М. Б., посилюючи його почуття роздратування та, щонайменше, його нерозуміння перебігу подій. Суд також бере до уваги беззаперечні свідчення свідків про те, що М. Б. звернувся за допомогою, просячи втручання поліції, що спонукало одного з офіцерів показати йому свої знаки розрізнення. Він бере до уваги пояснення експерта-психіатра про те, що М. Б., який страждав на серйозний психічний розлад, міг інтерпретувати ці жести як форму переслідування. За обставин цієї справи Суд вважає, що удари, завдані вразливій особі, яка явно не розуміла, що роблять поліцейські, становлять поводження, яке не було ні виправданим, ні суворо необхідним. п. 86. Суд також повинен розглянути поводження, якого зазнав М. Б. у поліцейському фургоні. Його тримали обличчям донизу, прикутим наручниками до нерухомої точки, а троє поліцейських стояли всією своєю вагою на різних частинах його тіла: перший сидів навпочіпки на його плечах, другий стояв на його сідницях, а третій стояв на його ногах. Крім того, Суд зазначає, що заяви пожежників та самих поліцейських відображають насильство ситуації. Національні суди наголосили на незвичайному, або навіть неприйнятному, характері цих жестів. Суд зазначає, що М. Б., незважаючи на його вразливе становище, зумовлене як його психічним захворюванням, так і його статусом особи, позбавленої волі, був буквально затоптаний ногами поліцією у фургоні. Останні явно не могли впоратися з ситуацією, яка вийшла з-під контролю. п. 87. Суд зазначає, що немає жодних підстав вважати, що насильство, вчинене щодо М. Б., впливало з будь-якого наміру з боку поліцейських принизити його або завдати йому страждань, але його можна пояснити – як, як видається, зазначав Омбудсмен, коли він рекомендував посилити підготовку поліцейських щодо роботи з особами, які страждають на психічний розлад (див. пункт 39 вище), – відсутністю підготовки, належної підготовки чи обладнання. Поліцейські, схоже, не ретельно обмірковували найкращий спосіб підійти до М. Б.

	та потенційно як реагувати у разі негативної або агресивної реакції з його боку, тоді як з матеріалів справи чітко видно, що вони знали про його психічний розлад (див. справу « <i>Текін та Арслан</i> », згадану вище, § 104). Крім того, Суд вважає, що повторювані та неефективні насильницькі дії проти вразливої особи є порушенням людської гідності та досягають порогу тяжкості, що робить їх несумісними зі статтею 3 Конвенції.
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Руман проти Бельгії» (<i>Case of «Rooman v. Belgium»</i>), рішення від 31 січня 2019 р., заява № 18052/11 (Велика Палата)
Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 3
URL	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-189902
QR-code	
Обставини справи	Заявник страждав на тяжкий психічний розлад. Його було визнано неосудним і поміщено у психіатричне відділення пенітенціарного закладу. Протягом багатьох років він не отримував жодної реальної терапії, попри обіцянки влади забезпечити лікування.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 146. Суд також враховує адекватність медичної допомоги та догляду, що надаються під час утримання під вартою (див. вищезгадане рішення у справі « <i>Stanev</i> », § 204; вищезгадане рішення у справі « <i>Rivière</i> », § 63; та вищезгадане рішення у справі « <i>Ślawomir Musiał</i> », §§ 85–88). Таким чином, відсутність належної медичної допомоги особам, які перебувають під вартою, може призвести до відповідальності держави за статтею 3 (див. рішення у справі « <i>Naumenko проти України</i> », № 42023/98, § 112, від 10 лютого 2004 року, та вищезгадане рішення у справі « <i>Murray</i> », § 105). Крім того, недостатньо, щоб таких утримуваних осіб оглянули та поставили діагноз. Натомість важливо, щоб належне лікування діагностованої проблеми також було забезпечено (див. вищезгадані рішення у справі « <i>Claes</i> », §§ 94–97, та вищезгадане

	рішення у справі «<i>Murray</i>», § 106) кваліфікованим персоналом (див, вищезгадані рішення у справі «<i>Keenan проти Сполученого Королівства</i>», № 27229/95, § 115-16, ЄСПЛ 2001-III, та вищезгадане рішення у справі «<i>Gülay Çetin</i>», § 112). п. 147. У зв'язку з цим, «адекватність» медичної допомоги залишається найскладнішим елементом для визначення. Суд повторює, що сам факт того, що ув'язненого оглянув лікар і призначив йому певний вид лікування, не може автоматично привести до висновку про те, що медична допомога була адекватною. Органи влади також повинні забезпечити ведення вичерпного обліку стану здоров'я ув'язненого та його лікування під час утримання під вартою, щоб діагностика та допомога були своєчасними та точними, а також щоб, коли цього вимагає характер захворювання, нагляд був регулярним та систематичним і включав комплексну терапевтичну стратегію, спрямовану на адекватне лікування проблем зі здоров'ям ув'язненого або запобігання їх загостренню, а не на їх симптоматичне вирішення. Органи влади також повинні продемонструвати, що були створені необхідні умови для фактичного виконання призначеного лікування. Крім того, медичне лікування, що надається у в'язницях, має бути відповідним, тобто на рівні, зіставному з тим, який державні органи влади зобов'язалися надавати населенню в цілому. Тим не менш це не означає, що кожному ув'язненому має бути гарантований такий самий рівень медичного обслуговування, який доступний у найкращих медичних закладах поза межами в'язниць (див. «<i>Blokhin v. Russia</i>» [GC], № 47152/06, § 137, 23 березня 2016 року, з подальшими посиланнями). п. 148. Якщо лікування не може бути надано в місці тримання під вартою, має бути можливість перевести затриманого до лікарні або спеціалізованого відділення (див. «<i>Raffray Taddei проти Франції</i>», № 36435/07, § 58-59, 21 грудня 2010 року; див. також, навпаки, «<i>Kudła</i>», цитовано вище, § 82-100, та «<i>Cosaign проти Франції</i>», № 32010/07, 3 листопада 2011 року).
Рішення, дата прийняття рішення, номер заяви	Справа «Джаллох проти Німеччини» (<i>Case of Jalloh v. Germany</i>), рішення від 11 липня 2006 р., заява № 54810/00 (Велика Палата)

Порушені статті ЄКПЛ	Стаття 3
URL	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76307
QR-code	
Обставини справи	29 жовтня 1993 року четверо поліцейських у цивільно-му спостерігали, як заявник щонайменше двічі виймав з рота крихітний пластиковий пакет (так звану «бульбашку») та передавав його іншій особі в обмін на гроші. Вважаючи, що ці пакетики містять наркотики, поліцейські пішли заарештувати заявника, після чого він проковтнув ще одну «бульбашку», яка все ще була в роті. Поліцейські не виявили у заявника жодних наркотиків. Оскільки подальша затримка могла б зірвати розслідування, державний прокурор наказав лікарю ввести заявнику блювотні засоби (<i>Brechmittel</i>), щоб спровокувати зригування «бульбашки» (<i>Exkorporation</i>). Заявника доставили до лікарні у Вупперталь-Ельберфельді. За словами Уряду, лікар, який мав призначати блювотні засоби, розпитав заявника про його історію хвороби (процедура, відома як збір анамнезу). Заявник заперечив це, стверджуючи, що лікар його не допитував. Оскільки заявник відмовився приймати ліки, необхідні для викликання блювоти, його утримували та знерухомлювали чотири поліцейські. Потім лікар насильно ввів йому сольовий розчин та блювотний сироп іпекакуани через трубку, введену йому в шлунок через ніс. Крім того, лікар ввів йому апоморфін, ще один блювотний засіб, що є похідним морфіну. В результаті заявник вивергнув одну бульбашку, що містила 0,2182 грама кокаїну. Приблизно через півтори години після арешту та доставки до лікарні заявника оглянув лікар та визнав його придатним до утримання під вартою. Коли через дві години після введення блювотних засобів заявника відвідала поліція в його камері, він, який, як було встановлено, не розмовляв німецькою мовою, сказав ламаною англійською, що він надто втомився, щоб робити свідчення щодо ймовірного правопорушення.

	Відповідно до ордеру на арешт, виданого Вуппертальським районним судом, заявника було взято під варту 30 жовтня 1993 року. Заявник стверджував, що протягом трьох днів після лікування, якому його піддали, він міг пити лише суп, і що його ніс неодноразово кровоточив протягом двох тижнів через рани, отримані під час введення трубки. Уряд заперечував це, наголошуючи, що заявник не надав медичного висновку на підтвердження свого твердження. Через два з половиною місяці після введення блювотних засобів заявнику було проведено гастроскопію у тюремній лікарні після скарг на постійний біль у верхній частині шлунка. Йому було поставлено діагноз подразнення нижньої частини стравоходу, спричинене рефлюксом шлункової кислоти. У медичному висновку цей стан прямо не пов'язувався з примусовим введенням блювотних засобів. Заявника було звільнено з в'язниці 23 березня 1994 року. Він стверджував, що йому довелося пройти подальше лікування шлункових розладів, які виникли внаслідок примусового введення блювотних засобів. Він не надав жодних документів, що підтверджували б отримання ним медичної допомоги. Уряд, зі свого боку, стверджував, що заявник не отримував жодної медичної допомоги.
Витяги з рішення ЄСПЛ	п. 69. Щодо медичних втручань, яким затримана особа піддається проти своєї волі, стаття 3 Конвенції покладає на державу зобов'язання захищати фізичне благополуччя осіб, позбавлених волі, наприклад, шляхом надання їм необхідної медичної допомоги. Проте відповідні особи залишаються під захистом статті 3, вимоги якої не допускають жодних відступів (<i>«Mouisel»</i>, згадане вище, § 40, та <i>«Naumenko»</i>, згадане вище, § 112). Захід, який є терапевтично необхідним з точки зору встановлених принципів медицини, в принципі не може вважатися нелюдським та таким, що принижує гідність (див., зокрема, <i>«Herczegfalvy v. Austria»</i>, 24 вересня 1992 року, § 82, Series A №. 244, та <i>«Naumenko»</i>, згадане вище, § 112). Це можна сказати, наприклад, про примусове годування, спрямоване на порятунок життя конкретного затриманого, який свідомо відмовляється приймати їжу. Тим не менш Суд повинен переконатися, що існування медичної необхідності було переконливо доведено, а також що процесуальні гарантії рішення,

наприклад, про примусове годування, існують та дотримуються (див. «*Невмержицький проти України*», № 54825/00, § 94, ЄСПЛ 2005-II).

п. 70. Навіть якщо це не мотивовано міркуваннями медичної необхідності, статті 3 та 8 Конвенції як такі не забороняють вдавання до медичної процедури всупереч волі підозрюваного з метою отримання від нього доказів його участі у вчиненні кримінального злочину. Таким чином, установи Конвенції неодноразово встановлювали, що взяття зразків крові або слини проти волі підозрюваного з метою розслідування злочину не порушувало ці статті за обставин справ, які вони розглядали (див., зокрема, «*X проти Нідерландів*», № 8239/78, рішення Комісії від 4 грудня 1978 року, Рішення та звіт (DR) 16, с. 187-89, та «*Schmidt проти Німеччини*» (рішення), № 32352/02, 5 січня 2006 року).

п. 71. Однак будь-яке звернення до примусового медичного втручання з метою отримання доказів злочину має бути переконливо обґрунтованим фактами конкретної справи. Це особливо актуально, коли процедура має на меті вилучити з організму особи реальні докази саме того злочину, у скоєнні якого її підозрюють. Особливо нав'язливий характер такого діяння вимагає ретельного вивчення всіх супутніх обставин. У зв'язку з цим необхідно належним чином враховувати тяжкість даного правопорушення. Органи влади також повинні продемонструвати, що вони врахували альтернативні методи отримання доказів. Крім того, процедура не повинна спричиняти жодного ризику тривалої шкоди для здоров'я підозрюваного (див., *mutatis mutandis*, «*Невмержицький*», цитовано вище, §§ 94 та 97, та «*Шмідт*», цитовано вище).

п. 72. Більше того, як і у випадку втручання, що проводиться з терапевтичною метою, спосіб, у який особа піддається примусовій медичній процедурі з метою отримання доказів з її тіла, не повинен перевищувати мінімальний рівень тяжкості, передбачений практикою Суду щодо статті 3 Конвенції. Зокрема, необхідно враховувати, чи зазнала відповідна особа серйозного фізичного болю або страждань в результаті примусового медичного втручання (див. «*Peters v. the Netherlands*», № 21132/93, рішення Комісії від 6 квітня 1994 року, DR 77-B; «*Schmidt*», згадане вище; та «*Nevmerzhitsky*», згадане вище, §§ 94 та 97).

п. 73. Ще одним суттєвим міркуванням у таких випадках є те, чи була примусова медична процедура признана та проведена лікарями, і чи була відповідна особа під постійним медичним наглядом (див., наприклад, *«Ilijkov проти Болгарії»*, № 33977/96, рішення Комісії від 20 жовтня 1997 року, неопубліковане).

п. 74. Ще одним важливим фактором є те, чи призвело примусове медичне втручання до будь-якого погіршення стану його здоров'я та чи мало воно тривалі наслідки для його здоров'я (див. вищезгадану справу *«Ілійков»* та, *mutatis mutandis*, справу *«Крастанов проти Болгарії»*, № 50222/99, § 53, від 30 вересня 2004 року).

п. 75. Насамперед Суд зазначає, що, на думку Уряду, видалення наркотиків зі шлунка заявника шляхом введення блювотних засобів можна вважати необхідним з медичних міркувань, оскільки він ризикував смертю внаслідок отруєння. Однак слід зазначити, що всі національні суди визнали, що, видаючи постанову про введення блювотних засобів, органи влади діяли на підставі статті 81а Кримінально-процесуального кодексу. Це положення надає право органам прокуратури наказувати лікарю без згоди підозрюваного втручання в організм з метою отримання доказів, за умови, що немає ризику заподіяння шкоди здоров'ю підозрюваного. Однак стаття 81а не охоплює заходи, вжиті для запобігання неминучій небезпеці для здоров'я особи. Крім того, безперечним є те, що блювотні засоби були введені без будь-якої попередньої оцінки небезпеки, пов'язаної із залишенням наркотичної бульбашки в тілі заявника. Уряд також заявив, що блювотні засоби ніколи не вводяться неповнолітнім торговцям, якщо вони не підозрюються у продажу наркотиків на комерційній основі. Однак неповнолітні торговці не менше потребують медичної допомоги, ніж дорослі. Дорослі торговці, зі свого боку, наражають своє здоров'я на такий самий ризик, як і неповнолітні, коли їм вводять блювотні засоби. Отже, Суд не переконаний, що рішення органів прокуратури про призначення оскаржуваного заходу було обґрунтоване та вимагалось медичними міркуваннями, тобто необхідністю захистити здоров'я заявника. Натомість воно було спрямоване на отримання доказів правопорушення, пов'язаного з наркотиками.

п. 76. Цей висновок сам по собі не підтверджує висновок про те, що оскаржуване втручання суперечить статті 3. Як зазначалося вище (див. пункт 70 вище), Суд неодноразово встановлював, що Конвенція в принципі

не забороняє вдавання до примусового медичного втручання, яке сприятиме розслідуванню правопорушення. Однак будь-яке втручання у фізичну недоторканність особи, здійснене з метою отримання доказів, має бути предметом ретельної перевірки, причому особливе значення мають такі фактори: міра, якою примусове медичне втручання було необхідним для отримання доказів, ризику для здоров'я підозрюваного, спосіб проведення процедури та фізичний біль і психічні страждання, які вона спричинила, ступінь доступного медичного нагляду та вплив на здоров'я підозрюваного (порівняйте також критерії, встановлені судами Сполучених Штатів у аналогічних справах, – див. пункти 51–52 вище). З огляду на всі обставини окремої справи, втручання не повинно досягати мінімального рівня тяжкості, який би підпадав під дію статті 3. Тепер Суд розгляне кожен із цих елементів по черзі.

п. 77. Щодо того, якою мірою примусове медичне втручання було необхідним для отримання доказів, Суд зазначає, що торгівля наркотиками є серйозним злочином. Він гостро усвідомлює проблему, з якою стикаються Договірні держави у своїх зусиллях щодо боротьби зі шкодою, завданою їхнім суспільствам через постачання наркотиків (див., зокрема, *«D. проти Сполученого Королівства»*, 2 травня 1997 року, § 46, *Звіти 1997-III*). Однак у цій справі до того, як оскаржуваний захід був призначений та впроваджений, було зрозуміло, що величезний торговець, на якого його було накладено, зберігав наркотики в роті і тому не міг пропонувати наркотики для продажу у великих масштабах. Це відображено у вирокі (шість місяців умовного терміну позбавлення волі та випробувальний термін), який знаходиться на нижній межі діапазону можливих покарань. Суд визнає, що для слідчих було життєво важливо мати змогу визначити точну кількість та якість наркотиків, які пропонувалися для продажу. Однак він не переконаний, що примусове введення блювотних засобів було необхідним у цій справі для отримання доказів. Органи прокуратури могли б просто почекати, поки наркотики пройдуть через його організм природним шляхом. У цьому зв'язку важливо, що багато інших держав-членів Ради Європи використовують цей метод для розслідування злочинів, пов'язаних з наркотиками.

п. 78. Щодо ризиків для здоров'я, пов'язаних із примусовим медичним втручанням, Суд зазначає, що між сторонами спірне питання про те, чи становило введення

	сиропу іпекакуани через трубку, введену в ніс заявника, та ін'єкція апоморфіну ризик для його здоров'я, і якою мірою. Чи є такі заходи небезпечними, як зазначалося вище (див. пункти 41–44), також є предметом суперечок серед медичних експертів. Хоча одні вважають це цілком нешкідливим та відповідним найкращим інтересам підозрюваного, інші стверджують, що, зокрема, використання назогастрального зонда для примусового введення блювотних засобів тягне за собою серйозні ризики для життя та здоров'я, і тому має бути заборонено. Суд не переконаний, що примусове введення блювотних засобів – процедура, яка на сьогоднішній день призвела до смерті двох осіб у державі-відповідачі, тягне за собою лише незначні ризики для здоров'я. У цьому відношенні Суд також зазначає, що фактичне застосування сили – на відміну від простої погрози силою – було визнано необхідним у державі-відповідачі лише у невеликій частині випадків, коли застосовувалися блювотні засоби. Однак смертельні випадки траплялися у випадках, коли застосовувалася сила. Крім того, той факт, що у більшості німецьких земель та принаймні у переважній більшості інших держав-членів Ради Європи органи влади утримуються від примусового застосування блювотних засобів, справді свідчить про те, що такий захід вважається таким, що становить ризик для здоров'я. п. 79. Щодо способу введення блювотних засобів Суд зазначає, що після відмови заявника добровільно прийняти блювотні засоби його притиснули чотири поліцейські, що свідчить про застосування до нього сили, що межує з жорстокістю. Потім йому через ніс у шлунок ввели трубку, щоб подолати фізичний та психічний опір. Це, мабуть, спричинило йому біль та тривогу. Він зазнав подальшого фізичного втручання проти своєї волі шляхом введення ще одного блювотного засобу. Також слід врахувати психічні страждання заявника, поки він чекав на дію блювотних засобів. Протягом цього часу його стримували та пильнували під наглядом поліцейські та лікар. Примус до блювоти за цих умов, мабуть, був для нього принизливим. Суд не поділяє думки Уряду про те, що очікування природного проникнення препаратів через його організм було б таким же принизливим. Хоча це спричинило б певне втручання в приватне життя через необхідність нагляду, такий захід, тим не менш, передбачає природну функцію організму і тому спричиняє значно менше

втручання у фізичну та психічну цілісність людини, ніж примусове медичне втручання (див., *mutatis mutandis*, «Peters», цитовано вище, та «Schmidt», цитовано вище).

п. 80. Щодо медичного нагляду за введенням блювотних засобів, Суд зазначає, що оскаржуваний захід здійснювався лікарем у лікарні. Крім того, після виконання заходу заявника оглянув лікар та визнав його придатним до утримання під вартою. Однак сторони сперечалися, чи було зібрано анамнез заявника до виконання заходу, щоб з'ясувати, чи може його здоров'я бути під загрозою, якщо йому будуть введені блювотні засоби проти його волі. Оскільки заявник чинив жорсткий опір введенню блювотних засобів і не розмовляв німецькою мовою, а говорив лише ламаною англійською, слід припустити, що він або не міг, або не бажав відповісти на будь-які запитання лікаря, або проходити попереднє медичне обстеження. Уряд не надав жодних документальних чи інших доказів, які б підтверджували протилежне.

п. 81. Щодо впливу оскаржуваного заходу на здоров'я підозрюваного Суд зазначає, що сторони розходяться в думках щодо того, чи зазнав заявник будь-якої тривалої шкоди своєму здоров'ю, зокрема шлунку. Беручи до уваги наявні матеріали, Суд вважає, що не було встановлено, що його лікування шлункових розладів у тюремній лікарні через два з половиною місяці після арешту, або будь-яке подальше медичне лікування, яке він отримав, було спричинене примусовим введенням блювотних засобів. Цей висновок, звичайно, не ставить під сумнів вищезазначений висновок Суду про те, що примусове медичне втручання не було без можливого ризику для здоров'я заявника.

п. 82. Беручи до уваги всі обставини справи, Суд вважає, що оскаржуваний захід досяг мінімального рівня суверенності, необхідного для того, щоб він підпадав під дію статті 3. Органи влади піддали заявника серйозному втручання у його фізичну та психічну недоторканність проти його волі. Вони змусили його відригувати не з терапевтичних міркувань, а для того, щоб отримати докази, які вони могли б отримати менш нав'язливими методами. Спосіб, у який було здійснено оскаржуваний захід, міг викликати у заявника почуття страху, страждань та неповноцінності, які могли принизити та зневажити його. Крім того, процедура спричинила ризики для здоров'я заявника, не в останню чергу через неможливість попереднього збору належного анамнезу.

	Хоча це не було метою, захід було здійснено таким чином, що він завдав заявнику як фізичного болю, так і психічних страждань. Таким чином, він зазнав нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження, що суперечить статті 3.
РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ РІШЕНЬ ЄСПЛ ЩОДО ПРАВА НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ У ЗВ'ЯЗКУ З ПОЛІЦЕЙСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ	
Основні порушення ЄКПЛ, виявлені в рішеннях ЄСПЛ	Відсутність, несвоєчасність або неякісне надання медичної допомоги особам, що перебувають під вартою. Недостатня або формальна медична оцінка стану затриманих осіб. Відсутність належного фіксування тілесних ушкоджень і скарг щодо стану здоров'я затриманих осіб, до яких застосовувалася сила під час затримання. Недостатньо ефективне розслідування скарг на порушення права на медичну допомогу в умовах затримання чи перебування під контролем держави.
Нормативно-правове регулювання дотримання статті 10 ЄКПЛ у поліцейській діяльності в Україні	Конституція України Стаття 49. Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Закон України «Про Національну поліцію» Стаття 18. Основні обов'язки поліцейського 1. Поліцейський зобов'язаний: <...> 4) надавати невідкладну, зокрема домедичну і медичну, допомогу особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я; Стаття 23. Основні повноваження поліції 1. Поліція відповідно до покладених на неї завдань: <...> 14) вживає всіх можливих заходів для надання домедичної допомоги особам, які постраждали внаслідок кримінальних чи адміністративних правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я. Стаття 37. Обмеження пересування особи чи транспортного засобу або фактичного володіння річчю 1. Поліція уповноважена затримувати особу на підставах, у порядку та на строки, визначені Конституцією

	України, Кримінальним процесуальним кодексом України та Кодексом України про адміністративні правопорушення, а також іншими законами України. 2. Відлік часу утримання затриманої фізичної особи в спеціально відведених для цього приміщеннях рахується з моменту її фактичного затримання. 3. У випадках, визначених частиною другою цієї статті, поліцейські повинні негайно викликати медичних працівників до місця фактичного знаходження таких осіб, а також, за можливості, поінформувати членів сім'ї. Кримінальний процесуальний кодекс України Стаття 212. Особа, відповідальна за перебування та забезпечення дотримання прав затриманих <...> 3. Службова особа, відповідальна за перебування та забезпечення дотримання прав затриманих, зобов'язана: <...> 6) забезпечити невідкладне надання належної медичної допомоги та фіксацію медичним працівником будь-яких тілесних ушкоджень або погіршення стану здоров'я затриманого. До складу осіб, що надають затриманому медичну допомогу, за його бажанням може бути допущена конкретна особа, що має право на зайняття медичною діяльністю.
Окремі рекомендації	1. Забезпечити негайне та безумовне надання медичної допомоги затриманим особам після повідомлення про погане самопочуття або отримання тілесних ушкоджень. 2. Забезпечити обов'язковий медичний огляд після кожного випадку застосування фізичної сили або спеціальних засобів щодо особи, яка перебуває під контролем поліції. 3. Забезпечити право затриманої особи на незалежний медичний огляд та консультацію лікаря на власний вибір. 4. Ретельно і невідкладно розслідувати усі випадки ненадання або неналежного надання медичної допомоги в умовах перебування особи під контролем поліції, якщо це необхідно. 5. Підвищувати обізнаність поліцейських щодо особливостей поведінки з психічними розладами, передусім під час можливого затримання. 6. За потреби здійснити примусове медичне втручання; якщо воно не зумовлено лікувальною необхідністю,

	але проводиться з метою отримання доказів у кримінальному провадженні – потрібно враховувати, що таке втручання повинно бути виключно обґрунтоване фактами справи і допустиме лише, якщо справді необхідне для досягнення легітимної мети, наприклад, збору доказів участі особи в тяжкому правопорушенні. При цьому слід враховувати, що серйозність правопорушення має бути відповідною до інвазивності втручання; зокрема, слід перевірити, чи доступні менш інтрузивні альтернативи (наприклад, взяття крові замість катетеризації); водночас ризик для здоров'я особи має бути мінімальним.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ ПОШУКУ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

1. Європейський суд з прав людини
URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]})
2. Верховна Рада України
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/c798>
3. Верховний Суд України
URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/analiz/>
4. Міністерство юстиції України
URL: <https://minjust.gov.ua/m/rishennya-schodo-suti-za-alfavitom>
5. Міністерство внутрішніх справ України
URL: <https://mvs.gov.ua/activity/right/risennya-jevropeiskogo-sudu-z-prav-lyudini>

Колектив авторів

Петро ТКАЧУК,

заступник начальника управління – начальник відділу
уповноважених з контролю за дотриманням прав людини
в поліцейській діяльності Департаменту головної інспекції
та дотримання прав людини Національної поліції України,
підполковник поліції

Віталій ЗАВГОРОДНІЙ,

доктор юридичних наук, професор, головний інспектор відділу
уповноважених з контролю за дотриманням прав людини
в поліцейській діяльності Департаменту головної інспекції
та дотримання прав людини Національної поліції України,
майор поліції

Ярослав КОГУТ,

кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри соціальних дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ

Оксана ГОРПИНЮК,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права та правоохоронної
діяльності Львівського державного
університету внутрішніх справ

Руслан ТОПОЛЕВСЬКИЙ,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії,
історії та конституційного права Навчально-наукового
інституту права та правоохоронної діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ

Ганна СІРОМСЬКА,

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ

Олег ПОЦЮРКО,

кандидат філософських наук, доцент, старший викладач
кафедри соціальних дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ

Практика Європейського суду з прав людини в поліцейській діяльності

Методичні рекомендації

Редагування *Оксана Шмиговська*

Макетування *Галина Шушняк*

Друк *Іван Хоминець*

Підписано до друку 28.07.2025.

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 20,46.

Тираж 100 прим. Зам № 49-25.

Львівський державний університет внутрішніх справ

Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.